This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

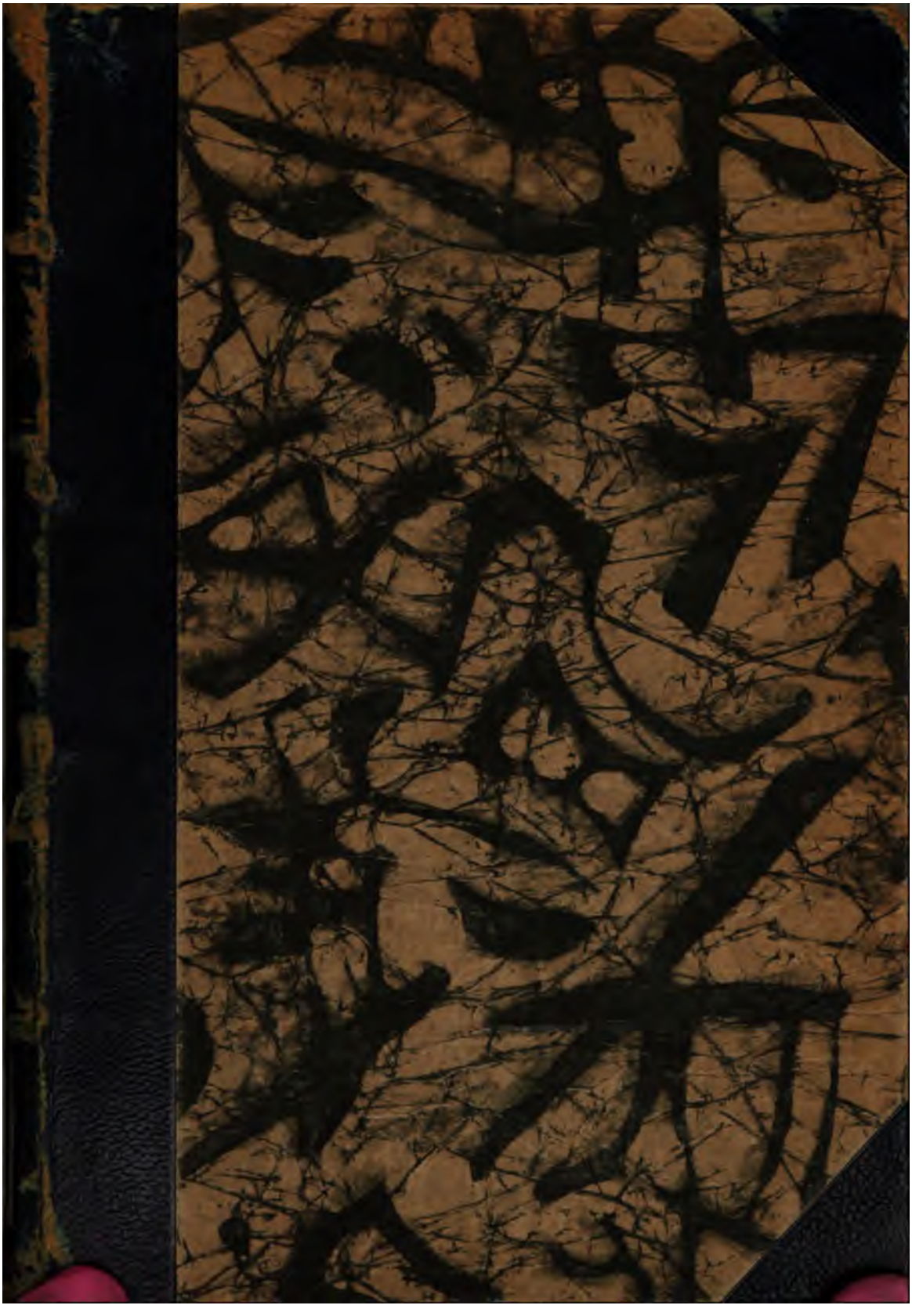

82265

150

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

НАРОДНЫЯ

ЮЖНОРУССКІЯ СКАЗКИ.

1.

Bilyk, I.

НАРОДНЫЯ
ЮЖНОРУССКІЯ СКАЗКИ.

ВЫПУСКЪ 1.

Издалъ И. Рудченко.

КІЕВЪ.
Въ Типографіи Е. Федорова.
1869.

GR203
U5B5
v.1-2

Дозволено цензурою. С.-Петербургъ, 10 Іюля, 1868 г.

ПРЕДИСЛОВІЕ.

Въ настоящее время обращается довольно большое вниманіе на изученіе русскаго народа, его быта, поэзіи и живаго языка, а потому такіе памятники народной словесности, какъ сказки, получили весьма большое значеніе въ глазахъ ученыхъ и образованныхъ людей вообще. Въ довольно короткое время явилось восемъ выпусковъ русскихъ народныхъ сказокъ г. Аѳанасьева, три выпуска сказокъ г. Худякова, сказки, собранныя сельскими учителями, и проч. Сказки эти послужили уже между прочимъ богатымъ матеріаломъ для уясненія не только русской народной жизни, но и культурныхъ вопросовъ, имѣющихъ значеніе въ изученіи міра славянскаго и даже первобытнаго состоянія индоевропейскихъ народовъ вообще,—какъ то можно видѣть напр. хоть изъ сочиненія г. Аѳанасьева «Поэтическія воззрѣнія славянъ на природу.»

Во всѣхъ такихъ трудахъ чувствителенъ недостатокъ въ народныхъ сказкахъ Южной Руси, которыхъ до сихъ поръ издано было чрезвычайно мало. Недо-

статокъ этотъ тѣмъ болѣе чувствителенъ, что памятники народнаго южнорусскаго творчества, и въ томъ числѣ немногія напечатанныя сказки, оказались какъ нельзя болѣе важными для русской и славянской этнографіи,—какъ это можно тоже видѣть изъ названнаго выше сочиненія г. Аѳанасьева, или изъ сочиненій г. Буслаева и др.

Нельзя однако сказать, чтобы на народныя южнорусскія сказки не обращали вовсе вниманія: южнорусскія сказки обратили на себя вниманіе литераторовъ гораздо раньше и въ нѣкоторыхъ отношеніяхъ больше, чѣмъ даже великорусскія; но только, почти до послѣдняго времени, литераторы относились къ южнорусскимъ сказкамъ или съ чисто художественными воззрѣніями, или съ какими-нибудь другими, и весьма рѣдко—съ научными: южнорусскія сказки издавна являлись въ печати записанными не прямо изъ устъ народа, а въ переводахъ и передѣлкахъ. Въ такомъ видѣ ихъ находимъ какъ въ польской, такъ и въ русской литературѣ.

Польскіе ученые и литераторы, помѣщая въ своихъ изданіяхъ южнорусскія сказки,—какъ вообще при изданіи памятниковъ народной словесности Южной Руси,—руководствовались почти всегда своими политическими тенденціями. При этомъ всегда имѣлось въ виду доказать, или хотя дать почувствовать читателю, что издаваемыя произведенія народнаго творчества (большею частію въ переводахъ и передѣлкахъ на польскій языкъ—въ Athenaeum 1841—1850 г., въ Lud Ukrainski, въ Opiś powiatu Wasylkowskiego, Piw kopy kazok Ostaszewskiego, и проч.) принадлежатъ народу, кото-

рый составляетъ только разновидность польскаго.— Понятно, что искаженныя такимъ образомъ народныя произведенія, и при томъ освѣщенныя подобнымъ свѣтомъ, оказывались далеко непригодными для изученія южнорусскаго народа.

Въ русской же литературѣ къ южнорусскимъ сказкамъ существовало преимущественно художественное отношеніе: имѣла сказка эстетическія достоинства—и ее переводили или передѣлывали иногда на литературный языкъ, (напр: Степныя сказки (1852 г.) и Украинскія сказки (1863 г.) г. Данилевскаго, сказки въ соч. Карпенка и т. п.) а иногда и на южнорусскій (наськi украінськi казки, Іська Материнки, нѣкоторые изъ народныхъ разсказовъ Марка Вовчка и Стороженка и проч.). При этомъ часто то, что въ сказкѣ почему-либо не нравилось, казалось лишнимъ,—отбрасывали, какъ нѣчто совершенно негодное; недостающее, по мнѣнію автора,—замѣнялось отрывками изъ другой сказки, или же дополнялось авторскою фантазіею; нерѣдко изъ двухъ сказокъ составлялась одна, и проч.—Во всѣхъ подобныхъ переводахъ и передѣлкахъ сказки, если бы даже и выигривали (далеко не всегда) въ художественномъ отношеніи, то во всякомъ случаѣ теряли научно-этнографическій интересъ.

Было, правда, издано, нѣсколько сказокъ Южной Руси, чисто въ томъ видѣ, въ какомъ онѣ записаны изъ народныхъ устъ; но сказки эти такъ разбросаны по различнымъ изданіямъ, изъ которыхъ нѣкоторыя уже сдѣлались библіографическою рѣдкостью, что почти недоступны не только для публики, но и для уче-

ныхъ (*). Да и вообще должно сказать, какъ и выше было замѣчено, что южнорусскія народныя сказки обнародованы въ довольно ограниченномъ количествѣ. А между тѣмъ народъ южнорусскій сказками богатъ на столько же, какъ и всякій другой славянскій.

Желая сколько-нибудь помочь дѣлу всесторонняго изученія русской народной жизни изданіемъ словесныхъ памятниковъ народнаго творчества Южной Руси, я, благодаря содѣйствію нѣкоторыхъ земляковъ, и предпринялъ настоящее изданіе *Народныхъ южнорусскихъ сказокъ*.—Такъ какъ внѣшняя классификація памятниковъ словесности вообще, а особенно народныхъ, весьма сбивчива, то подъ именемъ сказокъ въ мое изданіе войдутъ не однѣ только *казки* въ тѣсномъ значеніи этого слова, но также *байки*, *оповіданя* и т. п.

(*) Вотъ болѣе извѣстныя изданія, въ которыхъ помѣщены народныя южнорусскія сказки: a) Записки о Южной Руси П. А. Кулиша—во 2-мъ томѣ, сказки собранія г. Жемчужникова и самого издателя; b) Малорусскій литературный сборникъ г. Мордовцева—четыре варіанта малорусскихъ сказокъ; c) Бытъ Подолянъ г. Шейковскаго—три сказки; d) Народныя русскія сказки г. Аѳанасьева: кромѣ «Малороссійскихъ анекдотовъ» (вып. III, 90—107), одинадцать сказокъ: e) Памятники старинной русской литературы И. И. Костомарова—одна сказка и двѣ легенды; f) Молодикъ 1843 г., ч. 2, двѣ сказки его-же; g) Основа за 1861 и 1862 г., особенно въ отдѣлѣ «Зъ народнихъ устъ» h) Черниговскій листокъ за 1861 и 1862 г., i) Черниговскія губернскія вѣдомости.

Можетъ быть сказки Южной Руси печатались и еще гдѣ-либо, но мы не можемъ указать на нихъ: живя вдали отъ центровъ нашей литературы, не легко пользоваться изданіями и болѣе извѣстными, чѣмъ тѣ, въ которыхъ помѣщены народныя южнорусскія произведенія!

IX.

Въ настоящемъ выпускѣ я помѣщаю сказки и ихъ варіанты почти исключительно записанныя *з народних уст* и нигдѣ *ненапечатанныя*. Исключеніе въ этомъ послѣднемъ отношеніи допущено мною только для сказокъ, напечатанныхъ въ Черниговскихъ губернскихъ вѣдомостяхъ, какъ своего рода библіографической рѣдкости. Впрочемъ, къ сожалѣнію, долженъ сказать, что и въ нихъ помѣщенными сказками я пользовался только отчасти,—такъ какъ не имѣлъ подъ рукою полныхъ экземпляровъ и этихъ вѣдомостей. Что же касается другихъ изданій, въ которыхъ напечатаны варіанты народныхъ сказокъ, помѣщенныхъ и у меня, то я, гдѣ только могъ, дѣлалъ указанія на эти варіанты. Тоже самое сдѣлано и относительно варіантовъ, находящихся въ собственномъ изданіи.

При редакціи сказокъ, я старался, не говоря уже о полномъ сохраненіи текста ихъ, не пропустить ничего, что можетъ служить матеріаломъ и для изученія южнорусскихъ нарѣчій въ ихъ фонетическомъ и лексическомъ отношеніи; а потому, я писалъ слова такъ, какъ ихъ выговариваютъ въ той мѣстности, гдѣ сказка записана. Въ нѣкоторыхъ сказкахъ попадаются иногда слова и даже цѣлыя фразы, въ языкѣ южноруссовъ совершенно не употребительныя, напр: *будьто*, *єжели*, *лошадѣй*, *куражка* (фуражка) *єто нічиго*, *нэт*, *папинька:* то не *оні победили* и т. п. Такія слова и фразы въ сказкахъ встрѣчаются тогда, когда говоритъ или царь, или панъ, или солдатъ: сказочники, вѣрные художественному чутью,—что всякая рѣчь можетъ быть вполнѣ передана только на [illegible]

ворящаго,—стараются даже поддѣлаться подъ этотъ языкъ, и конечно поддѣлываются не всегда удачно. Всѣ подобныя слова и рѣчи, не смотря на ихъ уродливость, тоже сохранены въ сказкахъ, какъ онѣ записаны отъ народа.

На ряду съ полународными, довольно уродливыми, отдѣльными выраженіями, читатель найдетъ въ моемъ сборникѣ и цѣлыя сказки, имѣющія такой же характеръ, напр. въ настоящемъ выпускѣ № 83—*Попівна*.—Сказки такого рода не составляютъ произведеній чисто народной среды—и не могутъ поэтому характеризовать чисто народной жизни. Онѣ созданы полуграмотной, лакейской или солдатской жизнью, вообще жизнью промежуточныхъ слоевъ общества. Но какъ эти слои все таки связаны сословно съ народомъ и даже, къ сожалѣнію, вліяютъ на народъ, показываясь ему въ блескѣ яко-бы высшей и образованной жизни,—то я не счелъ себя въ правѣ исключить изъ своего сборника и произведеній подобной среды. Я полагаю между прочимъ, не лишено интереса видѣть, что становится съ народнымъ языкомъ, поэтическими образами и самыми нравами, когда они отъ одного отстаютъ, а къ другому не пристаютъ.

Въ заключеніе долженъ сказать нѣсколько словъ о раздѣленіи сказокъ, или лучше—о порядкѣ, въ которомъ онѣ помѣщены въ моемъ изданіи. Я не дѣлаю ни какого строго-научнаго раздѣленія сказкамъ (сказки миѳическаго, героическаго періода, сказки быта пастушескаго, зооморфическаго, антропоморфическаго характера и т. п.). Всѣ такія раздѣленія имѣютъ очень

часто полное значеніе въ классификаціи отдѣльныхъ чертъ и понятій, переданныхъ въ памятникахъ народной словесности, но являются совершенно искуственны, при классификаціи цѣлыхъ памятниковъ,—потому что очень часто въ одномъ памятникѣ встрѣчаются черты разныхъ періодовъ быта и міровоззрѣнія. Только всего, что однохарактерныя сказки я размѣстилъ одну за другою. Въ этомъ отношеніи мѣриломъ однохарактерности слу́жило мнѣ скорѣе народное дѣленіе сказокъ, чѣмъ научное. Такъ: сказки *про звірів, про птицъ* и т. п., я помѣщаю всѣ вмѣстѣ; потомъ идутъ одна за другою сказки *про нечисту силу;* далѣе—*про змійів, богатирів* и тому подобную *диковину*, и, наконецъ, чисто бытовыя—*про билицю, бувальщину.*— Этого порядка я намѣренъ держаться и при слѣдующихъ выпускахъ.—Впрочемъ, главное, по моему, при изданіи этнографическихъ матеріаловъ, и особенно сказокъ,—не въ томъ или же иномъ порядкѣ и раздѣленіи ихъ, а въ возможно-большемъ и добросовѣстномъ изданіи этихъ драгоцѣнныхъ памятниковъ народнаго творчества, какъ источниковъ для изученія народной жизни. Это и составляетъ мою настоящую цѣль и желаніе.

И. Р—ко.

ОГЛАВЛЕНІЕ.

	Стран
Предисловіе	I—XI.
1. Бідний вовк	1.
2. Кравець и вовк	5.
3. Марко убогий и вовк	6.
4. Собака и вовк	9.
5. Сірко	11.
6. Старий собака	13.
7. Лисичка-сестричка	13.
8. Лисиця, медвідь и мужик	17.
9. Лисичка та курочка	19.
10. Медвідь, вовк, лисиця й заєць . . .	20.
11. Лисиця й вовк	21.
12. Лісичка, кіт, вовк, медвідь и кабан . . .	22.
13. Пан—Коцький	23.
14. Лисиця та кіт	25.
15. Лисичка, котик и півник	27.
16. Зайчик, лисичка и пітушок	29.
17. Журавель и лисичка	30.
18. Бідний чоловік и лисиця	32.
19. Бідний чоловік	33.
20. Півник	35.
21. Півник	37.

ОГЛАВЛЕНІЕ.

	Стран
Предисловіе	I—XI.
1. Бідний вовк	1.
2. Кравець и вовк	5.
3. Марко убогий и вовк	6.
4. Собака и вовк	9.
5. Сірко	11.
6. Старий собака	13.
7. Лисичка-сестричка	13.
8. Лисиця, медвідь и мужик	17.
9. Лисичка та курочка	19.
10. Медвідь, вовк, лисиця й заєць	20.
11. Лисиця й вовк	21.
12. Лісичка, кіт, вовк, медвідь и кабан	22.
13. Пан—Коцький	23.
14. Лисиця та кіт	25.
15. Лисичка, котик и півник	27.
16. Зайчик, лисичка и пітушок	29.
17. Журавель и лисичка	30.
18. Бідний чоловік и лисиця	32.
19. Бідний чоловік	33.
20. Півник	35.
21. Півник	37.

I.

БІДНИЙ ВОВК. (*)

Ото, був собі такий бідний вовк, що трохи не здох з голоду; ніде нічого не пійма. От, тай пішов він до Бога просить пищі.—Приходить до Бога, та приставився таким бідним, таким бідним,—що ще гірший, ніж був.—»Боже, каже, милостивий! дай чого йісти, а то пропаду з голоду.«—А чого тобі йісти?—каже Бог.—«Чого дай, то дай.»—Отам на лугах пасецьця попова кобила,—вона ніяк не підбіжить,—отту й ззіж!—

От вовк мерщій од Бога—трюх-трюх,—так біжить!—Та до кобили: «здорова була, кобило! казав Бог, щоб я тебе ззів.»—Що ж ти таке, що ти будеш мене йісти?—«Вовк!» каже.—Та брешеш—собака!—«Йій-Богу, каже, вовк.»—Ну, коли ж ти вовк,—з чого ж ти починатимеш мене йісти?—«А з голови!» каже.—Е, вовчику, каже, вовчику! коли вже ти наважив мене ззісти, то починай мене з хвоста; то поки дойіси до середини,—а я все буду пастись,—тай доситішаю: тоді ти й закусиш ситеньким.—«Чи так, то й так!» каже вовк,—та зараз до хвоста.... Як потягне за хвіст, як вихоне та кобила задом, як дасть копитами в пику... вовк не зна вже чи на сім, чи на тім

(*) См. № 2—*Кравець и Вовк* и № 3—*Марко убоій и вовк.*

світі... А кобила—як дремене!—аж курява встала.—От вовк сидить собі, та й дума: «чи я не дурний, чи я не скажений,—чому було не хватати за горло?!»

От, він упъять потяг до Бога просить пищі. «Боже, каже, милостивий! дай чого хоч трохи попойісти, а то опухну з голоду.»—Хіба, каже, тобі кобили трохи?—Лає: «хай, каже, з неї шкуру живцем на гамани злуплять! не то не найівся, та трохи пики не розбила...»—Ну коли ж так, каже Бог, то піди, отам над яром, такий ситий баран пасецьця,—то ти його й зсіж.—Пішов вовк. Баран пасецьця над яром.—«Здоров, баране!»—Здоров.—«Казав Бог, щоб я тебе зсів.»—А що ти таке, шо ти будеш мене йісти?—Каже: «Вовк!»—Та брешеш—собака!—«Ні, йій-Богу, каже,—вовк!»—А коли ж ти вовк, то як ти мене йістимеш?—«А як йістиму?!.. з голови почну, тай увесь мій—не як!»—Е, вовчику, каже, вовчику! коли вже наважив мене йісти, то стань краще от-над оцим яромъ и рот роззяв, а я сам так туди й ускочу.—«Ставай»,—каже. От, став він як-раз над кручею—така круча!—роззявив рот—так тая пасть аж зяє: от-би проковтнув! А баран, як розженецьця, як вчистить у лоб,—він—беркиць у яр... (Добре найівся!)—Тоді сів, сердега, тай плаче: «чи я не дурний, чи я не скажений... Чи то видано, щоб живе мнясо та само у ротъ ускочило?!»

Думав-думав... От пішов знов до Бога просить пищі «Боже, каже, милостивий, Боже милосердний! чого дай, то дай попойісти, а то пропаду з голоду.» Бог каже:—«Такий з тебе йідець! тобі як-би само у рот ускочило.... Та вже, що з тобою казать: піди, там чоловік на дорозі загубив сало—то й твоє: воно нікуди не втече.—Послухав; прийшов на місце—аж лежить сало. Він сів, тай дума: «добре, каже: зсім я його, а воно ж солоне—пити захочецьця... Піду спершу напъюся, а тоді вже.... Пішов.—Поки там до річки та од річки, а чоловік оглядицьця, що нема сала,—повернувся—коли лежить. Узяв тее сало.—Приходить вовк—нема сала. От він сів, тай

плаче: «чи я не дурний, чи я не скажений! Хто таки не йівши, пьє?»

Сидів-сидів,—так йісти-аж-аж-аж!.. Йде знову до Бога просить пищі.—«Боже, каже, милостивий, Боже милосердний! чого дай, то дай попойісти, а то віку не доживу...»—Тай обрид вже ти, каже, з тією йіжею!—Та що вже з тобою казать: піди, там недалечко села, пасецьця свиня,—оту й зсіж!—Пішов.—«Здорова, свине!» Здоров.—«Казав Бог, щоб я тебе зсів.»—А що ти таке, шо ти будеш мене йісти?—Каже: «Вовк!»—Брешеш—собака!—«Ні каже, вовк!»—Хіба ж, каже, вовкові йісти нічого?—«Нічого», каже.—Коли ж, каже, нічого, то сідай на мене: я тебе повезу на село. У нас тепер виберають усяке начальство,—може й тебе виберуть.—«Чи так, то й так!—Вези!» Сів на свиню, Прибіга в село; вона як закувіка—аж вовк перелякався: «Чого се ти, каже, кричиш? Та це ж я, каже, скликаю громаду, щоб тебе швидче вибрали за начальство.—Коли це люде як сунуть з хат, з кочергями, з рогачами, з лопатами... Хто що запопав... У вовка аж дух сперло, так перелякався (не переливки вже йому!),—потихеньку до свині: «скажи-чого це такого народу біжить?»—Та це ж, каже, для тебе.—От народ як зсадив вовка, як почав пірчить,—то вже йому й не хочецьця: на силу живий вирвався!

Як дерне—та прямо до Бога. «Боже, каже, милостивий, Боже милосердний! дай чого-небудь хоч кришечку попойісти, а то от-от віку кінець. «Бог каже:—піди, там-он йде кравець,—нападеш, та й поживишся.—Ледве потопав. Перестріва на дорозі. «Здоров, чоловіче!»—Здоров.—«Казав Бог, щоб я тебе зсів»—А ти що таке, шо станеш мене йісти?—Каже: «Вовк!»—Брешеш - собака!—«Ні, каже, йій-Богу вовк.»—Та й малий же, каже, з биса; а ну, я тебе поміряю.»—Та як укрутить у хвіст руку—давай мірять! Міряв його, міряв—вже тому вовкові й дихать не хочецьця, а вин усе його міря.—Аршин! и вздовш!—Поти міряв, що аж хвіст у руці зостався... Вовк як чкурне! та

вже тоді до Бога, та побіг до вовків. «Вовчики-братіки! таке й таке лихо!» Вони давай гнацьця, давай гнацьця за тим вравцем. Що тут у світі робити? Бачить—біда! Аж стоіть дерево; він на те дерево: заліз аж на саму верховину. А вовки так те дерево й оступили, так зубами й клацають... Вовк и каже: «ні, каже, брацця—нічого з цього не буде! От-як зробим: я стану на землі, а ви усе на мене, усе на мене—'дин зверх одного;- аж поки досягнем скурвого сина...»

Стали 'дин зверх одного—така драбина! Тоді верхній: «А ну! злізай, скурвий сину, будемо тебе йісти!»—А-а! каже: вовчики-братіки, помилуйте мене—не йіжте!—«Ні, каже, не можна: злізай!»—Постойте ж, каже, я на сход душі хоч табаки понюхаю.—Тільки що нюхнув, та—*ачхи!* А спідньому вчулось, що він верхнього міря, та каже: *аршин!* та як присяде—так усі й покотились... Оттакий ворох! А він тоді—драла... Вони за ним; піймали—и розірвали. А чоловік тоді зліз з дерева. «Спасибі, каже, Богу, що не попущено душі християнськоі лютому звіру!» Та й пішов собі безпешно до-дому,—та й живе собі з молодицею, та їсть книші з паляницею. И я там був, мед-вино пив,—по бороді бігло, а в роті нічого не було.

От вам казка—мині бубликів въязка; мині колосок, а вам—грошей мішок.

(Записана въ Г'адячскомъ уѣздѣ Полтавской губ.)

2.

КРАВЕЦЬ И ВОВК. (*)

Як був у попа кравець и пішов на село робити, а в той час безщасному вовкови не послав Биг корму. Він зліз на гору, дай просе Бога: «Дай, Господи, йісти, а то вмру!»—Ох, иди ж, каже, вовче, що нападеш попове, той йісти тобі готове.

От, иде вовк; ходе кобила: «здорова була, кобило, а чия ти есть?»—«Ох вовче, я попова!»—«Ти ж мені йісти готова!»—«Ох, подивися ж, каже, вовче, я була в городі, принесла бумаги.—Ставъ вовк дивицьця въ бумаги, кобила як стрибнула,—оглянулась, так и вовка не взирила. От, иде вовк, та й думає: «який дурень есть: чи я пан, чи я письменний, що ще мені в бумаги дивицьця?»

Иде вовк, аж ходить баран: «здоров був, баране, а чий ти есть?»—«Поповий.»—«Ти ж мені йісти готовий!»—«Ой стань же ти, вовче, в долині, а я піду на гору; роззяв рит, так я сам тобі вскочу.»—Як розогнавсь баран, як дав йому в лоб,—дак трохи не заснувъ вовк. От, иде вовк, тай думає: «який я дурень: чи я пан, чи що, шо ще захотів легкого хліба.»

Стрів вовк свині: «здорови були, свині, а чиї ви есть?»—Попови!—«Ви ж мені йісти готови!»—Ох, вовче, братіку. звольже нам хоч пісню заспівать. Поти свині вовка манили, поки люди взгляділи вовка, да й прогнали.

От, иде вовк и стрічае кравця: «здоров був, кравче, а чий ти есть?»—Поповий!—«Ти ж, мені йісти готовий!»—Ох, вовче, братику, дозволь же мені хоч умицьця на послідній дорозі,—от, дай же ще и хвоста втертись.—От, кравець у хвіст руки як умотав, як отпустив три аршини,—так вовк там тро-

---

(*) См. Нар. русскія сказки, Афанасьева; вып. VIII, стр. 273—274.—*Волкъ-дурень.*

хи й не gигнув... От, кравець як одумався, як побіг, та на дуба й сховався.

Став вовк думати-гадати, як би того кравця здогнати. Зибрав собі молодців и підийшов як-раз під того дуба. «Он-де, братці, сидить кравець на дубі. Ох, нумте, братці, як би його достати...» От, ліг безхвостий на споді, а ті всі на його зверху,— отъ уже одному вовку стати и кравця достати. Той кравець каже: «понюхаю хоч на послідній дорозі табаки.» Понюхавши: *ачхи!* А вовк думав, шо кричить: *аршин!* Як пирсне видтиля, як посиплюцьця вовки, як ухопили того вовка,—розирвали и пропав бідний!

(Записана въ хуторѣ Николаевѣ Борзенскаго уѣзда; перепечатана изъ Черниговскихъ губ. Вѣдомостей 1860 г; № 21-й.)

3.

МАРКО УВОГІЙ
И
ВОВК.

.... У цього Марка було пара муреньких бичків; він з ними пойіхавъ у ліс. Коли це—приходить вовк, тай питає його: «що то у тебе таке?» показує на бичкі. А Марко каже ему:—«то муренькі бичкі.—Вовк не вчув, що він сказав: «то *муренькі* бичкі,» та думав, що—*муроваценькі*,—каже: «змуруй и мене, щоб и я такій був!» Марко:—«добре, я на це майстирь.—Пішов, вирубав двинадцять бичів, завъязав вовка у мішку и начав муровать, та все примовляє: «аршин! та вздовш! та вшир!» Домуровавсь до того, що побив бичі, а тоді и випустив його из мішка. Той вовк, як вирвецьця—и не оглянувсь.

Марко знав, що вовк йому цього дурно не пропустить,—

пустив свої волики до-дому, а сам остався у лісі. Коли це— веде той мурований вовк за собою таку силу вовків; Марко и виліз на дерево. Приводить він до то(го) дерева вовків, и то, щоб як-небудь достати його, стає мурований під тим деревом, потім на мурованому став вовк, а на тому тож; так, що поставало іх багато: колиб ще два стало, то й достяглиб його. А він каже: «Ей, братіки! подожді(ть) хоть табаки понюхаю»— вони и подождали; а він, чи нюхав, чи ні, а потім каже: «ачхи!» Мурований вовк, самий спідній, думав, що той чоловік знов мурує,—та каже: «аршин, та вздовш, та вшир»,—та тоді з-під того дерева: вовки и попадали... Ті вовки хотіли догнать его,—коли він так подрав, що вони не могли догнать.

Цей вовк як утік, то й думає: «я хоч не йому зло зробив, то його скотині зроблю.» Ото иде—аж пасецьця кобила; так він ії питаєцця: «Чия ти, кобило?» А вона каже:—«Маркова.»—Вовк: «отепер же я тебе 'зім, кобило!»—«Ей, вовчику, голубчику, не йіж мене, хоч поки я книги одвезу.»—А він каже: «де ж твої книги?» А вона каже:—«ось, під хвостом.—Він зайшов из заду, та так дивицця—наче читає; а потім лапою—дряп по тих книгах,— вона його як хвицне! так, що йому и свічки у очах показались. Тоді він каже: «якій сучого сина Марко розумний, така його и худоба!» Ото и пішов од неі.

Иде він далі—аж гуси пасуцьця. Він питає іх: «чиі ви, гуси?» Вони кажуть:—«Маркови.»—Тоді він каже: «отепер я вас пойім.»—Вони стали його просить:—«вовчику-братіку, не йіж нас тут, а лучче иди з нами до води,—там ми понапуваємся води,—тоді нас и зйіси, то нам не так буде боліть.»—Він послухав іх: иде за ними. Приходить до ставка и сів коло гусей— дожидає, поки вони напьюцця. Вони напились, а потім поплили на середину. Вовк дожидав-дожидав, та бачить, що не дождецця, та й каже: «якій сучого сина Марко розумний, така його и худоба!» И пішов из-відтіль.

Йде далі—аж насупцяця три баранчики. Він тих баранчиків питає «Чиї ви?» А вони кажуть:—«Маркови.»—Тоді він каже: «Отепер я вас пойім.» Вони його просять:—«вовчику-голубчику, не йіж нас так,—лучче сядь під горою, а ми тобі самі ускочим у рот.—Він и послухав їх, и сів під горою. Ото самий більший баран як рожженецьця, та як ударить его,—а він и покотився на низ. А другий баран каже: «але ж ти який и дурний: бъеш вовка безневинно!» А потім до вовка каже: «сідай, я вже тобі ускочу.» Вовк послухав, тай сів; и цей баран те саме зробив.—Ото ще и третій підманив вовка, але цей лучче ударив, як ті. Тоді вовк каже: «Якій сучого сина Марко розумний, така його и худоба!»

Ото знов він иде—чи не знайде де далі дурнійшої скотини Маркової. Коли дивиця—аж ходить свиня з поросятами. Він ту свиню питає: «чия ти, свине?» Вона каже:—«Маркова.»—Вовк: «Тепер же я тебе зйім.» Вона стала просить його:—«не йіж мене, вовчику-братіку тут,—лучче сідай на мене, то я тобі кужілки заспіваю, та привезу до берези, то там мене и зйіси.—Вовк сів на неі, тай йіде; а вона йому кужілки співає:

«Кужілки, кужілки!
Колиб швидче до дірки.»

Ото привезла його до тину, а в тім тину та була дірка,—вона у ту дірку, тай завъязла з тим вовком; придавила його до тину, щоб він не вирвавсь, а потім стала кричать. Свині позбігались и розірвали того вовка, а свиня жива осталась.

(Записано въ Уманскомъ уѣздѣ Кіевской губ.; передалъ А. Петруняка.)

4.

СОБАКА и ВОВК. (*)

Був собі чоловік, мав він собаку. От, як стала вона уже дуже стара, він и каже до неї: «Иди собі в світа, коли ти така стара.» Пішла вона, та дивиться—иде вовк, тай каже їй: «Куди ти, собако стара, йдеш?» А вона:—«я иду в світи.»—«Ну, я тобі назичу хліба, але, гляди, щоб и ти мині послі назичила.» Вона каже:—«добре, назичу.»—От він каже: «Отут попові жнуть, то йди: я возьму дитину, тай побіжу, а ти будеш на мене гавкати; а вони побачать, та відберуть від мене дитину, а тебе возьмуть до себе.»—От вони так и зробили: вовк узяв дитину, да й побіг, а собака за ним—гав, гав, гав! От люде побачили, відняли дитину, а собаку взяли до себе и нагодували.

У них був бал на другий день,—так-так гуляють! людей понасходилось... А вовкъ прийшов до тої собаки, а вона каже: «Лізь під штандари!» Вовк вліз, тай сидить. Собака узяв з стола буханець хліба, тай несе до вовка. Люде побачили, тай кажуть: «Он собака несе хліб!» А хозяін каже: «нехай несе, то нам.» Взявъ собака той буханець, тай віддав вовкові; він узяв, тай и зів. Потім вона узяла пляшку з горілкою, тай несе знов вовкові. Люде побачили, дай кажуть знову: «Он собака поніс горілку.» А він каже: «нехай, нехай несе, то наш собака.» А він изнов поніс вовкові. А ті попові підслідили его—куди-то він несе, а він вовкові;—вони взяли, да за кій, да й вигнали вовка.

Він узяв, пішов у поле; дивиться—свиня пасеться. Він прийшов до неї, та каже: «чия ти?» А вона каже:—попова.—«А він каже: зачекай, я тебе їзім.» А вона каже:—сідай на

(*) См. № 5—*Сирко* и № 6— *Старий собака.*

мене, я тебе привезу до свого дому, то там мене и зіси.— Узяв він, сів на ню,—вона взяла, привезла його до свого дому. Узяла вона, шарнулась об хлів, а він и впав з неї. Ото він хоче вже їйі їісти,—вона кричить,—люде попові вибігли, дай знов його вигнали.

От він изнов пішов у поле. Иде він, та дивицьця—аж коняка пасецьця. Він каже до неї: «чия ти?»—«Попова!»—«Почекай, я тебе їзім.» А вона каже:—«не їіж, а сидай лучче на мене, та пойідемо до мого дому,—там иззіси.»—Він сів, да й пойіхав. Прийізжають в двір,—вона прийіхала до стані, шурнулась у станю—він упав. Ото він хоче їйі їісти,—вона начинає гіржать. Попові вискочили, та й прогнали его.

Изнов той вовк побіг у поле. Иде він по-над ставком, дивицьця—гуси на березі сидять. Він питає їіх: «чиі ви, гуси?»—Попові.—«Я вас пойім.»—Ой не їіж, нехай ми попливем, да ноги пополощем,—тоді нас чистенькіх изйіси.—Узяли вони да й поплили, а він остався, як дурний.

Постоявши, бачить, що вони не випливають, узяв, да й пішов далі. Дивицьця він—иде паробок. Він питає: «чий ти?»—Поповий.—«Я тебе їзім.» Він каже:—«зачекай, я перше піду обмиюсь».—Він узяв, виліз на гіляку, вирізав здорового дручка, потім злів, тай каже до вовка: «Дай мині чим втертися.» Він каже:—«не маю чим.»—Він каже: «дай я твоім хвостом втрусь.» Вовк дав йому хвоста. Він взяв, обмотав його добре за руку. Вовк каже:—пусти!—А він його дубком раз ударив, другий, а за третім и убив його.

(Записана въ с. Збаражѣ Бердичевскаго уѣзда Кіевской губ; передалъ И. П. Новицкій.)

5.

СІРКО.

В одного чоловіка був собака Сірко—тяжко старий. Хозяінъ бачить, що з його нічого не буде, що він до хозяйства неспособний, и прогнав його отъ себе. Цей Сірко никає по полю; коли це—приходить до його вовк, тай питає його: «Чого ти тут ходиш?» Сірко ему отвіча:—«Що-ж, брате,—прогнав мене хозяін, а я и хожу тут.»—Тоді вовк йому каже: «а зробить так, щоб тебе хозяін изнов прийняв до себе?» Сірко каже:—«Зроби, голубчику; я вже таки чимсь тебе одблагодарю.»—Вовк каже: «ну, гляди: як вийде твій хозя(і)н из жінкою жать, и вона дитину положить під копою, то ти будеш близько ходить коло того поля,—щоб я знав, де те поле,—то я візьму дитину, а ти будеш однімать одъ мене ту дитину,—тоді будьто я тебе излякавсь, та й пущу дитину».

У жнива той чоловік и жінка вийшли у поле жать. Жінка положила свою маленьку дитину під копою, а сама и жне коло чоловіка. Коли це—вовк біжить житом, та за ту дитину—и несе йійі полем. Сірко за тим вовком,—доганяє його; а чоловік кричить: «гидж-га, Сірко!» Сірко якось догнав того вовка и отняв дитину, приніс до того чоловіка, тай отдав ему. Тоді то(й) чоловік вийняв из торби хліб и кусок сала, тай каже: «на, Сірко, їіж,—за те, що не дав вовкові дитини изїісти!»—Ото у вечері идуть из поля, беруть и Сірка. Прийшли до-дому, чоловік и каже) «жінко, вари лишень гречані галушки, та сито їіх из салом затовчи. Тілки шо вони изварилися, він садовить Сірка за стіл, тай сів сам коло його, тай каже: «а сип, жінко, галушки, та будем вечерять.» Жінка и насипала. Він Сіркові набрав у полумисок: так уже йому годить, щоб він не був голодний, щоб він часом гарячим не опікся!

Ото Сірко и думає: «Треба мині поблагодарить вовков',

що він мині таку вигоду изробив.» А той чоловік, діждавши мъясниць, отдає свою дочку заміж.—Сірко пішов у поле, знайшов там вовка, тай каже йому: «прийди у неділю, у вечері, до города мого хозяіна, а я тебе узву у хату, та одблагодарю тобі за те, що ти мині добро зробив.»

Ото вовк, діждавши неділі, прийшов на те місце, куди ему Сірко казав;—а в той самий день у того чоловіка було весілля. Сірко вийшов до його, тай увів його у хату и посадовив його під столом. Ото Сірко на столі узявъ плашку горілки, мъяса доволі – и поніс під стіл; а люде хотіли ту собаку бить. Чоловік каже: «не бийте Сірка: він мені добро зробив, то я и йому добро буду робить, поки його й віку.»

Сірко, що саме лучче на столі лежить, бере, та подає вовкові; обгодував и упоів так, що вовк не витерпить, та каже; «буду співать!» Сірко каже:—«не співай, бо тут тобі буде лихо! лучче я ще тобі подам плящку горілки, та тілки мовчи.»— Вовк, як випив ту плящку горілки, та каже: «отепер уже буду співать!» Та як завиє під столом... Тоді де-які люде повтікали з хати, а де-які хотіли бить вовка; а Сірко и ліг на вовкові, наче хоче задушити. Хозяін каже: «не бийте вовка, бо ви мині Сірка убъете! Він и сам из ним розправиць добре.» Ото Сірко вивів вовка аж на поле, та й каже: «Ти мені добро изробив, а я тобі!» Та й розпрощались.

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ, Кіевской губ; передалъ А. Петруняка).

6.

СТАРИЙ СОБАКА.

Був у чоловіка собака; покіль молодим був, дак він його и жаловав, як изстарівсь, дак він його проганяє. Він лежить під тинком, а вовк прийшов до його, каже: «чого ти так пропадаєш?» А він каже: «покіль я був молодим, так мене й жаловали, а тепер я старий, так мене й бьють.» Вовк каже єму:—«як вийде твій хозяін в поле, так иди за ним.»—«Дак мене, каже, бьють, да не пускають в поле. «Вовк каже:—«да я зроблю так, шо тобі добре буде: хозяйка положе під возом дитину, а я прийду, дай ухвачу, а ти біжи за мною, да й кричи, да хоч у тебе й нема зубів, до ти мене сіпай як-небудь, шоб хозяйка почула.»—

Вовк ухватив дитину и несе, а собака біжить за ним, да й сіпає його, а хозяйка почула—біжить з граблями, да й кричить: «чоловіче, вовк дитину ухопив! Гаврило, Гаврило! чи ти не бачив,—вовк дитину ухопив!..» Чоловік догнав вовка, да й одняв дитину. Чоловік каже: «бачъ сукиного сина дочка: не годовала собаки, занехаяла, а він хоть и старий, а все таки поміч дає!» Дак жінка и дала собаці кришку хліба.

(Записана въ Пирятинскомъ уѣздѣ Полтавской губ.)

7.

ЛИСИЧКА-СЕСТРИЧКА.

Була собі лисичка. От, пішла вона у лісок, аж бачить, там рубають люде яворці царові на дворці. От, вона прийшла до них, да й каже: «здорові будьте, ремеснички-побережнички!» Ті:—дай, Боже здоровья!—«Що ви рубаєте?»—Яворці.—«Явор-

ці,—на що?»—Царові на дворці.—«Вирубайте й мені яворець, я й собі построю дворець.» От, вони вирубали йійі яворець, да й кажуть йій: «на ж тобі яворець.» От вона взяла той яворець,—несе да й несе, несе да й несе; аж став йійі вечір... Вона дивицця—аж стоіть хатка. От вона заходить в ту хатку, да й каже: «вечер добрий, добрі люде!»—Дай, Боже, здоровъячко.—«Пустіть на ніч.»—У нас хатка маленька-тісненька, ніде буде тобі спочить.—Нічого, я під лавкою зігнуся, хвостикомъ одягнуся и переночую.» Вони кажуть:—добре, ночуй.—«А де-ж я свого яворця діну?»—Поклади його під піччю.—От вона так и зробила.

На другий день встала раненько, умилась біленько, господару на добридень дала. «Ой де ж мій яворець?»—Погляди під піччю.—Погляділа вона—аж немає його; сіла, да й плаче. Аж иде хазяін: «Чого лисице-сестрице, плачеш?»—Ой, як мені не плакати: нема мого явірця!—«Отут десь біленька курочка бігала, то мабуть загрібла.»—«Крути-не верти, хозяіне, а дай мені курку!»—Взяла курку, да й пішла.

Ото вона взяла ту курку, несе дай несе... аж застигла йійі на дорозі ніч. От, вона дивицця—аж стоить хатка. Вона зашла в ту хатку, да й каже: «здорові будьте, люде добрі!» Ті:—дай, Боже, здоровъя!—«Пустіть на ніч!»—Не можна, лисичко-сестричко: у нас хатка тісненька, нігде буде тобі спочить.—«Нічого, я під лавкою зогнуся, хвостиком вкриюся, да й переночую.»—Ну, добре,—ночуй.—«А де ж я свою курочку подіну?»—Пусти йійі під піч... От вона так и зробила.—Встала раненько, умилась біленько, хозяіну на добридень дала. «А де ж моя курочка?»—Отут в печі дірочка,—мабудь залізла в дірочку.—«Теперички, крути-не верти, хозяіне, а дай мені піч!» Взяла піч у мішокъ, да й пішла.

От иде, да йде..., а настає знов вечір. От вона бачить, що стоіть хатка,—взяла да й зашла в ню, да й каже: «Пустіть на ніч!»—Не можна, лисичко-сестричко: у нас хатка тіс-

ненька, маленька, нігде буде тобі спочить.—«Нічого, я під лавкою зігнуся, хвостиком вкриюся,—так переночую.» Вони кажуть:—ну, добре,—ночуй.—«А де ж я свою піч подіну?»—Постав на подвірьйі.—От вона так и зробила.—На другий день устала раненько, вмилась біленько, хозяіну на добридень дала; дивиця,—аж нема йійі печі. От вона стала, да й каже хозяінові: «де я була, то була, а такоі біди мені ще не траплялось, щоб у мене що вкрали!» Хозяін и каже:—«то може, воли, що були на подвірьйі, розвалили йійі.—От лисичка изнов каже йому:» крути не верти, хозяіне, а оддай мені воли.» От взяла ті шість волів.

Иде да й иде, иде да й иде. Зустрічає йійі знов ніч. От вона, побачивши хатку, стала просицьця в ню на ніч: изнов давай казать: «пустіть, люде добрі, на ніч!» Ті:—не можна, лисичко-сестричко; у нас хатка тісненька, маленька, нігде буде тобі и спочить.—«Нічого, я під лавкою зігнуся, хвостикомъ вкриюся,—да й переночую.»—Добре, ночуй.—«А де ж я своі воли подіну?»—Пусти в загороду.—От вона так изробила.—На другий день, встала раненько, умилась біленько, хозяіну на добридень дала. А далі огляділась—нема йійі волів. От вона сіла, да й давай знову плакати,—каже: «Де я бувала, то бувала, а такоі пригоденьки не трапляла: нема моіх волів!..» Хозяін и каже:—Ото невістка гнала, то, може й випустила.—От вона и каже йому: «Крути-неверти, хозаіне, а віддай мені невістку». Свекор плаче, свекруха плаче, син плаче, діти плачуть. А лисичка взяла невістку в торбу, да й пішла.

От несе вона ту невістку в торбі, несе, да й несе, несе да й несе... аж застигла йійі нічка на дорозі. От вона бачить—стоіть хатка,—взяла да й просицця туди на ніч.—Не можна: у нас хатка низенька, маленька, нігде буде тобі спочити.—«Нічого, я під лавкою зігнуся, хвостиком вкриюся, да й переночую».—Добре, ночуй.—«А де ж я свою невістку діну?»—Покладн йійі під піч.—От вона такъ и зробила.—На другий день, устала раненько, умилась біленько, хазяіну на добридень дала.

«А де ж моя невістка?» —Під піччю.—Вона дивиця—є. «Спасибі вамъ, що моя невистка тут ціла осталась! Подождіть, я побіжу в лісок да вирубаю дручок, да поскачу вам коровода.» От вона пішла в лісокъ, вирубала дручка. А син узяв вивъязав звідтиля невістку, а увъязав сучку.

Пришовши, вона взяла ту торбу з сучкою, —підкине йійі до гори дручком, да й приговоруе: «За яворця — курочку, за пість волів — невістку-сучку!..» Да ще як підкіне до гори, до тая сучка: «авурр!» - А, чортова невістка-сучка, пособачилась!— Да візьме, да й знов підкине, до тая гарчить. От вона підкидала, підкидала ту сучку, а далі взяла, да й розвязала. Як тільки розвязала, до тая сучка зараз за нею... Вона на втікача, сучка за нею; вона далі, да в нору, да й заховалась.

Сівши тут, от вона и давай питатись зараз ушей: «Що тільки ви думали-гадали, як од того проклятого хортища втікали?» – Те ми, сестрице, думали-гадали, щоб хорт не догнав, золотоі шуби не подрав.—«Підождіть же, моі ушечки, я вам сережки куплю.» Потім каже: «що ви, ніженьки, думали-гадали, як од того проклятого хортища втікали?» —Те ми, сестрице-лисице, думали-гадали и своі ніженьки насторожали, щоб хортъ не догнав, золотоі шуби не подрав.—«Підождіть, моі любі-милі ніжечки, я вам куплю червоненькі черевички з золотенькими підковками.» —«Що ви, оченьки моі милі да любі думали-гадали, як од того проклятого хортища втікали?»—Те ми, сестричко-лисичко, думали гадали, як од того проклятого хортища втікали, щобъ він не догнав, золотоі шубоньки не здиняв.—«Добре; підождіть же, моі оченьки, я вам золоті окуляри куплю.»—«А що ти, хвостище-помелище, думало-гадало, як од того проклятого хортища втікало?»—Те я думав-гадав, й поміж ногами плутав, щоб хорт догнав, золотую шубу зняв.— «На тобі, хортище-собачище хвоста, хвоста, да не кусай по жовтому, да кусай по білому.» А хорт як укусив, так при самій репиці откусив.

От вона пішла між зайці. Ті, побачивши, що вона безхвоста, давай з йеі сміяцьця. Вона каже: «Е, нічого що я безхвоста, але за те я вмію коровода скакать.» Пішла в лісок, да вирубала дручок, да стала на горбі, а йім тим часом позвязувала хвости до куши, дай каже: «тікайте, бо йде всевидящепомелище!» Вони як сунуть во всі сторони,—так хвости й пообривали.—Послі того, як посходились до куши зайці, бачать—всі без хвостів,—от и давай питатись один одного: «Ти був в лисички?»—Був.—От вони змовились, щоб як-небуть віддячить йійі. Узяли, зібрались всі, пішли до неі, підперли двері; щоб вона не вилізла,—да й там спалили йійі.

(Записана въ с. Великой Снитынкѣ Васильковскаго уѣзда, Кіевской губ; передалъ И. П. Новицкій.)

8.

ЛИСИЦЯ, ВЕДМІДЬ И МУЖИК.

Пуйшов раз чоловік у поле орать. Орав-орав, коли ж виходить з лісу ведмідь; прийшов до його: «давай, каже, я твого борозенного вола зъім.» Той чоловік плаче:—«чим же я орать буду!»—Став просицьця: «дай же, каже, хоч борозни дойти!»—«Ну, добре, доходь.»—Ліг собі ведмідь на возі, дай лежить. От, той доходить борозни, аж з лісу лисиця. «Що се в тебе, чоловіче, на возі лежить?» «А ведмідь,» каже:—«Скажи, що колода.»—«Колода,» каже.—«Е, як-би колода, дак вона б була привъязана,»—та й побігла. А ведмідь каже: «привъяжи мене.» Той узяв, обмотав его, притяг добре до воза. Біжить лисиця знов. «Що се в тебе, чоловіче, на возі лежить?»—Колода.—«Е, як-би колода, до б сокира була встромлена.» Ведмідь и каже:—«встроми в мене сокиру.»—Той йому як устромив,—зарубав.

и впъять украла; принесла до дому, заперла в кучу; а сама пішла кудись и сіней забула замкнуть. А Иван прийшов, очинив сіни, узяв курочку з кучі и поніс до дому. Приніс до дому, а дід и каже: «Посади тепер у кучу: хай тепер у кучі.»

А лисичка прийшла у свою хатку; коли дивицьця—нема курочки. Лисичка пішла до Ивана до того, стала під вікном, тай начала вить: «Иване! Иване! отдай курочку!» Иван слухав, слухав, — узяв пішов, прогнав йійі. Вона приходить и в другий раз и начала вить: «Иване, Иване! отдай курочку!» Иван каже: — Постой проклята, я тебе вбъю! А вона все кричить: «Иване, Иване! отдай курочку!» Він вийшов, узяв йійі и убив. А курочку взали зарізали тай изъіли.

От там, у тім городі, виходить така вість: хто на яблуні изобъє десять яблук заразом, то за того царь дочку отдасть. От Иван согласився и збив десять яблук. От царь отдав дочку за Ивана. От вони собі начали жить, та поживать, та добро наживать.

(Записана въ г. Миргородѣ, Полтавской губ; Аѳан. Рудченкомъ.)

10.

МЕДВІДЬ, ВОВК, ЛИСИЦЯ Й ЗАЄЦЬ.

Викопав чоловік вовковину, дай укинувъ туди медведя, вовка, лисицю и зайця. От, вони и сидять там сутки, сидять и другі; а далі на треті й кажуть: «Ну, треба ж нам самого меньшого помиж нами йісти,—бо ми пропадем.»—От, заєць зна вже, що він найменьшій од усіх, дай каже: «Мині висімдесят год.» А лисиця каже: «А мини сорок.» А вовк каже: «А мині тридьцять.» А медвідь каже: «А я місяць, як родився,

місяць, як христився,—а це з вами попався,—да ба!» От, вони вже й сами добре бачать, що медвідя не возьмуть, да, порадившись, все таки зайця зъіли,—бо він був самий плохшій и никого не подужав.

(Записана въ Пирятинскомъ уѣздѣ Полтавской губ.)

II.

ЛИСИЦЯ Й ВОВК.

Десь назнала лисиця у лісі пастку (вовковню), и там мъясо було положене. От вона як там уже не хитрувала, да не могла узять те мъясо. От и пишла собі—коли зустріда вовка: «Вовчику-братику! я назнала мъясо, там-то десь; та мені гріх, каже, сегодні, бо тепер пъятниця.» От вовчика вона и привела туди; а вовк зараз морду туди и всунув, а тут дуб и потяг його в гору (а воно так и вхватило його за шию.).—От вовк уже й висить, а мъясо впало. Тоді лисиця за мъясо тай їість.—«Лисичко-сестричко! ти казала, що тобі гріх тепер, бо пъятниця,» вовк каже.—«Е-еге! то тобі тепер пъятниця, бо ти пъятами не достанеш землі!»—

От прийшов чоловік до вовка; лусь! лусь! кийком. А лисиця оддалік стоіть, дай каже вовкові: «Крути-верти, вовчику, головою, щоб не поцілив сучий син булавою.»

(Записана въ с. Черняховѣ, Кієвскаго уѣзда, В. Панченкомъ.)

за чововіка, а я тобі за жінку буду.» А він и согласивсь.— Ото веде його лисичка до своєї хати,—так уже йому служить: уловить де курочку, то сама не йість, а йому принесе.

Ото колись зайчик побачив лисичку, тай каже йійі: «Лисичко-сестричко, прійду я до тебе на досвітки.» А вона йому каже:—«Єсть у мене тепер пан-Коцькій, то він тебе и розірве.«—И цей заіць розсказав за пана-Коцького вовкові, медведеві, дикому кабанові. Ці зійшлись умісті, стали думать: як-би тут побачить пана-Коцького,—та кажуть: «А приготовимо обід!» Тут и взяли рощитувать, кому за чим ити.—Вовк каже:— «Я пійду за мъясом, щоб було що у борщ»—А дикій кабан каже:—«А я піду за буряками, за картоплею.»—Медвідь:— «А я меду принесу на закуску.»—Заіць:—«А я—капусти.»

Ото подоставали усього, начали обід варить и, як зварили, начали совітуваться: кому ити кликать на обід пана-Коцького. Медвідь каже: «Я не підбіжу, як доведецься утікать.» А кабан: «А я тож невортний.» Вовк: «Я стярий уже, и трохи не бачу.» Тилки зайчикові и приходиться.—Пробіг зайчик до лисиччиної нори; коли це—лисичка вибігає тай дивиться, що зайчик стоіть на двох лапках коло хати, тай питає його: «А чого ти прийшов?» Він каже:—«Просив вовк, медвідь, дикій кабан и я прошу, щоб ти прийшла с своім пан-Коцьким до нас на обід!»—А вона каже йому:» Я з нимъ прийду, але ви поховайтесь, бо він вас и розірве.» Зайчик прибігає до йіх тай хвалиться:—«Ховайтесь, казала лисичка, бо він як прийде, тай подушить нас.»—Вони и начали ховаться: медвідь лізе на дерево, вовк сідає за кущем, кабан риється у хамло, а зайчик лізе у кущ.

Коли це—веде лисичка свого пана-Коцького; доводить до стола, а він побачив, що на столі мъяса багато, тай каже: «Ма-ло!.. Ма-ло!.. Ма-ло!..» А ті думають:—От, сучого сина син, йще йому мало!—Коли він, як наівсь, так и простягсь на столі; а кабан лежав близько коло стола у хамлі, та якось

його комар и укусив за хвіст, а він так хвостом и повернув; кіт же думав, що то миш, та туди... Кабан злякавсь його, та начав утікать; пан-Коцький злякавсь кабана, скочивъ на те дерево, де медвідь седів; медвідь як побачить, що кіт лізе до його, начав вище лізти по дереві,—та до такого доліз, що и дерево не здержало—так він до долу упав; вовк побачив, що таке робицьця з ними—так подрав, що тилки видно; а заіць тоді-ж забіг чор-зна-куди... А послі посходились, тай кажуть: «От, який малий, та чуть-чуть нас усіх не пойів!»

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ; Кіевской губ; передалъ А. Петруняка.)

14.

ЛИСИЦЯ ТА КІТ.

У лісі да жила лисиця, а пиля того ліса да жив собі чоловік! у того чоловіка да був кіт,—він колись добре мишей ловив, а далі, як осліп, дак и перестав; а хозяін його жаловав: він нехотів його убивать, да завіз його в ліс, да там и покинув. Коли—йде лисица, да й каже: «Здоров був, Котохвей Матвіічъ! а чого ти пришов?» От, він и каже:—«А що-ж каже, мене да мий хозяін любив, покіль я бачивъ, а як я перестав бачить, дак и перестав и мишей ловить,—а колись здорово ловив,—дак він пожалів мене вбить, дай одвіз в ліс,—мені тепер и прийшлось пропадать.»—А лисиця дай каже: «Стережи мене, Котохвей Матвіічъ! дак я тебе буду хлібом годувать.» От, він и каже:—«Добре, сестричко-лисичко!»—Вона йому построіла котовку и городець чималий дала.

От, одного дня, дай приходить заіць, да у ту капусточку—хрим-хрим! А кіт в вікно, да на зайця,—да хвіст задрав, да—

фррр!.. Заіць злякавсь, дай побіг росказовать медвідю, вовку и дикому кабану. А медвідь и каже: «знаєте що—зробім гремі-данській (*) обід, да позовім и йіх,—дак ми, каже, йому дамо капут!—Я, каже, украду у чоловіка меду, а ти, вовче, украдь сала, а ти, кабане, накопай коріння, а ти, зайче, позовеш йіх обідать.»

От, вони наготовили всього, як медвідь казав, а заіць побіг звать. Підошов під вікно, дай каже: «Просимо вашої милости, лисичко-сестричко з Котохвієм Матвіічем, до нас—на обід,»—дай маха! А медвідь и каже: «чи тиж казав, щоб свої ложки побрали?»—«Ох, мині лишечко, каже заіць, я й забувсь!»—Дай побіг знов. Підошов під вікно, дай каже: «Дай берить ложки!»—Добре, добре,—каже лисица.

От вони йдуть. Кіт задрав хвіст, да зараз до сала: «Мя-у! мя-у!..» А вони злякались кота, да поховались в кущі, дай думали, що він каже: Ма-ло, ма-ло! дай кажуть: «А, бісів сину! ми усім наготовили, а тепер—він один, да ще ка: «мало!» Медвідь же да седів на дубі, а ті по кущах. От, кабан (сказано—свиня!) не уседів, дай повернувсь,—кіт думав, що там миш,—да туди: фррр!.. Він з під куща, да на другій кущ,—вовк изляжавсь—да відтиль,—да тоді під дуба;—медвідь з дуба—да на кущ,—заіць—відтиль—да на-втьоки!

А кіт зоставсь: сидить да сало йість, а лисиця—мед. Пойіли гарненько собі, дай пішли до дому.

(Записана въ Пирятинскомъ уѣздѣ, Полтавской губ.)

(*) Громадянський.

15.

ЛИСИЧКА, КОТИК.

и

ПІВНИК.

Був собі котик та півник, да спряглися жить. Поставили собі хатку на курячій ніжці. Тепер півник сидить дома, а котик ходить за ковбасами на здобитки.

От лисичка прибіжить та до півника: «Півнику-братіку, одчини!»—«Лисичко-сестричко, котик не велів.»—«Ну бо, півнику-братіку, одчини!»—«Лисичко-сестричко, котик не велів.»—Такі випрохала: він взяв и одчинив. От вона вогню набрала й його украла. Так він, вже біжучи:

«Котику-братіку, несе мене лиска
По каменю—мосту
На своєму хвосту,—
Порятуй мене!»

Так той котик як почув, да догнав лисичку и півника одняв. Та приніс до дому півника, та попобив його добре,—дай сказав: «Не давай же вогню, бо битиму ще!»

Дак він (котик) пішов упъять на здобитки за пшеницею: ото-ж півнику харч.—От лисичка знов прибігла: «Півнику-братіку, одчини!»—«Лисичко-сестричко, котик не велів.»—Такі випрохала: він їйі пустив. Вона вогню набрала, його украла и побигла. Дак він вже:

«Котику—братіку, несе мене лиска
По каменю—мосту
На своєму хвосту,—
Порятуй мене!»

Дак він його догнав и упъять одняв, а лисичку попобив. «Тепер же, півнику,—приказав: не давай вогню, бо вона тебе звість!»

Вона прибіга знов. «Півнику-братіку, очини!»—«Лисичко-сестричко, котик не велів.»—Просила-просила—ні! такі не впустив. От, вона віконце одчинила, його украла и побігла. Дак він:

«Котику-братіку; несе мене лиска
По каменю—мосту
На своєму хвосту,—
Порятуй мене!»

От котик як почув, як погнавсь.... Гнавсь, гнавсь—не догнав. Прийшов до дому, тай плаче, що вже нема товариша.

От, зробив собі скрипочку й молоточок и писану кайстру (*). Прийшов до нори—як загра:

«Ой тили-ли-чки,
Та було у лисички
Чотирі дочки,
Пъятий синко,
Ще й Пилипко;
Вийди, лисе,
Подивися—
Чи хороше граю?»

Дак лисиччина дочка й каже: «Мамо! Піду я подивлюся: хто там так грає?» От вона й пішла;—а він їйі—цок да в лобок, да в писану кайстру.—Да впъять грає:

«Ой тили-ли-чки,
Та було у лисички
Чотирі дочки,
Пъятий синко,
Ще й Пилипко;
Вийди, лисе,

(*) Торбу.

Подивися—
Чи хороше граю?»

Тепер и друга дочка пішла. Він и ту—цок, да в лобок, да в писану кайстру.—Дай знов грає.... Потім всі перейшли.

От, стара лисиця жде-жде—нема! От тоді й каже: «Пійду загнать, бо півник упрів и молошна каша упріла,—пора обідати.» Дак він и стару лисицю убив. Та тоді прийшов, борщ виняв, кашу пойів. От, тоді звів півника на тарільці, дай каже: «Півнику-братіку, стрепенись!» Дак він стрепенувся.—От того півника забрав и лисиці побрав.—Приносить туди до дому, де вони жили, та пообдирали кожухи,—дай живуть и хліб жують.

Їім сміх та рядно, а нам—сміх та добро!

(Записана въ Кіевѣ.)

16.

ЗАЙЧИК, ЛИСИЧКА Й ПІТУШОК.

Як був собі зайчик та лисичка. Прийшов до зайчика пітушок, та побраталися. От, зайчик и каже пітушку: «Я кби лисичку, каже, приманить до себе?» От зайчик узяв тай вирив ямку на бурті, а потім того пішов у лисичкину хатку, тай каже: «Лисичко! сестричка тебе кличе.» Вона пішла, тай сіла на бурті, а заєць їйі за плечі ухватив, тай перевернув.—От тоді зайчик та пітушок нахваляюцьця: як би їйі взять до дому. Вони їйі вхватили в двох и потягли, та пустили в хату и заперли.

От зайчик пішов за їжою, а півник забувся зачинить хати—лисичка вибігла, тай пішла. Прийшов зайчик: «Де лисичка?» Каже пітушок:—«Я не знаю, де вона.»—От зайчик ро-

сердився на пітушка и прогнав його. Пітушок просит зайчика: «Я не буду так робить.» А зайчик и каже:—«Ні, не треба тебе мені.»—

Пітушок пішов до лисички в хату, а лисичка сидить на камені, а пітушок узяв кочергу, тай став на дверіх, а лисичка зробилась кішкою—та з хати, та на гору,—пітушок за нею, а лисичка в верх.... Піймав йійі, тай приніс до зайчика. Упьять приняв його зайчик из лисичкою.

От тоді зайчик каже на пітушка: «Давай різать йійі!» Стали йійі різать,—вона й вирвалась. Тоді впъять каже зайчик на пітушка:» Иди ти, каже, сядь під хлівцем, а я буду йійі манить; то вона як сяде на приспі, то ти тоді йійі й піймаєш. «От вона сіла на приспі, а півник до неі—вона й утекла.

От, на другий раз, пітушок и каже зайцеві: «Сідай, каже, ти під хлівцем, а я буду йійі виговорювать.» От півник и прикликав йійі до приспи;—як зайчик йійі насів—ухватив, понесли до дому, тай зарізали. Обідрали, переділилися у двох: зайцеві голова и половина, а пітушкові зад и половина,—изжарили и пойіли: той голову и половину, той—зад и половину. Стали жить, та поживать, та добро наживать.

(Записана въ г. Миргородѣ, Полтавской губ. Аван. Рудченкомъ.)

17.

ЖУРАВЕЛЬ И ЛИСИЧКА.

Зострілися журавель з лисичкою у лісі. Журавель каже: «Прийми мене, лисичко, на зімівлю, то я тебе научу летати.» —«Добре,—каже лисичка.»—Приняла його лисичка; от и живуть вони у лисиччиній норі.

Аж дознались стрельці, що в норі живуть журавель з лисичкою;—стали вони розкопувати тую нору. Лисичка й каже до журавля: «Кильки в тебе думок?»—«Десять,—журавель каже.—А у тебе кильки?»—«Йідна.»—А далій знов каже лисичка до журавля: «Кильки в тебе думок?»—«Девъять. А у тебе кильки?»—«Йідна.»—Послі знов лисичка каже: «Кильки в тебе думок?»—«Вісім. А у тебе кильки?»—«Йідна.»—Да так усе лисичка питає журавля, а той усе по йідній зменьшує. А далій лисичка каже,—коли вже стрельці ближше почали копати: «Кильки, каже, у тебе думок?»—«Йідна,»—одказав журавель.—«А у тебе?»—«Йідна... Яка ж у тебе думка?» А журавель каже так:—«Я ляжу поперед у норі и притаюсь—буду наче не живий,—вони мене й візьмуть у руку, почнуть роздивлятись, то ти утікай; вони кинуцьця до тебе—тоді й я полечу.»—

Докопалися стрельці до журавля, узяли його в руки, тай кажуть: «От тобі и на! Лисиця задушила журавля... кіньмо його, то вже наш; докопаймося ще до лисиці.» Тильки вони це кажуть, а лисичка з нори—фіть!—пішла у ліс... А журавель—пррх!.. полетів.

Отто й почали вони скликатися до купи, журавель з лисичкою. Лисиця каже: «Куме!» А журавель:—«Кумо!»—Лисиця каже: «Куме!» А журавель:—«Кумо!»—Лисичка й каже: «Гов!»

Поскликались вони до купи. Лисичка каже: «Научи ж мене летати за те, що я тебе перезімувала,—як у нас по уговору»—«Добре, каже журавель:—сідай на мене.»—Лисичка сіла на журавля, журавель піднявся в гору, так як з хату, пустив лисичку на землю, дай каже: «А що добре летати?»—«Добре!»—Журавель спустився до неі, тай каже: «Сідай на мене знов.» Вилетів журавель так як з хату, пустив йійі й питаєцьця: «А добре летати?»—«Добре.»—«Сідай же ще на мене.»—Лисичка сіла, а журавель піднявся з нею високо—високо, так що

й оком не бачити,—знов пустив лисичку, тай питаєцьця: «А добре летати?»... Дивицьця—аж тильки кісточки лисиччини лежать. Журавель покинув лисицю, дай полетів собі.

(Записана въ с. Романовкѣ, Звягельского (Новоградволынскаго) уѣзда, Волынской губ. Ст. Лоначевскимъ.)

18.

ВІДНИЙ ЧОЛОВІК
И
ЛИСИЦЯ.

В єдним городі в цара була лисиця, котра вміла говорити. В єдин раз вибігла за город погуляти,—зостричає єдного бідного чоловіка молодого и говорить: «Я тебе висватаю за царську дочку.» Він говорить:—«Як ти мене висватаєш, коли я такій бідний?»—Лисиця питаэцьця: «Як ти називаєшся?»—«Грицько Причугоненко.»—«Тепер ти будеш називацьця ксензь-Клинський.»

Як вона ишла до дому, то зострів єі вовк и питаецьця: Куди це ти йдеш?» Вона говорить:—«До цара.»—Вовк питаєцця: «Чого до цара?» Вона каже йому:—«Що пропаде: чи гиндики, чи гуски, то все, говорить, ищу.»—«Лисице, и я йду до цара, каже вовк,—и що пропаде—чи кінь, чи віл,—то все, говорять, що вовки пойіли..... «Лисиця говорить:—«Е, то треба хоч з тисячу; бо я живу у цара, то я вже там знаю всі порадки.—Вовк як рикнув—збіглось вовків щось и з тисячу. «Ходім тепер!» Прийшли до цара. Вона говорить: «Постійте тут на дворі, а я піду в хату.» Прийшла и сказала цару: «От, я вам найшла зятя: от він вам прислав щось и з тисячу вовків.» Цар зараз ска-

зав, щоб зараз їіх постреляли; так вона и другий раз привела звірив до царa.

Послі того вона сказала цару,—говорить: «Він мені казав, щоб ви вистроіли міст,—щоб птиці золоті на золотих кілках співали.» Цар построів це все. Вона взяла пороху, лошадей, хвалєтора и пойіхала до його. Прийіхала, дала йому чисті сорочки, и обмила його, и пойіхала з ним. Як йіхали вони через той міст, йшли салдати на войну—везли ружжа. Лисиця поперекидала вози и ружжа в воду; оставила його в єдним домі. Прийіхала до царa и сказала—каже: «поправте міст, бо потопились солдати його.» Цар поправив міст и вона пойіхала из ним до царa. Зараз повінчались, йшли чай пити. Послі того він и начав оглядуватись на всі сторони; цар лисицю визвав у другу хату и каже: «Лисице, скажи йому: не оглядайся, бо так погано!»

Вони пойіхали за город,—що построіли царський дом. Лисичка побігла собі вперед—аж біжить змій и говорить: «Лисичко, куди ти идеш?»—«Я иду, бо мене хочуть убити.»—От йіде цар из войною против змія. Як цар прийіхав на те місто, узяли там посіли. Лисиця каже: «Вистреліть у цей дом.» Як вистрелили—там и убили змія, а сами стали жить у тім домі.—

(Записана въ Васильковскомъ уѣздѣ, Кіевской губ.)

19.

ВІДНИЙ ЧОЛОВІК.

Як був собі чоловік та жінка, та не було в них ні дітей, ні добра. От він—що робить? зробив соломъяну сопілочку, пішов на могилу, тай гра,—а зайці поназбігались. «Чого ти, чоловіче добрий, плачеш?»—«Як мені, каже, не плакать, що в

мене немає ні дітей, ні добра.»—От вони сказали (зайці сказали): «На той год буде собака!» Він зрадів и пішов до дому.—Жінка його питається: «Що ти, каже, чоловіче, виграв?» — Каже: «грав! поназбігались до мене зайці,—казали, що на той год буде у нас собака.»

От вони живуть; дожили—год пережили,—коли являєцьця такий славний собака до їх! От він на другий год узяв и пішов—чоловік. Став на могилі тай грає. Прийшла лисичка-сестричка: «Чого, чоловіче добрий, плачеш?»—«Як мені, каже, не плакать, що в мене немає ні добра, ні дітей.» — От лисичка сказала: «Через год буде у тебе пітушок.»—Дожили вони,—пережили той год,—коли став у їх пітушок.

Упъять він пішов на могилу, тай гра, тай гра. Приходить упъять лисиця: «Чого ти, чоловіче добрий, плачеш?»—«Як мені, каже, не плакать, коли у мене немає нічого.»—Лисиця йому и сказала—каже: «Черезъ год буде у вас син.» Дожили вони той год,—коли син у їх такий!..

От виріс син год до девъятнадцяти, тай послали вони його: «Піди, кажуть, из Хорола возьми води!» Він пішов, тай побачив у тій воді солянку—така солянка, що сіль у ній аж золота. Він пішов до дому, сказав. Батько-мати прийшли и взяли ту сіль. От и каже чоловік жінці: «Вже в нас э и собака, и пітушок и сіль,—деб нам достать ще грошей?»

Він пішов на долину; гра, гра—нема нічого. Бризне оце, то він дивицця, дивицця—нема нічого. Розсердивсь, тай пішов до дому.—Пішов через год упъять на долину. Узяв та викопав собі пічку, тай топить... Ангель прилетів, та питає: «На віщо ти топиш?» Каже:—«Топлю, чи не скаже Бог спасибі, та чи не дасть гроші.—Ангель йому сказав: «Убий за день десять чортів, то я дам тобі грошей.» Він пішов, та убив десять чортів; приніс до тиїї пічки. Ангель и сказав: «Возьмиж їх, та подріби, тай закопай в ямку.» Він так и зробив. Потім каже: «А ну, заграю».... Так грошей купа и явилась. Він наб-

рав їх у пазуху—скрізь, тай пішов до дому. Вистроїв собі хату, та зробив собі шнур такий, що од заход-сонця та аж до восход-сонця.

Царь у йому (його?) и попросив: «Дай я на йому трохи погуляю, то тоді за твого сина отдам свою дочку.» Потім гуляв, тай отдав той шнур, тай оженив сина на тій царівні, та стали вони жить, та поживать, та добро наживать.

(Записана въ г. Миргородѣ, Полтавской губ. Аѳан. Рудченкомъ.)

20.

ПІВНИК. (*)

Був собі дід та баба, а в їх було жорно и півничок; от баба молола муку, и блиньці пекла, и курей годувала. От раз прийшов пан якийсь и каже діду (а півничок усе це слухає): «Продай мені жорно.»—«А скільки даси?»—каже дід. «На сто рублів.» Дід каже:—«Давай.»—От пан дав йому сто рублів, а жорно взяв и пішов. От, поки в діда були гроші, той блиньці були, и пивник ситий був, а як грошей не стало, той блиньців нема, и півник голодний. От раз півень каже: «Піду я жорно однімать од пана, бо тут я голодний буду, а жорно буде, той я буду ситий.»

От и пішов. Иде, иде, зустрічаєцьця йому вовк. «Куди йдеш?» пита.—«Та до пана, жорно однімать.»—«Возьми й мене з собою.»—«Лізь....» От вовк и поліз.—Иде він далі, зустрічає (цця) він з медведем. «Куди ти идеш?» пита медвідь.—«Та иду до пана жорно однімать.»—«Візьми мене з собою.»—«Лізь в г...»

(*) См. № 21—тоже *Півник*.

—От медвідь поліз.—Иде він далі, иде на встріч йому лисиця. «Куди йдеш, півнику?»—«Та до папа за жорном.»—«Візьми й мене з собою.»—«Лізь....»—От и лисица полізла.—Иде він далі, ще зустрічаєцьця йому гуска: «Куди идеш, півнику?»—«Та до пана за жорном.»—«Візьми й мене з собою.»—«Лізь....» От и гуска полізла.

Прийшов він до пана, злетів на кришу й засьпивав: «Кукуріку! пане, оддай моє жорно.» От пан и каже:—«Який-то півень? возьми його кінь між коні.»—От лакей взяв його й кинув між коні, щоб його затоптали.—Півень и каже вовку: «Вилазь, вовче, йіж коні.» От вовк виліз, пойів, подякував и побіг.—Півник знов злетив и кричить: «Кукуріку! пан(е), оддай моє жорно!» Пан почув, покликав лакея, кажучи, щоб викинув його між корови, щоб затоптали його. Лакей и викинув його між корови; зараз півник крикнув: «Медвідь, вилазь, йіж корови!» Тут зараз медвідь вискочив, висмоктав кров, подякував півнику и пішов собі.—Тут зараз півник вискочив з хліва, и вилетів на хатку, и заспівав: «Кукурику! пане, оддай моє жорно.» Пан почув и сказав лакею, щоб він викинув його між кури: «Нехай, каже, буде там між курми.» От лакей викинув його. Тут зараз півник крикнув на лисицю: «Вилазь, каже, та йіж курей.» Зараз лисиця вилізла, пойіла всі курі, подякувала півнику и пішла.—Півник зараз злетів на кришу и заспівав: «Кукуріку! пане, оддай моє жорно!» Пан почув и сказав лакею, щоб лакей викинув його в колодязь. Лакей кинув його. От півник крикнув на гуску: «Гуска, пий воду! гуска, пий воду!» От гуска випила всю воду и винесла його на верх.—Півник злетів на кришу, співаючи: «Кукуріку! пане, оддай моє жорно!» Пан звелів зарізать півника. Зарізавши півника, він покликав гостей. От, усім гостям прийшлася лапша, а йому один півник. Як зйів він того півника, то в його з г..... и виткнулась головка, співаючи: «Кукуріку! пане, оддай моє жорно.» Пан велів кричать на лакея, що сонири не подає скоро. От лакей

взяв сокиру та не по голові, та по заду, тай обрубав пану зад. А півник вискочив, тай заспівав: «Кукуріку! пане, оддай моє жорно!» Пан сказав, щоб оддав! лакей оддав; тепер півник поживає, мед—вино попиває.

(Записана въ Кіевѣ Ол. Шапченкомъ.)

21.

ПІВНИК.

Як був собі дід та баба, та був у них півник, та прийшов до їх пан жорен позичать. От вони йому й не позичили. Він узяв, прийшов у ночі и украв ті жорна. От, півник узяв, тай пішов виправлять жорен. Прийшов під вікно, тай став співать: «Кукуріку! отдай, пане, жорна! Кукуріку! отдай, пане, жорна!»—«А, штобъ ті здох! Поди, наймичко, проклятого піймай його, та вкинь в колодязь.»—Вона пішла, піймала, та вкинула в колодязь. А той півень каже: «Бери пузо воду,—бери пузо воду!» Вибрав усю чисто воду, та впъять прийшов під вікно, дай каже: «Кукуріку! дай, пане, жорна.» А пан лає його:—«А бодай ті сказився! Пойди піймай, та вкинь його у піч: нехай згорить.»—Він, як укинули його, тай каже: «Лий пузо воду,—лий пузо воду!»—Залив чисто ввесь огонь,—вилетів, тай каже: «Кукуріку! отдай, пане, жорна!»—«А, бодай ти здох!—піди його піймай, та у мілоч у гроші укинь, тай придуши.»—Він узяв тай каже:—«Бери пузо гроші,—бери пузо гроши!» Та вибрав чисто всі гроші.

Прийшов до дому, тай каже: «Стели, бабо рядна в мене с.... ладна.» От, послала баба рядна, а він як став класти—та повні рядна наклав кізяків...: перешло в гроші! От баба, як узяла носить,—носить, тай носить, та на силу виносила. «А, бодай ти здох, сучого сина півник!»

А півник пішов упъять и начав співать: «Кукуріку, отдай, пане, жорна!» От він узяв та виносить йому проклятому жорна. Винесли йому, він узяв,—тай пішов, тай поставив у сінях у баби. Пан прийшов та вкрав упъять. Півник упъять пішов править жорна: «Кукуріку! отдай, пане, жорна.» Він узяв:—«Підіть його, каже, піймайте та вкиньте в просо.» — Він як узяв те просо йісти: йість, тай йіст, тай йість, тай йість, тай йість.... Вийів чисто все просо з бочки. Вилетів, тай каже: «Кукуріку! Отдай, пане, жорна.» Пан каже:—«Підіт його, піймайте, та хай він у нас у хаті поседить.»—Як злетів він на полицю,—от пан прийшов, да задрав голову подивицьця: він як посипоне просом— и його засипав и чисто всіх позадушував просом. Сам вилетів, тай пішов до баби, узявши жорна.

Прийшов—а баба спить, и діда нема дома: пішов риби ловить. От приходить дід: «Одченіт! півнику! бабусю!» От півник почув, що гукають, прийшов, тай клюнув бабу в око, та виклював око. Баба тоді встала, пішла й одченила йому. Дід увійшов; баба кричить без ока: «О, дідусю! каже: бодай тобі здох той півень:—викусив око! И так сліпа була, а тепер уже й зовсім не бачу.» Півень каже:—«Не журись, бабо, я тобі завтра достану око.» —От взяв він на другу ніч та дідові викусив око, а бабі вставив. От дід росердився—убив його; викопав йому ямку—захований його в ямку. Баба сказала дідові після того: «Гляди, діду, як я умру, та щоб ти рядом из півником положив.» От, як умерла баба, дід взяв, викопав яму коло півня и положив йійі, а сам став жить, та поживать, та добро наживать.

(Записана въ город. Миргородѣ, Полтавской губ. Аѳан. Рудченкомъ.)

22.

ЛУПЛЕНЕ ТЕЛЯ.

Був собі чоловік да жунка, да нічого в йіх не було, тульки одно телятко. Ото воно́ так жило, як слід, а то якось щось воно й спортилося. Був у йіх стожок сіна; то це чоловік пудкине, то воно й ззість . . . . . Той чоловік увуйшов снідать, да й каже! «Жунко! Що мені робить оцьому теляті: шо вже скульки сіна було, да й пойіло. Чи його зарізать, чи що?»—«Ні, каже: облупи, да на улицю випусти, нехай иде, живе.»—Вун облупив да й пустив.

Иде, да й иде тее теля, аж бежить кабан, дай каже: «Куди идеш, луплене теля?»—«Світ за очима, а смерть за плечима; ходім за товариша».—Дак кабан каже: «Ходім».—Идуть! да идуть, бежить баран, да й каже: «Куди йдеш, луплене теля?»—«Світ за очима, а смерть за плечима; ходім за товариша.»—«Ходім.»—Идуть. да идуть, бежить селех, да й каже: «Куди йдешъ, луплене теля?»—«Світ за очима, смерть за плечима; ходім за товариша.»—Идуть да й идуть, аж бежить півень: «Куди йдеш, луплене теля?» «Світ за очима, смерть за плечима; ходім за товариша.»

От, идуть, да йдуть собі, аж така хуртовина! Постали, да й радяцьця. Кабан каже: «я побежу в болото, да в мух уриюсь». А баран каже: «Я полечу на вербу, одно крило простелю, а одним укриюсь». Селех каже: «я полечу на вербу, одно крило простелю, а одним укриюсь». Півень каже:» Й я полечу на вербу, одно крило постелю, а одним укриюсь». А теля стало, каля, да й каля, да й каля. Да таку купу накаляло здорову, як хата. Да зробило хату собі з калу; изробило сінці и комору, прикомурок.... там усячина є: жито, и мука, усе,—и ціч изробило собі в хаті. Пішло дровець назбирало, да протопило хату, да й лягло на печі.

От бежить кабан, да й каже: «Одчини, луплене теля!»—»Не дчиню!»—«Ну, носом прорию».—Треба одчинять. Одчинило. Вун увуйшов, да на пул и луг, а воно на піч.—От бежить баран: «Мекеке, мекеке! Одчини, луплене теля!»—«Не дчиню!»—«Лобом пробью». Воно встало, одчинило. Вун увуйшов, да пуд пул, а воно на піч таки все дерецьця.—От бежить гусак: «Одчини, луплене теля!»—«Не дчиню!»—«Ну, носом проклюю». Воно встало, дчинило. Вун пуд покуть, тай сів.—От бежить селех, да й каже: «Одчини, луплене теля!»—«Не дчиню!»—«Ну, носом проклюю». Воно одчинило.—Вун пуд піч у куточок.—От бежить півень, каже: «Одчины луплене теля!»—«Не дчиню!»—«Носом проклюю». Воно одчинило. Вун,—перед коменом жердочка,—вун и сів на туй жердоцці.—От ото вже ночувать йім треба.

Вовк прийшов да в комурку, виєв муку, пойів жито, все сало ззів, да тоді й увуйшовъ у хату, да на піч—зирк! а теля з печи зирк! Тай каже: «Ей, братє! вставайте вовка бить». Вони повставали, дай його молосовать там, бить. А півень на жердоцці сидить, давсе . . . . , все . . . . , да купу таку наваляв, таку здорову.... От вони й вбили вовка, да й витягли на улицю, да й повходили в хату. Дак півень и каже: «Як би були подали сюда, дак и облупилиб!»

(Записано въ с. Рудьковкѣ, Козелецкаго уѣзда, Черниговской губ. И П. Новицкимъ.)

23.

ОВЕЧКА Й КОЗЛИК.

Як був собі чоловік та жінка, та була у них овечка. От, тай пішла вона собі пастись, тай завъязла у хмелі. Прий

шовъ козлик,—вона його й просить: «Витягни мене відціля!» Козлик послухав йійі—пішов, та поперед неі став, тай дерецця й дерецця, а вона за ним,—поки й вибрались.

Тоді біжать: козлик через ямку—й вона через ямку; козлик через тин—и вона через тин; козлик ускочив у капусту—и вона у капусту. Чоловік як узяв хворостину, як узяв лупити по бокам... Вона вже стала не своїм гласом ревти. Чоловік подумав... Узяв ворота одчинив - та на шлях, на шлях вигнав, та ще бив.

Вона послі и йде до козлика, тай каже «отак мене за капусту попобив!» А він йійі и каже: —«А чого ти задивилась?»—Тоді вони стали поміж собою балакать. А овечка й каже: «то ж то треба пастуха слухать, як пасе!» От побратались вони, та стали жить, та поживать, та добро наживать.

(Записана въ Миргородѣ, Полтавской губ. Аѳан. Рудченкомъ.)

24.

КОЗЕЛ И БАРАН. (*)

Був собі чоловік та жінка, мали вони козла й барана. «Ох, жінко, каже чоловік, проженемо ми цього барана и козла, а то вже вони у нас дурно хліб йідять.»—«А вбирайсь, козел и баран, собі з Богом, щоб ви не були у мене и в дворі.» —Пошили вони собі торбу, тай ціпли.

Идуть, тай идуть. По серед поля лежить вовча голова. От, баран дужий, та не сміливий; а козел сміливий, та не ду-

(*) См. Нар. русскія ск., Афанасьева, вып. VIII, стр. 263—264.—„*Казка про козла и барана.*“

жий. «Бери, баране, голову, бо ти дужий.» — «Ох, бери ти, козле, бо ти сміливий.»—Узяли в двух и вкинули в торбу.— Идуть, та идуть, коли горить вогонь.» Ходімо й ми туди, там переночуємо, щоб нас вовки не зйіли. Приходять туда, аж то вовки кашу варять. «А, здорови, молодці!»—«А, драстуйте, братці, драстуйте!.. Ще каша не кипить, мясо буде з вас...» —Ох, там баран уже злякався, а козел давно уже злякався. Козел и одумався: «А подай лишень, баране, отую вовчу голову.» От баран и приніс. «Та не цю, а подай більшу,»— каже козел. Баран знов цупить туж саму. «Та подай ще більшу.» Ох, тут уже вовки злякались; стали вони думати-гадати, як би відціля удрати.

«Славная, братці, кумпанія и каша гарна кипить, та нічим долить; піду я по воду.» Як пішов вовк по воду: «Хай вам аби-що з вашою кумпанією!» Як зачав другий того дожидати, став думати-гадати, як би й собі відтіля удрати. «Е, вражий син: пішов, тай сидить, нічим каши долить; ось візьму я ломаку, та прижену його, як собаку.» Як побіг, так и той не вернувся. А третій сидів-сидів: «Ось піду лишень я, так я йіх прижену.» Як побіг, так и той рад, що втік.

«Ох, нум, брате, скорійше хватацьця, щоб нам оцю кашу пойісти, та з куреня убрацьця.» Ох, як одумався вовк: «Е, щобъ нам тройім та козла и барана бояцьця? ось ходім, ми йіх пойімо вражих синів.» Прийшли, аж ти добре шатались, уже з куреня убрались,—як побігли, тай на дуба зибрались. Стали вовки думати-гадати, як би козла та барана нагнати. Як стали йти и найшли йіх на дубі. Козел сміліший—изліз на самий верх, а баран не сміливий—так нижче,

«Ох, лягай, кажуть вовки ковтуноватому вовкови: ти старший, тай ворожи, чи не побачимо йіх.» Як ліг вовк до гори и зачав ворожити. Баран сидить на голлі, та так дрижить; як упаде, да на вовка. Козел сміливий не став зівати, а як зак-

ричить: «Подай мені ворожбита!» Вовки як схватились, та на силу відтиля убрались.—

(Записана въ Х. Николаевкѣ, Борзенскаго уѣзда, Черниговской губ; перепечатана изъ Черниговскихъ губ. Вѣдомостей 1860 г. № 21-й.)

25.

КОЗА—ДЕРЕЗА. (*)

Як був собі чоловік та жінка, та пойіхав чоловік на ярмарок, тай купив козу. Привіз він до дому, тай послав він свого старшого сина пасти козу. От, став той хлопець гнать козу. Тільки що до воріт став догонить, а вже стоіть той дід на воротях из кійком, и питаэцця: «Козочко моя мила, козочко моя люба! чи ти пила, чи ти йіла?»—«Ні дідусю: я й не пила, я й не йіла:—тільки бігла через місточок, та вхватила кленовий листочок, тільки бігла через гребельку, та вхватила водички капельку,—тільки пила, тілько й йіла!»—От він взяв того сина и убив,—тай зарив під корито.

На другий день посилає другого сина—меньшого. И тильки став до воріт догонить той син—то дід став на воротях в червоних чоботях из кийкомъ. От він и питаецця: «Кізочко моя люба! чи ти пила, чи ти йіла?»—«Ні, дідусю: я не пила, я й не йіла: тільки бігла через місточок, та вхватила кленовий листочок, бігла через гребельку, та вхопила водички капельку,—тільки пила, тілько й йіла!»—От він взяв и того сина вбив и зарив під корито.

(*) См. варьянтъ этой сказки въ Малорусскомъ литературномъ сборникѣ. Морковцева, подъ № 9, стр 861—866,—*Коза-дереза*.

На третій день посилає вже жінку. От вона погнала козу и в вечері стала догонить до двору, а дід уже. стоіть на воротях в червоних чоботях из кійком, и питаєцця: «Кізочко моя люба, кізочко моя мила! чи ти пила, чи ти йіла?» —«Ні, дідусю: я не пила, я й не йіла:—бігла через місточок, вхватила кленовий листочок, бігла через гребельку вхопила водички капельку,—тільки пила, тільки й йіла!» — От той дід убив и бабу, тай зарив під корито.

На четвертий день погнав він уже козу, и тільки надігнав на дорогу, а сам на простець пішов, та взяв тай став на воротях у красних чоботях,—тай питаєцця: «Кізочко моя люба, кізочко моя мила чи ти пила, чи ти йіла?» —«Ні, дідусю: я не пила, я й не йіла:—бігла через місточок, вхватила кленовий листочокъ, бігла через гребельку вхопила водички капельку,—тільки пила, тільки й йіла!»—От, тоді він розсердився, пішов до коваля, висталив ніж и став йійі різать, а ніж переломився. Він пішов упъять до коваля ніж насталювать. От коза знялась, тай убігла у лисичкину хату.

От лисичка примітила... А вона сидить на печі, тай каже:

«Я коза—дереза,
За три копи куплена,
Пів-бока луплена...
Тупу-тупу ногами,
Зколю тебе рогами,
Хвостом замету,
Лапками затопчу:»

От лисичка злякалась, вибігла з хати, тай сіла під дубкомъ.—От и дивицця: иде вовк. А вона и плаче и просить—каже: «Вовчику-братику! вижени мені звіря неслиханого й невиданого. «От, не вигнав тийі кози—излякався, тай вибіг из хати.

От упъять пішла вона, та сіла під дубом—и плаче. Коли

иде лев. От вона йому и каже: «Левику-братіку! вижени мені звіря неслиханого.» От лев пішов у хату, тай став питати: — А хто тут у лисиччиній хатці? —

Я коза—дереза,
За три копи куплена,
Пів-бока луплена...
Тупу-тупу ногами,
Зколю тебе рогами,
Хвостом замету,
Лапками затопчу!»

От и лев злякався.—«Ні каже, сестричко-лисичко, не вижену—боюсь!» —

Лисичка упъять пішла, сіла під дубом и плаче. Коли иде півень. Вона й каже: «Півнику-братику! иди вижени мені звіря неслиханого й невиданого.»—От, прийшов півень и каже:

«Кукуріку! Иду на ногахъ
В красних сапогах, —
Несу-несу косу,
Тобі голову знесу
По самі плечі...
Полізай-ка з печі!»

Коза впала на піл, тай убилась; а лисичка тоді вже з півником живуть та поживають и добро наживають.

(Записана въ Миргородѣ, Полтавской губ. Аѳан. Рудченкомъ.)

26.

ВЪЮН И ЩУКА.

Колись щука застукала въюна у такім куточку, що не було куди йому утікати. Ото він бачить це горе, тай каже: «чи ви, паніматінько, сповідались?» А вона каже: — «Ні.» — Тоді він каже йійі: «Идіть же я вас висповідаю, а тоді мене и 'зісте.» Вона його питає: — «А деж ти мене висповідаєш?» — Він: «Тут єсть и церковця.» — Ото вона и послухала його, тай идуть у двох до тєі церковці. Він йійі привів до ятера, тай каже: «Идіть за мною.» Вони улізли у ятір, — та вже и не вилізе, въюнові сімнадцятеро дверей у тім ятері, то він зараз и вилів, — то тоді бігає кругом ятера, тай каже йійі: «Сиди, святоша, поки прийде рибалка міхоноша.

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ, Кіевской губ., передалъ А. Петруняка.)

27.

ГОРОБЕЦЬ ТА ВИЛИНА.

Злетів горобець на билину, каже: «Поколиши горобця-доброго молодця!» Каже: — «Не хочу!» — «Підіть, каже, по козу: нехай коза йде билини гризти, бо билина не хоче поколихати горобця-доброго молодця.» Каже й коза: — «Не хочу!» — «Идіть по звіра: иди, звір, козу йісти, — коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця-доброго молодця. «(*) Звір каже: — «Не хочу!» — «Пійдітъ, люде, вовка бить, — вовк не хоче

(*) Примѣчаніе разказчика: „Все за горобця позов.“

кози йісти, а коза—билини гризти, а билина не хоче колихать горобця-доброго молодця.» Люде кажуть:—«Не хочемо!»—«Идіть же, каже, по Татар.—Татари, Татари! идіть людей рубать,—люде не хочуть вовків бить, а вовк не хоче кози йісти, а коза—билинки гризти, а билина—поколихать горобця-доброго молодця.» Дак и Татари кажуть:—«Не хочемо людей рубать;» а люде кажуть:—«Не хочемо вовка бить;» а вовк каже:—«не хочу кози йісти;» а коза каже:—«не хочу я билини гризти;» а билина каже:—«не хочу я колихать горобця-доброго молодця!»—«Ступай, каже, по огонь,—бо Татари не хочуть людей рубать, а люде не хочуть вовка бить, а вовк не хоче кози йісти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихать горобця-доброго молодця.» Дак и огонь каже:—«не хочу!»—А він каже: (Бачте, присудникам вже свойім.) «Иди по воду.—Иди, вода, огню тушить,—бо огонь не хоче Татар палить, а Татари не хочуть людей рубать, а люде не хочуть вовка бить, а вовк не хоче кози йісти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихать горобця-доброго молодця.» Дак и вода каже:—«Не хочу!»—«Иди по волів.—Воли, воли! идіть, воли, води пить,—бо вода не хоче огню тушить, а огонь не хоче Татар палить, а Татари не хочуть людей рубать, а люде не хочуть вовка бить, а вовк не хоче кози йісти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихать горобця-доброго молодця!» Дак и воли не хочуть.—Дак він каже (горобець): «Идіть по довбню,— нехай иде волів побить,—бо не хочуть води попить, а вода не хоче огню тушить, а огонь не хоче Татар палить, а Татари не хочуть людей рубать, а люде не хочуть вовка бить, а вовк не хоче кози йісти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихать горобця-доброго молодця!» Довбня каже:—«не хочу!»—Идіть, черви, довбню точить,—бо довбня не хоче волів побить, а воли не хочуть води пить, а вода не хоче огню тушить, а огонь не хоче Татар палить, а Татари не хочуть людей рубать, а люде

не хочуть вовка бить, а вовк не хоче кози йісти, а коза не хоче билини гризти, а билина — поколихать горобця-доброго молодця!» Черви не хочуть.—«Ідіть, каже, по курей.—Ідіть—ідіть, кури, червей йісти,—бо черви не хочуть довбні точить, а довбня не хоче волів бить, а воли не хочуть води пить, а вода не хоче огню тушить, а огонь не хоче Татар палить, а Татари не хохуть людей рубать, а люде не хочуть вовка бить, а вовк не хоче кози йісти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихать горобця-доброго молодця!» Дак и кури кажуть:—«Не хочем!»—«Підиж, каже, до шуляка: иди, шуляче, курей хватать,—бо кури не хочуть червей йісти, а черви не хочуть довбні точить, а довбня не хоче волів бить, а воли не хочуть води пить, а вода не хоче огню тушить, а огонь не хоче Татар палить, а Татари не хочуть людей рубать, а люде не хочуть вовків бить, а вовк не хоче кози йісти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихать горобця-доброго молодця!»

Шуляк до курей, а кури до червей, а черви до довбні, а довбня до волів, а воли до води, а вода до огню, а огонь до Татар, а Татари до людей, а люде до вовка, а вовк до кози, а коза до билини, а билина тоді:

«Ко-о-о-лих, ко-о-о-лих,
Батьку його ст-о-о-о лих!»

(Записана въ г. Полтавѣ, но Кобищанахъ.)

28.

ХОЗЯЙСТВО.

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,
Мусив собі курочку купити.
А курочка по сінечках—
Та-ра-ра-ра-ра́!

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,
Мусив собі качечку купити.
А в качечки—носки плоски,
А курочка по сінечках—(*)
Та-ра-ра-ра-ра!

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,
Мусив собі гусочку купити.
А гусочка — ge-ge-ge,
А в качечки — носки плоски,
А курочка по сінечках—
Та-ра-ра-ра-ра!

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,
Мусив собі овечку купити.
Овечечка — бе-бе-бе,
А гусочка — ge-ge-ge,
А в качечки—носки плоски,
А курочка по синечках—
Та-ра-ра-ра-ра!

(*) Во второй разъ: по смітничках.

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,.
Мусив собі кізочку купити.
А кізочка—стрику-брику,
Овечечка—ме-ме-ме,
А гусочка—ge-ge-ge,
А в качечки—носки плоски,
А курочка по сінечках—
Та-ра-ра-ра-ра!

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,
Мусив собі корову купити.
Корівонька— рику-рику,
А кізонька—стрику-брику,
Овечечка—ме-ме-ме,
А гусочка—ge-ge-ge,
А в качечки—носки плоски,
А курочка по сінечках—
Та-ра-ра-ра-ра!

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,
Мусив собі собаку купити.
А собака—гав-гав-гав,
Корівонька—рику-рику,
А кізонька—стрику-брику,
Овечечка—ме-ме-ме,
А гусочка—ge-ge-ge,
А в качечки—носки плоски,
А курочка по сінечках—
Та-ра-ра-ра-ра!

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,

Мусив собі котика купити.
А котичоч—няв-няв-няв,
А собака—гав-гав-гав,
Корівонька—рику-рику,
А кізонька—стрику-брику,
Овечечка—ме-ме-ме,
А гусочка—ge-ge-ge,
А в качечки—носки плоски,
А курочка по сінечках—
Та-ра-ра-ра-ра!

Незнав добрий чоловік
Та из чого жити,
Мусив собі волика купити.
А воличок—лапу-лапу,
Корівонька—рику-рику,
А кізонька—стрику-брику,
А котичок—няв-няв-няв,
А собака—гав-гав-гав,
Овечечка—ме-ме-ме,
А гусочка—ge-ge-ge,
А в качечки—носки плоски,
А курочка по сінечках—
Та-ра-ра-ра-ра!

Не знав добрий чоловік
Та из чого жити,
Мусив собі возика купити.
А возичок—скрипу-рипу,
А воличок—лапу-лапу,
Корівонька—рику-рику.
А кізонька—стрику-брику,
А котичок—няв-няв-няв,
А собака—гав-гав-гав,

Овечечка—ме-ме-ме,
А гусочка—ge-ge-ge,
А в качечки—носки плоски,
А курочка по сінечках—
Та-ра-ра-ра-ра!

(Записана въ с. Боярцѣ, Кіевскаго уѣзда, Сем. Войткомъ,)

29.

ЧОРТ И БАБА.

Колись чорт зострів бабу, тай каже йій: «У тебе, бабо, є городина, а я достану чого-небудь—тай посіємо на-спіл.» Баба каже:—«добре, посіймо.»—Чорт питаєцця йійі: «чого ж ми посієм?» баба каже:—«посадім картоплі.»—чорт достав десь картоплі, тай посадили. Та картопля поросла—така велика! ото пора уже йійі вибірать из землі. Баба й каже чорту: «що ж твое буде: чи те, що на версі, чи то, що в землі?» чорт каже:—«мое буде те, що на версі.»—баба каже: «а мені нехай останецця те, що в землі.» Ото вони викопали картоплю, а йому оставили саме бадилля. Чорт забрав те бадилля на плечі, хотів, щоб хто купив,—аж ніякий чоловік нічого и не дає. От, він собі дума: «от, сучого сина баба и одурила! ну, постой—одурю и я йійі.»

На другий год він знов каже бабі: «посіймо йще чого-небудь.» А баба каже:—«хиба маку посіймо.» – Ото и посіяли. Чорт воду носить на плечах, та поливає його рано й вечір; він такій поріс головатий? от, як прийшла пора його ламать, а баба и каже чорту: «ну, що тепер тобі буде: чи те, що в землі, чи те, що з-верху?» чорт каже:—«мені те буде, що в землі.»—Баба: «а мені те, що з-верху; и то я тилки вершки

позрізую, а то тобі буде все.» Чорт зрадів и думає: о тепер я бабу одурю! Баба головки з маку позрізувала, а чорт забрав те, що зверху поостављялось, и те, що у землі було— коріння; він його навязав на віровку, узяв на плечі, — носить по під хатами, думав, що кому небудь продасть його,—аж ніякій чорт не хоче и дурно брать. Тоді він носив-носив, уже аж плечі помуляв віровкою,—та й каже: «ото, сучого сина баба, изнов одурила!»

Приходить до нейі, та й каже йійі:» ну, ще ходім, бабо, воювацця.» А баба каже:—«ходім, але я свою орудію возьму.»—Чорт каже: «добре.» Баба привела його до тину, та й каже:—на ж тобі вила, а я возьму цтиля, та ставай ти по тім боці тину, а я—по цім, та й будем воювацця.» Ото баба, як штрикне його штилем, то так рана и є; а він вилами що хоче йійі ударить, то вила застрянуть у тину, та й не вдарить. Ото бачить чорт, шо нічого не вдіє, та й каже йій: «буде вже!» тай ка: «але ти мене и поранила дуже!» а баба каже:—« а ти мене хиба ні?.....» А чорт тоді покрутив головою и каже: «таки и я тебе покалічив!»

Потім чорт каже: «Ну, ти мене, бабо, будеш возить, а я тебе,—але так: ти мене будеш возить доти, поки я не переспіваю пісень усіх. «Баба каже:—«Ну-ну! я знаю одниэі пуганенькоі, то будеш возить, поки я проспіваю.» — Ото чорт думає, собі: «я килки-то йіх знаю, а вона одну!» Сідає на бабу— и співає, яка тилки прийде йому на мисль. Переспівав уже всі за двоє суток, тай каже:—«А ну, бабо, я тебе буду возить». Вона сіла на його, загнуздала його — и начала співать оціеі: «Трада-трада-трада-й-дом!» Та все так співає: «Трада-трада-трада-й-дом!» Йіздить по йому и неспочиває; а він слухав-слухав, тай каже: — «Чи ще багато йійі співать?»—А вона каже йому: «Еге, ище и третьі части немає!» А вже, мабудь, днів пять возив йійі. То бачить, шо довга вона—давай носить йійі по очеретам, та по болотам, шоб як-небуть скинуть

йій. Ні, не скине ніяк сучого сина баби! Так він у терен; думає: там хоть подряпаіцця. Тилки що прибіг до терну, а вона и скочила з його, тай каже йому: «Дурни (й), сучій сину! уже трошки осталось и співать, а ти и не довозив». Той побіг у терен. «Біжи-ж к бісовому батькові!»Та такі чорта баба одурила.

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ Кіевской губ; передалъ А. Петруняка).

30.

ЧОЛОВІК И ЧОРТ.

Один чоловік посіяв просо, а через неділь три пішов до проса подивицьця, чи гарне. Приходить на своє поле, дивиця—аж воно таке малесеньке, та ще до того и сонце припалило його. Так він бачить, що з його нічого не буде, тай каже: «Нехай, тебе чорт візьме, бо я тебе не надіюсь косить!» Ото и пішов до-дому.

Чорт зараз заходивсь коло того проса: поливає його каждий ранок и вечір, а потім виполов його гарно.—От, люде своє уже косять, а цей чоловік до свого и не навідуєцця. Приходить один чоловік з поля, тай каже йому: «Чом ти не косиш свого проса?» Таке просо чисте та велике, таке як очерет, и уже пора його косить».

Він на другій день раненько наклепав косу и пішов до проса. Приходить туди, и тілки що хотів косить—аж чорт иде из других гоней, тай гукає на його: «А подожди, чоловіче, не коси!» Цей и подождав. Чорт приходить до його, каже йому: «На що ти косиш просо? хто тобі велів?» Чоловік каже: —«бо це моє просо, то я його буду косить»—Тоді чорт каже: «Хиба ти забувсь, як ти мені його подарував? Тепер тобі його не дам, бо раз же дарують; коли подарував, то

не надійся одібрать». А потім подумав, тай каже: «Хиба якъ вийідеш протів мене завтра таким, щоб я не узнав, то твоє буде просо; а я протів тебе таким вийіду, щоб ти узнав. Ото и розійшлись вони: чорт пішов у свою сторону, а чоловік ще до дому, тай думає: «яким би тут у бісового батька вийіхать, щоб він не узнав?» Приходить до дому, тай хвалицця жінці: «Отак, жінко: подарував просо чортові, а тепер не отберу!— Сказав так: як вийідеш протів мене таким, щоб я не узнав, то твоє буде просо.» Жінка каже:—«Не журись, чоловіче: вийідем!» —

Ото, на другій день идуть до поля,—осталось ще до йіх поля двоє гоней. Жінка каже: «сідай на мене, чоловіче!» Потім коси спустила через голову..... чоловік сів на йійі и йіде до поля. Доіжає до поля, а чорт против його йіде козою. Прийіхали до того поля,—той з тієї сторони, а чоловік з цієї. Чорт и питає в його: «А що вгадав, чим я вийіхав?» Чоловік каже: —«Козою.»—Потім каже:—«А вгадай, чим я вийіхав?»—Чорт тоді дивицця-дивицця, объйіжає кругом його, а потім каже: «Та тут и чорт не розбере!» Потім питає: «Оце хвіст?» показує на коси. «А це голова?» показує..... Чоловік сидить на йійі, та каже:—«Тож!»—Ото чорт морочивсь-морочивсь—не розбере; а потім каже: «твоє просо, ти виграв!» Потім чорт пойіхав у свій край, а чоловік пойіхав до дому.

Жінка знала, що чорт другій раз прийде за просом, та взяла, убралась за чоловіка: наділа штани, шапку на голову, підперезалась червоним поясом. Той каже: «здоров, чоловіче! Якбо тебе звуть?» А він каже: «я сам.» Потім чорт каже: «шкода проса,—не подарую тобі.» А та жінка, що вбралась за чоловіка, каже:—«знаєш що: ти мені загадував одно діло, щоб я протів тебе вийіхав таким, щоб ти не узнав,—тепер же я тобі загадаю: ну, хто лучче ударить ціпом, то того буде просо.» — Чорт каже: «добре.» «Ото и начав чорт уперед молотить. Той чоловік положив снопа на голому току, то чорт що вдарить

по скопу, то все—лясь! и не вдарить здорово.» Аж ну я!» Ото взяв ціпа у чорта, нагорнув проса під сніп,—то як стане молотить, то все ціпомъ—гуп—гуп! Чорт питає його:—«Що значить, що ти лучче за мене удариш?»—Чоловік каже: «Бо я вихолоштаний..... Чорт каже:—Правда, що вихолоштаний; а вихолоштай й мене, та тоді будем молотить.

Ото, ця жінка, що убралась за чоловіка, приводить його до жлукта, та й каже; «Ставай раком у жлукто.» Чорт уліз у жлукто..... Тоді чорт тяг жлукто ступнів десять, поки виліз из його,—біжить у болото та кричить: Ай-ай-ай!» Чорти до його посходились, тай питають його: «Хто тобі таке наробив?» Він каже:—«Я сам.»—Вони йому кажуть: «То на бієового батька вирізав сам собі?» Він каже:—«Та ні—я сам!» Вони: «На щож ти сам собі наробив?» Він все таки каже:—«Я сам.»—А потім вони и догадались, що то хтось другий зробив, тай кажуть йому: «А ходім, хто тебе знівечив?» Ото він приводить до того чоловіка у клуню—аж саме жінка молотить. Вони тоді кажуть ті(й) жінці: «На що ти нам чорта избавив? щоб зараз його вилічив?» . . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Не вилічили, тай вернулись до дому.

(Записана тамъ же.)

31.

ЗЛА ХИМКА И ЧОРТ. (*)

В одного чоловіка була жінка Химка, и така була проклята, що все його бъє: оце він піде зароблять, прийде из заробітків, то вона його и нападе бить та лаять, а він йій нічого и не каже. Ото він колись пішов од нейі,—ходив по лісі, тай наглядів яму, а в тій ямі було дванадцять чортів. Він думає собі: «Осюди як-би свою Химку запровадить, то тодіб жив добре без нейі «Ото приходить до дому, а вона його и напала: «Де ти, сякій сину, ходиш?» А він каже йій:—«Цить, жінко, я гроші найшов!» Вона питає його: «Деж ти найшов?» —«Ходим, тай візьмеш.»—Привів він йійі до тієйі ями:—«Так лізь сюди, жінко, тут вони єсть.»—Та Химка полізла туди, а назад уже и не вилізе.—

Він через три неділі каже:, «А довідаюсь до Химки,—чи жива вона?» Прийшов до нори та питає: «Химко! чи ти ще жива?» Вона каже йому:—«Витягни мене, голубчику, я тебе вже не буду бить.»—А чорт там сидів, та каже:—«Не вірь йій: вона таки тебе буде бить,—коли вона нас не боіцця: тут нас було дванадцять; а вона як узяла гризти нас, то ти мусіли утікать,—то вони повискакували, а я—кривий, тай не вискочу, але вона мене загризе.»—А потім каже: «Як витягнеш мене то я тобі у великій пригоді стану.»—Цей чоловік вирубав дручка, тай подає чортові в яму, щоб його як небудь витягти. То що стане чорт чепляцьця за дручок, то Химка за його чипляецьця, а чоловік нехоче витягать—каже: «Двох не можна витягти.» А потім каже Химці: «ти підожди, поки я чорта витягну, а тоді и тебе витягну.» Ото Химка и послухала його. Він же чорта витяг, а йійі ні.

(*) См. № 33—*Лиха жінка и чортъ.*

Чорт тоді каже тому чоловікові: «зате, що ти мене витяг, треба тобі отблагодарить: ти зробись лікаром, а я буду панів душить,—то ти прийідеш личить: пошепчеш коло того пана, поробиш що небудь, то я тоді отойду от то(го) пана,—той пан зараз виздоровіє и він тобі заплатить багато грошей.» А потім каже: «Я двох буду душить, то будеш ти лічить, а третьего як буду, то не йди, бо я тебе задушу.»

Ото чорт начав душить в однім селі пана богатого; цей чоловік почув це, зараз и пишов до того пана, тай каже йому: Пане! я чув, що ви слабі.» Пан каже:—«Слабить сердце;—не мог би ти мене вилічить?»—А чоловік щось поробив, пошептав коло того пана,—тому панові зараз и полегшало; той пан йому богато грошей дав.—Цей чоловік так само и другого пана вилічив, и той йому заплатив добре.

Ото чорт и третього пана начав душить.—Цей пан посилає за тим чоловікомъ, щоб його вилічив, бо він чув от тих панів, що їм така сама болізнь була, и той чоловік вилічив їіх. Цей же чоловік став отказуваціьця, що «я не вмію лічить уже.» А козаки ті, що пан послав їіх за тим чоловіком, кажуть: «Иди: він тобі багато грошей дасть!» Він прийшов до того села. Прийшов до шинку и там застав бабів пъяных, тай каже їім:—«Я вам заплачу, тільки идіть за мною, у долоні плещіть и спивайте цієі

«Тут и Химка иде,
Тут и чорта знайде!»

Ці баби за ним йдуть, у долоні плещуть и цієі співають.—

Він прийшов до того пана, хотів лічить його а чорт йому каже: «А яж тобі казав, щоб ти не йшов до третього!» Коли чує,—аж баби кричать:

«Тут и Химка йде,
Тут и чорта знайде!»

Та тоді питаєцця його: «Хіба ти з Химкою идеш?» А він каже:—«А вжеж: я йійі витяг.»—Тоді чорт йому каже: «Чортового батька мене найдеш уже и з Химкою!» Та тоді от того пана,—и стріху зірвив з хати, так утікав.—Той пан тому чоловікові заплатив богато грошей за те, що його вилічив.

(Записана тамъ-же.)

39.

ЛИХА ЖІНКА И ЧОРТ.

Давняя давнина. Була собі така баба, да така сердита що и в світі такої баби не було. Раз чоловік на єі росердився, та знайшов він таку яму глибоку,—Господи! що и кінця нема, а він и впхнув (єі) у ту (яму).

На третій день пійшов наглядать. Як подивицця у ту яму, аж там кривий чорт виліз на половину ями, да вже далі не вилізе, дай кричить на того чоловіка: «Виратуй мене! до наставлю тебе паном; пусти мене, голубчику, до я по віровці вилізу.» От, той чорт виліз из ями, дай каже: «Тепер я піду да буду пана давить, а ти прийдеш, да будеш ворожить, до там тобі заплатять; да знову піду, другого буду давить, а ти одходиш, дай той пан заплатить; а третього як буду давить, до вже не йди до його,—хоч як будуть, просить, до не йди, бо вже як прийдеш, до й тебе задавлю.»

От він прийшов до одного пана дай став давить, а той чоловік и одігнав його. А чорт знову пішов другого давить, коли й там одігнав його чоловік. Він знову и до третього пійшов давить; а того чоловіка став знову просить пан той. Чоловік изжалювався, (взяв) ту саму бабу, да прийшов до того пана, тай поставив єі у будинку того пана, а прийшов дай

став ворожить тому панові. А чорт, як угледів, та як зачав того чоловіка давить, та скрегоче зубами.... А він каже: «Чого ти так скрегочеш? — Он баба стоіть!» А він як побачив, да в вікно.

(Записана въ с. Черняховѣ, Кіевскаго уѣзда, В. Панченкомъ.)

33.

КРЕПАК И ЧОРТ.

Колись, як ще були люде паньскі, и в одного пана служив чоловік, и того чоловіка пан дуже любив за те, що він був исправний. Ото пан йому каже: «Дай мені дві жмені сребла, або вижини изъ того болота чортив, то я тебе на волю випущу.» Цей чоловік думає собі:—«Срібла трудно достать, а чортив можна вижить.»

Потім пішов до коваля, щоб йому коваль изробив дротяну нагайку. Коваль йому це и зробив. Він з цією нагайкою пішов до того озера. Прийшов сюди и начав тут из грязі ліпить стовпчики. Коли це—чорт виходить из озера, тай питає його: «Що це ти, чоловіче, робиш?» Чоловік каже йому:—«Оце думаю строіть на цім озері манастирь: ото, бач, и стовпи поположив;»—показує на ті стовпчики, що из грязі ліпив. Чорт йому каже: «Не построіш ти тут святині, бо ми тебе и задушим.» И як сказав це, та зараз и побіг у озеро и похвалився самому главному чорту; а цей, главний, посилає до того чоловіка високого чорта, тай каже йому: «Скажи так тому чоловікові, що думає на цім місці святиню строіть: як що подужає тебе, то ми виступим из цього озера, а як що ти його подужаеш, то він должен оступацця от сього озера.»

Чорт цей виходить из озера, тай каже йому: «Казав так наш начальник: хто кого поборе, той тому оце озеро отпустить.» Цей чоловік каже:—«Я знаю, що ти мене не подужаєш, а лучче поборись из моім дідом, и він такій уже старий, що увесь мохом обріс,—він тут у лісі и лежить.»—А там, коло того озера, був близько ліс. От, чорт и послухав; приходять у ліс—аж там під кущем лежить медвідь. Чоловік йому каже: —«Оце той дід лежить,—иди ти з ним поборись; як що його побореш, тоді и зо мною будем бороцьця.»—Чорт приходить до його и торкає його лапою: «Чуеш, уставай,—будем бороцця!» Той медвідь як схватицця, як візьме його у лапи, та давай його кусать та мъять,—на силу чорт вирвавсь. Прибігає у озеро та каже главному чортові: »Шкода! не можна його побить: коли я з його дідом боровсь, тай то не поборов,—що його дід такій старий аж мохом обріс увесь,—а тож то як би з ним поборовсь, то він—би мене и живого не пустив!»

Ото цей посилає другого чорта, уже горбатого, до того чоловіка. Виходить цей горбатий, тай каже йому: «А ну, хто свісне, то того буде озеро.» Чоловік каже йому: —«Добре;— тілки свисни ти вперед, а потим я свисну.»—Чорт же як свиснув, то и лисця на дереві поопадало; тоді чоловік каже:— «А ну, я свисну,—тілки ти очи завъяжи платком,—бо як свисну, той повискакують.» —Чорт и завъязав платком очи. Цей як свиснув його нагайкою по шиі,—так він и покотивсь у озеро; та тоді каже тому чортові: «Нічого ми не зробим з ним: бо я як свиснув, то йому нічого не стало, а як він свиснув, то чуть-чуть мені очи не повилазили.»

Ото він посилає третього чорта, такого гладкого, як годований кабан, и дае йому свою патирицю, таку, що може пуд пъятнадцять, и сказав йому; «Нехай, хто вище викине.» Виносить ту булаву до того чоловіка и каже йому: «Ото так казав наш начальник: хто вище підкине оцю булаву, то того буде озеро.» Чорт же, той главний, як дав ту патирицю, та казав:

«Гляди, щоб ти йійі нігде не дів, бо тілки ти йійі де небудь дінеш, то тоді усі ми пропащі.»—Ото чорт як підкинув йійі у гору ще из ранку, то аж у вечері упала до долу; а цей чоловік йійі тілки из одного боку и підніме, а щоб усю йійі піднять, то цього и немог. Ото він узяв за один бік, тай дивиця на небо; а чорт його питає: «Чого ти дивишся у гору?» Чоловік каже:—«Дожидаю поки хмарка набіжить, то хочу йійі закинуть, щоб ти ніколи йійі и не бачив.»—Тоді чорт за ту патирицю, та в озеро и побіг; а потім каже чорту самому главному: «Та то хотів закинуть патирицю на небо, а я и не дав!»

Начальник йіх посилає изнов одного чорта до того чоловіка, щоб спитавсь його: чи не схоче він грошей багато взять, аби тілки він йіх не вигонив. Чорт приходить до його, тай каже йому: «Щоб тобі дать, тілки не вигонь нас из цього озера? бо це озеро наших ище прадідив.» Чоловік йому каже:—«Я з тебе ба(га)то не хочу, тілки дай мені оцей бриль повен сребла, —показує на свій бриль повстяний. Чорт йому каже: «зараз тобі дать гроші? Він каже:—«Ні, принесеш мені у ночі у клуню.»—Ото чорт и каже: «Ну-ну, добре—принесу, тілки не безпокой нас!»

Цей чоловік прийшов до дому, викопав у клуні велику яму и зверху пропустив таку дірку, аби бриль помістивсь у яму, а потім прорізав дно у тім брилі тай поставив його на тій дірці. Коли це—у ночі, чорт несе йому мішок срібла. Приніс, висипав у той бриль, та дивиця—аж він порожній; потім він приніс три мішки срібла,—та таки ще не повний бриль. А чорт и не оглядиця, що під тим брилем єсть яма, тай носить гроші, поки не наносив повний бриль. Тоді той чоловік забрав ти гроші и дав дві жмені панові срібла, тай викупивсь от панщини.

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ, Кіевской губ, передалъ А. Петруняка.)

34.

ОСТАП И ЧОРТ.

Був собі чоловік—Остапом звався,
Боялися його черті, що всім похвалявся....
Говорили йому миряне, щоб тін постерігся:
Щоб не єхав в лєс и з чортом не стрівся.
«Хибаж він мене вхопить?
Він мене сірою не подкурить—
Лопоне він од мене щей свої роги збудить!»
Так Остап храбрує,
Що прийде вечор про бісив толкує.
Притяг Остап у гайок к чортовому болоту близенько,—
И породила в том болоті трава висока й низенька,
И наплодилось в том болоті чортяк до врага—
Не багацько їіх—ціла ватага:
Були голиє, волохатиє, були з ногами,
Були на собачих лапах из рогами,—
Вони там *инколами* (?), скаками и жуками літали,
И, що в свєті робилось, все те бєси знали.
Начав Остап у своїму гайку дуба рубати.—
Гульк на зад—аж стойіть поруч чортяка.
Малож він сокири не впустив: злякавсь Остап неборака!
«А що ти, пане Остапе, злякавсь?»
«—Ет! кажи: трохи злякавсь; але таких чортів не став бояцьця.»—
«Я чув, пане Остапе, що ти за восьмох умний.»
«—Як до якого дела: вмію орать и сіять, хати строіть и лєси плести.»—
«А зайцяж ти, пане Остапе, пеймаєш?»
«—Ні, пане чорте: не пойму, бо я не собака. А деж його взяти?»

«От, буде навмана стрибати.»
Де у чорта и заєц узявся,—бежить кроз Остапа,
А Остап:—«Ката!»—крикнув,
А чорт за зайца—вон и не пикнув.
«А свіснеш ти, пане Остапе, так щоб аж лєс похилився—
Из дубов лист увесь извалився?»
—Я, каже, в болши заклад пойду: я як свісну, то ніхто на ногах не встоіть...
«Од мене ти шапку грошей маєш.»
«—А в мене всю домовку забираєш.»—
«Свіщи, пане Остапе!»
—Свіщіть, каже, ви, пане чорте, бо ви старши од мене.»—
Чорт як розставив губи да попер, то аж лєс похилився,
Из дерева увес лист извалився.
—«Завяжіт же, каже, пане чорте, хоч собі очиці,
Бо я як свісну, то неначе хто лясне по пиці.»—
Так Остап до чорта промовив,
И докуль чорт очи завязав, то Остап дубину приготовив.
Да як перехристився,
Да як трісне под висок—так чортяка и покотився.,.
Поорав землю, неначе плугом, рогами,
А загув—аж сумно слухать—не наче бугай у болоті;
А Остап йому квачем у горло, щоб не сохло у роті.
«Подай, каже, пане Остапе, хоч води уста промочити!»
И з великоі больності,
Так и встав до Остапа по вольності.
«Не чаяв же я, пане Остапе, що ти з *чагаями* ходиш,—
Сам же ти не учений, та ще й чортов переводиш!»
(Записана въ Овручскомъ уѣздѣ, Волынской губ.)

35.

КОВАЛЬ И ЧОРТ.

Був собі коваль, да дуже великій пъяница, так що вже все против, що тілко в його було. Бачить, що вже нема за що пить,—от він иде нечистому записувать свою душу. От, нечистий и каже: «Добре; щож ти хоч за свою душу?» А він и каже:—«Я хочу, щоб у мене була повна гладищечка грошей и щоб цілий рік не убували, скількоб я йіх не брав.»—От, лукавий каж: «Добре: будеш мат гроши, а за рік я прийду по твою душу.»

От коваль приніс повну гладишку грошей, заховав в свою бодню, а трохі взяв в кешеню, да далі—до корчми. Пъе день и ніч, вже и кузню забув, коли аж и виходить рік. От коваль иде раз до корчми, аж лукавий—скік до його на плечи, дай каже: «А! тепер ти мій!» А він каже:—«Твій, але пожди до хати, я дещо жінці роскажу.»—Ото він каже: «Добре.» Коваль війшов в хату, дай посадив лукавого на лаві, да ніхто його не бачить, а ні він сам, дай вийшов з хати в сіни, а далі—до корчми, дай пъе своім порадком. От лукавий ждав-ждав, а далі хотів встати з лави, да йти за ним. Коли він смикнецьця—аж не можна встати. От він давай рвацця од лави, термусуе, аж глина летить, мало хата не розвалицця. От жінка злякалась, та біжить до коршми по чоловіка, дай каже: «Що ти таке посадив на лаві, що мало хати не розверне? Иди, да прийми його звіти.» От він прийшов, дай каже:—«А що, будуть знов цілий рік гроши в гладищці,—то пущу!»—От, лукавий каже: «Будуть.» Він взяв дай його пустив. От знов грошей доволі: знов коваль пъе да гулае; коли аж знов рік виходить.

От коваль иде дорогою, а лукавий—скік йому на плечи, дай каже: «тепер ти мій!»—«А твій,—каже коваль: але пож-

ди—поседь отут в моім городі на груші, а я но на час войду в хату да возьму ножа.»—«Ну йди, да не барись.» От коваль як посадив на груші, то сам и пішов в корчму пить. Коли—аж біжить жинка, дай знов каже: «Що се ти посадив в городі на груші? єдна була така славна грушка, а тепер зовсім пропаде, так щось ей трусить: вже грушки обсипались, и лисця облетіло, и гилле поломалось, вже аж коріння вивертає!»—От він прийшов, дай каже: «А що, будуть знов цілий рік гроши? то пущу.»—От лукавий каже: «Будуть, будуть, тілко пусти.» От він взяв дай пустив. Знов є гроши—знов ковал пье—гуляє; коли аж знов виходить рік.

От лукавий знов явився, дай знов каже: «Тепер ти мій!» —«А твій,—каже коваль.»—«Ну, ходім в дорогу.»—«Ходім» —каже. Идуть вони на греблю, а був уже вечер, да дуже місячно,—от, од коваля тінь и видно на землі, а біс и питає: «Хто се с тобою йде?»—«А се мій брат,»—каже коваль.» То він візьме мене?»—«А візьме,»—одказує. «Ну, змилуйся—сховай мене!»—«Да куди я тебе сховаю?»—«А от хоць в калитку.»—»Ну, добре: лізь в калитку,»—да и розшморгнув калитку. От біс туди и сховався, а коваль міцно завъязав, дай кинув в воду. От він и тепер там седить, а коваль вернувся да живе и досі.

(Записана въ окрестности Бѣлой-церкви, Васильковскаго уѣзда, Кіевской губ, передалъ П. П. Новицкій.)

36.

КЛИМЕЦЬ И ЧОРТ.

Був собі чоловік та жінка, був у йіх син,—звали його Климцем. Купили вони йому черев[illegible] чоботи. Пішли вони на ярмарок у зустрілись вони с чоловіком, а той чоловік вів козу. Климець каже: «Я, тату, вкраду в його козу.» Батько його не пускав. Він оставсь на дворі, [illegible]калив чобіт, обвів кругом його и поставив на дорозі той чобіт. Той чоловік веде козу; дивиця—чобіт. «Ач, сучого сина дитина, яка делікатна: чобіт и побинуло!» Узяв чобіт, пішов обмивать до ставка; а Климець за ту козу, та в ярмарок. Продав йійі, сів ув очерети, тай кричить по козиначій. Той чоловік думав, що то його коза, та в той очерет; а він дальше залазе. Той плюнув, тай пішов.

А далі зустрів його на дорозі, питає: «Де ти мою козу дів?» —Продав,—отвітує Климець «За віщо ти продав?» питає чоловік.»—«За віщо продав, то продав; за віщо пропив, то пропив,—не питай, де я дів, ище три копійки на тютюн є!—«Ходім..... до пана!»—«Ходім.»—Пішли до пана.—Чоловік роскавав панові, що Климець украв в його козу; пан начав кричать на того Климця, а далі каже Климцеві: «Як зумієш украсти в мене с стайні коня, то прощу.» Климець каже:—«Украду!»—

Пан приказав кучерям, щоб стерегли того коня. Він прийшов у ночі; ти сплять; він подавав кожному в руки хто за віщо держав: хто держав за ноги, тому дав цурупалок в руки; хто держав за хвист, тому дав прядива в руки; а хто седів верхом, того посадив на трямок; а хто держав за поводи, тому дав в руки шматок прядива. Тоді взяв коня, тай повів. На другий день приходе пан до конюшні, кричить на кучерів,—пита. «Де кінь?» Ти посхоплювались—дивляцця: у кажного в

руці то по цурупалкові, то по шматку прядіва, а той що сидів на, трямку, як увірвецця с того трямка!

Потім призвав пан Климця: «Ну, брат, як украдеш у мене шкатулку з грішми, то знов твоя буде.» Климець каже:—«Добре, вкраду.»—Пан приставив сторожу коло дому и горниці, и коло шкатулки, и сам держить руками. Климець прийшов у ночі; усі спали и пан спав над шкатулкою. Він панові підложив дерниву, а сам за шкатулку, тай драла.

Потім пан знову каже Климцеві: «Як украдеш у мене жінку, то твоя буде.» Той каже:—«Добре, вкраду.»—Пан знову скрізь поставив сторожу, а сам паню держе. Климець прийшов, положив панові під руку куль соломи, а паню взяв, тай продав чортам. От пан питає: «Де ти дів паню?»—«Пропив.»—«За віщо?» питає пан.—«За віщо пропив, то пропив,—не питай де я дів,—ище три копийки на тютюн осталось.» Пан давай просить Климця, щоб той вернув йому паню: дає йому грошей цілу шкатулку. Климець каже:—«Добре, давай гроші, той достану.»

Пішов, сів над берегом, набрав лози—городе там. Вилізає чорт: «Що ти робиш Климець?» каже чорт.—«Манастирь!»—«Возьми, братіку що хоч, тільки не строй манастиря.»—«Верніть паню, той не буду робить.»—Чорт: «Постой, піду дідові скажу.» Вилазе и дід:»—Що ти робиш? Климець!»—«Хіба повилазило? не бач, що роблю!»—«То на тобі мішок грошей, тільки не роби цієї капості для нас.»—«Не хочу: верни паню!»—«Е, ні! пані не дам: за паню будем міряцьця, хто кого пересвище.» Климець каже:—«Давай.»—Чорт як свиснув, то аж листя посипалось.—«Ну, чорте, каже Климець, завъяжи очі, а то як свисну, то у тебе и очі повилазять!»—Чорт завъязав очі. Він узяв дручок, та як різне його по голові, що трохи очі не повилазили. «Ай! тай свиснув!» каже чорт.

«Ну, тепер, каже чорт: хто кого випереде, того буде пані.»—«Куди тобі против мене сбігти: у мене ось один брат мень-

ший, та ти його не випередиш!» —Ну, давай.» Климець пустив зайця. Чорт погнався за ним и недогнав, а тим и вернувсь Дивицця, а той держе зайця, бо у його два було.

«Ну, тепер; хто кого пересміе, того буде пані.»—«Та у мене он там лежить стара мати, то ти й їйі не пересміеш.» —А то була здохла кобила—и зуби вискалила. Чорт пішов сміявсь—и не пересміав.

Чорт: «Ну, тепер, хто сіру оту далі підпесе на собі, того буде пані.»—«Та я поміж ногами їйі понесу.»—Чорт пішов, ніс ту кобилу,—мо, ступнів два проніс, та запінивсь и покинув. Климець сів верхи, пробіг скільки там. Чорт дувуецця.

«Ну, тепер, хто вище кине мою палицю, того буде пані.» Чорт кинув,—та так, що не можна сказати! Потім Климець взяв, тай носить, та у гору дивицця. Чорт: «Чого ти в гору дивисся?»—«Дожидаю, поки хмара найде, та закину за хмару, щоб у тебе їйі не було.» «Е, братіку, не закидай! возьми собі и паню.»—Той узяв и одніс панові.

(Записана въ Кіевѣ; передалъ А. Петруняна.)

37.

ЧОРТИ У ЧОЛОВІЧОМЪ ТУЛУВІ.

Було собі три брати—два розумних, а третій дурний. Да як батько умирав, той каже дурневі: «Сядь за осиковою бороною, то побачиш мою смерть.» Дурень узяв, сів за бороною. Дивицця: идуть чорти з гаками,—роздирають..... Душа вилетіла, а чорти повлазили в тулуп, тай сидять.

На другий день мати плаче й брати плачуть за батьком, а дурень смієцця. А мати каже: «Чого ти, дурню, смієсся. возьми, поцілуй батька хоч раз уже на дорогу.» А дурень ка-

же: — «Пождіть, поцілую.» — Взяв булаву, як тріснув батька по лобу, то батко аж від стелю вискочив: то тільки йіден тулуп упав на землю, а чорти вискочили. — «От, який то, каже, батько!—то не батько, а то чорти роздерли батька, та влізли, а душа полетила!» —

(Записана тамъ-же, А. Пертунякою.)

33.

МОСКАЛЬ У ПЕКЛІ.

Був собі одставний москаль и пішов він на той світ. Ходить-ходить — нігде йому нема пристанпя. Аж приходить він до пекла,—аж там чортів такого багацько. Він зараз по московській кричить: «Тху, пропасть! нечистий дух как смердіть!» Чорти на його кричать:—«Иди собі.... Чого ти хочеш? тут не можна бути тобі!»—Москаль каже: «пождіть, дайте менї тут у вас пороскладатись.» Забиває він кілочки по стинах, тай каже: «Це на рамець, це на муніцію, а це на шінель, а це на ружжо!»

Ну, повішав він усе, тай питаєцця: «Що це таке?» А чорти кажуть:—«Пекло.»—«Ну, хорошо, що тепло.»—«А що то, говорить, кіпить?»—«Дуть.»—«Ну, слава Богу, що є галуши. Дайте ложку. «Дали йому ложку, а він як почав йіх трощити. Чорти розсердились, та давай на його кричать: «що ти робиш? иди собі звідсі!» А він каже:—«Ну, ходім на двір: перш покажете менї, в яку дорогу ити.»—Чорти повиходили всі з пекла; він узяв, тай зачинивсь, тай не пускав йіх.

Чорти змерзли, та так кричать—плачуть; а иде баба та питаєцця йіх: «Чого ви плачите?»—Москаль прийшов у пекло, зачинився, тай нас не пускає.—«А, дурні! не знаєте, що зро-

бити. Осьде є собака: візьміт здеріть шкуру, зробіть барабан, та забарабаньте, то він вийде!» Чорти зраділи, та за собаку. Облупили його, зробили барабан,—трррр!... Москаль кричить: «Ох, у поход пора!» Взяв убрався, тай пішов; чорти убігли, тай зачинились.

Москаль вийшов на двір; дивлицця—нема нічого: «О, підурили бісові сини!» Тай пішов собі дальше, лучче шукати.

(Записана тамъ же.)

39.

ПАРУБОК И ЧОРТ.

Пас парубок у ночі скот не далеко од ставу. Коло ставу лежав чоловік; а воно не чоловік, а лукавий перекинувсь чоловіком. А вовк крадецця, хочеть його сонного зъйісти. Той парубок думає, що то чоловік—и крикнув: «Отот, дядьку, вовк изъйість!» Він як схопицця—да в воду. А той каже: «Колиб я знав: я б не казав; я думав, що чоловік.» Вовк побіг. Коли він и виходить, каже:—«Ну, спасибі, дядьку, що ти мене 'д смерти одборонив;—одбороню и я тебе. Заберуть тебе в солдати, поймають тебе людоіди, будуть годовать на сало....«—

Забрали його в солдати, поймали його песиголовці (тийі що людей йідять), годують на сало. Уже вгодовали, уже й пучки врізали—хотіли різать. Він и здумав про того. Коли той у ночі й біжить. Там замки такі здорови,—лукавий як добіг, до так и одчиняюцця. Він прийшов до його: «А що ти, дядьку, живеш тут?» Каже:—«Живу.»—«Поведи мене, де тут гроши є.» Каже:—«Боюсь; хотя мене одсіл як Бог виніс!»—Він каже: «Постой, не кажи так: що Бог виніс: Бог тебе не нес-

тиме, а ще я буду нести:» Він пішов, де є гроши, три мішки набрав, виніс на двір,—він поскладав на себе. Той парубок сів, — не вгадав, коли й до дому довіз. Привіз до ставу, да туди, де вони живуть. Дак він: «Ну, который одвезе чоловіка до дому? Я вже видки віз.» Дак всі не хочуть: один кривий каже: —«Я довезу.»—

Поклали на кривого гроши. «Глядиж, каже, тілкі замітиш свою сторону,—дак и кажи: «тпру!» Вони біжять; куражка спала, — він каже: «тпру!» Дак він: — «чого ти?» — Каже: «куражка спала!»—«Далеко, каже, вертаціця: пъятьсот верст убігли, як сказав: тпру.»—Він привіз його до дому, під хатою положив и гроши тиї.—«Гледиж, каже, живи; ми до тебе прийідем як раз у год довідаємось, як ти живеш.» Дак він жив год. Вони в год як раз и пришли довідацця. Походили, дай пошли, ба більше вже їіх не бачив той парубок.

Правда колись була, да давно, мабуть!

(Записана въ Пирятинскомъ уѣздѣ, Полтавской губ.)

40.

СТРІЛЕЦЬ И ЧОРТ.

Був собі йіден чоловік, стрілець. Пішов він раз з рушницею зайців стрілять. Дивиця він — стоіть у лісі на пеньку якийсь чоловік, а кругом того пенька вовк так скаче, так скаче, хоче його зісти, Той стрілець вистрелив, убив вовка. Той чоловік так йому дякує: - «Спасибі тобі, каже, що визволив мене з біді; приходь тоді й тоді, на таку й таку могилку и жди мене там: я тобі багацько грошей принесу. И як будеш туди йти, то бери з собою що є в тебе найвірніще.»—А то

був чорт. Їіх вовки їідять: та їіх би такого росплодилося, що й світуб не було, як би їіх трім не бив, та вовки не вийідали!)

Прийшов той стрілець до дому; вже пора йому йти на ту могилку. Думає він, що в його є найвірніще. «Щож в мене є?—тілкі жінка: вона в мене найвірніща!» Иде він и бере жинку з собою, а за ними побігла собачка з дому, але він їійі завернув назад. Приходять вони на те місце — нема чорта. «Поськай мене, каже той чоловік жінці: я трошки засну, поки він прийде.» — Ліг той чоловік спать, жинка почала його ськати — аж приходить чорт и несе мішок грошей.—«Це, каже, твій чоловік?» — до тойі жінки.—«Чоловік.»—Знаєш, що я тобі скажу: заріж свого чоловіка та будем зо мною жить: бач, якого в мене грошей!»—«Коли нема пожа.....»—«Ось я тобі дам.» — Дає він їій ножа; може, він їій тріску дав, а їій вже так видалося, що то ніж. Вона бере й хоче різати свого чоловіка. Тоді чорт будить його и каже: «бач, чоловіче, що твоя жінка хоче робить! Тепер вже я тобі грошей не дам, бо ми росплатилися; ти мене вибавив од смерти, а я—тебе. А я ж тобі казав: бери з собою, що в тебе є найвірніще!»—«Та щож в мене таке є?»—«А за тобою бігло, та ти завернув: бач, як би ти прийшов з собакою и заснув, то вона, як тількоб побачила мене—зараз би й супулась до мене, а тиб и прокинувся!»

(Записана въ с. Неторожѣ, Звенигородскаго уѣзда, Кіевской губ. Ив. П. Новицкимъ)

41.

МУЗИКА — ОХРІМ.

Бувало пакойни Охрєм як стане расказувать, — царство йому небесне,—дак волос дибом становицця.—«Який цє Охрім?—Як єкій?—хиба ви не знаєте Охрєма?—отто!... Охрєм-музика, що жив, колись, у Сухой Вербі.... хто його не зна!... Там такій був человік, на все вродливий! чи вуз було, чи лапату, чи що другє — дак оццюди дивись! Було що не заздрить, дак и вчеше. А вже на весилли, або так в єкуй кумпаніи,— тульки його й слухай. Як начнє було вигаварувать, Господи, твоя вóля! де що берецце, неначе з рукава сипле.... Да ще к тому не те, що наш брат, а и в носи такій кручок мав. Йому сіиі ведьми плованє діло! — вун на йіх, каже, не раз и до дому верхом йіздив, а то дак,—не при хати спомипаючи,—и з чортяками ни раз кунпанию водив.

У молодиках вун и геть — такі любив скленного бога, а пуд старость сливе и в рот не брав. Дак бувало, як пуд хмільком, дак такого нарасказуе, що наш брат смерком и носа висадить через поруг баіцце; а йому й байдуже,—пуйде, куди хочь у пувноч,—вже, звісна, музика: що музика, да мирошник, неначе родичи, прости, Господи!—*кунцану*.

Раз, каже, ишов з весилля, уже пуд пувноч, коли чує — тарахтить щось з заду з дзвонками, да з брезкульками; тульки що хотів звернуть, коли кони й стали коло його.... Дивицце— пани на возі.—«Здрастуй, кажуть, Охрєм!»—«Здрастуйте, панове,»—«Садись, кажуть, скорій з нами, поідем.»—«Куди?»— «Ик нам весилля грать. Ми вже були в тебе, дак сказали що ти на весиллі; ми сюди—кажуть: зараз вишов,—на силу догнали!... Садись, будь—ласкав!... От табє й задаток.»— Охрєм узяв: калитка, памацав: чимало манячить!—вун на

вуз.... а спитать, - хто, да ще, з пахмілля, да з радощи, що калитка в кешені,—и забув.

Коли прієжають—будинки такі, що Боже твоя воля!... А в йіх панув, панув, панув, а на сталах питення и єденя—наче на сто душ. - Де це я? дума Охрєму. Охрєм: таких панув близько нема! «А вани, знай, чарка за чаркою Охрєм, не довга думавши, за скрипку, да як утне трепака, а пани ну гарцявать, да хто, каже, навприсядки, хто на сталах, хто на стенах, а иншіе одно на другому.... Дивицце Охрєм, да дивуєццє, що панота за дуранляси такіе виробляє. А далі пасели, каже, за стул—вечерать бачь, и йому дали шматок чогось то, Охрєм пакаштував—смашне!... «Нехай же, каже, дитям на гастинець,»—дай за пазуху; а тут півень—какарику!—все й затарахтило, й загуркатило. Охрєм наче прашнувсь.... Дивицця—темно; разглядицце—у балоти стаіть; став вилазить—вилез, да вітти не можна,—страєние єкесь кругом, а нучь—хочь ока виколи!... Дав Бог світ; раздивицце Охрєм—аж вун у пустий випилці, що була колис против волости. Охрєм перекрестивсь, да витти!... да дорогою й дума: «дарма, що завели бесови чортяки у пусту виницю, а все таки добре заплатили!... Да нє, мабуть, не на такіх наскочив, не пакурить!... До кашени,—аж там анучка якась, а в юй угалле; за пазуху—аж там—з позволения сказать—чортвить що!..

А то в друге, расказував: грав тут—такі, у нас, у когось то весилля, да пуд пувпачь, як уси вже пудпили—чимсь то не вдоволнили Охрєма; вун за шапку—дай був такій... Иде - коли будинкі, а в йіх людей—видима—невидима!.. Свєчки зяють, пани бегають, и музика чепеляє,—да так, каже, нешпетна!...«Лиха годинаб тебе грала,—дума Охрєм: не так би цюю ми заграли!... Дай зайду, тут видна весилля, а музика на весилли не буде лишній!..» Тульки що задумав—аж вибегають пани, до Охрєму в пояс... «Ходи, будь ласкав, кажуть. до

нас!» Охрем сюди, да зараз—клим, клим!... наладив скрипку, да як удере,—пани як наруках не носять його...

Коли, трохи згодом, дзвонокъ – дзелень! дзелень!—«О, кажуть, ще гости єдуть до нас,—грай Охрем лучше: пан, що єде, на горелку дает.» Колиж справди пан, шо з двонком, и став тут. Охрем скулькн мога грає....»Хто там грає?» питає пан. А Охрем дума:—приди побачишь!—да иншаі, да веселійшаі!.. Колиж чує, два чалавски цупять його, дай привели до пана. «Що ти за чалавек?» питає пан.—«Охрем-музика!» – «Зачим ти нучи тутечка граєш?» – «У панив на весилли,» каже. – «Ти пьяни!»—«Та ще не, каже Охрем: а як ваша милость дасть на горилку,—тади може й буду.» – «Садись же, одвича пан: на вуз, я тоби пойграю!» Привезли, положили Охрем заснув. А то пан, да станови, йіхав нучи, а Охрем грає у пустуй хаті, край дороги. От його привезли—дай у халодну! А на завтра так, казав, найграли, що вун скакав, скакав, лежечи, трепака...

А то знав - чудасся була...да що й гомонить!.. и за день не роскажешь усього, що, було, Охрем разсказує.., Отто яки були з йім дива, дак и Господи, Твоя воля!... що иншому дак и ва снє таке не присницця!... Добре вун казав, що як би не один злучай, дак не вмертиб йому своєю смертию...

.... Годув за десять, чи що, до його смерти, пришла каже з Хлапеникув баба на весилле договарувать:—дочку, чи що, аддавала... «Як не два з копою, каже Охрем, дак и балакать нечого!»—«Грошей у мене нема, адвича баба, а я табє де що друге дам, що лучче буде ад двох з копою!» – да щось и взяла ему на уха шептат.—Охрем и магарич свуй паставив, и весилля грав без грошей. А баба тая, зволте знать, була знахарка, - дак прасля того весилля Охрем зобсім не тей чалавек зробився, и у двуре, и у поли, и сам, и скатинка, все зробилось—глянуть любо!—Бувало на весилли... вестимо, Охрім-

музика—оццюди дивись! На видумки, да на приказки— и рувни не було; а на весилли, звисна, всякі бувають люде, усяке очи и всяка думка.... йому не єдне весилле не минулось без урокив. Було вичварує, да видумує, а пасля, недель зо две, и справляє сердеха ухи да охи! А тож дак ні! Охрема ад усякого наваждення непаче замарочило що.—«А горілку усе таки пив Охрім?»—«Отто-то й діла, юо и горілки вже сливе не вживав; десь вража баба и од сього зелля нараела.»—«А чи не росказував коли небудь Охрім, що йому знахарка казала?» —«Да не— таки, спасибу йому, добрий на старости був, не захотев усього нести в домовину. Я, бачь, и родичь йому трохи доводивсь: свекруха моя в його сина бабила, да бувало чи у Рихле йдеш, або у Корап,— завернеш и до його на дорози.— Раз так зайшов я, а вун був не дужій; гамоннял про се, да про те, а далі я такі й кажу: «Охрем, ти може вмрош: скажи, —нехай би я й діти моі поминали тебе: раскажи мени, що табе дав Буг на разум ад лихоі гадини да ад злих людей.» «Вун, правда, довга не хотив, а дале-то, - нехай над йім земля пером! — и менє де що разказав.—Спершу я думав, що там Бо-зна що таке, аж не!...

(Записана въ м. Понорницяхъ, Кролевецкаго уѣзда, Черниговской губ., перепечатана изъ Черниговскихъ губ. Вѣдомостей 1854 г., № 17-й.)

42.

ВІДЬМА.

Був собі парубок и влюбився він в дівчику, Два годи любились вони дуже; — тим часом найшовся другий парубок Иван— и відбив. Він собі затоснив той Василь,—ходить що вечера, але ніхто не знає, де він ходить. Разу йідного хлопці сельскі зговорилися меж собою: «де тото він ходить, ніколи з нами не бувает в компаніи,— треба його постерегти?»

Колись иде Василь до горяльні,—була то в селі стара горяльня з давніх пор пустая; приходить він до теі горяльні— аж там світицця. Тим часом иде Василь до горяльні,—выскакиваютъ до його дві пани и витаюцця з ним. Хлопці дивляцця під вікном, що він робить. А він пъє собі вино; сіла у нього панна на руках и собі цілуюцця! Хлопці, як то побачили Пійдем—же до його батька сказати, що то з ним дієцця.»

Прийшли до хати. «Добривечер тобі, дядьку Трохиме! а дома ваш Василь?» — «Нема.» — «А гдеж він?» — «А хто його знає: псявіра десь тягаєцця—не почує дома.» — «А вийдіт-ну сюди, дядьку Трохиме,—ходіть-ну з нами: ми вас заведем, — побачите, що то він робить.» —Приходят вони до той горяльні, — стоіть сторож. Вони у нього питаюцця: «А чий то дом?» Він йім отказує:—«Господина Окомона.» — «Пустиж нас туди в середину.» А він каже:—«Нельзя, буде мене пан ругати.» — Ні жадним способом не можно було преступити. Стояли вони під окном, тай пішли вони до дому «Ми вже на другу ніч не пустим.»

Приходе Василь рано до дому. Питаєцця його батько: «А де ти, сину, був?» —«Я, тату, ходив до Гапки на досвиткі.» —«Ей, сину, сину! не у Гапкі ти був, а ти був в старий горяльні,» —«Ні, тату: не був я в горяльні, а був я в

гостях у окомона; вони мене щиро запросивают, що—биш ходив до них гуляти.»—«Вжеж ти, сину, більше туди не пійдеш.»

Прийшов вечер,—кортить його идти до горяльні, а за ним батько слідкомъ ходе—стереже його; але якось втік він. Як побіг він,—батько за ним,—не догнав його: вскочив в горяльню. А сторожа сейчас заперли и не пустили батька в горяльню. «Ей, сину, що ти робиш? вони тебе замучат.» А вони (пани) відзиваюцця до нього:—«пошол вон, зачем крічіш під окошками!»—

Вернувся до дому и плаче старий: цілу ніч ходить—тоскує,—жалко йому сина, що він з відьмами зішовся, и говорить до своєі жінкі: «Що ми будем, стара, робити? треба нам старатися людей, щоби спна визволити!»—Питаюцця вони всіх людей—ніхто не знає. Приходит до нього бабка бідна милостинку просити. Патаюцця вони той бабкі: «чи не знаєте, бабко, що нам зробити, у нас така біда?—Пристав до нашого сина злий дух.» А баба каже:—«Возміт, люде добрі, найдить такого ножа, що сім год святицця (с) паскою, и очкура такого, що сім год паробок носить на собі, и дайте йому, як він вже буде идти туди.—(Як) ляже з нею—и нехай обчертить три рази кругом себе и нехай повернецця так, щоби ю обвязати около себе и, тоді, як півні заспівають, вона не втече від нього.»—Так и зробили.

Лежать вони наземлі и до світа. Як побачили чорти, що вона коло нього, хтіли його роздерти и вирвати(з),—але жадним сособом не було можна, для того що обчерчено свяченим ножем. Лежать вони до світа,—приходят до них с процесією и беруть йіх у церков и охрестили обох, тай звінчали йіх.

Тепер вона йому каже: «Я такого то села; я христіянка, така як и ти, и сім год була з злим духом: мати моя прокляла мене. Колись вона вечером готовыла вечеряти, а я була малою—год мені було четирі; я стала докучати своій матері, щоби дала йісти,—вона розгнівалась и викінула в сіні и сказала: «Не

хай тебе возьме чорт!» Він мене и взяв. Виходить мати пізнійше и питає свого чоловіка: «Де-то наша детина? Ой пропала моя детина!»

Тепер вони собі повінчалися з Василем, живуть собі добре, кохаюцця. И діждали вони літа, пійшли сіно громадити. Ходить Василева жінка и плаче; він йійі питає: «Чого ти, жінко, плачиш?»—«Ех, чоловіче,—чого я плачу! А зробиш мені те, що я тебе буду просити.»—«Зроблю.—«А справді зробиш?»—«Далебі зроблю.»—«Приіхав мій брат просити мене на весілля.»—«А деж він?»—«Он де стоіть,—Йідьмо.»—«Пойідемо.»—Посідали. Вона його учить: «Прийідем ми до брата на весілля,—він тобі буде давати чарку горілки, так ти не пий, поки він сам не випъє; а як він випъє тоді ти випий другу. И він тебе поведе в льохъ и буде давати сребло, золото и крам,—так ти не бери: скажеш, що у мене єсть. Він тебе поведе в другій льох, там вуголля и лика,—той ти скажи: я те возьму, мені те знадобицця: вуголь возьму и віддам ковалю, а він мені швидко зробить роботу—и то в хозяйстві добре; а лика мені здадуцця—поплету собі постолики и мені добре буде косити сіно, громадити, жати.»

Так віи и зробив. Той сказав йому: «тримай полу!» Він силу насипав уголля в полу и навішав на плече лик. Війшов він з льоху, глянув в полу—аж то у нього золото; гляне собі на плече—аж то у нього матерія дорогая. Запрягли коні, тай відвезли йіх туди, де взяли.

Вони прийізжают на сіножать—аж конячка пасецця. «Запрягай ну, жінко, та пойідем до дому!» Приізжають вони дому; як взяли вони собі жити добре,—забогатіли ні з того ні з сього,—накупили собі волів и коней,—посилають в дорогу по сіль. Вийізжає по сіль Василь и каже жінці: «роспорадись, жінко, щоби ти зобрала хліб.»—«Добре, чоловіче! вона відказала.—Глядиж, чоловіче, не називай мене проклятою,—будем жити и у Бога здоровля просити!»—«Добре, жінко, не буду.»

Пойіхав він в Крим, набрав солі и йіде назад. Изъйізжає на свій грунт—аж дивицця—стоіть його жито. «Ах, ти проклята, тиж мені занапастила хліб!» Прийіжає він до дому, питаєцця: «Де Марія?» «Нема»—каже його мати. «А деж?»—«Хто йійі знає—так як вода умила!»—Ах, Боже! на щож я йійі ругав?»—Подивився він у свойім обийсті—аж у нього все жито в засіках. А він собі затужив.., Збувся жінкі,—як взяло йому нещастя: пропало вже його все добро!

(Записана въ Подольской губ. И. Лозинскимъ.)

43.

УЖ—ЦАРЕВИЧ И ВІРНА ЖОНА.

Була собі цариця и в йійі не було дітей из роду. Сказали йій знахарі: «Колиб половили щуку велику. Взяти зварити щучину голову, саму голову, и щоб вона зъйіла:—Изваріть ту голову, изъйіжте, то ви зайдете.» Вона так и зробила: зайшла—и цілий год ходила. Кончився год—родила ужа.

Той уж на роду заговорив—скоро родився заговорив: «Татку, говорить, и мамко! изведіть мені зробити камъяну хатку, и щоб ліжечко там було, и коміночок, и огонь щоб там горів - и щоб у місяць мене оженити.» Зробили так: заперли його у камъяну хатку,— у дві неділі виріс великий уж—на все ліжко.

От, водять вже до його из простих дівчат: кого вже він полюбить. Водили вже йіх там, водили,—переводили зо всеі окружности: не доберуть! А у одниі баби да було дванадцять дочок—и тіх брали, да тілько не брали одниі—меншоі. От менша говорить: «дурні ви, дурні! як би мене взяли, тоб я зараз була невісткою.

До царя те дойшлось—и прийіхали зараз, и взяли йійі. Привели йійі до царя; цар говорить: «Чи будеш менї невісткою, чи ні? »А вона каже:—Буду!—Давайтеж менї зараз дванадцять платтів, дванадцять панчіх, дванадцать сорочок, дванадцать черевик и всего по дванадцать.» Убралась и пишла до його. Ті дівчата прийдуть: сунецця до них, хоче вставати—вони на втіки, що уж; а та прийшла да стоіть у порога. «Здрастуйте!»—Здрастуй! чи будеш менї жоною?—«Буду.»—Скідай же одно платтє.—Вона каже:« Скідайтеж и ви одне.» Він скінув: скінув він шкуру одну, а вона—платтє. Тепер знову каже:—Скідай друге платтє!—А вона каже: «Скідайте и ви.» Дай третє так, и четверте—аж до дванадцятого: осталась вона у одній сукні, а він—тільки чоловіком.—Уже поскідав шкуркі,—летить, а огонь на комінку горить. Вона, взявши, да за тиі шкуркі, да на огонь скінула, дай спалила.—Спалила—дак він и став уже царем. Повинчались, да и живуть; а батько не пішли.

Кличуть йіх через кількі времъя, а він не йде. Вона каже: «Пустіть мене, сердце, до батька до вашого, піду погуляю, а то будуть гнивацця: як же так можна на пійти!» От, він йійі пустив. Пішла; гуляла там, гуляла; и йіла, и пила. А він йій приказав:» Идиж гуляти, та тілько батьку да матері правду скажеш, до ти мене не застанеш.» Щоб не знали вони, що він из ужа да став чоловік. А вона призналася. Погуляла там, приходить до дому,—аж його нема: пішов уже на друге государство, край світа.

Вона сиділа-сиділа, плакала-плакала, дай пішла у світ шукати чоловіка. Приходить у село. Підошла, просицця на ніч до бабки, до вітровоі матері. Та не пускає: «Боже сохрани! тут прилетить мій син, зараз почує руську кость, зараз тебе убъе, роздує!» Просилась, поки упросилась: та баба й заховала у скриню. А він як прилетів, до зараз и почув,—каже: «що тсе таке, матко: у нас руська кость смердить?» А та мати и

не каже: «Та приходила жінка проситися,—каже, що чоловік покинув.—Дайтеж, мамо, йій яблучко сребране, да нехай вона иде, бо вже йійі чоловік да на другом государстві.—Пішла.

Иде, да йде,—обнімає ії то ніч уже; обнімає ніч,—просицця вона на ніч—так у бабусі. Не пускає и ця: «Тут як прилетить мій син, до тебе спалить!»—Ні, я вже ночувала у таких: ночувала я у вітровоі матері.—Дак вона тож заховала йійі. Вона була місяцева мати. Аж прилітає місяць: «Що це таке, мамко, руська кость смердить!» А вона каже:—Ото, мій синочку, приходила жінка якась,—та, що йійі муж покинув за те, що батькові-матері правду сказала.—Він каже: «Добре, що ви упустили; дайтеж ій золоте яблучко,—нехай вона скоріше поспішаєцця, бо вже йій муж женицця на другій жоні.» От вона переночувала, дали йійі те яблучко золоте; вона пішла.

Йде, да йде,—обнімає знов йійі ніч,—вечор-то. Просицця знов на ніч в сонцевоі матері. Та знов бабуся говорить йій: «Не пущу я тебе: мій син по світу літає, до як прилетить—спалить тебе.» Вона каже:—Я у таких ночувала уже; мені, слава Богу, дали уже двоє яблучок. Вона там заночувала. Прилітає той син, солнце те, и говорить: «Що це таке, матусю, що руська кость смердить!» А вона говорить:—приходила женщина такая-то (не каже правди сину, що йійі муж покинув),—просицьця наніч.—Дак він каже: йійі муж оженився уже на другій жоні,—и нехай вона йде туди, и дайте йій діямед: (яблучко таке вже саме дорогше, саме лучче), и скажить ій, щоб вона пришла у той дом, де йійі муж,—дак йійі не допустять туди, да то щоб вона изробилась старчихою, и сіла там коло двора, и прослала платочка, и положила одне яблучко сребране: дак донесуть люде, що прибула якась старчиха и продає сребрані яблучка.»

Йій схотілось купити—тій государині, то вона пошла куповати. «Що тобі за те яблучко?» А вона говорить:—Мені не треба нічого, панійко, чи там, государинько: я хочу, щоб ви мене пустили до свого мужа переночувати.—Тепер же вона

взила те яблучко—и прийшлося тоді упустити туди ночувати,—дак вона свого мужа упоїла чисто, щоб він нічого не знав, щоб-то з ею нічого не говорив, щоб не пізнала одразу, що йійі чоловік. Тепер жа вона йійі впустила у комнати, мужа свого упоїла. То вона вже будила його, будила, тай пішла.

Він на завтра устає – пробужаецця, говорить—сам собі думає: «Що тсе таке: так як начеб то пахнуть первої жони слйози коло мене—и я увесь мокрий?» Нікому того не росказав, и жінці своей не признався. «Почекай же, на завтрашню ніч я не буду спати: буду замічати, примічати,»

На завтрішній день розстилає вона знов платочок, и положила вже яблучко золоте. Приходить вона знов—государиня, приходіть и говорить: «Продай же мені яблучко, я тобі скильки хочеш грошей дам.» А вона:—Ні, не хочу, панійко: мені не треба нічого, тільки пустіть мене ище одну ніч переночувати.—Вона взяза и пустила. Так вона знов, як взяла його будити, як взяла його качати, цілувати, а та знов його упоїла. Так вона знов поплакала, облила його слезами, дай пішла.

Одне вже яблучко зосталося—дітментове, саме найдорогше: се вже йійі на одну тільки ніч. Каже: «Пустіть же, панійко, ще й на тсю ніч, дай годі вже.» Тепер же він вже ту ніч не спить. Вона пришла, зараз стала цілувати його у голову—жінка перва; він мовчить. Тепер же він прокинувся, проснувся: вона його цілує. Каже: «Хто ти такій?»—«Я перва ваша жона!»—Яким же ти родом сюди зайшла?—«Я була там и там, заходила ночувати, дали мені яблучка, а дала твоій жоні яблучко, а вона мене упустила до вас переночувати: я вже третю ніч тут ночую-»

Так він роздумався,—крикнув, щоб свічки засвітили. Вона зовсім старчиха. Він роздумався: «Боже мій! що то таке: що первая жона свого мужа край світа найшла, а другая, прок-

лятая, свого мужа за яблучка отдала!» Велів коні запрягти, сю одів у сукні, у все що треба,—а ту—рознести кіньми на мілкіє кусочки.

(Записана въ Кіевѣ.)

44.

ИВАН ИВАНОВИЧ

руський царевич.

Як був собі чоловік да жінка, да було в йіх три дочки. От той дід пойіхав у ліс дров збірать. Коли—як схопицця бура, да мороз, да вітер, да сонце припекло,—тому діду мішок грошей кинуло на віз, а дочку забрало.—Дак він пойіхав до дому, привіз тиі гроши, поклав; пойіхав з другою. Дак воно знов як схопилося—мішок грошей кинуло на віз, а дочку й забрало. Дак він привіз; пойіхав ис третєю. Дак и знов и третю забрало. Дак він уже тілко з сином оставсь.

И в его один син. Пішов на охоту. Иде, да йде, да знайшов аж у чужу землю. Коли—хата стойіть, а в тий хаті—його сестра. А вона його заховала пид ночви. Коли пришов Вітер: «пхе, пхе, миленька, руська кость воняє!» Вона каже:—То ти по чужих степах находився, руськоі кости напахався,—то вона коло тебе й пахне.—Да каже:—не рад биб ти моєму братіку, як би в гості пришов?—А вин каже: «чомуб не рад? дурна!» Пошла, його ввела.—Він там уніс горілки и меду и вина; там усе пили й йіли. Він и пошов.—Йде—коли друга хата стоіть, а в тий хаті друга сестра сидить. Заховала його пид ночви. Пришов Мороз: «Пхе, пхе, миленька, руська кость воняє!» Вона каже:—то ти, мій миленький, по чужих степах находив-

ся, руськоі кости напахався,—то вона коло тебе й пахне.—Не рад биб ти моєму братіку, як би в гості пришов?—А Мороз каже: «чомуб не рад? дурна!» Вона пошла, ввела його; то там пили, йіли и гуляли. Він пошов меду вніс; там погуляли; він пошов.—Йде, да йде,—коли третя хата стоіть, а в тій хаті сама меньша сестра сидить.—Заховала його під ночви. Коли прийшло Сонце: «пхе, пхе, миленька, руська кость воняє!»—То ти, мій миленькій, по чужих степах находився, руськоі кости напахався,—то вона коло тебе пахне.—Не рад жеб ти моєму братіку, як би в гості пришов?—Сонце каже: «чомуб ие рад?» Вона ввела. Сонце пошло, покликало Вітра и Мороза, та пили усі вмісті: ти три сестри, и Мороз, и Сонце, и Вітер и той.

Пошли. «Ну, тепер ми всі поженились,—як би нам шуряка оженить? Ходім до цара.»—Цар умер и царица царівня зосталась. «Посватаєм!» Пошли. Він пристав до царівни. Вона поіхала на ярмарок, а він зоставсь, и у водну комнату не пускали його. Він каже: «Що я за цар, що я в цю комнату не пойду?» Да взяв, да пошов. Пришов—аж там змій, каменем навернений. Він узяв просить уже того царевича: «Иван Иванович, руський царевич, поможи мині хоч одним мезинцем оцйого каменя піднять,—я тобі два віка прибавлю.» Він взяв и поміг одвалить.

Як прийіде царівна, як нападе його, що 'двернув,—він взяв и пошов у блудяги. Да пришов у ночі, хотів у змія царівну вкрасти; а змій йійі зсушив так як дощечку. Він мірку гороху посипав голубу; голуб сюди туди, а він царівну вкрав, да й утік. Голуб: вава-вурр! вава-вурр! Змій як прокинецця, як пошов у догонь; нагнав, одняв. «Оцеж, каже, тобі один вік!» Не бив; дак він забрав царівну и пошов.—Він и надругу ніч пошов—украв; змій снов и нагнав його,—нагнав, одняв, «От сеж, каше, тобі другий вік! а в третє як поймаю, дак убью.»

Він пошов и в третє. Поймав він у третє, взяв—убив, перепалив, попелець иа море пустив.

Як почув Вітер, да Мороз, да Сонце, що нема його на світі,—вони пошли. Сонце пригріло, Вітер подунув, Мороз исчепив,—попелець той зобрали, цілющою водою вомазали, а живущою напойіли; він устав, пошов. Йде, да йде—коли летить комар, а він крикнув: «Ей, комар, стерво, бережись, бо зъйім! Я три дні не йів, до тебе зъйім.» Комар просицця:—Иван Иванович, руський царевич, не йіж мене: я тобі в великій пригоді стану.—Йде, да йде—коли летить муха. Він крикнув: «Е, муха, стерво, бережись, бо зъйім: три дні не йів!» Вона просицця:—Иван Иванович, руський царевич, не йіж мене,—шо схочеш, те й дам.—Він пустив.—Йде, да йде—коли летить овод. «Ей, овод, стерво, бережись, бо зъйім!» Овод просицця:—Иван Иванович, а, руський царевич, не йіж мене: я тобі в великій пригоді стану!—Він и пустив. Коли йде, да йде,—коли—лежить щука на березі. Він крикнув: «щука, стерво, бережись, бо зъйім!» Вона просицця:—Иван Иванович, руський царевич, не йіж мене,—я тобі в великій пригоді стану!

Йде, да йде,—коли—стоіть хата, и в тий хаті баба—юга—залізна нога. Він нанявся в єі на год, не на год на три дні три кобилиці пасти. «Як випасеш, дак я тобі самого лучого коня дам; а не випасеш, дак тебе з світа зігублю.»—Дак він погнав; дала йому хліба осушечок, да щоб на день було.—Він зараз изъйів, дай сидить голодний, а вони (тиі три кобилиці) побігли (а то не кобилиці: то йійі дочки) у прогноі (*) поховались. Він йде, дай плачеть.—Коли—летить комар: «Иван Иванович, руський царевич, чого ти плачеш?»—Як же мені не плакать: нанявся на три дні три кобилиці пасти, дак вони повтікали.—

(*) Значитъ, вода загнилась.

Дак він каже: «не плач!» Зобрав комар своє вийсько, пішов. Як заняв їіх,—вигнав з води,—дак він заняв, погнав до дому: одпас день. Гонить на другий день. Дала йому засушечок хліба; він взъівів, сидить; вони й побігли. Він йде, дай плаче. Летить овод: «Иван Иванович, руський царевич, чого ти плачеш?»—Як же мені, каже, не плакать: нанявся на три дні три кобилиці пасти, дак вони й утекли.—Дак овод каже!» «не плач!»—Як зібрав своє вийсько, як пішов, як заняв,—повигонив з води. Тоді той погнав до дому: одпас два дні.—Погнав на третій день, дак взнов утекли Сидить. дай плаче. Виходить щука: «Иван Иванович, руський царевич, чого ти плачеш?»—Як же мені не плакать: нанявся на три дні три кобилиці пасти, дак вони й побігли,—и бачив, оцюди и бігли,—десь у прогноі поховались.—Він узяв, вона пошла. Як забрала своє вийсько, як заняла ти коні, як узяла перти,—вигнала з води; він заняв и погнав: одпас три дні.

Вона вивела йому самого луччого жеребця; він не схотів: говорить: «не хочу—великий! він мене и убъе на дорозі» И пошов и сказав їій, що: «дайте мені маленьке стрижнятко.» (котрому три літі, коли—дві.) Вона й вивела. Він веде його, уже нич обняла. Воно просицця: «Иван Иванович, руський царевич, пусти мене до матінки переночовать,—я до тебе й само прибіжу!» Він пустив. Воно переночовало,—так як світ. уже й біжить. Прибіжить, по хунту землі кидає с пид копита.—Він йде, да йде,—уже нич обняла. Воно просицця: «Иван Иванович, руській царевич, пусти мене ще на сю нич: завтра в ранці бігтиму, буде по пивтора пуда землі с пид копита летіть!» Він пустив. Коли—на другий день біжить, по пивтора с пид копита цуда землі летить. Він сів, дай йіде.

Пойіхав до цара, до царівни,—дай украв царівну. Провинувся змій. Як пошов у догоню;—догнав, хотів розірвать.

Він крикнув: «Коню мий милий, коню мий любий, кидай по пивтора пуда с пид копита землі!» Він, як узяв кидать, — и змія вбив.

А сами стали на місті жить!

(Записана въ Пирятинскомъ уѣздѣ, Полтавской губ.)

45.

БЕЗЩАСНИЙ ИВАН.

Був собі безщасний Иван, да такій безщасний, що нема нічого: нема ніякого пристановища йому нігде, даже й одежи ніякої нема в його—в драній свиті був. От він и пішов служить. Думає собі: «може, де наймусь.»—Йде, та йде дорогою, коли й йде чоловік навпроти його. «Здоров був, безщасний Иван!»—Дай, Боже, здоровъе, дядьку!—«А куди ти йдеш?»—Пойду: чи не наймусь де: колиб хто найняв, то яб найнявсь, а то ніде жить.—«Наймись у мене,»—чоловік каже. Ну, добре: наймусь.—«А що тобі на год?»—А щож мені на год?—дасте день проса (четвертину проса викосить): може, я хоть трохи розживусь як небудь.—Ото той чоловік каже: «Ну, добре; сідай же та йідьмо.»—Ото прийіхали до дому. Служить він цілий год. Як вислужив год, хазяін йому посіяв день проса, щоб він ним покористував. Коли—як стало просо спіть, а Горобъйов узяв та горобців наслав, а вони и випили просо; а тоді він тілько заплакав, дай пішов с тім, що нема щастя,—нічого й не брав більш в того хозяіна, що служив: він йому й давав щось там грошей, казав: «на тобі хоч грошей трохи на дорогу;» а він и не взяв,—сказав:—не хочу я брать и грошей: коли безщасний, то в мене и гроші пропадуть!»

Пішов изнов наймацьця. Йде собі,—коли й зострічає його

знов чоловік другій,—йде навпроти його. «Здоров був, безщасний Иване!»—Дай, Боже, здоровъе, дядьку!—«А куди ти йдеш?»—Піду, каже, чи не найняв би хто, бо це служив год у в одного чоловіка за день проса, тай пропало—горобці випили.—А той каже чоловік: «наймись у мене,—я тобі заплачу, що ти схочеш.»—Щож?—я грошей не хочу, а дайте мені на год день гречки.—«Ну, добре: дам.» Ото поіхали туда до того чоловіка. Живе він там, и добре йому жить,—ще краще, як у того, що вперед був. Ото став году доживать,—посіяли день гречки. Ото гречка розцвілась саме, а Мороз узяв дай заморозив так, що не поросла—й пропало, що він год служив! Тильки подивився, дай так пішов со плачем.

Ото пішов знов служить наймацьця. Йде, та йде, коли и йіде на впроти його чоловік конячкою и лошятко біжить маленьке за возом. Зострілись, поздоровкались; а потім и питає чоловік Ивана: «куди це ти йдеш?»—Піду, каже, щоб де найняцьця. Да це служив год одному чоловіку за день гречки, тай дурно—«Як дурно?»—Мороз поморозив.—«Наймись у мене й я тобі дам те саме на год.»—Е, ні: я вже не хочу того.—«А щож тобі дать?»—Я не хочу нічого: дайте мені оце лошя, як вибуду год,—то, може, чи не лучче покористую лошям: хоч буду йіздить на конику!—«Ну, добре,» сказав йому той чоловік.—Ото він давай там служить, в того хозяіна, цілий год. Як вийшов год, до тоді хозяін дав йому того лошачка, а він и пойіхав собі. Йіхав благополучно зразу. А Юрій як наслав вовків на того лошака, а вони прибігли, да отняли, тай иззіли уочивидячки лошака. От тоді, хоч и жалько було йому свого лошачка, да нічого робить—уже не вернецця,—заплакав, дай так минулось.

Пішов изнову, чи не наймецця де. Йде тай йде,—коли й зострічає чоловіка—йде кудись: чи на охоту, чи з охоти, бо и ружже було на возі. Ото той чоловік и каже: «Здоров був,

безщасний Иван!»—Дай, Боже, здоровье!—«А куди ти йдеш?»—Е, куди я йду: куди Бог дасть! Піду наймусь... Але, хто його знає, як и наймацьця: бо це служив три годи добрім людям, тай дурно!—«Як дурно?»—Так: що одному служив за день проса цілий год, та горобці випили; а другому за день гречки год служив, та мороз поморозив, а третему служив год за лошака, та вовки зїли.—«Ну, то наймись у мене. Що тобі на год?»—А щож мені на год?—тепер я не хочу нічого: дасте свитку да рушницю, бо в мене нічого не вдержицьця,—«Ну, добре: дам.» Ото пойіхали вони до дому. Давай він служить. Служив цілий год у його, а потім як вислужив год, до тоді став одходить од хазяіна, а хазяін дав йому свиту и рушницю. От він узяв, удягся в свиту, рушницю на плече, тай пойшов собі на охоту.

Ото, як зачав йти, прийшов до моря, та по над морем йде тай йде,—коли дивицця—аж плавають три качки на березі. От він и давай крастись до йіх, щоб побить. Кравсь, кравсь,—до того докравсь, що вже дві знялись, тай полетіли, а одна сидить такі; а він усе такі крадецця, щоб убить. Коли чує—аж говорить вона йому:» Не бий мене, чоловіче добрий! я тобі в великій пригоді стану. Йди, каже, сюди, ближче, да роспитаємось: як я старша, то я буду над тобою матіръю, а як ти старшій, то буду тобі жінкою.» Ото він прийшов ближче зачали там роспитуваться. Роспитались—аж він за неі годами старший. От вона сказала йому: «Ну, буду я тобі жінкою.»

Тоді вони собі пішли, під тином переночували, поки що (бо піде було: ні хати нема ще, нічого), а на другій день взяла вона шовковий платочок, да пішла до лісу, махнула навхрест тім платочком, та сказала: «рубайсь, дерево, возись, дерево, й кладись, дерево!» От, як сказала вона,—так тут як зачало рубацьця, котицьця, складацьця,—така куна накотилась, що крий Боже, яка велика! От тоді вона послала його за майстрами. А він пішов, найняв майстрів, призвав до дому. Тоді

зараз вони хотіли йти робить хату, а вона каже:» Підождіть, не йдіть робить: нехай піде позве людей на закладини.» Ото він пішов, покликав людей, и посходились. И до дядька свого пойшов, да став кликать на закладини. А він каже: «куди я пойду до тебе на закладини: чи в тебеж є дерево на хату?» — єсть.—«Та брешеш: де тобі, грішному, набрать! (А тут того не знає, що вже все готове.) Пошов вон из моєі хати, не бреши!» Тут взяв, тай вигнав його. Ото він заплакав, тай пішов так—без дядька.

Прийшов до дому, тай каже: «Не хоче дядько йти, та ще й віри не йме, що в мене єсть дерево на хату,—взяв та мене в потилицю вигнав—каже: пошов, не бреши тут!» Ото вона каже:—Ну, нічого: обійдемось и без його!—От, тоді люди кажуть: «ходим же, де ваші майстрі? ходім закладать.» А вона каже:—Та не йдіт, підождіт! по переду випить да пообідать треба.—Ото пообідали, да тоді хотіли йти, а вона сказала:—Полягайте, та оддиште трохи.—Ото вони полягали, а вона вийшла на двір, та махнула навхрест платочком, та покіль оддихали люди та майстрі—аж уже й построівсь такий дом, що ну!—готовий стоіть... Тілько вийшли на двір, та подивились на той дом. От, тоді вони одправили майстрів, а сами пошли до попа—призвать, щоб посвятить хату. Піп прийшов, посвятив їім хату. Тоді вони зачали жить добре-щасливо: дуже багаті,—такі багаті, що багатіші за дядька того, що не хотів йти до його на закладини.

А дядьку да стало дуже завидно, що в їіх більш добра, ніж у його; та взяв, пойшов до пана, да напросив пана так, щоб истребить Ивана из світу.—Як же його перевести з світу, щоб не було на світі? Ото надумавсь,—як: так сказав: послать його туди, де сонце заходить! (на край світу.)—Ото й послав пан од себе чоловіка, щоб приказав так Ивану: «Піди туди—довідайсь, де сонце заходить.» От той пойшов, загадав Ивану: «Пойди туди, де сонце заходить - довідайсь, що там діється; а

як не пійдеш, так пан казав, що тобі голову одрубає!» Ото він переслухав це, заплакав,—пішов до жінки; «ну, що тут, каже, робить, що пан загадав туди дойти, де сонце заходить; а як не піду, то казав, що голову мені одрубає.» Ото вона сказала:—Треба йти.—Взяла дала йому три проскурі и клубочок золотенькій,—сказала:—на тобі оцей клубочок, да куди він буде котицьця, дой ти туди йди: чи через воду, той через воду, чи через огонь, той через огонь,—то він прикотицця до самих дверей. А проскуру одну зсіш, як туди йтимеш, а одну там на столі положиш, а третю як до дому йтимеш, то зсіш!—(А то—сама Сонцева дочка—його жінка: тим то вона й заправляла так Божіми силами, як хату робила; а то, як він хотів стрилять на воді, йому показалось, що то качки—аж то сестри собі.)

От, тоді він пустив клубочок по перед себе. Куди він котицця, туди він йде за ним: чи через воду, той через воду, чи через огонь, той через огонь. Коли й прикотивсь до дверей, а він очинив, поздоровкавсь, а вони його й познали, що це зять їіх; а він цього не знає. А вони и питають його: «чи по волі, чи по неволи?»—По неволі,—каже. «Ну, сідай жеж у нас.» Ото він там сів. Тоді давай роспитувать його за все: як оженивсь и як сюди зайшов. по якому ділу. Коли так: роспиталисъ—аж воно так—як-раз, що він їіх зять... И там ті сестри, а Сонця нема: пойшло по світу світить.—Ото він як роспитавсь—трохи оговтавсь и не боіцця вже нічого: стало йому веселіше якось и радосно. Коли—трохи з годом—прикотилось Сонце,—то вже його теща. От тоді давай там гостювать. Погуляли трохи, а тоді наварили молока, да туди Івану й загадали вскочить. Він ускочив у те молоко (у цебер), а з молока як вискочив, да такій став ясний, неначе сонце. От тоді сонце и загадало на дзиглику йому пойіхать, подивицьця на виноград, да погулять. От він и пойіхав.

Йіде—коли й сидить Горобъйов на дорозі; а він каже:

«А чого ти тут сидиш? забув, як я служив год за просо, а ти наслав горобців, а вони й попили,—тепер я тобі оддячу!» Як зачав його бить—чисто побив Горобъйова! Тоді покинув, да пойіхав далі.—Коли пройіде трохи—аж сидить Мороз. А він и до того каже: «забув, як ти поморозив мені гречку,—оце за те я тебе побив!»—Пойіхав ище далі. Прийіде—аж сидить Юрій. Він и того давай бить за те, що наслав вовків на його лошака, а вони и зїли. А тоді прийіхав аж у виноград. Зайіхав у виноград так, що не можно було вийіхать; а він узяв тай запалив виноград, а тоді вийіхав и прийіхав туди знов до йіх.—А тоді Сонце и собі знов пойіхало у виноград. Коли дивиця—аж сидить на дорозі побитий Горобъев; а Сонце и питає: «хто тебе побив?»—Праведне Сонце,—одказує Горобъев. А Сонце и догадалось, що це Иван, зять: бо й він такій був, як сонце. А Сонце й каже: «Ну, прости, то я вчора пъяний був!»—Коли йіде дальше—аж сидить побитий Мороз; а Сонце питає:« хто тебе побив?»—Праведне Сонце.—«Ну, прости; то я вчора пъяний був!»—Коли йіде далі—аж сидить побитий Юрій; а Сонце й питає: «хто тебе побив?»—Праведне Сонце.—«Ну, прости: то я вчора пъяний був!»—Коли прийіде в виноград аж мало не половина випаленого винограду. От тоді воно подивилось, тай вернулось до дому.

Прийіхало до дому, тай давай тоді питать Ивана: «Ну, каже, за що ти побив Горобъйова?»—Еге, каже, за що! я служив год за день проса, а він послав горобців, а вони й випили.—«Ну, не виноват. А Мороза—за що?»—А Мороза за те, що я служив у хазяіна за день гречки год, а він и змо розив.—«Ну, не виноват. А Юрія—за що?»—За те, що я заслужив був собі лошака такого гарного, що й ай, а він наслав вовків, а вони й зїли.—«Ну, и за це не виноват. А винограду на що стілько випалив?»—Зайіхав туди в середину, а назад не можна було вийіхать,—дак я побоявсь, що(б) дзиг-

лка не поламать, да взяв, тай запалив.—«Ну, не виноват ніза-що.» От тоді випровадили його до дому.

Прийішов він до дому в благополучиі. Тоді пішов до пана, росказав пану: що там и де воно те місце. А пан каже Ивану: «Тепер же піди—довідайсь на той світ (у пекло); а не пійдеш, дак я тебе зарубаю.» А тому знов дядьку приказав, щоб набрав хліба и запріг пару коней, та йіхав за ним, повирав, щоб—чи правда, чи буде він на тім світі.—Ото той Иван пошов знов, так як тоді, а дядько його иде за ним по заду. Ото прийішов Иван до дверей, очинив двері, увійшов тули з дядьком, а його питають: «чи по волі, чи по неволі?»—По неволі, одказав Иван.—Коли дивиця: аж покойний пан старий, того пана батько, дрова возить у пекло; а вони, пекельники, кажуть: «А ну лишень, випрягай пана, да запрягай дядька: нехай трохи пан оддише.» Тоді як запріг Иван дядька, да як привіз разів з-зо три дров,—так що дядько вже заклявсь: більше не буду нікуди Ивана посилати!» От тоді випрягли дядька, тай знов пана запрягли.—А вони тоді пошли з пекла: Иван пошов у перед, дядько иде по заду. Той уже й прийшов, а дядьку хліба не стало, да на силу дойіхав.

От тоді давай цей Иван росказувать, що там було. Як став росказувать про дядька да про пана, дак йім це не під піс: бо дядьку стидно, що він у пеклі ще ним и дров привіз триче, а пан сердиця, що він каже, що його батько в пеклі дрова возить. Дак от вони й намовились: взять, да назбирать молока й з усякоі скотини, та наварить, а тоді туди Ивана,—то він и зварицця в молоці—Ото взяли тай назбирали цілий цебер; взяли наварили, а тоді насипали в цебер, тай загадали Івану скакать. А Иван як подмухнув своім духом, до воно й прохолонуло. А він тоді скочив, дай став такій ясний, як сонце. А пан дивиця на його, що він такій гарний, тай собі туди... Тілько що вскочив..... та зараз и опарився—и скипів у молоці.

Отакім-то побитом перестали вони його з світу истреблять. Там, не забаром, и дядько його вмер, а він таки остався, та жив довго з своєю жінкою: аж поки померли.

(Записана въ с. Буддаивкѣ, Кіевскаго уѣзда, Давиденкомъ.)

46.

ИВАН ЦАРЕВИЧ.

В однім царстві, в однім государстві був жив царь и мав він собі дуже гарного сина—Ивана царевича. От той син Иван царевич, та здумав оженицьця. Батько подарував йому свого коня. От царевич сказав кучеру коня осідлати. Кучер осідлав коня; царевич попрощався з батьком, з матіръю, сів на свого коня и пойіхав женицьця.

Йіде, та йіде; пройіхав уже сім царств—и не женився; пряйізжає у восьме царство—аж дивицця: стоіть хатка близько лісу. Він прийіхав до хати, поставив свого коня,—пішов в хату и побачив там діда такого старого: борода—оттака! Каже: «здоров, діду!» Дід каже:—здоров, царевичу! Сідай у мойій хаті.—Царевич сів. От дід тай начав говорити с царевичем: «чого ти, каже, царевичу, прийіхав: чи по волі, чи по неволі?» Царевич каже:—По волі.—Дід каже: «ні, ти скажи мені: чого таки ти сюди прийіхав?» От царевич и давай росказувати дідові, чого він прийіхав. Дід и каже царевичу: «лягай же спати!» Царевич ліг спати; дід одвявав коня, завів у станю, тай сам ліг спати. Чи спав, чи не спав той дід—устав рано, збудив царевича и давай йому казати: «Йди, каже, царевичу до синего моря, та будеш дивитись під терновий кущ—и там побачиш плаття силу—и розове и усяке; то ти не бери ніякого,

тільки бери розове, та як возьмеш, то прямо неси до моєї хати, тильки не оглядайся, бо там буде тобі й смерть.»

Царевич пийшов до синего моря. Иде та йде,—коли дивиця—терновий кущ; він під той кущ—аж там такого плаття! От він не бере ніякого, тільки розове,—узяв його и побіг до хати. Не вспів добігти до хати,—почала змієва дочка кричати: «Иван царевич, Иван царевич, подивися на мене, яка я гарна!» Царевич не витерпів и оглянувсь—и зробився великим зеленим дубом. Вона підбігла, взяла те розове плаття и полетіла до дому.

Дід устав рано, тай дожидає царевича; ждав-ждав—нема; так и не дождався царевича. От він взяв сокиру и пішов рубати дров. Вийшов з хати, дивиця—аж стоіть такий великий зелений дуб! Дід підійшов до дуба и вже замірився, щоб його рубати; дивиця—став царевич. Дід тоді и каже царевичу: «я тобі говорив, щоб ти не оглядався, а ти таки не послухав,—оглянувся!» От, дід каже знову царевичу: «Йди знову, та—гляди—не оглядайся!»

Пішов царевич знову до синего моря, узяв те плаття с під тернового куща, тай побіг до хати—и не оглядався. Прибіг до хати, заперся в хаті, сів собі коло вікна, тай сидить. Прибігае й вона до вікна,—сіла на присьпі—и давай плакати! Так плаче, так плаче..... И давай вписчати Ивана царевича: «я каже, буду тобі сестрою!» Так, ні: Иван царевич не впуска йійі; а вона, як дитина, плаче та просить. Потім того каже: «пусти мене, Иван царевич, я тобі жінкою буду!» От Иван царевич и согласився—и впустив йійі в хату; вона в хаті поклялась перед образом, що буде жінкою. Тоді царевич осідлав ского коня, сів з нею и пойіхав в своє царство.

От, прийіхав Иван царевич до дому, звінчався з нею—и почали жити.—От, одного разу, пойіхав царевич на охоту, та там и забарився аж три дні; а жинка його ходить по оселах, тай плаче. Батько царевича почав говорити до нейі: «Чого

тн плачеш?» Вона й каже батькові:—як же мені не плакати, що мій чоловік не дає мені того плаття, що я женилася в йому.—Тоді батько призвав слисаря и сказав, щоб він одбив замка от сундука. Той слисарь одбив замок біля сундука, батько виняв те плаття и дав йій. Тоді вона така стала весела: Як наділа те розове плаття, почала проситись у матері: «Позвольте, каже, мамо, у садочку прогулятись!» Мати и позволила. Вона пішла в садок и каже через вікно царю и цариці: «Скажіть, каже, тату, царевичу: нехай шука мене на золотих горахъ, на шовковых травах!» Тай полетіла.

Скоро після того, прийіжає и царевич и начав питацця у батька, у матері: «Де моя жінка?» Батько и мати кажуть:—ми дали йій плаття, а вона попросила, щоб ми позволили йій проходитись у садочку,—ми й позволили; а вона вийшла в садок и сказала нам через вікно: скажить, каже, царевичу, нехай мене шука на золотих, горах на шовковых травах! Та зняласъ—и полетила.

Тоді царевич приказав осідлати коня. Осідлали царедворці коня царевичу; він сівъ на коня, тай пойіхав у восьме царство, у инше государство—упъять таки до того діда. Прийіжає царевич до діда и начав плакати и росказувати, що вона втекла. И давай тоді знову питати діда: »Скажи мені, діду, де вона живе?» Тоді дід сказавъ царевичу: живе вона, каже, царевичу, в лісі, на золотих горах, на шовковых травах.—От, тоді царевич на коня, тай пойіхав на золоті гори, на шовкові трави. А як йіхав, то взяв міч самосіч и бриль—невидим.

Прийіжає він туди на золоті гори, на шовкові трави—аж стоіть дом. Він підъйіхав до вікна и побачив там свою жінку. От, він він підняв бриль-невидим и почав доглядатись до ней. От, а його й побачила менша йійі сестра, да й каже йій: «От твій чоловік прийіхав!» Та не йме віри. Побачила й середульша сестра, тай каже: «От твій чоловік прийіхав!» Та усе таки не вірить. Потім того сама побачила, його жінка, и

вийшла на двір, и взяла царевича в хату, а коня одвела у стаю, и начали вони собі жить-гуляти и веселитись.

Коли це-слухають-аж ліс трімтить, и искри сиплюцця. Тоді вона: «Ой лихо! летить мій батько... де б я тебе захована?» И виняла з голови шпильку и каже: «Лізь сюди!» Його й не стало. Тут влетів батько и закричав сердитим голосом:— хве, хве! Руська кость пахне! — Вона каже: «То ви, тату, по світу налітались, руської кості напахались, — то вона и вам и пахне.» От батько йійі й питає:—А твій чоловік не прийіхав?— Вона каже: Ні, не прийіхав».—Потім того каже: «Тату! а що б ви робили, як-би мій чоловік прийіхав?»—Я тобі, каже, раз сказав, що я йому сказав-би одно діло зробити.—Так и на другий раз сказав змій. А дочка його й каже: «буде мій чоловік завтра.»

От, змій собі и полетів. Вона й сказала йому знов: «Вилізай з шпильки!» Віи виліз и начали пить и гулять. Вона його и научила, що робить, як прилетить, батько. Тут прилітає и батько; царевич поздоровкався.... От, и прожив він двісті год, а йому здаєцця, що один місяць. Тоді батько й каже царевичу, щоб він вийшов на двір и зняв чотирьом царям голови. Царевич перехрестився, вийшов на двір, виняв міч-самосіч, махнув на-вхрест чотирі рази,—тут явились чотирі голови на столі. Тоді и сказав йому дід, батько йійі; «йідь в своє царство, бо там нема вже ні одного чоловіка, щоб був при тобі.» Тоді царевич осідлав коня и пойіхав в своє царство.

Прийіжає царевич у те царство, дивицця: на дорозі, в болоті, сидить баба, и просить царевича, щоб він йійі витяг з болота. Що стане царевич підъйіжати, то кінь так харапудицця: хропе, та сопе, та ніздрями паше. Царевич начав бити свого коня; кінь прищурив уха, пішов. Царевич витяг ту бабу з болота. От баба та и каже царевичу: «Я не баба— я смерть!» Тоді царевич начав прохати йійі. Смерть и каже царевичу: «Не просись! прощайся з ким хочеш: вже тобі не

животіти!» Царевич просив-просив—ні! От, він зліз з коня, впав перед ним на коліна; кінь и собі впав на коліна—и почали обоє плакати; обіймались и цілувались довго... Тоді смерть крикнула: «А годі вже вам плакати: царевичу вже час голову зняти!» Царевич давай йійі просити, щоб вона позволила йому поговорити з своім конем. Смерть як крикне на царевича, щоб уже швидче говорив що-там. Царевич знову впав на коліна и кінь звову став на коліна—и давай царевич прохати: «Коню мій милий, коню мій любый, прости мене! и поховай труп мій...» Кінь побожився, що поховае труп його. Довго щось вони собі говорили... Тоді заплакали обоє гірко... Смерть зняла голову царевичу; кінь взяв труп його и оддав жінці и росказав усе, що говорив йому царевич. Тоді вона заплакала... Та так зажурилася за ним, що й умерла. От, и вся казка.

(Записана въ г. Гадячѣ, Полтавской губ.)

47.

ИВАН ИВАНОВИЧ. (*)

Був собі купец Иван Иванович; він усе йіздив по морі. Ото набрав харчі на сім год и отправився (з) своіми робітниками на море. Плавав він по тому морю довго, и заплів у таке море, що не видно ні світа, ні неба. То він узяв харчі на сім год, а то вже й не стало. Робітники на його кричять: «давай нам хліба, а то ми тебе тут утопим!» Він ім каже:—пливім далі,—може, кого таки побачим.

Ото пливуть, тай пливуть; коли дивляцця—аж шось го-

(*) См. № 48—*Незнайко.*

рить. Так він тоді каже: «пливім туди.» Допливають до того огню, так, може, як на сажиней десять: аж то змій з дванадцятю головами,—тай каже їім:—А хто то такій?—Иван Иванович каже йому: я—Иван Иванович:• Змій:—знаю я тебе добре. А чогож ти тут?—Иванович: «заблудив, не попаду на свою дорогу.» Тоді змій йому каже:—А що мині даси, як я виведу тебе из цієї темноти?—Иван Иванович важе йому: «а що тобі дать?» Змій:—а даси те, що в тебе дома без тебе стало.—Иван Иванович: щож там таке? може, пара волив чумацких....• Змій:—я не скажу, бо ти не даси.—А Иван Иванович подумав: чи луче тут пропасти, чи луче отдать йому те? «Отдам!»—Ото змій каже їім:—пливіть за мною.—Він же так по воді біжить, наче по землі, а вони за ним пливуть. Вивів їх на таке море, де вже видно, тай каже їім:—отож туди пливіть!—показав рукою.

Вони допливають до берега—аж там салдати воюють; Иван Иванович написав пісьмо, привъязав на лотці и попхнув ту лотку до берега. Москалі побачили пісьмо на лотці—перестали воювать. Там хтось прочитав пісьмо,—аж у тім пісьмі пишецця, щоб вони перестали воювать, поки він пройіде. Вони тож одписали йому. щоб їхав: вони перестануть.

Він из-відтіль прийіжає до дому—аж йому син,—той що як його не було дома, то він родився,—каже: «Ви мене, тату, отдали чортові.» Тоді батько так зажурився, а син йому: «Нічого, тату; якось будем жить!»—Цей же син та звався Иваном. Ото вони радяцця: як би тут достацця туда. Так син йому каже: «глядіть, тату, достаньте таку віровку, щоб була сорок сажень.» Приготовивши уже усе, стали їхать, а мати їх питайіцця:—куди ви йідете?»—(Бо вона не знала, що він отдав його чорту). Так син каже: «прокатаємось.» А потім: «сідайте и ви з нами, пойідете.»

Прийіхали до глибокого колодязя, позлазили з воза,—то(й) син каже: «спускайте мене сюди.» А мати—так плаче!

Він каже: «Не журіцця, мамо: я, може, коли до вас прийду.» А потім каже: «як пустите мене у колодязь, то не пускайте віровки; то як я стрепену віровку, то тоді потягните мене.» — Як пускали його в колодязь, то вода в гору підходить; як став він на дні, а вода так через верх лльецця! Потім він стрепенув віровкою, — вони його витягли. Він тут роспрощався, тай каже їім: «оце як упустите мене у колодязь, то держіть віровку доти, поки я три рази не махну віровкою, а тоді и пустите.» Ото його пускають туди в низ, а вода в гору підходить. Він став на дні, потім стрепенув канатом три рази, — вони и пустили віровку до долу—батько и мати.

Йде син, Иван Иванович, уже аж на тім світі. Ото иде таким садом великим, коли приходить—аж стоіть дом огромний; він приходить у той дом—аж там на дверях лежить той змій с дванадцятю головами,—тай каже йому: «слихом слихати, Ивана Ивановича у вічи видати!» Потім; «чого так забарився?» А Иван Иванович йому каже:—щож,—поки приготовили справу ту, щоб сюди отправицця..... Змій йому: «сідай, та отпочивай.» Иван Иванович: - я не натомився.—Змій дає йому книжку, тай каже: «наж оцю книжку, та прочитай за десять днів; а як прочитаішь и за день, то будеш ходить скрізь по цім саду, кільки не йди туди, де ликом завъязано, а калом замазано; а я ляжу спать на десять днів.»

Иван Иванович прочитав ту книжку за день, пішов ходить там по тім саду. Їість там усякі плоди—и от цего зробився сильний; а туди не йде, куди йому змій казав не йти. Пройшло десять днів,—приходить Иван Иванович у той дом. Змій йому каже: «а що не був там?» Иван Иванович:—ні.— Змій: «ну, гляди: бо кільки підеш, то я тебе иззім.» Потим каже: «наж тобі книжку на двадцять днів, а як прочитаіш за два дні, то будеш ходить знов по саду,—кільки приказую тобі: не йди туди, де ликом завъязано, а каломъ замазано; а я нійіду гулять на двадцять днів.

Иван Иванович прочитав йійі за два дні, и пішов знов у сад. Ходив-ходив там, а потім прийшовъ туди, де ликом завъязано, а калом замазано; та послі думає:—ну, щож, що я сильний? а там, може, дванадцять таких, то вони мене розірвуть... луче не піду.—Пройшов срок; він приходить у дом. Змій уже прийіхав из гостей, тай питає його: «а що не був там?» А він каже:—ні.—Змій дає йому ще книжку на тридцять днів: «а як прочитаіш йійі за три дні, то будеш ходить скрізь, де тобі угодно,—кілки нейди туди, де ликом завязано, а калом замазано; а я ляжу спать на тридцять днів.

Иван Иванович прочитав йійі за три дні. Ходив по тім саду—изробившсь такій сильний, що йому сорок пуд нічого и в руки брать; а все таки туди не пішов. Уже як вийшло тридцять днів, приходить у той дом. Той змій все його питає: «чи не ходив туди?» Дае йому знов книжку на сорок днів, тай каже: «як прочитаіш за чотирі дні, то будеш скрізь по саду ходить, кілки не йди туди, де ликом завъязано, а калом замазано.» Він сам пойіхав на сорок днів гулять.

Иван Иванович прочитав йій за чотирі дні,—пішов у сад. Ходив там, може, и днів три, а потім думає собі:—піду туди, куди мині казав не йти, – Приходить, де ликом завъязане... Він узяв те лико розирвав; коли дивицця—аж там за деревом стоіть дом великій и замкнутий замком таким, що, може, пуд сто. Він той замок рукою одирвав,—одчиняє двері. А там стоіть кінь—мідна грива, коло мідного стовпа привъязаний мідною уздечкою, и по коліна у міді стоіть,—и лежить коло його кусок мъяса, и перед ним—въязочка сіна.—Той кінь йому лаже: «слихом слихати, Ивана Ивановича у вічи видати! чи по волі, чи по неволі?» Иван Иванович каже йому:—добрий молодець усе по волі ходить.—Потім Иван Иванович приймае с перед того коня те сіно, а мъясо ложить перед ним. Кінь йому каже: «ні, Иван Иванович: ти його не ложив—и не приймай; а луче стромляй сюди ноги, де я в міді стою!»

Иван Иванович каже:—ну, щож, як я не сильний буду?—Кінь йому: »не бійсь: будеш сильніший.» Він устромив—и зараз мідни ноги стали. Тоді йому кінь: «иди туди!» показує на стіну.—Иван Иванович ударив кулаком у стіну—так стіна и провалилась, дарма що була така завтовшки, як у мужика хата.

Приходить туди—аж там стоіть кінь з срібною головою, срібна уздечка, коло срібного стовпа привъязаний, и по коліна у сріблі стоіть. Той йому кінь каже: «слихом слихати, Ивана Ивановича у вічи видати! чи по волі, чи по неволі?» А він йому каже:—добрий молодець усе по волі ходить.—Потім приймає од його сіно, а ложить мъясо. Кінь йому каже: «ти його, Иван Иванович, не ложив—и не приймай, а луче стромляй сюди, де я стою ногами, свої руки.» А він йому каже:—ну щож, як не буду сильний?—Кінь йому каже: «ище будеш сильніший, як був.» Він як уложив,—коли виймає—аж руки, посрібнені. Тоді йому той кінь каже: «иди туда!» указує на стіну.

Він приходить до стіни, ударив йійі кулаком,—вона провалилась: коли там стоіть кінь з золотою гривою, золота на йому уздечка, коло золотого стовпа привъязаний, по коліна у золоті стоіть, и лежить коло його булава сорок пуд. Той йому кінь каже: »слихом слихати, Ивана Ивановича у вічи видати! чи по волі, чи поневолі?» А він йому каже:—добрий молодець усе по неволі ходить.—Тоді приймає с перед його сіно, а ложить мъясо; а кінь йому говорить: «ні, Иван Иванович! ти його не ложив—и не приймай. Стромляй сюди голову.» Він устромив коли вийме—аж позолочувана голова. Тоді йому кінь каже: «идиж до того першого коня, він тобі чогось дасть випить.»

Иван Иванович приходить до коня, що з мідною головою; той кінь йому дає бутилку води, щоб він випив; а Иван Иванович каже: «ну щож, як я не буду сильний?» А кінь йому: —не бійсь, кільки випий.—Ото він як випив,—так сили и не

стало. Тоді Иван Иванович злякавсь, дума: оце вже пропаду! Кінь йому каже: «иди до другого коня, то там поправисся.» Він пішов—и той йому дав бутилку води випить. Він як випив, то таку силу мав, як от чоловік має. Цей кінь йому каже: «иди ще до третього.» Він бачить, що немає чого робить,—думає собі: піду, хоть сильніший зроблюсь, хоть уже мині смерть тут буде.—Пішов до того коня, що золота грива. Той йому дає бутилку води, та каже: «на оцю бутилку,—як випъйіш повну, то будеш сильніший, як був. «Він як випив, то вже не знайти против його сильнішого. Тоді йому кінь каже: «сидай теперь на мене, бери ти коні, виривай стовпи, бери цю булаву, що коло мене лежить—и ну втікать.»

Иван Иванович собравсь зусім, сів на цього коня, попривъязував ти до цього и узяв булаву в руки. Той йому кінь каже: «як тебе нести: чи повище комишу, чи повище дерева, чи по під небесами?» Він:—неси мене по під небесами. Коні так и винесли його на цей світ; прибігають до царевого дома и остановились, так—може—верстов за пъять. А там був, на тім місті, де вони остановились, камінь, такий завбілшки, як де є хата велика. Коні йому говорять: «ти вирви из кажного з нас по три волосині, и як треба буде тобі котрого з нас, то присмалиш ту волосину, которого тобі треба; а уздечку, стовпи и булаву положи під камінь, а нас попускай у степ пастись; а ти поший из ременю таке, щоб надіть на голову, а на руки особе и на ноги поший,—щоб там у царя не бачили, що в тебе золота голова, срібні рукп, мідні ноги. Ти прийди до царя, та як будуть тебе що питать, то ти все кажи: не знаю! Щоб тебе не питали, ти все кажи: не знаю!»

Він все це поробив, як йому сказано було. Приходить до царя в хату, тай каже:—«не знаю!» Ти його стали питацця:—що ти таке?—Він каже: «не знаю!» Потім доложили царю. Царь призвав його до себе, став його роспитувацця:—що ти таке и

звіткіль ти?—Він каже: «не знаю!» Тоді царь приказав, щоб його на кухні держали: думає,—може, що небудь из його буде.

Він живе собі на кухні; царські слуги прозвали його Незнайком.—Оце часом посилають його за дровами,—кажуть: «піди, Незнайку, та принесеш нам дров!» То він каже:—не знаю.—То вони йому там укажуть, де вони лежать; то він піде. То як принесе часом три хури, то вони питаюцця його: «що ти нам, Незнайку, наробив?» То він каже:—не знаю.—Або пошлють за водою; то він хоть скаже: «не знаю,» а таки принесе цілий колодязь та поставить перед піччю.

Колись поварь варив борщ царю; то він варив йому не солоний, а Незнайко узяв, тай посолив той борщ,—так поварь и не бачив. Приносить його царю. Царь став обідать; коштує його—аж він солоненький и лучий, як тоді був, та за це поварові дав десять карбованців. Тоді поварь такій радий, а Незнайко собі думає:—підожди, підожди, я тобі не те изроблю!—Ото другий раз Незнайко посолив уже білш трохи. Царь изнов тому повару дав двадцять карбованців. Поварь ще луче радіє. И третій раз Незнайко посолив уже так, як треба. Тоді царь дав повару тридцять карбованців за те, що борщ добрий варить. А на четвертий раз Незнайко місто того, щоб соли укинуть у борщ, то він укинув попілу жменю. Поварь підносить обід царю. Царь як покуштує борщ—аж він такій поганий! Тоді царь так лає повара, а поварь каже: «то Незнайко таке зробив!»

Царь звелів Незнайку дать особу келію и там його годувать.—Коли це—царь з другої землі хоче завоювать у цього царя старшу дочку. (Бо в цього царя було три дочки.) Царь отправляє дочку на войну и військо. Незнайко це узнав,—присмалює мідну волосину там коло того каміня: прибігає до його кінь з мідною гривою; він сідає на його, бере булаву. Той кінь його питаіцця: «як тебе нести: чи повище комишу, чи повище дерева, чи по під небесами?» Він каже:—неси мене

повище комишу.—Кінь його несе повище комишу, так що до землі не доторкаєцця.

Прибігає він туди, де воюоцця,—аж дивицця: а тих и немає нікого—главнокомандующих. Коли дивицця—аж вони за могилою гуляють у карти. Так він тоді до йіх: «ах, ви подліці! так ви так государю служите?!» Узяв та в каждого и одрізав мизиний палець на нозі и сховав у карман; а потім своєю булавою побив усе військо другого царя. А потім, як кончив войну, той пойіхав упъять на своє місце. Прийіхав до цього каменя, пустив коня у степ, булаву, уздечку и свою одежу положив під камінь, а те кожане понадівав на голову, на руки и на ноги, и пішов упъять у свою хату. А ти приходять з войни, а царь йіх питаіцця: «а що, рибята, завоювали?» Вони кажуть:—завоювали!—Ото и похвалив йіх царь.

Коли це—через півгода, а може и через білш, другий царь иде войною на цього самого царя, щоб одвоювать у його другу дочку. Царь изнов виряжає войсько на войну. Незнайко почув це,—убіраіцця и він на войну. Приходить до того каменя, присмалює срібну волосинку; коли це—прибігає до його кінь з срібною гривою. Він виймає с під каменя срібну уздечку, булаву, скидає з себе те кожане, що надіває на руки, на голову и на ноги, и сідає на того коня. Той кінь його питаіцця: «як тебе нести: чи повище комишу, чи повище дерева, чи по під небесами?» А він каже:—неси мене повище дерева.—Як сказав це—так кінь и поніс його повище дерева.

Приносить туди—аж дивицця: сами кількя салдати воюоцця, а тих, що командують, и немає;—так він за могилу—аж вони там у карти туляють. Він тоді до йіх: «а, так ви так государю служите!» Узяв знов поодрізував мезинці-пальці усякого на лівій руці; а тоді сам тією булавою завоював неприятеля. Після войни знов так зробив, як після першой. Вони приходять з войни. Царь йіх питає: «а що, благополучно?»

А вони кажуть:—Все хорошо!—А царівна, що то їздила з ними, говорить:—«нет, папінка! то не оні победили, а то—Незнайко.»—Та царь не повірив.

Кільки що война утихла,—коли це—третій царь нападає на цього царя, хоче одвоювать меншу царівну—саму найлучу. Так ця почула, що то Незнайко усе завоевує, пішла його просить, щоб він поміг їй. Кільки що приходить до вікна,—дивиця: аж щось блещить у його хаті. А він так як прийіхав из другоі войои, той не надівав на руки, на голову и на ноги того ремінного. Вона кільки що увійшла у хату, а він и прокинувсь. Так царівна зараз стала и просить його, щоб їй поміг на войні. Він сказав їй: «у той день, що буде война, прийдеш раненько та розбудеш мене,—и будеш будить так: уколеш голкою у щоку.

Вона в той саме день так и зробила, як він їй казав. Царь отправив войско на войну, и царівна пойіхала; а Незнайко прийшов до стовпа, присмалив там золоту волосину,—тут прибігає кінь з золотою гривою. Він бере булаву, уздечку золоту, нагнуздує нею коня—и йіде на войну. Той кінь несе його по під небесами. Доганяють царівну,—спускаіцця цей кінь до долу,—він злазить с коня и сідає с царівною на бритці. Вона начала йому у голову дивицця, та любуіцця, що в його золоте волосся на голові.

Приіжають туди—аж чуть-чуть войско неприятеля не завоює це войско, а ти собі не думають: нічого... Так Незнайко зараз побідив своєю булавою неприятелів, а до тих, що в карти гуляли, прийіхав, поодрізував їім ліві уші.—Приходять вони до царя; так царівна росказала, що то не вони завоювали, а то—Незнайко.—Царь посилає за Незнайком слуг, а потім прислав и карету залізну. Незнайко кільки що сів,—вона так и вгнулась. Так він тоді каже: «нехай я своіми лошатками прийіду.»

Як присмалив усіх трох коней по волосині,—прибігають ти три коні. Він бере стовпи: одного повісив на плечіх вмісто ружжя, а другого повісив коло боку місто шаблі, а третього—так як піку, узяв булаву у руки, сів на золотогривого коня, поскидав из себе ремінне и прийіхав до царя. Поставив коні коло крильця, а сам и пішов по каменних сходах с царем у дом. Уходять у прихожу—аж там ти гуляють у карти. Тоді Незнайко до йіх каже: «то ви и тепер гуляіте!» А потім питаіцця: «де ваші мизинці-пальці и ліві уші?» Потім показав йім, попритуляв всякого до руки, до ноги и уха до голови, —вони знов поприростали.—Тоді царь велів йіх рострелять, а Незнайко женився на меньши дочці царя. И він тоді сказав, що він не Незнайко, а Иван Иванович.

И я на йіх свадьбі був, мед-вино пив, по бороді текло, а в роті не було, и там дали мині соломъяний ціпочок,—я на той ціпочок як изоперсь, то ціпок переломився, а я аж тут опенився.

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ, Кіевской губ., передалъ А. Ломака.)

48.

НЕЗНАЙКО.

В однім городі жив купець; він не мав собі дітей. Ото в купця не стало товарів; купець сказав, щоб нагрузили корабля. Слуги нагрузили. Купець сів на корабель и отправився за товарами через сине море, тай заблудив. Дивицця—посеред моря горить огонь. Купець підъйіхав до вогню; дивицця—лежить змій. Побачив його и став питатись купця: «чого ти сюда, ба-

гатирь, прийіхав?» Багатарь отвічає йому:—я заблудив и збився з дороги.—Змій каже: «от, и добре: буде що поснідати!» Багатирь став плакати и проситп, щоб він не йів. Змій каже: «добре,—тільки подаруй мені те, що в тебе дома є. «Багатирь думав довго, що в його є дома, а потом каже:—добре, тільки завези мене в моє царство,—Змій каже: «добре, тільки гляди, щоб дав те, що в тебе є дома.»—Добре,—каже багатирь.

Ото змій взяв, зачепив карабель мотузком и потащив—и так скоро привіз його в його царство! Багатирь пішов до дому. Тільки він прийшов, то син його привитавсь дома. Так батько питаєцця своєі жінки: «чий це хлопець?» Жінка каже, що:—це наш син.—«Исправді?» питаєцця багатирь. Жінка каже:—я тобі кажу, що це наш син!—Тоді багатирь став плакати, що продав свого сина змієві, тай зажурився.—Питаєцця син багатиря: «чого ви так зажурились и все плачете?» Багатирь каже:—тікай собі, сину, голубчику: тобі не треба знати цего.—Син каже: «та скажіть, тату!» Батько став казати сину:—от, я тебе продав.—Син каже до батька: «кому, тату?»—Змію, сину.—Син каже: «ну, нічого: якось воно буде!» Тоді каже батько сину: от скоро буде тобі пора йти до змія.—Син каже: «добре, тату: я завтра піду из вами до його—покажите мені хату його.»

Ото, на другий день, син каже батькові: «пора, тату, вже йти мені; ідіть, то хоч проведете мене.» Багатирь одягнувся, взяв мутузка и пішов из сином до змія. Ото вони прийшли в ліс до одної дири; син каже: «тату! спускайте мене у цю диру.» Батько заплакав, тай спустив сина, а сам пішов до дому.

Багатыря син прийшов до змія. Змій сказав: «а, ти прийшов тепер до мене!» Багатиря син сказав:—прийшов.—«Ну, то добре. От, на тобі книжку, щоб ти прочитав за неділю.»—Добре,—каже син багатиря. А змій сам пойіхав до жінки, а син багатиря остався на хозяйстві. И начав читати книжку—и прочитав син багатиря за три дні с половиною, а то став

сам гуляти в золотом саду. Через неділю змій прийіхав до дому и начав питатись: «чи ти прочитав книжку, чи ні?»— Прочитав,—сказав йому син багатиря. «Ну, то добре. От, на тобі изнов книжку,—щоб ти прочитав за дві неділі!» А сам пойіхав до жінки, а син багатиря изнов остався на хозяйстві. От, книжку прочитав за неділю, а то ходив в сад золотий гулять. И такий став сильний, що торкнецця пальцем, той повалицця: и такий став сильний, що нема в світі сильнішого за него! Ото ище сказав йому змій: «скрізь ходи, тільки не ходи туди, де ликом завъязано и болотом замазано.» – Добре,— сказав син багатиря. Тут прилітає изнов змій, питаєцця його: «а що прочитав книжку?» Син багатиря каже йому:—прочитав. – «Ну, то добре.»

От изнов: «на тобі книжку на цілий місяць,—щоб ти прочитав!» И сказав изнов йому, щоб він не йшов, де ликом завъязано, а болотом замазано. Він каже: «добре.» А змій пойіхав уже женитися. Ото син багатиря прочитав за дві неділі, а сам пішов изнов гуляти в золотий ліс, тай задумав собі: «що то там є, де казав мені змій, щоб я туди не йшов, де ликом завъязано?» А там було три його брата: один стоіть по коліна в міді, а другий—по коліна в сребрі, а третій—по коліна в золоті. Ото син багатиря каже сам до себе: «щоб я був за птиця, щоб не пішов туди!»

Прийшов він до хліва, тільки торкнувся—так двері и оченились. Син багатиря злякався. «Ну, нічого!» каже сам до себе. Вдарив кулаком у стіну—так стіна и вилитіла. А там стояв мідний кінь, и каже: «здоров, багатирський син! добре, що ти сюда зайшов. Бий стіну другу. «Син багатирський розбив другу стіну,—там побачив другого коня, що стояв по коліна в срібрі, и перед ним лежить кусок мъяса. Син багатиря хотів приняти та положить сіна, а кінь каже: «не займай: ти не положив!» Той каже йому: «бий двері далі» Син багатиря розбив двері: там побачив коня, що стоіть по коліна в золоті.

Кінь и каже йому: «біжи до першого коня, він тобі дасть води.» Син багатиря пішов до первого коня и каже, що:—дай мені води, казав той кінь що стоіть по коліна в золоті.—Кінь дав йому води. Він такий став сильний, як средній чоловік. А той сказав: «Йди до другого коня, тай скажеш йому, щоб и він дав тобі води.» Син багатиря пішов до другого коня щоб він дав йому води. Срібний кінь як дав йому води, то він став такій—не то, хоч зуби вибери! Кінь срібний каже: «біжи до золотого, він тобі дасть води.» Багатирський син став плакати, що—він думає:—пропав! И послухав срібного коня—и пішов до золотого коня. Золотий кінь виняв пузирка из водою и дав йому напитись. Він напився—и почуствував, що його сила вернулась, и крішкий став, як був перш.—Каже йому золотий кінь: «стромляй свої руки в це золото.» Син багатиря встромив руки свої в золото и по золотив йіх. Послі того кінь каже: «біжи до срібного коня. «Він пішов до срібного коня. Кінь и каже йому: «ставай у цім сріблі, ставай по пояс.» Сріблом посрібрився весь син.

Тоді кажуть йому коні: «сидай на нас та будем втікати.» Син багатиря сів на золотого коня и пойіхали, и пойіхали в той город, де його батько жив—багатирь. Прийіхали вони до одної башні и там стали. Золотий кінь каже синові багатирському: «От, ти иди собі до царя и там наймися; а як треба буде тобі нас, то вийдеш на це місто и свиснеш,—то ми тобі явимось, и ще на тобі цего кужушка и ніколи його не скидай. И як будуть тебе питатись: «як тебе зовуть?» то ти кажи:—«Незнайко, а більш нічого не кажи.» Син багатиря сказав:—добре.—А коні, не знати, де подівались; а син багатиря пошов до царя, и став просицця найняти. Царь приняв його, ради Христа. И стали його питатись: «як твоя хвамилія?» Син багатиря каже:—Незнайко: а більше нічого.—

Ото царь приказав свому повару, щоб він його учив поварувати. Поварь його учить, як варити. А в тій стороні соли

не водилося, и не знали, що це за сіль. Ото, одного разу, росердився Незнайко на поваря и достав соли, и пішов до кубошки ніби-то, та и вкинув соли в страву. Поварь поніс до царя; царь покоштував и питаєцця його: «а хто це варив борщу: чи Незнайко, чи ні?» Поварь и каже, що:—це я, царь.—Царь виняв сто рублів и дав поварю. Ото, на другий день, поварь мав подавати царю кушання. А Незнайко взяв поліз до кубошки, и набрав попелу и вкинув в страву. Принесли до царя. Царь посмотрів на страву и куштує: «кто єто варив?» Поварь каже:—я; тільки не знаю, хто це насипав попелу.—Царь приказав своїм царидворцям, щоб вони дали йому сто нагаїв. Незнайко став сміятись с поваря, а поварь сказав царю, що то Незнайко так зробив. Царь приказав дать йому особену комнату. Царидворці дали Незнайку особу хатку.

А в ті стороні жив змій и йому що ранку виводять чоловіка на пожіранне. Ото прийшла очередь царські дочки вивозить.—Незнайко скинув свого кужушка—и так в хаті засяло, що ніби свічки горіли. А тодї саме ходила сама старша дочка царя и побачила, що в його хаті щось горить, и стала собі думати: що йому свічок казав батько не давати, а в його горить!—Вона пішла подивитись, що в його так славно світицця. Очинила двері и начала дивитися; він побачив и начав извиняцця перед нею. Вона говорить: «Єто нічиго!» Тоді син багатиря начав говорити, щоб вона не боялась: він їйї спасе. Вона дуже стала, дуже рада. То син багатиря прохав їйї дуже, щоб вона не казала нікому; вона пообіцалась не казати нікому.

На другий день він побіг на те місто, де йому казали його любимі коні. Свиснув син багатиря: тут явились всі його коні. Він взяв мідного коня, скинув свого кужушка, взяв свою одежу и надів, и мідну булаву, ту що йому приніс мідний кінь. Син багатиря прийіхав на те місце, де вони строілись и' зміем; а царська дочка сиділа на верху башні. Тут син бага-

тиря прийіхав,—вони всі полякались, и змій злякавсь. Син багатиря вискочив своім конем на башню, де сиділа царська дочка, начав из нею розговаривать. А потом посмотрив, де полковники. Дивиця—а вони гуляють в карти. Син багатиря искочив з башні и почав йіх колотить. Поколотивши йіх славно, и поодрізував йім пальці и поклав в кармани, а сам пойіхав до змія. Змій побачив його—излякавсь; а він—ні. А вони взяли царську дочку и повезли до царя. А син багатиря пойіхав на те місто, де взяв коня и поскидав свою одежу, а сам надів кужушка, тай пішов сам до дому. Царь дуже зрадувався, що так добре полковники управляли.

На другий день треба середужчі ити на пожиранне. Стала вона плакати. А старша каже: «не плач, я тобі скажу, хто тебе спасе.» Вона каже:—а ну, скажи, хто спасе.—Вона каже: «тебе спасе Незнайко, що и мене спас.» Вона каже:—такий дурний мене може спасти!?—Вона каже: «нічого, що дурень, а мене спас. Тільки не кажи батькові, що він мене спас, то він и тебе спасе; а тільки скажеш, то він не схоче спасати тебе.» – Ну, добре.—Середужча каже старшій: «як же мені до його приступити?» Вона расказала, як приступила вона, —щоб и ти приступила!—Так вона и зробила, як казала сама старша сестра. А син багатиря спас, так як и саму старшу, тільки сребраним конем.—А саму меншу—таким же родом, тільки золотим конем.

Послі того всего, царь приказав всіх полковників прикликати до себе, и хотів йіх вгостити и прибавити йім жалування. От, тільки царь йіх прикликав до себе, то дочки царя стали просити, щоб Незнайка покликать. Царь не хотів—каже: «на що такого дурня посадим за стіл меж такиі гоопода!» Дочки кажуть батькові:—хоч добре посміємся. «Хіба що посміємся.»—Тут дочки сказали йому.

Син багатиря побіг скорійше, взяв свого любимаго коня золотого, надів гарну одіжу и прийіхав до царя. Тут всі вис-

кочили на встрічу йому. Царь незнає, хто це такий; а полковники полякались и йіжа йіх не бере. Тут царь начав питатись своіх дочок: «хто це такій?» Дочки сказали батькові, що це Незнайко. Царь здивувавсь, що не було у його нічого, а він тепер увесь у золоті. Тут почав пить да гулять; а полковники все таки сидять в перчатках—и не скидають. Син багатиря попросив царя, щоб вони искинули перчатки. Вони поскидалиі перчатки. Син багатиря спросив: «що це таке у йіх на пальцях, що намає пальців?» Вони ні слова не промовили. Тоді син багатиря виняв пальці и показав. «От, я йім поодризував пальці за то, што вони так гарно управляли!» И росказав, як він спас його дочок.

От полковники місто того, щоб погулять, лишилис сво жизні; а син багатиря оженився на самій меншій дочці царя.

(Записана въ Полтавѣ, на Кабищанахъ.)

49.

ЦАРЕНКО НАВІШНІЙ. (*)

Десь, у якомусь-то царстві, у якомусь государстві був жив собі такий-то царь; не мав од рода той царь до своіх старих літ дітей. Пойіхав він на базар,—от як би и у нас у Корсуні; поторгував він, що йому треба було. И мав той царь собі мужицьку натуру: купив собі рибу солону и пойіхав з базару до дому. И, йідучи, він захотів пить дуже. Вийіхав він на таку гору, що він не знав и його батько, щоб на тій горі та була криниця и щоб в тій криниці та була вода. Він захотів дуже

(*) См. №№ 50 и 51—*Змій*.

нить и він зараз припав до тієї криниці, не перехристившись. и його зараз узяв за бороду проклятий, той що в воду..... ну, значиця, той бісурка. Він тоді—назад, и каже: «пусти!» А він каже—тоб то біс:—ні, не пущу!—А царь його пита: «чом же ти не пустиш?» Подаруй, каже чорт, мині те, що в тебе дома єсть,—то тоді пущу.—А царь одповіда йому: «щож у мене дома єсть?—Єсть у мене, каже царь, восмеро коней, таких которими я и не їзжу, а тільки загадаю кучерові, то він приведе до крильця—я полюбуюсь ними, тай назад він заведе у конюшню,—то возьми їх!»—ні,—каже чорт, а за бороду все таки держить. Єсть у мене вісім волів,—вони у мене не ходять орати и нічого не роблять, а тільки приведуть до мене, полюбуюсь я, та назад у степ опъять велю гнати,—Ні!—опъять каже чорт.—Вже царь переказав все, що було в його найкращого, а чорт все каже:—ні!—а за бороду все таки держить. Бачить царь, що чорт нічого не бере, тай каже: «Єсть у мене жінка таки красавиця що й на світі такоі нема,—той візьми їйі тільки пусти.»—Ні!—одповіда чорт.—Думав-думав царь; «щоб то такого, коли й жінку не бере, котру я зоставив на останок,— а вонаж у мене найкраща за все!» Нічого робити: «бери, каже царь, те, що знаєш.»—Росписався, що оддасть непремінно. Тоді чорт пустив його. Сів собі царь на коня, тай пойіхав.

А без його, як його не було дома, народились царенко и царівна, и ростуть вони не по дням, и не по часам, а ростуть по минутам: уже таки бігунці гарні! И, може, його за верстов дві угляділа жінка и зрадовалась йому дуже, и вибігла на супроти його з дітьми. Ну, тепер він, як углядів, зараз изомлів. Вона його питає: «друже мій любий! чого ти изомлив? чи то ти так израдувався, що не було од рода дітей,—так ти тепер, як углядів, той изомлів, що говорити не можеш?» А він їй одказує:—жінко моя любая! їхав я з ярмарку и захотів дуже пить, и на таку вийіхав гору, що мій батько и я—от

уже й постарівся—а не зазнаємо там води; а мині показалось криниця и води—хоч ізчерни. (Така то повна.) Побачивши ту криницю: дай, думаю, напъюсь! От, нахилився, а він, лихий-необачний (тоб то чорт), взяв мене за бороду, тай не пуска. Я й просився и молився, а він таки не пуска: «дай мині, каже, те, що в тебе дома єсть, бо, як не даси, той не пущу.» От и кажу я йому:» єсть у мене такі коні; він каже: ні;—єсть у мене такі воли, кажу йому; и того не захотів;—я йому казав: єсть у мене красавиця, така, що й кращої нема нігде,—бери! кажу йому, аби пустив; и того не бере; а я й не подумав, що дав мині Бог таку благодать!.. Деж ми тепер їх поховаємо, жінко моя люба, щоб їх не дати йому?—«А щож, каже, чоловіче: треба якось сховати. Викопаймо ми яму під хатою, під причілком!» (Тоді ще не було панських домів, а були хати мужицькі). Викопали яму під причілком, поставили води и їсти всего, и їх туда повпускали. И тепер взяли зверху закрили и замазали, а самі вийіхали з дому.

Прилітає змій: (чорт та зробився змієм). От, прилітає змій за тими дітьми, шатнувсь він по всій хаті—нема нікого. Він зараз, на самий перед, до кочерги: «кочерга, кочерга, де царь діти подівав?» Кочерга йому одговарює:—в мене царь добрий чоловік був: мною огонь загребе, то я собі й стою.—Не допитавшись у кочерги, він до помела: «помело, помело де царь діти подівав?» А помело сказало:—в мене царь добрий чоловік був: вимете мною піч, то я собі и стою.—И помела не допитався.—Він тоді до сокири: «сокиро, сокиро, де царь діти подівав?» Сокира говорить:—в мене царь добрий чоловік був: мною дрова наруба, положить мене, то я собі й спочиваю.—Він знов каже: «долото, долото, де царь діти подівав?» А долото каже:—у мене царь добрий чоловік був: мною дірку проловба, та положить мене, то я собі й лежу.—А змій йому говорить: «чиж то добрий чоловік був у тебе царь: дивись, як він тобі голову побив! а ти кажеш, що він добрий чоловік

був.»—И то правда! каже долото.—Возьмиж мене, та винеси на кінець хати, на причілок, та кинь через себе,—то де я упаду та загрузну, то там и копай.—

От змій так и зробив, и там, де загрузло долото, почав копать—и викопав. И так-то уже вони не діти, а вже стали парубок и дівчина гарненькі—великі вже поросли. Забрав їіх змій, тай несе. От и притомився він, и сів собі спочивати. Тепер він заснув, царівна скає йому в голові, а царевич сидить;—аж біжить кінь. Добігає и каже: «здрастуй, Навішній царенко! чи по волі, чи по неволи?» А царенко одказує:—ей, конику-братіку, не по волі, а по неволі.—«Сідайте на мене, каже кінь,—я вас винесу.» Вони взяли и сіли, а змій спить. Ну, він як узяв—та так біжить, так біжить; а змій, як пробудився—побачив, що нема,—як сунув поверх комишу, тоб то в ногоню. От вони сидять на тому коню, а Навішній царенко и каже: «ей, конику-братіку, уже припіка: пропадеш и ти и ми!» Уже на коневі и хвіст отгорів: такий-то палючий той змій! Бачить кінь, що невидержка, узяв хвицнув,—сам побіг а вони, бідні, зостались. Як прилетить до їіх змій: «А! каже: кого ви слухаєте? яж вам и батько, и царь, то яж вас ззім!»—Ой, таточку! не будем вже слухати нікого.—«Ну, цей раз вам прощаю, та тільки не слухайте нікого,»—каже змій.

Опъять забрав їіх змій, тай поніс. Ніс-ніс він и притомився,—и знову сів спочивати. Заснув змій; царівна в голові йому скає, а царенко сидить;—аж летить чмелик. Приліта, тай каже: «здрастуй, Навішній царенко!»—Здоров, чмелику!—каже царенко. «А що брате, чи по волі, чи по неволі?» каже чмелик.—Ей, чмелику-братіку сюдаб я не зайшов по волі, а вже видно, що по неволі.—А чмелик каже: «сідайте, я вас винесу.» —Ей, чмелику-братіку, коли кінь та не виніс, а тоб то ти винесеш!—«Та вже, каже чмелик, чи винесу, чи не винесу,—одначе вам пропадать.»—А щож, каже царенко: нам все одно пропадать, а він—може—винесе.—Ото взяли вони, попроща-

лись, собі сіли на того чмелика,—він їіх и поніс.—Змій як пробудився, як уздрів, що їіх нема,—та як сунув поверх комишу доганяти,—та так біжить, так біжить; а Навішній царенко и каже: «Ой, чмелику-братіку, уже припіка: пропадемо й ми!» Той чмелик перевернув крильця, скинув їіх; вони попадали, а він полетів.—От приліта змій—упав, тай рот розявив: «ага, попались! каже, оддихавши:—иззъйім вас тепер.... як казав вам, щоб ви нікого не слухали, опріч мене.» Ото вони як почали проситись та плакать:—тебе одного будем слухати, а більш нікого!—та як узяли плакати та молити, тай отпросились.

От він забрав їіх и несе знову. Сів він одпочивати; царівна скає в його голові, а царенко сидить;—аж иде волик, такий поганенький собі, та каже: «здрастуй, Навішній царенко! чи по волі, чи по неволі?»—Ей волику-братіку, сюдаб я по волі не зайшов, а мабуть що по неволі.—«Сідайте, каже той волик: я вас винесу!» А вони кажуть:—е, вже: коли кинь та чміль не виніс, а то вжеб ти виніс!—«Нічого, каже волик: сідайте, то винесу.» Ото вони попрощалися з ним, разом кажуть собі: «пропали ми!» взяли, тай сіли. Ото той волик несе їіх—и так несе, що хвилька, той милька, а як спотикнецця, той дві.—Ото змій як пробудився, росердився дуже,—та як кинувсь вже аж поверх дерева, та так летить, так летить! Ото царенко и каже: «ой, волику-братіку, припіка: пропадеш и ти, пропадемо й ми!» Ото волик и каже:—заглянь мені, царенцу, в ліве ухо, и вийми гребінку и махай назад себе.—Він виняв гребінку, маха назад себе—и став ліс, такий густий. як и гребінка. А волик все таки свое робить: що хвилька, то милька, а як спотикнецця, той дві.—Той змій як прогризся скрізь той ліс—и знов летить за ними. Ото царенко и каже: «ой, волику-братіку, вже опъять припіка: пропадеш и ти, пропадемо й ми!» А волик каже:—заглянь мені в праве ухо, вийме щітку, та махай назад себе.—Ото він махнув—и став ліс, як

щітка. Ото змій як прилетів, та так гризе той ліс, так гризе; а той волик: що хвилька, той милька, а як спотикнецця, той дві. Змій опъять прогризся, опъять йім припіка. А царенко й каже: «ой, волику-братіку, от-от припіка,—от-от пропадем!» А той волик уже прибіга до моря.—Заглядай, каже волик, мені у праве ухо—виймай хусточку, та махай на перед мене.—Він витяг, махнув—и поперед його став міст. Ото збігли вони на той міст, а змій добіга до моря; а той волик каже до царенка: —махай назад себе тією хусточкою!—Він махнув назад—аж ламаєцця міст, а поперед становицця. Змій добіга до моря, тай став, бо вже йому нема по чому бігти.

От переправились вони через цеє море на свою сторону, а змій зостався на цій стороні. Тепер же той волик каже до йіх: «повезуж я вас до хатки, и тут, у цій хатці, будете ви жить недалеко од моря, а мене возьміть та заріжте.» Ото вони так плачуть: як ми тебе будемо різать: тож ти одзволив нас од смерти, тиж наш батько!—«Ну, вжеж то заріжте и возьміть одно плечко повісьте на печі, друге на полу в кутку, третє на покуті, а четверте—коло порога; на всіх чотирех кутках.» Вони взяли и зарізали перед порогом, коло тієі хати. Ото взяли повішали вони ті плічка, як ім сказано, по всіх чотирех кутках,—сами полягали спочивати.—Тепер царевич пробудився в ночі, дивицця на покутя—аж там стоіть кінь в такім славнім уборі, що тільки сісти та йіхати; а коло порога в кутку—меч-само-січ; а на полу в кутку собака *Протиус*, а на печі собака *Недвига*. Він тепер будить йійі: вставай, сестро: нам тепер Бог дав благодать; вставай, та будем Богу молитись.» Встали вони, помолились Богу, и стало світати. Ото він сідає на того коня, тай поіде з тими собаками, то що вловить, то тим и живляцця.

Ну, тепер вони так як живуть близько над морем, то вона ходить туда ложички та одежину мити. И змій говорить до неі: «як то ви перебралися?» А вона говорить:—ось як ми

перешли: есть у мого брата така хусточка, що як нею махнуть, то зробиться міст.—А він каже: «знаєш що: попроси ти у його ту хусточку, неначеб то шить, та возьми махни, то я до тебе переправлюсь и буду с тобою жить, а брата твого струємо.»—Ото вона пришла до дому и просить його: «дай, братіку, мені ту хусточку: вона брудна, я піду та виперу тобі.» Він узяв повірив їй, тай дав: він то думав, що справді вона буде добра. Вона взяла ту хустку, прийшла до моря, махнула—став міст. Він, тоб то змій, переправився на цей бік. Теперто вже вони гуляють вдвох дома и радяться, як би то його згубити з світа. А він мав такий звичай, що як тільки настав ранок, то зараз сіда на коня и йде на полювання, бо кохався у полюванні. Ото змій каже: «ти возьми та занедужай, тай скажи: снилось мені, братіку, и виділось, що як би ти пойіхав, братіку, та достав мені вовчого молока. То він тоді як пойіде, то вовки розірвуть його собак,—тоді ми и його возьмем: а то в собаках сама сила.»

Ото прийізжає він до дому, з полювання до дому; змій сховався, а вона йому каже: «снилось мені, братіку, що як-би пойіхав та достав мені вовчого молока, то я б напилася, то, можеб, и одужала, бо я така слаба, що не дай Господи!»—Тай достану, каже брат,—Сів він на свого коня и пойіхав. Прийізжає у чагарець; зараз тут вовчиця схопилась; Протиус догнав, Недвига предержав,—царенко зараз здойів молока, и пускають тоді йійі. А та вовчиця оглядаєцця, тай каже: «спасибі тобі, Навішній царенку, що ти мене пускаєш: я думала, що ти мене живоі не пустеш. Дарую тобі, Навішній царенку, за те, що ти мене пускаєш, вовчиня.» И приказує тому вовчаті: «служиж ти цьому царенкові, так як батькові.» Ото він и йіде. То було у його двоє собак, а й третє вовчиня біжить за ним.

Вгляділи сестра з змієм ще здалека, що за нимъ біжить трое собак. Ото змій и каже йій: «ото, лихий-необачний, щей

третього сторожа собі добув! Візьмиж ти ще гірше за неду-жай и попроси молока медвежого,—то там його розірвуть не-премінно.» Ото змій перекинувся голкою, вона взяла застро-мила його в стіні.—Ото він як зліз с коня, а собаки та вовк до хати, та так и пнуцця на стіну до тієї голки. А вона тоді каже: «скажить: на що ти тих собак держиш,—вони мені спо-кою недають!» Він крикнув—собаки й посидали. А вона й каже: «снилось мені, братику, що колиб ти достав мені ище медвежого молока, то яб напилась, тай одужала.»—Той дос-тану,—каже він.

Ото лягае він спать; Недвига лягае в його в головах, Протиус у ногах, а Вовчок з боку. Переночував він, сів собі на коня, тай пойхав. Прийізжае знов в чагарець: тут зараз схопилась медведиця. Протиус догнав, Недвига предержав,— здойів йійі царенко и пускае. Ото медведиха и каже: «спасибі тобі, Навішній царенку; за те, що ти мене пустив,—дарую тобі ведмедча.» А до ведмедчати каже: «слухай його, як свого батька.»—Йіде він до дому и вгляділи сестра з зміем, що вже четверо біжить за ним. От каже. «уже четверо біжить: ніяк його не згубеш!—Знаеш що, каже змій: «попроси в його ще заячаго,—він як пойіде, то звірі його, може, таки надибають, то зсідять.» А сам перевернувся в голку; вона його й застро-мила в стіну ще вище, щоб собаки не достали.—Зліз царенко з коня, а собаки як сунули в хату, та пнуцця на стіну, та виють до тієї голки; а брат не знае про те нічого. А вона так розплакалась: «на що ти так багато собак держиш? От доведецця піти світ за очі через ту псярьню!» Він крикнув— вони й посідали. А вона й каже: «снилось мені, братіку, що як би я напилась заячого молока, то яб одужала. Пойідь, та достань мені.»—Той достану,—каже царенко.

И лягае він спать; Недвига лягае в його в головах, Про-тиус в ногах, а Вовчок и Медведик по боках. Переночував він,

сів на свого коня, забрав свою охоту и пойіхав. Прийіжає знов до чагарця: вибіга зайчиха. Протиус догнав, Недвига предержав,—тут здойіли йійі и пускають. Ото зайчиха и каже: «спасибі тобі, Навішній царенку, що ти мене так пускаєш: я думала, що ти мене розірвеш своіми собаками. Дарую тобі за те зайченя.» А зайченятові каже: «слухай його, як рідного батька».—Йіде вже він до дому—и угляділи вони знов, и кажуть: «Ото який лихий: вжей пъятого достав, и тут не пропав!» А змій каже: «попроси в його ще лисичого молока; то він як пойіде, то звірі його зъйідять.» А сам перекинувсь голкою,—вона його й застромила в стіну ще вище, щоб собаки не достали. Царенко зліз с коня, собаки знов кинулись до хати—так и шнуцця на стіну. Вона росплакалась: «На що ти так багато собак держиш!..» Він крикнув—вони посідали. А вона знов каже: «снилось мені, братіку, що як-би ти достав мені ще лисичого молока, то яб одужала.»—Той достану,—каже брат.

От, лягає він спать; Недвига лягає в його в головах, Протиус в ногах, а Вовчок, Медведик и зайчик по боках. Переночував царенко, сів на коня, забрав свою охоту—и пойіхав. Прийіжає до чагарця: вибіга лисиця. Протиус догнав, Недвига предержав,—царенко здойів йійі и пускають. А лисиця й каже: «спасибі тобі, Навішній царенку, що ти мене пускаєш я думала, що ти мене розірвеш своіми собаками. За те дарую тобі лисиченя.» А лисиченяті каже: «слухай його, як рідного батька.»—Йіде він до дому; угляділи вони, що він собі добув ще шостого сторожа, а сам ще не пропав: «нічого, мабуть, ми не зъорудуємо! Возьми, занедужай ще гірше, и скажи: снилось мені, братіку, що десь у иншім царстві єсть такий кабан, що носом оре, а ушима сіє, а хвостом волочить,—и єсть там такий млин и дванадцять каміней, що само и мелецця и само насипаецця, само одгортаецця, и само в мішки набиваецця,—и як би ти достав з під тих дванадцяти каміней борошна, то яб сдекла собі корж з того борошна—и одужалаб.»—А брат

каже: —Не есть ти мені сестра, а есть ти мені ворог!— А вона каже: «чи яж можу тобі бути ворогом, коли нас тільки двоє на чужині?»—Ну, той достану!—Бо він повірив опъять йій.

Сів собі на свого коня, забрав свою сторожу и пойіхав. Прийіжає туда, до того кабана и до того млина, що казала. Прийіжає він до того млина, привъязує свого коня и пішов у той млин. И там—дванадцять каміней и дванадцять дверей, и так ті двері самі одчиняюцця, и сами зачиняюцця. Він взяв з під першого камня борошна, пішов у другі двері,—и собаки його зачинились тими дверима. Ото як пройшов він через всі ти двері, вийшов на двір,—бачить: собак нема. Він свистав-свистав—и чує, що собаки десь виють, але не вибігають. Заплакав він собі, та сів на свого коня и пойіхав до дому. Прийіжає він до дому,—сестра його гуля з змієм. Тільки що брат входить у хату, а змій и каже: «Ну, журився за мъясом, а мъясо само йде!»

А там, де вони зарізали того волика, та на тому місці виріс явір, та такий високий, що й не здумать, и не згадать, а тільки в казці сказать. А царенко, як углядів, тай каже: «Ой, зятю мій коханій! позволь мені вилізти на цей явір,—та хоч надивитись, бо його так любив дуже.» А сестра каже до змія:—друже мій любезний! нехай же він наставляє окропу на себе, та обмиємо його,—бо запачканого тобіж не випадає йісти.»—«Ну, той—справді—нагрівай окропу!» А царенкові веліли рубати дрова и наставлять окріп. От він рубає дрова, а сорока приліта, тай каже:» загайся, загайся, Навішній царенку,—загайся, як можна: бо вже твої собаки прогризлись крізь двоє дверей!»

От царенко поналибав в казани води и розтоплює. А дров нарубав гнилих, та вони підсохнуть трохи, тай займуцця; а він возьме, тай прихлюпне, тай прихлюпне водою, щоб не так горіли; а сам вийде на двір, то сорока й каже: «ей, за-

гайся, загайся, Навішній царенку,—бо вже твої собаки прогризлись кріз четверо дверей!» От, як війде він до хати, то сестра й каже:—ей, не вгоден тай окропу нагріти!—та сама визьме кочергу, тай поштовха,—то вони займуцця, то він возьме тай прихлюна знов, як вона одійде, то дрова опъять по малу горять.—Вийшов він знов на двір, ніби за дровами, то сорока й каже йому: «ей, загайся, царенку,—як можпа, загайся, бо вже твої собаки крізь шестеро дверей прогризлись!» И знов він у хату, то сестра опъять за кочергу, та давай штуркати дрова; то вони опъять так займуцця, то він возьме, тай прихлюпає. А сам все виходить на двір: сказано, нудить світом. А сорока й каже йому: «ей, загайся, загайся, Навішній царенку, бо вже твої собаки крізь десятеро дверей прогризлись!» А царенко набере як-найгнилійших дров, тай вкине в піч, щоб не так горіли. От уже й казани начинають закипати. Опъять вийшов він на двір, ніби-то по дрова, а сорока й каже: «ей, загайся, царенку, загайся, бо вже твої собаки прогризли усі двэрі и спочивають. От вже закіпіли ти окропи, а сестра біга, та: «ну, обливайся швидче, доки тебе будемо ждати!» Він, сірома, обливаєцця; а вона приготовила стіл, накрила його, щоб то на тім столі та змій пожирав брата.

Ото вже він, сірома, обливався, тай каже: «ой, зятю мій коханий! позволь таки мені вилізти на цього явора,—бо я його так любив,—хоч подивлюсь: чи далеко з його видно.» А вона до змія:—не позволяй йому, друже любий: він там ще буде гайтись, та час тратити!—А змій каже:—«нічого, нічого: нехай собі вилізе.»—От царенко вийшов до того явору, тай почав лізти, и ні одної гільки не пропуска: все на кожну ступас, щоб тільки загайітись хоч трохи. И виліз аж у самий верх. И вмів той царенко грати на сопілку. Прилітає сорока: «ей, загайся, загайся, Навішній царенку: от-от-от прибіжать твої собаки!» А сестра вибігла, та:—А ну, зачав ще грати там! хіба ти забувся, що тут тебе ждуть?—От и почав він назад лізти,

та все на кажну гільку ступає; а сестра все його підганяє, щоб швидче йшов.—От подліз він на послідню гільку,—то так тільки на послідню гільку ступать, та до долу скочить—и думає собі: «от коли я пропав!» Коли це так його собаки, неначе що за гуло,—прибігли и стали круг його. А він тоді перехрестився, тай каже: «слава тобі, Господи! От, може, ще трохи поживу.» И гукає на змія: «а йди лиш, любий зятю, може, я вже й готовий!» Змій виходить, а він до собак: «Вовчук! Медведчук! Протиус! Недвига! беріть його!..» Собаки як кинулись—так и розірвали його в шматки.

Зараз він взяв, труп склав, спалив, а лисичка хвостом змеда, забрала, винесла на поле, тай розвіяла. А тоді, як змія розірвали, то сестра вхопила зуб його, тай сховала. От царенко и каже: «коли ти, сэстро, такий мені пріятель, то зоставайся собі тут, а я пойіду в другий край.» Взяв зробив два цебра и повісив на тім яворі и сказав їій: «оце, сестро, як будеш плакать по мені, то оцей буде повен сліз; а як будеш плакать по зміеві, то оцей буде повэн крові.» А вона так плаче та просить: «не кидай мене, брате: коли йідеш сам, той мене возьми!»—А він каже: «нехочу! Коли ти мені такий приятель, то нехочу: зоставайся!» Сіда собі на свого коня, забіра собак и йіде в инше царство и в инше государство.

Прийіхав у такий-то город, и на ввесь город той одна криниця, и в тій криниці сидить змій з дванадцятьма головами. И то так: як идуть всі по воду и ведуть йому одну душу, то він зсість їійі, а вони наберуть собі води,—а инакше не можна. От прийіжає той царенко в той город и став собі у зайізді. Там, знаєте, люде зібрались, тай балакають: «От приходить очередь—кажуть—нашому цареві вести свою дочку!» А він слухає. И то балакають вони: «каже царь, що колиб хто побідив того змія, то він би оддав свою дочку за його и половину царства.» А він каже:—«я можу побідити отого змія.» Ті люде зараз и послали до царя сказати, що «такий-то захо-

дниця, и береця позбавить того змія.» От царь велів його взяти під караул.

Ведуть ту царівну, а за нею и його ведуть, а за ним йдуть його собаки и кінь. От привели вони ту царівну, таку убрану,—та так всі плачуть. Тут змій тільки що виткнувся, щоб іззъйісти ту царівну, а царенко зараз міч-само-січ: «рубай його!» А до собак: «Протиус! Ведмедчук! Вовчук! Недвига! беріть його!..» Тут той міч-самосіч січе, а собаки рвуть. И розірвали його зовсім.—Ото як розірвали його, зараз взяв труп склав, спалив, а лисичка змела хвостиком попіл—и розвіяла.— Тепер вже то він взяв ту царівну и йдуть до того царя; а люде дякують за те що вода стала свободна. А царівна дала йому перстінь.

Ото вони шли-шли,—бо, може, до того царя було далеко, —він притомився, ліг на траві, а царівна скае йому в голові. А лакей прийшов, одвязав той меч-самосіч од тороків, прийшов до царенка, тай каже: «меч само-січ, січи його!» Той меч-само-січ и посік його на маленькі шматочки, и собаки його, як на те, поснули по трудах, и нічого не знають. А лакей до царівни: «А скажеш, що я тебе од смерти одвоював? Бо як не скажеш, то буде тобі те, що й йому. Заприсягни, що скажеш.» Вона злякалась, тай каже:—Заприсягну, що ти мене одвоював од смерти.—Ну, тепер вони приходять до дому, царь вже такий радий: зараз одежу гарну надів на його и почали гуляти.

Як пробудився Недвига,—побачив, що нема хазяіна їх: от побудив всіх, и як почали думать та гадать, що хто-то найпроворнійший з них. От, як почали гадать, той присудили, що заєць найпроворнійший, и що нехай заєць біжить и достане води живущої и цілющої и нехай достане молодого яблучка.—От и побіг заєць доставати тієї води и того яблука, и прибіг він у таку-то землю, и бачить той заєць, що там криниця, а біля криниці росте яблуня з молодими яблуками,—и що ту криницю и яблуню та стереже москаль, такий

здоровий, такий здоровий, и махає раз-у-раз шаблею, так що й мусі пролетіти не можна, над тією криницею. Що тут робить? От и пустився зайчик нахитрощі: и зробився ніби-то кривим, и біжить поз ту криницю, та все шкандибає. Москаль як побачив, та за ним: «дай поймаю єтого звірка: я ще такого не відав!» А зайчик од його, та все далі, все далі. От, як одвів вже далеко того москаля, та як чкурне до тієї криниці. Москаль став, тай очі випучив; а зайчик до криниці, та набрав у пляшечки води и зірвав яблучко, тай поминай як звали.

От прибіг до Навішнего царенка; зараз Протиус взяв ту воду, помазав нею шматки царенка: вони й сцілились; влив йому в рот живущої води—він и ожив; дав йому ззісти молодого яблучка—він помолодів и зробився ще кращий, ніж був.—Встав царенко на ноги, тай каже: «ох, як же я довго спав!» —Добреб ти спав, як-би ми не достали води живущої и цілющої! каже Протиус. «Щож тепер будем робити?» кажуть всі. От як почали раду радить и порішили: щоб царенко перебрався за старця и йшов-би в царський дім.

От передягнувся царенко Навішній за старця и пішов в царський дім. И прийшовши туда, просить, щоб його пустили подивитись на молодих. Лакеі його не пускають. От він як почав проситись, а царівна й почула и звеліла його впустити. От як ввійшов він в покоі и почав скидати шапку, а кільце, то що йому подарувала царівна, як він убив змія, так и засяяло! царівна и пізнала його, та ще невірить собі—от и каже: «ходи сюда, старче божий, я тебе почастую!» Підійшов царенко до стола, а царівна наліла йому чарку вина, тай дає, а він бере лівою рукою. Побачила, що він бере не тою рукою, на которій перстінь, тай випила сама ту чарку. Налива другу, а він бере правою,—вона зараз и пізнала своє кільце и каже до батька: «Оце мій муж: він мене одволив од смерти; а цей—показує на того лакея—цей пройдисвіт, лакуза, убив його и заставив мене, щоб я сказала, що він мені муж!»—Царь так

и закинів: «а! то ти такий!» каже до того лакея. Зараз звелів вивести з конюшні такого неука, що на його ще ніхто й не сідав, и звелів привъязати його до хвоста и пустить по полю. А царенка Навішнього посадив за стіл и зараз одгуляли весілля.

От живуть вони собі. Одного разу царівна спитала його: «чи нема в його якоі-нибудь рідні?» Він тоді и згадав про свою сестру. Зараз велів осідлати коня и, забравши своіх собак, пойіхав до неі. Прийіхавши, и бачить, що той цебер, що назначений для змія, повнісенький крові, а його цебер розсохся и розсипався. Бачить він, що вона жалкує ще й досі за змієм, тай каже: «Бог з тобою: більше тебе и знати не хочу: сіди тут, я й не навідаюсь більше до тебе!» А вона як почала проситись та благати, тай упросила його, щоб він и йійі взяв з собою.—Змилувався брат над сестрою—и взяв йійі з собою.

От, як прийіхали вони до дому, вона взяла та під ту подушку, що він спить, и підкинула змієвого зуба, що колись сховала. От прийшлось царенкові лягати спать. Ліг він, а той зуб и убив його. Жінка думає, що він сердиця, та не говорить через те до неі,—та так просить, щоб він не сердився; а далі як взяла його за руку,—аж рука—холодна, як лід... як закричить вона! А Протиус в двері, та—цмок його!—Царенко ожив, а Протиус вмер. Далі Недвига—цмок Протиуса!—Протиус ожив, а Недвига вмер. От царенко до Ведмедчука: «цілуй, каже, Недвигу.»—Недвига ожив, а Ведмедчук вмер. От як почали цілувать один одного, менший старшого,—дошла черга й до зайчика. Зайчик цмок, Вовчук ожив, а зайчик вмер. От прийшлось до лисиці. Як вона вмре, то йійі поцілувати нікому. Що тут робить? «Цілуй, каже царенко до нейі,—цілуй зайчика!» А лисиця хитра: взяла зайчика на плечі, тай понесла в ліс. Принесла його до зрубаного дуба з двома гіллями, одна над другою, поклала на нижню гільку зайчика, а сама поліала під гільку, та цмок зайчика! а сама під гільку. А зуб як вис-

кочить, та в верхню гільку, тай застряв там.—От біжать вони з лісу обоє. Як побачили їх що вони живі, то здивувались— и такі раді, що ніхто не погиб од того зуба!—А сестру взяли, привъязали до неука до хвоста, тай пустили в поле..

Саміж вони тепер живуть—поживають и добро царське проживають. Я там був, мед и вино пив,—по бороді текло, в рот не попало.—Оце вам и казва вся.

(Записана въ Корсунѣ, Каневскаго уѣзда, Кіевской губ., К. Шевченкомъ.)

50

З М І Й.

Цїх казок так багацько є, що, йій Богу, йіх и не збагнеш усіх. Одну почнеш, а десять в мізки лізе. Було ще за молода, оце як зберемось до купи—душ десять, або й більш, дак наслухаєсся вже всього. Що-то, справді, як-то воно зволано у Бога святого, що з починчу світа було якось инак, зовсіи не так, як на нашім віку, звичайно, робиця: чуеш у казках—то змійі, то річки були живоробки, то цілюща та мертвяща вода, дай чого не було, крий Боже! Було, як почне хто казать казку, звичайно, про змія, то так його наче и вважаю перед себе, так наче от він и стоіть, або седить перед мене—жовти, як гарбуза печена, крила—наче у доброму млині, а хвіст—сказав би у ящерки. Так усе було и думаєш—ось вилізе з під печи, або що. От зплила ж моя річ на змія, то и я почну вам, добродію, казку про змія. Слухайте ж—як здаватимеця вона вам.

Ото був собі чоловік та жінка, так уже собі не дуже мицні—під старость підпливали, да не було у йіх цілий вік ді-

ток.—Господь то вже так судить. От вони и почали прохать у Бога сеєйі благодаті. Родилося у йіх скоро двойко діток—близнят: и син и дочка. Дали вони йім имення: сину—Иван, а дочці—Ганна. Раділи ж вони йіми, як водиця, да лихо, що смерть старих приспіла швидко. Померли, а сирот позоставляли. Да так-як жили вони в чужій хаті, то сироти й побачили швидко, що йім треба другее місце знаходити, щоб попреков людских не терпіти—и ото, порадившись брат из сестрою, пішли вони у ліс, щоб знайти собі там угаду, щоб осісти. Прийшли в ліс, тилкож звісно, що и в лісі не ростуть хати сами-по-собі, як ті опеньки,—и там треба йіх будовати. От вони подумали—подумали: «чим його будовать? у нас а ні сокири, а нічого! Вирієм, кажут, землянку; виведем сяку-таку оселю, тай будемо жить!» Подумали так, дай зробили.

Живуть собі там год, чи другий, усе у йіх иде як по ниточци; завели собі де яку городину,—вона и на дворі гарно, вдовольно, и в господі согласно, примірно; твердо сказать—жили вони собі як брат из сестрою. Ну, от же й пораділа не добра сила йому щасцю сирицькому: приключилося йім горе, а так видно уже навожденіе Господне... Треба вам сказать, що Ганна, (себ то сестра Иванова), та була дуже чопурна: було, чи дівчата оце з сусідніх сіл за бабками ходять, чи хміль збирають молодиці, чи парубки гилле рубають, и оце часом як зустрінуцця с Ганною, то так баньки повитрещають, дай дивляцця на йійі, неначе по весні на сонце ясне. Вонаж така пивнолика, білолиця та румяна, що тілко в казці сказать, чи то у сні побачить. Було оце дівчата дивляцця-дивляцця, зглянуцця одна на другу, страхнуть головоньками од жаху, далі знов на Галю дивляцця, и любуюцця, и радіють, и усміхаюцця. Про парубків вже нічого й казати! Отож до сеєйі Гали да внадився змій.

Було, як тілько брат пийде на звіра якого, чи то птицю

пидстрелить на юшку собі, чи печеню,—от змій той зараз и прилетить до Ганни, спустицця у бовдур, да оце сяде биля неї, дай ну ціловать, да пістить, да любощи коіть. Галя спершу жахалася його, а далі звиклась, бачучи, що змій усього їй понаносить,—чого тілько душа забажає,—и сама його—ну любити. Вжей братови не каже, бо змій сказав їй, щоб вона мовчала. От же довгенько так велося. Далі Иван став собі на розум брать,—що то воно значить, що як тілько він зостаєцця дома, то сестра и нудить його з хати: «иди, та иди на охоту!» Иван було помнецця-помнецця, помовчить-помовчить, тай пийде собі. А дорогою було иде и думає сам собі:—Ні, сестро, тут щось да є! потривай—я таки дойду сліда. Уже то не даром тобі так солодко самій седіти дома!—

Пройшло, бач, ще днів з десять. Галя усе однакова; хоче седіти одна дай одна дома. От Ивану тут уже не в терпіжку стало. «Послухай, сестро,—каже: за що я тобі огид так? чого тобі так нудно седіти зо мною дома? за щож такая зневага? чи вжеж я не радію тобі, та добра не дбаю? Гріх, сестро! гріх тоді буде, Галю! Нетребаб мене так зневажати.»—Сестра поглянула на брата, обняла його, поціловала, дай каже:—Ні, брате, я люблю тебе, як братіка; яб сказала тобі усе, як братові, як би тілько що було у мене на серці! Не гнівайся на мене, Иване!—Брат и віри поняв. А того не знав, сердега, що жіноче племя лукаве, що тілько з ким знюхаєцця, то вже певно готове збрехать перед самим ридним чоловіком, не глядить воно—чи то брат, чи то батько, чи то мати. Усякого продать воно готове за свої любощи, за свого коханого, хочь-би то и сам чорт був. Євине кодло—сказано! пидлицяєцця. Отож так и Иван поняв віри сестриній мові, дай пийшов знова на охоту.

Аж-ось прилітає змій; наніс їй усякаго добра, чого тілько душа бажає. Сестра Иванова давай лицятись до його, да пригортацця, а далі и каже змійеві: «щось нам, змію мій, треба

думать! підстерегає мій братуха, що у мене на думці щось криецця и що я не даром його з дому виправляю од себе. Треба якось одвернути оці його догадки».—А щож, Галю: з світу його треба звести, бо з йим не буде нам упокою у нашім коханні.—«Як же його звести з світу? Хибаж тобі не видно, що він такий силковий, що його все боіцця?»—Да се дарма, каже змій: занедужай тілько—и як брат вернецця до дому, то ти йому и скажи, щоб він тобі добув лисичого молока. Як він пийде туда, дак там його лисиці и згризуть на смерть.—

Так и сталось. Прийшов Иван до дому, аж дивицця—його сестра лежить на печі и охає. Иван и ну падать коло неї: и того подасть, и другее піднесе; шатаецця, як Марко по пеклу; чого вже він не робив коло недужої. От сестра и каже тут братові: «достань мині, брате, лисичого молока; як пойім я його, то, здаецця, зараз и очуняю.»—Добре, каже Иван: достану!—

На завтре пришов він в ліс, аж дивицця:—из самої страшної гущини да байраків вибігає лисиця. От він хотів вже йійі устрелить,—тілько лисиця и каже йому: «Иван Иванович, чи по волі, чи по неволі ти битемеш мене?»—Більш того, що по охоті! одвичає він йій.—«Не стреляй же мене,—каже лисиця: есть у мене дітки маленькі, треба мині їіх вигодовать; а коли хочеш—дам я тобі старшого сина на послугу.»—Дай мині, каже, сина да дай и молока свого, бо моя сестра не здужає и молока лисичого бажає.—Лисиця надоіла йому свого молока, дала йому ще й сина свого старшого в послугу, дай побігла собі в ліс, кажучи: «тепер прощай, Иван Иванович!»

Прийшов Иван Иванович до дому, оддав тее молоко сестрі, а лисиччука запер під лавку, и їісти дав йому. А далі, покормивши свого хорта, взяв його з собою дай пішов на охоту. Аж-ось прилітає змій, знов присів до Ганни, дай каже: «Ну,

вилей же ти сеє молоко на черінь, да знов скажи, щоб він приніс вовчого молока.» Вона так и зробила. Вертаєцця Иван до дому,—от Галля и почни кректать да охать. «Пійди, каже, брате, достань мині ще вовчого молока, бо од лисичого не помоглося.»

Брат пійшов. Приходить на залісок—аж вовчиця на сонці з вовченятами граєцця. Иван хотів уже йійі стрелять,—аж тут вона йому и каже: «а що, Иван Иванович, чи по волі чи по неволі?»—Більш гого, що по охоті. Забажала моя сестра вашого покорму.—«Добре, дам я тобі покорму дай ще и старшого сина на послугу; він тобі колись пригодицця за те, що ти мене к животу зволив.»

Отож узяв Иван те молоко и вовченя собі на послугу, дай приходить до дому. Оддав він молоко сестрі; а хортів своїх запер під лаву, нагодував йіх добре, да знов и пішов, пойівши собі, на охоту. Змій и собі швидко прилетів. Да як почув, що Иван жив, то аж зубами скрегоче, а далі й каже сестрі Ивановій: «поплиж його ще медвежого достать молока: там певно вже ведмеді укландають його.»

Так и зробилось. Пійшов Иван, як тілько сказала йому сестра, добувать и ведмежого молока. Прийшов у ліс у такий густий, що й пучки, здаєцця, просунуть не можна;—аж чує—трещать дуби, сокори, вильха и всяке дерево, а далі висунулась из самоі пущи и сама ведмедиха—здорова-прездоровезна, ламле та вивертає все круг себе;—потім глядь—стоіть Иван и уже стрілу думає пустить; от тут ведмедиха йому и каже: «Ге, ти Иван Иванович,—чи по волі, чи по неволі?»—Більш того, що по охоті! Дай мині свого покорму, щоб сестра моя одужала.—«Дам,—каже ведмедиха,—тобі свого й покорму, дам ще ведмежого сина тобі на послугу, да тілько не губи мене з світу.»

От Иван узяв тее молоко, взяв и ведмедчука и приносить

до дому. Оддав молоко сестрі, а вона взяла дай вилила знов на черінь.—На завтра змій знов навчив Галю послать брата левового молока достать. Галя послала.

Пійшов Иван, узявши хортів своіх,—(він усе ходив с хортами тими, що добув собі, молока для сестри достаючи),—аж дивицця перед йім левиха стоіть и своіх дітей єзиком облизуе. Тілько що хотів Иван йійі устрелить,—аж вона йому и каже: «ей, Иван Иванович, чи по волі ти, чи по неволі?»—Більш того, що по охоті! Дай, каже, міні покорму свого, а не даси, дак стрілу пущу у тебе.—«Не бий мене, Иване, дам тобі покорму, щей сина свого на послугу.»

От узяв Иван покорм и сина и прійшов до дому. Сестра и сее молоко на черінь вилила.—На другий день знов прилітає змій: «Ей, каже, Ганно, на здержать нам голів своіх на плечах за твоім братом. Пошли його достать ще цілющої води. Там водами тіма орудуе баба-яга, костяна нога, волосяний єзик; вона в ступі іздить, товкачем поганяє, метлою слід заметає... Як не зведе вона його з світу, то ще одно тілько місце зостаєцця, де його погибель учиниця.» Росказав це Галі, поседів ще, дай вилетів у бовдур. Аж вернувся з полевання Иван. Страх йому істи захотілось,—а сестра швидче до його з річчю: «непомоглося мині, Иване, од левого молока, пійди ще достань мині цілющої води, що стереже йійі баба-яга, костяна нога, волосяний єзик. Тогді вже я очуняю.»

На завтре, пойів Иван як слід, забрав своіх хортів и шійшов достать цілющої води. Ишов він день, ишов він другий, на третій день побачив він колодезь; коло колодезя дванадцять стовпів загнано в землю; коло тих стовпів дванадцять змійів на ланцюгах приковано, а на колодезі сорока-білобока седить да хвостом пісок из цебрин зметае, щоб вода не порушилась. От тілько що хотів Иван до колодезя підступить—аж тут як зачхали змії, то з носів їх аж дим пійшов, а Иван упав замертво, дай лежить. Оттут-би вже йому й капут був, хорти ж його

не дармо при йому,—зараз вони и ну його качати да вертіти, поки аж прочунявся він. Устав ото він,—аж кволи трохи,—тай хотів уже сороку пидстрелити,—аж вона тут и скрекече йому: «ей, Иван, Иван, не бій мене, я тобі в великій пригоді стану: вихвачу тобі води цілющої и проведу дорогою невидющою, а баба-яга уже скоро сюда пристигне—не буде тогді ні тобі, ні хортам твоім шаноби.» От Иван и годі йійі стреляти. Сорока-білобока тогді злетіла в колодезь, зачеряпила там води, дай винесла Иванові.» Идиж, каже, оціми пісками глибокими, да річками самотоками, а то—якими другими дорогами не пійдеш—живим не будеш.»

Отож и прийшов Иван до дому, приніс сестрі води цілющої,—ні! не помогаєцця: охає сестра, дай охає.—Минає день, минає й другий—Галі все гирше, дай гирше.—Аж ось раз прилітає змій, спустився він до Галі, дай ну ій казать, щоб вона послала брата ще на море млинця достать. «Поки будуть у його оці хорти, поти Ивана ми не зведемо з світа,—каже змій. От-же слухай: є на морі така машина, що сама меле, сама місить, сама пече, сама й викидає той млинець; у машині тій дванадцятеро дверей, що самі очиняюцця, самі й зачиняюцця,—одтуда хоч и вийде брат твій, дак хорти його не вийдуть; тогді ми його улагодим, як сами знаєм.»

Вертаєцця Иван. Сестра пиднялася, кволючись, обчепирила його руками и ну просити да молити його, щоб він пійшов достав йій млинця, що на морі десь сам и мелецця, сам и місицця, сам и печецця, сам и викидаєцця,—Подивовався Иван такій жадобі сестриній, да назавтре, як тільки розвиднілло,—узяв свойіх хортів и пійшов навпростець до моря. Не день, дай не два він ишов—ишов він, може, з тиждень; аж ось гледить—поперед його щось засиніло, широке да гладесеньке хочь покотись, да так и сяє на сонці, як скло тее. А се то було тее море, що на йому машина стоіть. Колиж дивицця—так:

серед моря стоїть здоровезний млин, а крила в йому так швидко крутяцця, що аж у вочу мигтить. От Иван знайшов собі човен коло берегу, посажав в його усіх хортів своіх и сам сів — и пойіхав до млина. Уходить,—аж там дванадцятеро дверей и всі очинені; в середини—аж бачить—млинéць той сам и мелецця, сам и вчиняєцця, сам и місинця, сам печецця, сам и викидаєцця. Довго стояв Иван да все дивовáвся, а далі як тілько млинець викинувся,—він за млинець, дай був такий. Біжить неоглядки; вибіг з млина, сів у човен и пливе, а хорти його позоставались у млині, бо не мусили втікти, як двери всі позачинялися й позамикалися. Иван уже рад, що йому не пришлось седіти там, да швидче ну поспішать до дому, бо и сам рад, що такую справу учинив.

Отож він иде день, иде другий,—нема його хортів. Сумно стало йому, що він один тепер на світі, як пучка. Хотів вже вертацця до того млина, щоб визволить хортів своіх,—аж ось летить сорока-білобока, дай скрекоче йому: «ей, огинайся, Иван Иванович, уже твої хорти шестеро дверей прогризли.» Иван повеселів, хочь и охляв уже, не йівши три дні, а прибавив шагу, да швидче до дому поспішає.—Приходить ще два дні—нема дай нема хортів; аж ось сорока-білобока знов летить дай скрекоче: «ей, огинайся, Иван Иванович, уже твої хорти девятеро дверей прогризли.» Иван, як не вибився из моці, а поспішає: думка—порадує сестру млинцем. Аж ось изнов летить сорока: «огинайся, Иван Иванович, уже твої хорти одинадцяті двери гризуть!»

Иван пиднявсь на гору, уже побачив и свій ліс, уже близько й хати; уходить у хату,—аж сестра, заховавши змія під пил, зустрічає брата та радіє сама собі в думці, що при Иванові нема хортів. Зараз погодовала Ивана, загадала йому ножі гострить да окропи гріть. Вештаєцця Иван то сюди, то туди,—пидпалив у печі, гріє окропи, гострить ножі. А сестра уже й поздоровіла, уже й по хаті сновигає... Аж ось летить

сорока-білобока, дай скрекоче Иванові: «клади, Иван Иванович, мокрец усе, та дубину: уже твої хорти дванадцяті двери скоро прогризуть:» Иван зовсім тогді повеселів, хочь сестра и збиралась його різать.

«Пусти мене, сестро,—каже Иван: злізу на дуба да хоч свисну по світу, щоб знали, що вмирає Иван-удалець.»—От и вишов він, зліз на дуба да як свисне—дак хорти його зараз и позбірались. Він тогді з дуба да в хату: а ну, хорти мої, беріть змія!» Левко да ведмідь як хватили змія, да так и розодрали на куски. Тогді Иван узяв сестру, сковав йійі ланцюгом, засадив йійі у погреб, поставив цебер коло йійі да и каже: «ну, сестро,—радів я тобі, да ти знепавиділа мене; наплачь же тепер оцей цебер сліз, дак тогді я одзволю тебе.»— Сестра почала плакать, а він узяв дай замкнув погреб.

Прошло вже с того часу не сто и не тисячу літ, а сестра Иванова усе собі під землею десь плаче дай плаче. Вона вже не один цебер наплакала, так що слези йійі аж на сей світ сходять. Аже-ж оце чого, як тілько сонечко зажевріє,—то по всякому дереву и по всякій билині роса и виступае? Оце-ж не що, які тийі слёёзи Галіни,—да тілько вони такі грішні, що й дераво йіх не приймае—усе до долу скапують дай скапують. Галя може, струхла там у землі по сей час, а слід йійі усе таки на землі зостаєцця.—А Иван писля того взяв хортів свойіх, дай пішов собі світ за очима....

(Сказку эту записалъ г. Шишацкій—Илличъ неизвѣсно гдѣ. Мы перепечатаемъ ее, кака варьянтъ къ предъидущей, изъ Черниговскихъ губ. Вѣдомостей 1858 г. № 21-й.)

51.

ЗМІЙ.

Як був собі дід та баба, дождали вони собі дочку и сина; умер батько и мати, довелося йім—нігде жить. От вони взяли и пішли з свого дому: «ходім, сестро, на зоробитки!» Идуть та йдуть, коли стоіть хата у гайі; вони там стали жить. Живуть тай живуть, дак до тоєі сестри и парубка унадився змій.

Тепер вони живуть тай живуть, хочуть брата з змієм з світа згубить. «От як його, каже змій, з світа згубить?» — Сестра и каже: «послать його заячого молока достать, так його зайці зъйідять.»—Прийшов до лужка, став лучок направлять, стала зайчиця вибігать:—чого, Иван Иванович: чи по волі, чи по неволі?—«Більш того, що по охоті!»—Дам тобі молока, а старшаго сина на послугу!.. Приніс те молоко, оддав сестрі, вона взяла на черінь висипала, тай каже: «не помогаєцця! иди, каже, лисичого молока достань.»

Прийшов до лужка, став лучок направлять, стала лисиця вибігать:—чого, Иван Иванович: чи по волі?—«Більш того, що по охоті! Забажала сестра вашого покорму!»—Дам я тобі покорму, а старшого сина на послугу!—Вин прийшов, загнав ту лисицю з зайцем у хлів, принис молоко; вона вилила на черінь,—каже: не помоглося! пійди, каже, вовчого принеси!»

Він прійшов до лужка, став лучок направлять, стала вовчиця вибігать:—чого, Иван Иванович, требуєш? чи по волі, чи по неволі?—«Більш того, що по охоті! Забажалось сестрі вашого покорму!»—Дам я тобі покорму, а старшого сина на послугу!—Він узяв, приніс те молоко, вовка загнав в хлів; вилила вона й те на черінь. «Не помоглось! пійди, каже, ведмежого достань!»

Прийшов до лужка, став лучок направлять, стала ведме-

диха вибігать:—чого, Иван Иванович, требуеш? чи по волі. чи по неволі?—«Більш того, що по охоті!»—Дам я тобі покорму и старшого сина на послугу!—Він приніс те молоко, оддав, загнав ведмедя в хлів. Вона вилила на черінь, каже: «Пійди левового достань молока!»

Прийшов до лужка, став лучок направлять, стала левчиха вибігать:—чого, Иван Иванович? чи по волі, чи по неволі?—«Більш того, що по охоті! Забажала сестра вашого покорму!» —Дам я тобі покорму, старшого сина на послугу!--Приніс, оддав йій, вона вилила на черінь: «не помоглося! пійди, каже, достань млинця того, що на морі машина стоіть, що сам и мелецця, и сам викидаецця, и в тій машині дванадцятеро дверей.»

Він пішов з тими ускочив у машину, ухватив млинець,—оглянецця—аж хорти остались там у тій машині.... Ото йде, а сорока-білобока летить: «огинайсь, огинайсь, Иван Иванович, уже твоі хорти двое дверей прогризли! Огинайсь, огинайсь, Иван Иванович, уже твоі хорти четверо дверей прогризли.... Огинайсь, огинайсь, Иван Иванович, уже твоі хорти шестеро дверей прогризли!.. Огинайсь, огинайсь, Иван Иванович, вже твоі хорти восьмеро дворей прогризли!..» Летить, тай летить сорока: «Огинайсь, огинайсь, Иван Иванович, уже твоі хорти десятеро дверей прогризли!...» Знову летить сорока-білобока. «Огинайсь, огинайсь, Иван Иванович, уже твоі хорти одинадцяті двері прогризли!»

Прийшов до дому, приніс млинця. Загадала йому сестра окропи гріть, ножи гострить. Сорока-білобока каже: «клади, Иван Иванович, мокрець (мокриі дрова, щоб не швидко горіло)!» Знову каже: «клади, Иван Иванович сухиі дрова (що хорти біжать)!..» Киплять окропи. Ото вже його зовсім різать. «Пождіть,каже, пійду на дуба свисну!» Він свиснув,—біжать хорти; хорти прибігли—изліз из дуба, увійшов у хату; хорти за ним повбигали и полягали під лавою. От-от вже зовсім його рубать;

той каже на хортів «бери, левко!» Той як ухватить змія, дак так и розніс його. Тиі кинулись, дак и нічого. Так він узяв сестру у погреб запер и сказав йійі: «наплачь бочку сліз, тогді випущу!» Вона плакала-плакала, да там и зотрухла. Той брат узяв ружья, да з тими хортами и пішов у ліс.

(Перепечатана изъ того же № Черниговскихъ вѣдомостей).

52.

ЯЙЦЕ-РАЙЦЕ.

Колись-то була птиця—жайворонок царем, а царицею—миш, и мали вони своє поле. Посіяли на тім полі пшеницю. Як уродила йім та пшениця—давай вони зерном ділицця, От, одно зерно зайве було! Миш каже: «нехай мені буде!» А жайворонок каже:—нехай мені.—Думають вони: що тут робить? пішлиб позивацця, да немає старших йіх: немає до кого йти позивацця. Потім миш каже: «ну, я луче перекушу.» Царь на це діло согласивсь. Миш кілки що узяла у зуби, та в нору и побігла. Тут царь-жайворонок збірає усіх птиць, щоб завоювать царицю-миш; а цариця скликає всіх звірив,—и начала войну. Як вийшли у ліс,—то що звіри хотять яку нибудь птицю розірвать, то вона на дерево; або птиця як возьме, літаючи, бить звірив... Так бились цілий день, а потім у вечері осіли усі опочивати. Коли цариця огляділась—аж немає на войні комашні. Тоді вона приказала, щоб непремінно були на вечір и комашня. Коли це приходить и комашня. Царица й загадала йій, щоб вона у ночі полізла на дерево и за одну ніч поодкусувала піръя коло крил.

Летять, тай летять, тай прилітають до його брата,—тай тут те саме говорив, що и в його дядька;—таки не получив яйця-райця, Прилітають до його батька, а орел йому каже: «иди у хату, та як будуть питацця за мене, то скажеш, що бачив и на вічи приведу.» Уходить він у хату, а вони йому кажуть:—слихом слихати, царевича у вічи видати! чи по волі, чи по неволі?—Він ім каже: «добрий молодець усе по неволі ходить.» Вони його стали питацця:—чи нѐ бачив нашого сина? бо вже як немає—четверте літо: десь пішов на войну та, мабуть, убили його там.—А він їм каже: «я бачив. але як дасте яйце-райце, той на очи приведу.» Батько орла каже йому: —на щож воно тобі? луче ми тобі дамо багато грошей.—Він каже: «я не хочу грошей, мені дайте яйце- райце.»—Підиж приводь,—зараз тобі и дамо.—Він уводить його у хату. Тоді його батьки так зраділи, а тому дали яйце-райце и сказали:— кілки не розбивай нігде на дорозі; а як прийдеш до дому, то погороди загороди великі, а тоді його и розібъещ.—

Він иде, та иде, та так схотілось пить йому... Коли це найшов криничку. Кілки що став пить воду, та якось об цебрину и розбив те яйце-райце. Як узяв же скот вернуть из того яйця... верне, тай верне. Гоницця він за тим скотом; то що с того боку піджене, то цей з цього боку розійдецця... Кричить бідняка: нічого сам не зробить! Коли це—иде до його змія, та и каже йому: «що ти мені даш, чодовіче, як я тобі скот цей изжену в те яйце?» А він їй каже:—А що тобі дать?—Вона йому каже: «даси те, що без тебе стало дома.» А він каже:—«дам.»—Ото вона йому гарненько загнала той скот у яйце, зліпила славно яйце и дала йому у руки.—Він приходить до дому,—а син йому каже (той, що без його родився, як його дома не було): «це ви мене, тату, отдали змійі?—Ну, нічого, тату: якось будем жить!» Батько хоч трохи и зажурився, то щож робить?—Того сина звали Иваном.

От він зараз и пішов до змійі. Приходить до нейі, а вона йому каже: «зроби мені трое діл, тай підеш собі до дому; а як не зробиш, то я тебе и зъйім! А коло йійі хати був великий луг—кілки оком зглянуть! Так вона йому каже: «щоб ти за одну ніч отой луг викорчував и щоб там изорав и пшениці насіяв, потім зобрав йійі, в скирти поклав и щоб таки в ту ніч с тиі самоі пшениці мені булку спік: поки я встану, щоб вона на столі лежала.»

Він иде до ставка, тай зажурився. А там близько був моровапий стовп, и в тім стовпі була йійі дочка заморована. Він приходить сюда, тай плаче. Вона його питаєцця: «чого ти плачеш?» А він каже:—як-же мені не плакать, коли змія загада таке, що я ніколи його не зроблю, а вона сказала: щоб—за одну ніч.—Вона його спиталась; «що там таке?» Він йій и росказав. Вона йому каже: «це кілки цвіт, а ягід и ніт!» А потім каже йому: «Як візьмеш мене за жінку, то я тобі усе зроблю, так як вона казала.» Він каже:—добре.—Вона йому каже:» лягай же тепср спать, а завтра рано, щоб устав, та понесеш йій паляницю.»—Ото пішла до того лугу, та як свисне: той луг тріщить, лущить,—на тім місці орецця, пшениця сіецця,—и до світа спекла булку, дала йому; він приніс до нei у хату и положів на столі.

Вона прокидаєцця,—вийшла на двір, тай дивицця на той луг, що кілки сама стерня, та скирти стоять. Тоді йому каже: «ну, справився! Глядиж, шоб и друге діло зробив.» Та зараз йому и загадала: «шоб ти оту гору роскопав и шоб тудою Дніпр ишов, а коло того Дніпра построй магазин, шоб байдаки туди приставали и шоб ти туди пшеницю продавав на байдаки, и як я встану рано, то шоб це все було готове.»—Він изнов (и)де до того стовпа, тай плаче. Та дівка його питаєцця: «чого ти плачеш?» Він йій росказав те все, що йому змія загадала. Так вона йому каже: «це кілки цвіт, а ягід и ніт! лягай спать тут, я це все пороблю.» А сама як свисне:

так та гора роскопуєцця, Дніпр туди иде, коло його магазин строіцця; кілки прийшла та збудила його, щоб він пшеницю видавав купцям на байдаки из того магазина.—Змія встає тай дивицця, що все так изроблено, як вона йому загадала.

Тоді загадує йому третій раз: «щоб ти сю ніч уловив золотого зайця и раненько приніс мені у хату.» Він изнов иде до того стовпа, тай плаче. Та дівка питаєцця його: «що загадала?» Він каже:—загадала піймать золотого зайця.—Тоді вона каже: «оце вже ягоди настигли: тепер чорти його батька знає, як його и вловить! Одначе, ходім до одниї скали,—там, може, уловим.» Ото прийшли до тиєї скали. Вона каже йому: «стань же ти над норою; ти будеш ловить, а я піду та буду гонить из нори, и глядиж: що кілки буде виходить из нори бери його: то золотий заіць!

Ото вона пішла, та гонить. Коли це—вилазить гадюка, тай сичить. Він йийі и пропустив. Вона виходить из нори, тай питаєцця його: «а що, нічого не вилазило?» А він каже:—Ба, ні!—лізла гадюка, а я побоявся йийі, щоб не вкусила, тай пропустив.—А вона йому каже: «а, щоб тебе: ото самий зайіць!—Ну, глядиж,—я ще піду; та як буде хто виходить и буде тобі казать, що тут немає золотого зайця, то ти не вірь, а держи його.» Полізла, тай гонить. Коли це—виходить така стара баба, тай питаєцця того парубка: «чого ти, шину, тут шукаіш?» А він йій каже:—золотого зайця.—Вона йому каже: «де тут він ужавша: тут його нема!» Сказала це, тай пішла од його. Коли це виходить та дівка, тай питаєцця його: «а що, немає зайця? и ні що не виходило?» Він:—ба, ні: виходила баба стара, та спиталася мене: чого я тут шукаю; а я сказав, що золотого зайця, а вона каже: тут його немає; то я йийі и пропустив.—Тоді вона каже: «чом ти не держав: ото самий зайіць!—Ну, тепер білш нігде ти його не піймаєш, хіба я перекинусь зайцем, а ти мене принесеш и положиш на стільці,—кілки не

отдавай йій в руки, бо як отдаси, то вона пізнає и розірве тебе и мене.»

Він приніс того зайця, положив його на стільці, тай каже йій: «натеж вам зайця, а я піду уже од вас.» Вона каже: —добре—иди.—Ото він ис тиєю дівкою давай утікать. Біжать, тай біжать. Коли це—вона оглядицця, що то не зайіць був, а йійі дочка,—давай доганять, щоб йіх истребить. Та сама не побігла змія, та послала свого чоловіка. Він біжить за ними; коли вони чують—аж стугонить земля... Тоді вона каже: «оце вже за нами біжить! Я перекинусь пшеницею, а ти дідом, та будеш стерегти мене; та як буде питацця тебе: чи не бачив парубка и дівки—чи не йшли сюдою? то ти скажеш, що тоді ишли, як ця пшениця сіялась.»

Коли це—він летить, тай питаєцця того діда: «чи не бачив тут—не йшли сюдою парубок с дівкою?» А він каже:—ба, йшли.—Той питаєцця: «давнож вони йшли?» Дід:—тоді як оця пшениця сіялась.—Змій каже: «цю вже пшеницю пора косить, а йіх учора не стало.» тай вернувсь назад.—Змійіна дочка зробилась изнов людиною, а той дід парубком, та давай утікати.—Прилітає змій до дому; змія його питаєцця: «а що, не догнав? и нікого не стрічав на дорозі?» А він каже:—ба, ні! зострічав: дід стеріг пшеницю, а я його питавсь: чи не бачив—ту(т) не йшли парубок из дівкою? а він каже: ишли тоді, як оця пшениця сіялась; алеж та пшениця така, що пора косить;—так я и вернувсь.—Тоді змія йому каже: «чом ти того діда и ту пшеницю не розірвав? то вони самі! Біжи другий раз за ними, та щоб непремінно розірвав.»

Летить змій. Коли ті чують, що летить изнов змій—аж земля реве,—так вона каже: «ей, летить изнов! зроблюся я манастиром таким старим, що чуть-чуть не розвалицця, а ти—чинцем; та як буде він тебе питацця: «чи не бачив таких-то?» то скажеш; «бачив тоді, як оце(й) манастирь стройівсь.»—Коли

ще летить змій, тай питає цього чинця:—чи небачив—не шли тут парубок и дівка?—А він каже: «я бачив тоді, як оцей манастирь робили.» А змій каже йому: їх учора не стало, а цей манастирь уже годів сто, як він стройівсь.—Сказав це, тай вернувся назад. Приходить до дому, тай росказує змійі:—бачив одного чинця, коло манастиря ходив; але я його питавсь, то він сказав, що бігли тоді, як оцей манастирь стройівсь; але тому манастирові уже годів сто, а їх учора не стало.—Тоді вона йому каже: «чом ти не ростерзав того чинця и манастиря не розвалив: то вони самі! Тепер я сама побижу: ти нікуди не годисся.»

Ото так біжить, так біжить... Коли ті чують—аж земля реве и гаряча,—так тоді вона каже йому: «ей, отепер ми пропащі: уже сама біжить! Ну, я тебе зроблю річкою, а сама изроблюсь рибою—окунем.»—Ото прибігае вона, дай каже до тиєі річки:—а що, утекли!—Перекинулась зараз щукою—давай гониця за тиєю рибою: що хоче ухватить, то він повернецця своім піръям гострим до неі, то вона не візьме його. Гонилась, гонилась,—так таки не вловила, та подумала воду випить. Стала пить; напилась багато, тай лопнула.

Ото тоді та дівка, що була рибою, каже тому парубку, що був річкою: «тепер ми уже не біймось! ходім до твоєі господи, то ти підеш у хату, та гляди: усіх поцілуэш, кілки дядькової дитини не цілуй, бо як поцілуєш ту дитину, то забудеш за мене;—а я наймусь у цім селі у кого небудь.»—Ото він прийшов у хату, зо всіма поздрастувавсь, та думае собі: «як же мені не поздрастуваця з дядьковою дитиною? та же вони подумають щось погане обо мні.» Поцілував и дитину дядькову. Як поцілував—так и забув за ту дівку.

Ото побув пів года та задумав женицця. Ему посовітували одну гарну дівку, щоб він йійі брав; а він за цю и забув, що його спасла от змійі—змійіна дочка, що була заморована у

стовпі: ото на ті и заручився він. От, перед весіллем, так у ве-
чері, кличуть на шишки молодиць. Прикликали и ту дівку, що
він з нею утікав,—хоть їйї ніхто и не знав, що воно за дів-
ка. Стали бгать шишки; та дівка зліпила з тіста голуба и го-
лубку и пустила до долу,—вони стали живі. Голубка и начала
говорить до голуба: «а ти забувсь, як я за тебе луг викорчу-
вала, и там пшеницю сіяла, и с тиї пшениці паляницю спекла,
щоб ти до змійї одніс?» А голуб каже:—Забув, забув!—Потім
знов вона каже: «а ти забувсь, як я за тебе гору роскопувала
и туди Дніпр пустила, щоб байдаки ходили до магазина и щоб
пшеницю ти продавав на байдаки?» А він каже:—забув, забув!—
Потім знов голубка каже: «а ти забув, як ми ходили у двох
за золотим зайцем? ти за мене и забув?» А голуб каже:—
забув, забув!—Тоді той парубок и згадав за ту дівку,—за цю
таки саму, що голуби поробила,—та ту покинув, а на ці оже-
нився. И тепер так живе добре!

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ, Кіевской губ.; передалъ А. Петруняка.)

53.

ЗАЛІЗНИЙ ВОВК.

Був собі йіден піп, и служив у його наймит; довго слу-
жив—год, може, з дванадцять. Ото приходить він раз до попа,
тай каже: «рошчитайте мене, каже, батюшка,—та заплатіть
мені: буде вже мені, каже, наймитувати,—може, каже, своє ха-
зяйствечко заведу.»—Добре, каже піп.—Ну, знаєш же, каже,
що я тобі за твою службу заплачу? на тобі, каже, оце яйце,

и як ирийдеш до дому, то зроби собі обору здорову, та в тойі оборі й рощини його; тількиж, каже, гляди: не рощиняй де дорогою, а то все твоє добро пропаде.—

Ну, пішов ото той наймит. Иде, тай иде—колиж думає собі: «а ну, дай подивлюся, що там у тому яйці есть.» Колиж, як рощинит, а звіттіля усякоі скотини такого висипало,—так просто, наче ярмарок на степу. Став; тай вже тоді стоіт, та: «біднаж моя головочко! що його в світі божому й робити тепер: як його тую скотону назад зібрати?»—Колиж, де не взявся залізний вовк—біжит, тай каже:—я тобі, каже, оцю всю скотину назад у яйце зберу, и яйце стулю, так що воно изнов ціле буде; а за те, каже, як будеш ти на посаді сидіти, то я тоді прийду та тебе зъім.—«Що же, думає собі той поки то ще прийдецця мені на посаді сидіти—та ще чи й прийдецця коли,—а тепер, думає, худоба буде!—«Добре,» «каже.—Ото той залізний вовк зараз зібрав йому усю ту скотину назад у яйце, и яйце стулив: знов ціле, так як и було.

Пішов той наймит до дому, десь там у село яке, чи що, поставив собі на сам перед обору здорову прездорову, увійшов туди, та як розбив те яйце: такого з його худоби—повнісінька обора! Ну, став він собі хазяйінувати, та такий став з його хазяін, такий багатир, що й на всім світі, мабуть, багатшого за його нема. Живе собі, та все в його добра більше та більше, та тільки не женитьця він: боіцця.—Колиж був там собі йіден генорал, а в його була дочка, тай улюбилась вона у того чоловіка. От той генорал и каже йому: «чом ти, каже, не женишся?—бери, каже, мою дочку, я тобі й грошей багато за нею дам.»—Як мені, каже, можна женитися, коли оттак и так, каже!—як сяду я на посаді, то залізний вовк прийде, тай зъість мене.—И росказав йому усе, як було.—«Нічого то, каже генорал,—не бійся: в мене каже, війська багато, то як прийде вже пора тобі на посаді сісти, то ми обставимо хату

у три ряди військом,—то вони його не допустят.» Ну, вже говорили там вони, говорили—радились, а далі ото вже й до весілля стали споряжацьця. Ото вже й весілля у їх, одправили все, як слід,—пора вже молодим сідати на посад. А той генорал узяв, та хату своім військом у три ради навкруги обставив, щоб то того вовка не допустити. Колиж, тільки що посідали молоді на посаді—аж біжит залізний вовк. Побачив, що військо стоіт, так він узяв, тай перескочив через усі три ряди, та до хати. А той чоловік, скоро тільки побачив його, зараз у вікно, та сів на коня, тай навтікача; а вовк собі доганяти.

Біжит він, тай біжит, вовк за ним та за ним, та все ніяк його не дожене. Так уже над вечір, дойіжжає той чоловік, дивицця—аж у лісі хатка. Увійшов він у ту хатку, аж там сидить дід из бабою; він до їх: «пустіт, каже, люде добрі, трохи в вас одпочити!»—Можно, кажут вони,—«Тільки, каже, так и так: як мені, каже, встерегтися, щоб мене залізний вовк не догнав, поки я буду в вас сидіти?»—Нічого, кажут, не бійся: в нас є собачка, Чуткò, то він за сім миль вовка почує, той дасть знати.—Ліг він спать, заснув трохи,—колиж Чуткò й гарчит. От ті люде зараз його й разбудили:—тікай, кажут, бо вже залізний вовк біжит.—И дали йому того собачку и пшенишну проскурку на дорогу. От він тую проскурку изъйів, сів, тай пойіхав.

Йде, тай йде, и собачка за ним біжит. Аж так почало вже смеркати,—бачить він: у лісі хатка. Він до хатки—й тут дід и баба сидять. Просицця він до їх переночувати: «тильки, як мені, каже, встерегтися, щоб мене залізний вовк не нагнав?» Не бійся, кажут вони, в нас е собачка Важко, то він за девъять миль вовка почує.—Ліг він, тай спить. Колиж, так уже перед світом, аж Важко гарчит. Ото вони зараз його розбудили:—тікай, кажут, бо вже залізний вовк набігає.—И дали

вони йому того собачку и яшну проскурку на дорогу. Изъйів він тую проскурку, сів, тай пойіхав, и двоє собак за йім біжит.

Йде він, тай йде,—аж, над вечір, знов бачить: хатка у лісі. Він у хату—и тут дід и баба сидят. «Пустіт, каже він до йіх, люде добрі, переночувати; тільки як мені встерегтися, щоб мене залізний вовк не догнав?»—Не бійся, кажут: у нас є собачка Барій, то той його за дванадцять миль почує.—Ліг він спати—аж над ранком уже Барій и дає знати, що залізний вовк біжит. От вони зараз його разбудили!—Пора вже, кажут, тобі тікати.—И дали йому й цього собачку и дали гречану проскурку на дорогу. Изъйів він ту проскурку, сів, тай пойіхав. От вже він має собі трое собак и всі вони за йім біжат.

Йде він, тай йде—аж у вечері бачить: хатка. Він у ту хатку—нема нікого. Він и ліг собі спати, и собаки полягали: Чуткò на сінному порозі, Важко на хатнему, а Барій у хаті коло його. Колиж надбігає залізний вовк. От Чуткò зараз и дав знати, що він біжит, а Важко кинувся на його, а Барій як скочив,—так того вовка и розірвали.

От, тоді вже він забрав своіх собак, сів, тай пойіхав собі до дому.

(Записана въ с. Якимовкѣ, Таращанскаго уѣзда, Кіевской г., И. П. Новицкимъ.)

54.

ТРИ ВРАТИ: ДВА РОЗУМНИХ, А ТРЕТІЙ ДУРНИЙ.

В одного чоловіка було три сина, два розумних, а третій дурний. И той чоловік був силно багатий, и мав великого садка, а в той садок до яблук занадився сокіл и каждої ночі объйіда яблука.

Старший син каже: «я піду на нич у сад—може, піймаю сокола.» Батько каже:—иди, може, справді піймаіш.—Ото прийшов, сів під дсревом; дожидав-дожидав, тай заснув; а сокіл прилетів, найівсь добре, тай знов политів. Він устає рано, приходить до дому, а дурень його питає: «а що чи піймав сокола?» А він каже йому:—ще и тобі видно, дурню, питать: чи піймав я сокола!—Потім каже батькові:—щож?—спать схотів, заснув—и нечув коли сокіл прилітав.—Менший брат каже: «на цю ніч уже я піду,» Але и той так само заснув и не вловив сокола.

Ото дурень каже: «аж ну я піду, то я вловлю.» А ті йому кажуть: - коли ми не вловили, а то, щоб ти—дурень—уловив!—Ото він не послухав йіх—таки пішов. Прийшов у садок, помостив на дериві колючок и сів на йіх; то це що стане дримать, то похилецьця—то його колючки и уколять,—він и прокинецця.—Коли це глупої ночі прилітає сокіл: так и засіяв! та на те дерево, де він сидів. Кілки, що хотів изйісти яблуко, а дурень його и вловив та в пазуху; а пазуха була дірава,—то сокіл и вилитів из пазухи. Тоді дурень прийшов до дому, а ті його питаюцця: «а що піймав сокола?» А він каже:—як-би дали чого-небудь доброго йісти, то показав би вам.—А вони його питаюцця: «чогож тобі дать?» А він каже:—дайте гречаних галушок.—Вони йому насипали у миску,—він

найівсь, та тоді виймає из пазухи перо из сокола, та каже йім: «оце був пійняв сокола та вилитів из пазухи, але я його піду шукать.»—А ті його брати кажуть:—куди тобі, дурню, його зловить!—А він каже: «ба, зловлю!»

На другий день раненько пішов шукать. Йде, та йде,—коли уходить у ліс. Пройшов лісом трохи, дивицця—аж стоіть хатка; він у ту хатку—аж там баба сидить, тай каже йому «слихом слихати, козака у вічі видати! Чи по волі, чи по ниволі?» А він каже: «добрий молодець усе по неволі ходить.» Ото вона його питає: «а чого шукаіш?» Він каже:—сокола,—тай виймає пірину из пазухи—показує йійі. А вона йому каже: «ото й мій син! А він мині казав, що то йому хлопці вирвали.» Коли це він прилітає, а вона йому каже: «бач: ти, сину, казав, що тобі хлощі вирвали хвоста, а то тобі у садку!» А той парубок каже:—я його візьму.—А баба каже йому: «тоді, сину, візьмиш сокола, як принесеш мині таку скрипочку, що скрипочка грає, а смичок танцює; а та скрипочка там лежить в одного пана, за дванадцятю дверями, и кілки як будеш брать, то дивись—як дивляцця, то тоді бери; а як позатуляли очи, то не бери, бо вони не сплять.»

Ото він приходить до того пана у хату, дивицця—скрипка висить на кілочку, а вони лежать и дивляцця. Кілки що став брать ту скрипочку, та якось и забренькав струнами, а пан и прокинувсь, тай каже йому: «а чого ти?» Він росказав йому, як було діло. Тоді пан йому: «Підиж, достань мині у одного пана коня с срібною гривою, и срібна на йому уздечка, и він стоіть у стані, и там коло його пан спить; як уві(й)деш, то будеш дивицця: як спить та дивицця, то бери коня, а як не дивицця, то тоді не бери.»

Він приходить у станю до того пана аж пан спить и дивицця; він тоді того коня став брать, а уздечка забрязчала. Тоді пан прокинувсь та поспитав його, чого-то він прийшов,—

тай каже йому: «підиж достань з неба звізду, то як принесеш мині йійі, то тоді я тобі отдам коня.»

Він перекинувся горобцем и политів на небо; умотав звізді у коси руки, тай изніс йійі на землю,—отдав тому панові, а собі узяв коня, а того коня отдав тому панові, що хотів скрипку його взять. Той пан узяв коня, а йому отдав скрипку; він скрипку приніс до баби,а у баби узяв сокола.

От и идуть у двох; коли огляниця він—аж біжить и кінь; ото вже идуть у трох. Пройшли трохи—коли це доганя їх скрипочка;—скрипочка грає, а смичок танцює. Ото идуть уже у чотирох,—колиж доганяє їх и звізда: от уже їх пъятеро. Идуть вони, коли лежить собачка здохла. Звізда каже: кинь ці собацці кусочок хліба, то и вона буде за нами ити!» Він и кинув йійі; вона устала и иде за ними. Коли идуть, тай идуть—аж лежить котик не живий. Він тому котикові кинув кусочок хліба; той котик изъйів той хліб и біжить за ним.

Брати його почули, що він иде до дому,—вийшли йому на встрічу, тай убили його, а собі забрали звізду, коня, скрипочку и смичка, а собачку и котика покинули тут коло його: котик и собачка плачуть над ним. Ото котик поліз на дерево, видрав там ятлинята, зліз з дерева, подушив їх и положив коло себе. Ятіл прилитів, та так плаче над ними! А котик: Полити у колодязь, достать там цілющої и живущої води,—то я тоді їх оживлю!» Ятіл йому достав тієї води; а він як помазав ятлинята цілющою водою—вони и пооживали. Потім котік помазав тією водою дурня—він и ожив.

Приходить с собачкою и котиком до дому; коли дивиця —аж старшій брат и засватавсь на ті звізді. Цей дурень росказав батькові, як було діло—що вони його убили. Тоді батько вилів їх привьязать коневі до хвоста и пустить коня в

степ. Той кінь їх повбивав; а цей, що вловив сокола, ожинився на звізді,—держить коло себе сокола, скрипочку и смичка, собачку и котика—и хозяінує прибагато.

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ, Кіевской губ., передана А. Петрунякомъ.)

55.

ТРИ БРАТИ. (*)

Був-то собі чоловік и мав він трех синів: два розумних, а третій дурень. И в того чоловіка був сад, а в той сад занадивсь дикий кабан. Той кабан прийде у ночі, пойість яблуки під яблунію, и ще до того и пориє.—От, старшій син того чоловіка каже: «піду у сад, може, убъю кабана.» Ото пішов, сів під яблунію; сидів-сидів, тай заснув; кабан прийшов, пойів яблука під яблунію и порив по садку, а потім и пішов. Той прокидаєцця — аж сліди є, що кабан був. Тоді він приходить до дому, тай хвалицця; «невстеріг!»

На другу ніч пішов меньший його брат: хотів и той престерегти, та таки не встеріг. На третю ніч пішов дурень. Приходить у сад, намостив колючок під яблунію, узяв доброго макогона и сів на колючках під яблунію. То це що задрімає, та похилицця, то його колючки и уколять, — то він и прокинецця, —то так и не засне. Коли це—у ночі приходить дикий кабан, тай иде під ту яблуню, де дурень сидить. Дурень тоді тихень-

---

(*) См. № 56—тоже *Три брати;*—Зап. о Юж. Руси, П. Кулиша, т. 2. стр. 20—28,=*сказка объ убитой сестрѣ и калиновой дудкѣ.*

ко закравсь, та, кілки що кабан прийшов під яблуню, дурень як ударить його макогоном по голові раз, потім другий раз.... Ото як узяв бить, поки и убив. Потім приходить до хати, тай каже: «брати! а запрягайте воли у віз, пойідем, та візьмем у саду кабана.» А ті кажуть:—ищеб и ти, дурню, убив!—А він каже: «та ну-ну, що ви будете сміяцця з мене!..» А потім сам запрягає воли и йіде; подім и брати за нимъ пішли.

Прийіжають у сад—аж він такий здоровий лежить під яблунею. Тоді ті два хотіли удвох скотить на віз того кабана, —тай не зворушать з місця. Ото дурень йім каже: «аж постійте перед волами, а я його сам скочу.» Ото як ухватив під черево – так и витаскав на віз. Ті два бачать, що він такий сильний, та ще до того и кабана убив,—стали завидувать йому, а потім кажуть: «ну щож, як ми привезем цього кабана до дому, батько побачить цього кабана, то тоді буде його жалувать, а нас и ні; лучче убиймо його, та скажім дома що він пішов шукать ище одного. Потім и убили його, тай закопали під яблунію.

Привозять того кабана до дому, а батько питає йіх: «а дурень де?» Вони кажуть: – пішов шукати другого кабана: він казав нам, що приходило йіх два, та одного він убив, а другий утік,—то це пішов,—каже: я таки його убью! Ото вони заходились коло того кабана, осмалили його, сало посолили,— одним словом, приготовили його так, як не треба лучче.

На тім гробі, де дурень був закопаний, виросла бугила; пастух пас там скот и вирізав ту бугилу и зробив з неі дудку. Ото як стане грать, то та дудочка и грає:

«По малу-малу, пастушку, грай,
Не врази серденька в край:
Мене братіки вбили,
З світа згубили,

За того кабана,
Що в саду рив!»

Ходить коло скоту, тай грає. Коли це йіде козак. Почув, що він так славно грає, тай каже йому: «йродай, малий, оцю дудочку.» Той пастух и продав.—Козак йіде дорогою, тай грає:

«По малу-малу, козаче, грай,
Не врази серденька в край:
Мене брати убили,
З світа згубили,
За того кабана,
Що в саду рив!»

Ото цей козак приїжає у село и упросивсь до тих людей на ніч, що того чоловіка сини убили свого брата. Ото там став грать; потім каже: «а нате ви заграйте!» дає хозяінові. Він начав грать, а дудочка и грає:

«По малу-малу, батечку, грай,
Не врази серденька в край:
Мене брати убили,
З світа згубили,
За того кабана,
Що в саду рив!»

Тоді той чоловік спитавсь, де він йійі узяв; той казак сказав, що «я у хлопця купив, а той хлопець, каже, вирізав у вашім саду.» Ті парубки мусіли признацця, що вони убили свого брата, Зарас йіх батько звелів отдать у арештанти, а того дурня викопали, та поховали на кладовищі. Батько того дурня справив обід за його.

(Записана тамъ-же.)

56.

ТРИ БРАТИ.

Було собі три брати: два розумних, а третій дурень; а у їх в садку були золотиі яблука, и занадився до тих яблук кабан. Посилає батько своіх синів на сторожу. Старший пішов; сидів-сидів, ждав-ждав—не дождався: заснув. Аж приходить кабан, порив-порив, зъйів яблуко, тай пішов.—Встає батько, лічить яблука—немає йідного. Посилає батько середульшого. Ждав-ждав, и той заснув. Прийшов кабан, порив, зъйів яблуко, тай пішов.—Встає батько, лічить яблука—знов нема йідного.—Дурний каже: «нехай-но я пійду!» А батько каже:—Ой, дурню, дурню! куди ти пійдеш? розумні брати стерегли, тай не встерегли, а то ти встережеш!—А дурень каже: ой-ой-ой! давайте-но мені рушницы.» Батько не хотів дати, а дурень сам взяв, тай пішов вартовать. Взяв наламав колюхів, обтикався, тай сидить. Сидить-сидить - немає, дай немає; здрімаєцця—що хоче похилитись, то як його заколе, то він знов схопицця, тай сидить. Аж чує—иде кабан. Тилько хотів рити, а він одвів курка, тай--бах! Брати почули, пришли. Дивляцця—аж лежить кабан, тай кажуть: «Оттепер буде нам!» Старший каже: «забиймо його та зариймо в яму, тай скажемо, що то ми забили кабана.» Взяли забили, зарили його в яму, а сами взяли кабана, тай идуть и будять батька—кажуть: «ми собі сіла на порозі—аж иде кабан, той забили його.»

Аш йіхав йіден пан, тай дивицця, що виросла на горбочку така гарна калина. Він изліз, пішов, вирізав, зробив дудочку, тай грає. А вона сама грає и приспивує:

«Грай, пане, грай,
Тилько мого серця не край!
Брат мене вбив,

Брат мене схоронив,
А за того кабана,
Що в садочку рив. (*)

Потім прийіхав до корчми—аж там батько його. Той пан каже: «я йіхав, вирізав дудку, а вона сама грає.» Взяв батько грає, а вона каже:

«Грай, тату, грай,
Тилько мого серця не край!
Брат мене вбив,
Брат мене схоронив,
А за того кабана,
Що в саду рив!»

Батько поніс до дому, дав матері грати:

«Грай, мамо, грай,
Тилько мого серця не край!
Брат мене вбив,
Брат мене схоронив,
А за того кабана,
Що в саду рив!»

Дає батько братам грати; брати не хочуть. «Да грайте!» Бере меньший, грає:

«Грай, брате, грай,
Тилько мого серця не край!
Брат мене вбив,

(*) В Черниговской губ., припѣваютъ:

„По малу-малу, паноньку, грай,
Не врази мого серденька в край:
Мене братічок той убив,
Ніж у серденько тай устромив
За того *веприка*, що в саду рив!“

Прим. Сем. Войтокъ.

Брат мене схоронив,
А за того кабана,
Що в саду рив!»

Дає батько старшому грати, котрий його вбив, а він не хоче, Батько крикнув на його: «грай!» А він взяв, тай грає:

«Грай, брате, грай,
Тилько мого серця не край!
Ти мене вбив,
Ти мене схоронив,
А за того кабана,
Що в саду рив!»

Зараз батько каже: «Веди, де ти його вбив.» Брат—нічого робити—повів. Откопують, взяли мертвого поховали на цвинтарі, а старшаго брата привъязали до жеребця, то той його и кости побив.

И я там був, мед-вино пив, по бороді текло, а в роті нічого не було.

(Записана въ с. Романовкѣ, Звягельскаго Новградволынскаго уѣзда, Волынской г., Ст. Лоначевскимъ.)

57.

ВАГАЧ ТА БІДА.

Був собі чоловік дуже багатий: мав собі багато наймети́в и наймечок, що сіяли йому, орали. И він вийшов любував тим, що він такий багатирь, що всі сіють, а він тілько дивиця—любує, що йому орають.—Ото біжить Біда и каже: «чоловіче, що ти робиш?» А він каже:—сидю, дивлюся, що орають, сіють, тіпають.—Біда каже: «чого ты хочеш, чоловіче: чи за молоду мъясо йісти, чи настарість кісткі гризти?» А він ка-

же:—нехай я піду жінки спитаюсь.—Уходить до жінки и каже жінці: «вискочив якийсь чоловік и каже мені: що ти робиш, чоловіче? А я кажу, дивлюсь, що в мене люде орають, сіють, —то я дивлюсь. А він мені каже: чи ти хочеш за молоду мъясо йісти, чи настарість кісткі гризти?» Жінка каже:—я лучче за молоду кістки гризти, а настарість мъясо йісти.—

То він уже устає—зараз у його нема нічого, ні товару: уже став бідний. Бере жінку, рескаль, и лопату, и сокиру, и свердел—идуть заробляти. Идуть-идуть, здибають пана. Пан йому каже: «продай свою жінку, чоловіче!» А він каже:—як-же я, пане, продам жінку; а я сам буду, старий, що робити?—А вона йому каже: «продай мене, чоловіче: що ж, ми такі бідні, що будем робити!» А пан йому каже: «що ти хочеш?» А він каже:—нічого я нехочу, тільки пасипте мені, мойій жінці повний вишиваний рукав грошей.» Насипав уже йому пан вишиваний рукав грошей, а він каже жінці:—дай мені, серце, хоча обручку.—Вона йому дала.

Взяв він и пішов; випив колишок горілки и ліг у лісі спати під липою. Заснув, а ті гроші в липу влізли. Як улізли, він уже встає—нема грошей! нема жінки!.. Він и каже: «Боже мій! що тсе я зробив? продав жінку—и грошей нема, и мого вишиваного рукава нема! Сидить и плаче,—плаче дуже, Потім, на другий день приходить до тиєї липи и каже: «давай мені гроші, бо я буду тебе рубати!» Зачав йійі ту липу рубати—и найшов вишиваний рукавець из грішми. Взяв гроші, Богу помолився, йде вже собі служби шукать.

Прийшов; а там йідна пані—вдова и хоче пасічника. Ну, той дід и згодився, тай сидить собі в пасіці, пересипає гроші—сушить. Слуги и кажуть: «Який се, пані, пасішник багатий: сушить гроші!» А вона йім неповірила; закликала його до себе и просить: «позич мені грошей!» А він каже йій:—деж я, пані, маю гроші? Колиб я мав гроші, то яб не йшов до вас

служить.—Запрягає коні и йіде до пасіки, а дід перегортує гроші: «тиж казав, діду, що у тебе нема грошей?!»—Бо, пані серце, се моі трудні гроші.... я позбувся жінки своєї...—Вона каже: «идиж, діду, до мене: я твоя, а ти мій!» А він йій каже:—яким способом? ви пані, а я мужик...—А вона йому каже: «нічого, нічого, що я пані, а ти мужик! Знаєш, як вийшов чоловік и сказав: що ти робиш? чи хочеш за молоду мъясо йісти, чи на старість кісткі гризти? А теперичкі же ми за молоду кісткі гризли, а настарість будем мъясо йісти... Ну, покажи мені вашиваний рукавець и обручку, що я тобі дала: ти мій чоловік, а я твоя жінка, що ти мене продав.

(Записана въ Немировѣ, Брацлавскаго уѣзда, Подольской губ., передалъ Петруняка.)

58.

ПТИЧКА.

Як був собі чоловік та жінка,—от та не було в йіх нічого: ні дітей, ні хліба, ні грошей. От, чоловік—що робить? узяв косу, тай пішов на поле косить пшениці—и викосив птичку таку гарну, що аж виблискуєцця. От він взяв ту птичку, поніс до царя. От царь и каже: «Возьми, каже, йійі та понеси, та пусти у море.» От він узяв, пішов од царя—и дійшов до моря. Жаль тиі птички пускать... А рибалки рибу ловили. От він и каже: «проміняймось: дайте мені таку рибу золоту й срібну, а я вам птичку,—бачте, аж виблискуєцця!» От вони взяли и проміняли. От той чоловік узяв ту птичку, пустив и сказав йій: «я, каже, прийду на той год до тебе,—та проміняю на коня.» От він узяв и пішов до дому.

Коли жінка вже и хату строіть. От він каже: «достроюй, жінко, хату, а піду зараз за тією птичкою.» Він пішов, узяв, приніс до жінки; жінка така рада тій птитці. Узяли й проміняли за коня. Жінка росердилась, що чоловік проміняв ту птичку за коня—начала плакать. «Не плач! изробим санчата, запряжемо коня, та будем катацьця.» От вона взяла й перестала плакать. А чоловік привів коня до дому, запрягли и начали катацьця. От жінка й каже чоловікові:—це кінь лучче тиі птички, а я дурна плакала.—От, покаталися, привели до дому того коня. От чоловік и сказав тій жінці: «глядиж тепер, а я піду на заробітки.»

Пішов він на заробітки, заробив грошей рублей, мабуть, из сто,—приніс до дому. А вже жінці, що(сь) сказало,—що «буде в вас син.» Вона взяла йому и сказала. Він такий став рад! «Коли так, каже, Господи,—послалиб у дорогу його!» От, так як годів через три, родився у них син. От став рости він. Вони накупили гусей и свиней и послали його пасти.

Він пас, пас—пришов до дому. От батько и каже: «жениж, сину, каже ще, та будем гуси різать.» От він так як неділь пьять попас—гуси такі стали здорові! От батько и каже: «будем, сину, тепер різать.» Порізали й пойіли ті гуси.

От батько и каже: «куплю я воли тепер, та піду в дорогу. От купив батько воли и послав його у дорогу. Він пішов. Привіз риби; батько взяв ту рибу попродав за день: на другий день вже й не стало. От батько я каже: «Йідь же вдруге.» Він взяв и пойіхав. Привозить упьять риби. От батько тоді рибу попродав, а його оженив; вистроів йім хату, вони стали собі жить та поживать, та добро наживать.

(Записана въ Миргородѣ, Полтавской губерніи, А. Рудченкомъ.)

59.

ТРИ ЖІНКИ.

Було-то таких три жінки, и такі були подруги, що одна от другої нікуди ні піде: чи на ярмарок, чи на заробітки, то все у трьох идуть. Колись вони пішли у манастир говіть и на дорозі изнайшли золотого персня, и ніяк ним не поділяцця. Одна каже: «нехай мині буде, бо я побачила;» друга каже: «нехай мині, бо я взяла;» а третя каже: «знаєте, що изробім, щоб знати чий буде перстень?—Хто лучче свого чоловіка підурить, то того буде перстень.» Ті дві и согласились.

Пришли до дому. Одна лагодицця дурить чоловіка. На другий день був маленький празничок,—вона и напала на чоловіка: «а ти, сякий та такий сину, сидиш дома та празника глядиш! люде уже сіють, а в тебе ще немає и рѣлиі готовоі... Та-же ж тиб не глядів празника та пойіхав би у поле орать!» Ото він мусив пойіхати.—Вона наварила обідати, уловила у ставку десяток линів и понесла обідать—и ті лини. Приходить на поле, та в ту борозну, де вони орали, и покинула лини живі, а сама пішла до воза. Той чоловік из хлопцем випрягли воли, та йідуть борозною до воза,—коли дивляцця—аж лежить риба—линок такий здоровий! та тоді до хлопця каже: «дивись, бра! первий раз на свойім віку бачу, а то ніколи и не чув, щоб хто росказував, що в полі виорують лина.» Коли идуть далі—найшли и другого; потім—и третего, и четвертого и десятого. Прийшов до воза, тай хвалицця жінці: «от дивись, жінко, які лини познаходив у ріллі!» А жінка каже:—ото такий ти, чоловіче, щасливий.—Потім він каже: «гляди, жінко, щоб изварила нам йіх на вечерю.» Послі обіда жінка забрала ті лини и пішла до дому.

Він поорав, може, до вечірнього опрога, прийіжжає до

дому. Уходить у хату, тай питає жінки: «а що, готова вечеря?» Вона каже:—готова.—Потім насипала. Ото вони посідали вечеряти,—коли він дивицця—аж немає у тій юсці линив, та тоді питає жінки: «а де лини? ти їх варила, чи ні?» Вона каже:—які лини?—Чоловік: «а тіж, що я виорав.» Жінка:—якіж ти виорав? перехрестись! деж ти бачив, щоб хто у землі виорав лини?!—Чоловік: «Що ти, сучаго сина дочко, кажеш, що я не виорав! А яж тобі дав, щоб ти зварила,—хіба ти забула?» Жінка: —що тобі таке, чоловіче! то ти подумай: чи риба буде жить без води?—Чоловік; «що ти мині. сучого сина дочко, кажеш!» та давай їйі бить. Вона побігла до соцького, привела соцького, росказала:—каже чоловік, що він виорав у землі лини.—Соцький каже: «то він, сукин син, здурів,—звязать його!» Ото и звязали; лежить він звязаний у хаті, а вона побігла до попа, щоб висповідав його. Прийшов піп, начав його сповідать, а він каже: «батюшка, повіръте мині, що я виорав!» Коли вони и захлюпотали у воді у горшку під лавою. А він каже: «батюшка, он ще и досі живі!» Піп його тоді книжкою як узяв бить—и голову пробив йому. Потім як висповідав, тай пішов до дому. Послі того мужик обдумався, тай каже: «може, справді то мині так здалось!»

Ото друга жінка начала дурить чоловіка: вийшла с чоловіком у поле жать и такою притворилась слабою, що чуть-чуть не вмре: Чоловік захлопотавсь—питає їйі: «що тобі таке, жінко?» Вона каже:—ой, мабуть я вмру, чоловіче! вези мене швидче до дому, кілки самогужки вези мене,—може, я видужаю.—Чоловік привъязав воли коло воза, а сам везе їйі. Люде дивляцця, тай сміюцця з його. Привіз їйі до дому, а вона каже:—ей, чоловіче: перенеси мене у хату, бо мабуть умру; мабуть я сяду на шию тобі, а ти мене перенесеш у хату.—Він їйі посадив на шиі у себе, уніс їйі у хату. Вона полежала на полу, потім заснула; на другий день почала уже видужувать, а к вечері и виздоровіла.

Третя жінка сказала своєму чоловікові: «йдь у млин,— хоч ти панщини ище и не одбув, то завтра одбудеш,—бо немає чого йісти.» Він и послухав йійі—пойіхав у млун. Коли це приходить досятник, питає жінки: «а де чоловік твій?» Вона каже:—пойіхав у млин.—Десятник тоді каже:» чом же він панщини не одбув? та-же я його и убъю, як він прийіде. «Коли це, трохи з годом, присилає яконом за ним чоловіка, и яконом похвалився бить його.—Ото, у вечері уже, прийізжає чоловік из млина, а жінка йому каже: «ей, чоловіче, скрутиця тобі! от яконом буде бить..: Хіба притворись мертвим.» Ото він наче умер; вона його убрала, положила на лаві, тай плаче коло його. Коли це приходить десятник, та побачив, що він лежить мертвий на лаві, та до пана—росказав панові:— «той. пане, чоловік умер, що ви хотіли його бить. Як-би були попобили, то це вам би, пане, булаб пиня: ну, и добре, пане, я зробив, що не пішов за ним у млин.»—Та жінка позвала попа, щоб то його ховать. Піп видав цех из церкви; тут зробили труну на його. Ото прийшли сюди його ховать; положили його у труну, винесли на двір, а піп каже:» а що, люде добрі, куди понесем його: чи через город, чи на вкруги? мабуть, несім через город. «А той мертвець устає из домовини та за тим попом:—ось я тобі покажу, як через город носить! що тобі шляху немає, що ти будеш через город нести мене?—Люде порозбігались, а попа він загнав аж у хату.

Потім ті жінки посходились, та одна одни и хвалицця: «я так одурила чоловіка;» а друга каже: «а я лучче;» а третя каже: «ні, я лучче.» Ото кажуть: «ходім до пана,—нехай нас пан розсудить.» Прийшли вони до пана, росказали—як було діло и як одурила чоловіка. Тоді пан каже:—подать розок!— Потім до тиеі, що линами обманула чоловіка, каже:—через тебе та чоловікові піп голову пробив,—вибить йійі! Ото и дали йій пъятьдесят розок.—Потім до тиеі, що йійі віз чоловік самогужки из поля, каже:—из твого чоловіка люде смія-

лись, що він тебе віз из поля,—и цю вибить!—Положили и цю, дали кілки. А до треті каже: «ти нічого обманула чоловіка: ніякого вреда йому не зробила,—хоч за попом він трохи и погнавсь, то то нічого. Тепер же твій буде перстень.

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ, Кіевской губ., Передалъ А. Петруняка.)

60.

СЛАБА ЖІНКА. (*)

Був собі чоловік и все його жінка слабовала; а вона любилася с попом, а свого чоловіка не любила: все казала, що все слаба, а як піде чоловік на панщину, то вона наварить, напече и с попом зъйість и випъє; а прийде чоловік, то вона така слаба седить.—И вона каже: «иди, тут був дід якісь и сказав, щоб ти мені достав чемериці.» Пішов він, та не найшов, и иде, тай прийшов до дому: «не найшов чемериці.»—То йди, нальоду коржик мені спечи.—А він запалив: пече—пече—не може спекти, бо запалить, то ростане лід—и загасне. Прийшов и каже йій так: «я не міг спекти!» А вона йому каже:—иди, иди, серце: тут чоловік був и казав, щоб ти дістав корінця татарського зілля.—А він йде й плаче; а здибає його другий чоловік,—а він: «чого ти плачеш, Иване?» А він йому каже:—Як же, жінка все слаба, все слаба—не маю я ложки страви изйісти; а все ходю, все ходю—шукаю лікарства—и не можу вилічити.—А він каже: «є у тебе околот на

(*) См. № 61—*Пп.*

току?» А він каже:—є.—«Лізь ти, каже, в околот и скоро вилічимо твою жінку.»--Ну, вліз він в околот, в солому; він завъязав його и вносить до хати до його власноі.

Приходить до вікна він, той чоловік другій, чужий,—каже: «добривечір! пустіть мене до хати переночувати: я чужистранний чоловік.» Як увійшов до хати, просицця: «чи не можна мого скла до хати внести?» А вона каже йому:—а вже ж можна.—Приходить той чоловік до хати стіл застеляний, піп седить, горілка стоіть, порося печене.... А вона дала йому чарку горілки, тому чоловікові чужому, тай каже: «чи не вмієте заспівати якойі пісні?» А він каже:—Та я умію йіднойі: там я ишов, пастушки співали, то я заспіваю,—тай каже:

«Дивися, соломо,
Що робицця в дома;
Возьми ти макогін
Та за попом на-здогін!»

А вона каже:—ой не співай сейі, бо я не хочу: я твос скло побъю.—Дала йому ще другу чарку горілки, тай каже:—спивайте, ище співайте!—А він каже: «коли я другоі не вмію, тілки буду тсю саму:

«Дивися, соломо,
Що робицця в дома;
Возьми ти макогін
Та за попом на-здогін!»

А вона взяла макогін, да по соломі—тарах! А Иван и встав з соломи. А вона каже:—оттак, каже, и Иван прийшли!—Ну, давай попа бити,, давай попа бити,—дай стала жінка здорова. То й він йому дав за то, дав йому кожух, чоботи, свиту, шапку, пояс и рукавиці,—що вилічив жінку його.

(Записана въ Немировѣ, Брацлавскаго уѣзда, Подольской губ., передалъ А. Петруняка.)

61.

ПІП.

Був собі чоловік да жінка, такі, що не було у їх дітей. И тепер їм треба було наймита. Він пойшов наймать наймита, и найшов собі хлопця и наймає його. Наймає того хлопця, а той хлопець каже: «як мені наняцця у вас, дак ви мені времъя дайте,—так як випрягать на обід воли, дак щоб мені на два часа було времъя бігать, бо я такий, як під обіди сонце, до я буду бігать, поки с пів дня зверне.»—Ну, добре, хозяйін каже: дарма—нехай и так буде.

Пойіхали вони на поле орать. Поорали там до пів-дня; а той хлопець такий, шо знає, що діецця дома без хазяйіна. Дома хазяйка взяла, як пойіхали вони на поле, а вона пошла до попа, с попом забеседовала и позвала його до дому; а той хлопець, шо на полі, дай знає, шо дома піп беседує. От тепер хазяїн не знає, шо він думає до дому бігти, а він думає, що справді в пів-дня йому треба бігати. Ну, тепер повипрягали вони, а той хлопець и каже: «ну, дядьку, пора мені бігать.» Ну, біжи,—каже.—Той хлопець взяв истика дай біжить до дому: знає, що там піп, да хоче його нишком застукать и зловить.

Тепер прибіг він до хати, став в двері гуркать - замкнена; а вона в хаті не знає где діцця с попом. «Ей, батюшка, не знаю, де я вас діну, бо прибіг хлопець!» Сказала попу: «лізь під піч.» Він підліз під піч и сидить там; а хлопець ввійшов в хату, дай каже:—тітко! казав дядько, шоб я оті сухі дрова переносив в хату, бо дощ помочить. А він нарошне, шоб попа трохи під піччю поколотить. А вона каже: «да ну, синочку, я й сама переношу. На тобі пирожочок, да йди собі.» А він каже:—не поможецця: дядько казав, шоб я непремінно

переносив.—Як пошов він за дровами, набрав дров,—раз вніс в хату, да як зачав під піч кидать, да все попа поціляє; вніс и другий раз, дай ті все на попа під піч кидає, а піп під піччю аж зуби сціпив, да сидить, зогнувсь в три погибелі, да терпить. Пошов іще разів зо. два вніс дров, дай ті на попа викидав. А тоді махнув с хати аж наполе до дядька. Прибіг: «а що, дядьку, чи довго я був?..»—Ні, не довго.—Тепер оруть до полудня. Прийіхали до дому, переночували,—на другий день изнову треба йіхати орать. Орали до пів-дня, випрягли воли на обід, а той хлопець знов каже: «я побіжу,» бо знає добре, що піп там.

Тепер як побіг він знов до дому, прибігши до хати, став двері оччинять—замкнено знов; він тогді кричить: «Оччиніть!» А хазяйка каже:—лизьте, батюшка, сюди в діжку, я вовною прикладу, до він не пізнає, - бо нігде більше діцьця,—да швидче лізьте!—Тогді одимкнула, хлонець вбіг в хату и кричить: «есть, тітко, вода?»—На що тобі?—»Да мені треба.»—Да нащож?—«Окропи гріть.»—На щож тійі окропи?—Да казав дядько, шоб я вовну попарив, бо воли позамулювались, до треба тую сірку брать, шо з вовни. да волам шиі парить,щоб погойілись.» А тона вже каже:—да не треба, синочку, я и сама попарю.—А він каже: «не поможецця: мені треба це зробить, що дядько загадукав.» Як нагрів окріп да другий, як линув туди в діжку в ту, де піп сидить під вовною,—опарив попа, шо и к бісу не годицця.

(Записана въ с. Буддайівкѣ, Кіевскаго уѣзда, г. Давиденкомъ.)

62.

ПРО ТУ ЖІНКУ, ЩО КОТОМ ЧОЛОВІК ДРАВ.

Був собі молодий парінь, тай оженився, та взяв собі жінку таку, що його не любила. А він и не знав, що вона його не любить, та до других ходить—та все таки довіряв їй: думав, що й вона його любить так, як він їйі. А далі й дознався, що вже щось не переливки з жінкою, —да таки хтось йому и сказав, що «твоя жінка любить отого-то, а тебе хоче з світу згубить.»

Ото він як ліг спать, тай думає: «ну, підожди: я тебе пристережу, як ти підеш.» Це він сам собі думає, лежачи, а вона біля його лежить. Ото він нібеб то заснув; а вона взяла віровочку, та зачепила за шию, да в вікно на двір протягла віровку, а тоді й сама вийшла теж на двір, щоб його тягти пруз окно, та задушить. Вонаж думала, що він спав, а він то не спав, да покіль вона вийшла на двір, то він узяв. та віровку из шиі зняв, та зачепив за подушку, а сам тільки дивився—що-то буде з того. Ото вона за віровку та давай тягти. (Вона думає, що чоловік). Да тягла, тягла, та ще й приказує: «ага! отут тобі смерть: більш не будеш жить!» Думала, що вже задушила, а тоді и побігла до полюбовника, да там з веселости и давай балясувать, да хвалицця, що вже чоловіка нема на світі—«задушила!»

А він то, той самий чоловік їйі, що вона каже задушила, та, недовго думаючи, хутенько з дому, та за нею зараз и пойшов на-глядом: куди вона піде. Да прийшов під ту хату, дай сів під окном, дай слухає, що там робицця. Сидів-сидів, а тоді як увійшов у хату да сказав: «добривечір!» А жінка тоді познала, що чоловік, та тоді вже ні жива, ні мертва: бо

йій казалось, що вона його задушила.... Тоді він йійі зараз, не довго думаючи, взяв гарненько за коси, да аж до самого дому тяг та бив. А як до дому вже приволік, да тоді привъязав голу до стола, та гарно нагайкою; як зачав бить,—та бив до самого світа! Аж поки втомивсь... до чисто шкуру на йій побив. А тоді оддихав, та як узяв кота, та як зачав котом по тілі дерти—чисто подер тіло, з мъясом повиривав, так що вона була перше притайілась нібеб то не жива, а потім не витерпіла кари, та давай просицця... Заприсягла перед чоловіком, що не буде більш так робить. От, тоді він йійі вигоів, —да була така жінка, що й не треба лучойі: як шовкова! И тоді добре йім жилось.

(Записана въ Кіевѣ, г. Давыденкомъ.)

63.

ШВЕЦЬ И ЙОГО ЖІНКА. (*)

Був собі швець и мав жінку, да таку ледачу! До це в жнива швець шие, а вона ходить на поле жать; до у вечорі як прийде жінка, до чоловік и питає; скільки нажала? то вона все хвалиця, шо багацько нажала. От бачить чоловік, що вона багацько нажала, да так довго жне,—та взяв дай пішов так над вечор на поле подивицця, що вона там уробила. Коли прийде—аж вона спить, так аж хропе, а очіпок геть де ле-

---

(*) См. № 61—*Ярема и Яремиха*.

жить. Він що робить? узяв очіпок сховав да насмолив коси шевскою смолою, дай пішов.

Коли вона як проснулась (уже в ночі)—аж нема очіпка; до голови—аж на голові ріг виріс. «Ох! чи я, чи не я?» Коли прийде до дому—аж нема нікого; вона в двір - ник! А чоловік перебрався уже: очіпок надів, и дойіть корову. А вона й не познала, дай каже: «здорова була, молодице!» Чоловік як глянув на йійі «тю!» каже. Вона—сюди, туди, и заховалась. «Ох, Боже мій! чи яж це, чи не я? Цеж не наша хата...» Вийшла и давай лічить хати: «оце, каже, попова хата, це—Трохимова, а це - Кушова, а це - сусідина, а це—наша.» Та знову—й ник у двір! Чоловік як... да: «тю!» каже: «побий тебе сила Божа,—що ти таке?» Вона тоді—що робить? «Ох же—каже—цеж не я!» Що робить! взяла, до в попа там десь у ріпі и заховалась. Ото вже наймички и хваляцця попу, що «щось, кажуть, у нас у ріпі єсть, и все у вечері лякає.» Коли якось, у ночі, десь парубки вкрали, чи що—де там вони його взяли—барана, тай балакають. Один каже: «хто його знає—чи воно баран, чи сніп?» Вона тоді на лісу, да—чи сніп, чи баран, будем різать дай йісти.—Вони тоді кинули й барана того, та на-вдери, а баран тож за ними.

От уже поголоска пішла по всьому селу, що «побий його сила Божа,—кажуть,—у попа в ріпі сидить!» От піп уже изобрав усю громаду виганять того чорта з ріпи. Піп и почав з кадильницею кругом ріпи ходить (молебствія, чи щось почали править), та все співає: «Святий Боже, святий кріпкий,—не копай, чорте, ріпки!» Да все ходить та молить. Вона тоді на лісу, да: «чи сніп, чи баран,—будем варить, да йісти!» Люде тоді од неі, а піп собі:—«побий тебе сила Божа!» кажуть.—От уже и сам піп став бояцця, и хотів, шоб хто такий знайшовся да вигнав його. Коли тут знайшовсь один чоловік: «я його, каже, вижену.» Да прийшов, гарненько взяв

йійі за той ріг, да ціпом, да ціпом,—да надів очипок; дай зробив йійі жінкою, а то вже хотіла (вона) чортом изробицця. Та вже й до діла почала краще брацця.—А то—да йійі був чоловік, котрий йійі вогнав.

(Записана въ с. Черняховѣ, Кіевскаго уѣзда, В. Панченкомъ.)

64.

ЯРЕМА И ЯРЕМИХА.

То—Ярема, да зробляв хліб из Яремихою,—дак він робляє, а вона нет: пийде да пид грушею ляже, дай спить. До він оце и питає: «чи далеко вже?» (жать) до вона:—трошки, не багато: до грушки не далеко.—Лягла пид грушею, дай спить. А Ярема пришов, узяв йійі й остриг, по коліна сорочку пидрізав, а вона й не чула. Прокинулася, глянула, да каже: —«чи Яремиха я, чи не Яремиха?—Голова острижена, сорочка пидрізана,—пойду я до яремених коров—чи не колотимуть мене?»—Пошла, до острижена и сорочка подрізана, до корови як заревуть—да за нею. Вона й побижить, дай дивуецця: «чи Яремиха я, чи не Яремиха? и сама не знаю: голова острижена, сорочка пидрізана.... Пойду я до яреминихъ собак—чи не рватимуть мене?» До це шо прийде, до собаки за нею—до вона на-втіки. Пошла вже в блудяги.

Йде, да йде—зострiла двох злодійів, да кричить на йіх: «пойду й я з вами!» Пошли. «Ходім, каже, до попа, да накрадем оріхив.» Дай пошли. Пришли, набрали мішок,—дак вона кричить. Пошли красти, дак не вмовчить. Набрала мішок орі-

хив, вони й одвили йійі, під дзвіницю посадили: «глядиж, каже, а ми ще пийдим барана вкрадем.» Да пошли вони, шоб йійі покинуть,—шо вона кричить, як пидуть чого красти.

Стало на світ благословляцця. А там и церков; кривий піп ходить,—дак його ведуть дяк и паламар попид руки, а вона думала, що барана ведуть. «Чи сит баран?» Вони попа покинули, да на-втіки; а вона собі на-втіки и мішок оріхив покинула. Дак вона пошла до Яреми.

(Записана въ Пирятинскомъ уѣздѣ, Полтавской губ.)

65.

НЕПРЯХА Й НЕДБАХА. (*)

Була собі Непряха й Недбаха, да, що матка дала, поносила усе чисто и придбать нічого не придбала. Доносилась до того, що звязує рубець до рубця. Чоловік иде на ярмарок, а вона каже: «чоловіче, купи мені сорочку!» Дак він пойіхав, да купив гуску. А діти виглядають батька, а вона хату топить,— да убіґли, дай кажуть: «мамо, мамо, батько везе гуску.» А вона каже:—да кат йійі бери, що вона узька, я й таку носитему. —Да ту из себе, да в піч, да стала в кочерижнику гола. Коли—він несе гуску в хату. Вона каже: —давай, чоловіче, хоть узьку, бо уже проклятиі воши даже рубець пойіли! —

(Записана тамъ же.)

(*) См. № 66—*Явдоха-святоха.*

66.

ЯВДОХА—СВЯТОХА.

Був собі чоловік та жінка. Ото жінку звали Явдохою. От вона й каже чоловікові: «Знайіш що, чоловіче.?»—А що?—відказав чоловік. «Ти уже роби, а я не буду.»—Чому?—відказав чоловік.» А тим, сказала жінка, що я Йовдоха-святоха,—так міні гріх буде и сміятимуцця люде.» Той не роби!—відказав чоловік.

Ото робить сердешній чоловік, а жінка усе сидить на пічі, и до того досиділась, що й сорочки на хребті нема ні в неї, ні в чоловіка. Ото покликав брат його молотити. От чоловік и каже жінці: «Кликав мене брат молотити до себе, тай не знаю що й робити—чи йти?»—Тай йди!—відказала Йовдоха-святоха,—та тілько скажи своєму братові: нехай він не дає грошей, а дасть сорочку міні, бо, бач, саме рубъя.—«Добре!» сказав чоловік и пішов.

Ото прийшов до брата, став молотити, и стільки разів хотів сказати, тай посоромивсь брата. Ото домолотив до вечора, а у вечері брат порадився из жінкою—що дати братові за те, що молотив: «даймо ему гуску—нехай поживляця вони, а то бідні—у їх нічого й нема.»—То й даймо! - сказав чоловік. От повечеряв бідний брат и подякував. Ото багатий брат каже: «наж тобі гуску за те, що молотив; спасибі, що послухав, братіку,—прийди ище й завтра.»—Добре—сказав убогий брат, и попрощався и пішов до дому. А жінка дожидалась під вікном, поки чоловік прийде и принесе сорочку.

Ото йде чоловік. Побачила жінка, що чоловік щось несе —вона думала, що сорочку; от Йовдоха-святоха скоренько усе из себе поскидала та у піч, а сама сидить. А чоловік приніс у сіни и став годувати гуску. А Йовдоха ждала-ждала, тай

каже: «та неси вже, чоловіче, чого так довго там?»—Та це *гуска!*—сказав чоловік. «Та нічого що *узька*,—я надіну!» сказала жінка.—Та це гуска!—крикнув чоловік. «Та нічого, що вузька,—я надіну, бо я те усе попалила,»—сказала Йовдоха-святоха.—Ото дуже чоловік росердився, тай кинув гуску у хату. «Тю, дурний!» сказала Йовдоха: тиб так би и сказав, що гуска, а то дурить!»

Ото на другий день йде чоловік изнову до брата, а жінка приказує: «глядиж, чоловіче, роскажи братові усе,—може, дасть.»—Добре,—відказав чоловік и пішов. От росказав чоловік братові своєму усе, а брат и каже:—як же ти кажеш, як прийдеш до дому, братіку?—А так кажу: «жінко, відчини!» —Ну, добре,—сказав багатий брат: йдиж молотить, брат.ку.

Ото пішов Йовдошин чоловік на тік, а його брат убрався, узяв сорочку и пішов до Йовдохи-святохи. От прийшов, тай каже: «жінко, відчини!» А вона думала, що чоловік,—пішла тай відчинила; дивиця—аж ні,—вона у хату, та на піч. «Не тікай, жінко!» каже чоловіків брат: «мене сам Бог прислав. Як тебе звуть?» Хто я, Йовдоха-святоха, сказала жінка. А чоловік и каже: «бач, як! куди Бог посилає! а я Иван Хреститель—гріхам одпуститель.» Та як узяв йійі за руку, як зачав хрестити: «а роби! не лежи! не гуляй! сам Бог сказав!..» Ото бив-бив, тай каже: «глядиж—пряди и усе роби, бо другий раз як прийду, то убъю!»

Ото пішов Иван Хреститель до дому, тілько дав Йовдосі-святосі сорочку. Дуже Йовдоха зраділа, наділа сорочку, побігла до сусіди, позичила веретено, гребінь, днище, прийшла до дому—и давай прясти, аж веретено. хурчить.—От приходить чоловік, тай каже: «жінко, одчини!» А Йовдоха:—та відчиняй и сам!—От одчинив чоловік, увийшов у хату, тай каже:—що це с тобою, жінко, сталось?—«Е, мовчи, чоловіче, відказала Йовдоха: бач, Бог дознавсь, що я нічого не роблю та прис-

лав Ивана Хрестителя, а той як зачав мене хрестити, то чуть живу пустив, и казав: як не буду робити, то другій раз як прийду, то вбъю.»

Ото до вечера напряла два починки, тай каже чоловікові: «давай я тобі осную за зуб та за палець...» И такою хазяйкою изробилась невсипущою—на все село! От вони собі живуть и багатіють—оберемком воду носять, коромеслом дрова возять.

(Записала Маруся Нечипоренкова, изъ Канева.)

67.

ДОГАДЛИВИЙ ЗЯТЬ. (*)

Були собі дід да баба, и мали вони дочку, и вона була в їх така коханка, що виросла, вже пора й сватать, а вона не вміла діла робить.—От пойшов один парубок єйі сватать, а батько єйі и каже, шо «вона в нас діла не вміє робить.» А вони кажуть:—у нас є такий кіт, шо буде єйі слухать.—

Ото вони вже єйі посватали. Вона и гарика кота у погреб по картоплю, а кіт ворчить—не хоче. От прийшов вечор, а вона и не варила вечерать, дай каже: «оттак, чоловіче: такий кіт не слухняний, шо я гарикала-гарикала його в погреб по картоплю. а він тілько ворчить!» А він єйі каже:—ось потривай,

---

(*) См. № 68—*Зять*.

жінко, я його провчу!—Укинув у мішок кота, тай дав єйі на плечі, щоб вона держала, а сам кота батогом, батогом... От бив, бив, тай пустив.

От на другий день, в неділю, вона знов кота посилає: піди, каже, коте по воду.» А кіт знов на припечку сидить, да ворчить все. А вона и каже: «И-и-и! вже мабуть тобі треба швидче, як тебе посилать, бо тобі чи буде, чи ні, а мені буде.» Пошла сама вже по воду; принесла води, наварила обідать, и хліба напекла, такого молодого, шо як посáджала, а він увесь и слівся в печі: А йім да треба було ити в гості до батька. Чоловік узяв колок, підважив трохи, виложив с печі хліба, в рядно ввертів, на сани—и пойіхали до батька.—Прийіхали, він вивертів из рядна и поклав на стілі. От батько приймав йіх за гостей, посадив за стіл. Чоловік посидів трохи, попойів и пойшов на двір прохожувацця. Батько тоді дочку—раз, а матір—два, дочку раз, а матір два,—бив, бив – аж тут зять у хату; вони швидче повтирались, буцім-то и не плакали.

От злагожуєцця зять, на весні вже, чи коли там, ити орать. Тесць дав йому пару волів, а свойіх пара,—дай пошов четвериком орать. Коли тут прибігає теща. «Де батько?» питає вона дітей.—Да пішли орать, казали, шо ще и матір будуть підпрягать, як де буде на волів важко.—Вона так й махнула на поле; прибігла, аж вони саме годують воли. Вона каже: «оттут же погодуйте, то й я трохи поможу.» Погодували воли. От він узяв, нарвав війце и підпріг єйі, а жінку поставив за погонича. До це вона поганяє воли, а як прийде до матері, до каже: «гей, мамо, бо вдарю!»

То вже мати мучилась-мучилась, да насилу дождалась вечора; так сильно утомилась, шо аж..... От йіде селом, а свині так и біжать за плугом; він одбивався, да прийіхав у двір до себе, тай каже: «покину я його свинем, нехай свині лучче його обгризуть.»—От та теща як прибігла до дому—уже й

христиця и молиця, шо вирвалась из рук зятевих, дай каже своїму чоловікові, шо—каже: «дай йому ще пару волів, бо він мене запрягав, та я мучилась-мучилась—думала, шо пропаду до вечера; а то він ще и дочку замучить.....» От и оре уже зять шестериком.

(Записана въ с. Черняховѣ, Кіевскаго уѣзда, В. Панченкомъ.)

68.

ЗЯТЬ.

Побрались собі молоді люде двое. «Хтож, каже, буде кого слухать?» Вона каже: «ти мене слухай..!» Він йійі слухав три годи. Вийшло три годи, каже: — ти, жінко, вже мене слухай, але так слухай: не дожидай третього слова.

Діждали вони великодних свят. Йідьмо, каже, жінко, до твого батька в гості!—Не дойізжають до тиі деревні, каже:—стій, жінко! випрягай, жінко, кобилу!—Вона каже: «та нум йіхать, чоловіче: недалеко уже.»—Випрягай, каже, матері твойій чорт,—не дожидай третього слова!—Та жінка випрягла, сідає полуднувать; полуднують—собачка лізе до йіх. Каже:—пішла вон, не дожидай третього слова!—Вона таки лізе. Він узяв—убив.—Пополудновавши:—запрягай, жінко, кобилу,—запрягай, жінко, кобилу!—Туди де треба хвостом, то вона головою. Чоловік дивиця, мовчить. Каже:—сідай, жінко!—Сіли; каже: «но!» А та кобила и пха персами назад віз. «Но!» каже: не дожидай третього слова, бо вбъю.» Узяв роспріг, та дугою и вбив.—Ну, каже, тепер, жінко, запрягайся ти. — Вона

каже: «не хочу!» —Не дожидайсь третього члова, каже, а запрягайсь—матері твойій чорт!—Наклав хомут и запріг. Йіде —бачить—батько йійі одчиня ворота: «ох, моі гості, каже, любі та милі!.. Иди, каже, мій зятю, у хату.» —Стойте, каже, тату: у мене єсть скотина, треба випрягти,—Узяв йійі випряг, веде у хомуті у хату.—«Ну, каже, сідай, зятю мій, полудновать.»—Постойте, каже, тату, горілки принесу:—посилає він жінку ище по горілву. Йійі мати морга на старого, щоб він послав зятя: «а я з дочкою поговорю.»

От мати йійі н питає: «од чого-то воно зайшлось, що ти його везла?»—Ото так, каже, мамо: як я пішла за його, то він питав: хто кого буде слухать; а я кажу: де вже я тебе,— ти мене.—Слухав мене три годи, а це—щоб я його три годи. Так-так: що скаже, то не дожидай третього слова, бо «вбъю!» —А він вийшов на двір, дав пляшку тестевому наймитові,— каже: «принеси горілки, та мені и оддаси оттут.» А сам одіткнув верх, устромив туди пику—и чує, що мати роздобарює з дочкою. А тесть каже: «нехай учить не на лихе, а на добре! Хоть він убив кобилу, то я ще йому пару дам.» Приносить наймит горілку, оддав йому; пъють та гуляють (в гостях, значить).

Тесть каже: «возьми, сину, матір до себе в гості, и угостиш йійі, як сам знатимеш.» Дав йому пару коней; прийізжають до дому. «Сідай, жінко, полудновать!» А мати сидить на припічку, и не кличе йійі. «Поприймай, жінко!» каже чоловік, як вона пополуднувала. На наймита: «гони воли, та возьми шостого вола зостав, а пъять приженеш.» Той так и зробив. —Нерано пригонить. «Де ти, каже, був так?» —Та щож, каже, хазяйін, нещастя. — «Яке, каже, несщастя?» —Десь віл чи зайшов, чи щось украло.—«Запрягай, каже, пъять.» Запріг він пъять—нема шостого колішенного, борозного. «Запрягай, каже, жінко, матір!.. Запрягай, каже: не дожидай третього

слова!» —Та йдіт, каже, мамо: бо суча дочка, коли не вбъе.— Бере матір, запряга.—Ший, каже, мамо!—«Поганяй до поля!»

Обійшов раз, обійшов два. Стой, каже, жінко!» А він уже знає, що вона втече. «Ходім, каже, жінко, обдивимось: я тобі скажу — де на цибулю, де на моркву, де на петрушку!» А вона (теща) ридає на голову... Дивицця—вже зять покрився, як випряжицця, та борозною рачки... Прибігає до дому:—«ото, мій старенький!»—«Що там, стара?» каже.—«Собача віра, каже, орала-орала и йісти не давала.»—А той уже зять приходить до плуга: «ото, жінко, каже: де наша корова, шо нема?» каже:—мабуть, утекла.—«Поганяй же, каже, до дому.»

Посилає зять свого наймита по тестя. «Просив, каже, дядько, щоб ви в гості прийіхали.»—Можна, каже, сину.—А стара каже: «не йідь, мій старенький, бо мною тіко на петрушку виорав, а тобою все поле зъоре.»—Та сількось, каже: я старий, мені однаково тягать той год!—Прийізжає він до зятя; зять його вгощає добре,—за тим, що він йому поступив пару коней, и за ним руч тягне. Угостив його добре; він крепко пъяний спав... Запріг пару коней, намостив соломи на віз, и поклав його и привіз його аж до його дому, посадив на присьпі. Виходить його баба рано; а він, що то пъяний крепко, то шия в його червона, а вона дума, що спортив,—наколотила сажі, тай маже йому шию, та взяла тай збудила його. А він кинувсь, тай каже: «де це я?» А вона каже:—Отак орали, що не знаєм и де ти!..—Лапнецця за шию, та каже: «що це таке?» А вона каже:—то я тобі намазала, бо як я, каже, орала, то три неділі шия боліла,—то я знаю цю нужду, тай тобі намазала.—«А, матері твойій, та твоєму батькові!... Я, каже, пив та гуляв, а орать не орав.»

(Записана въ Жаботинѣ, Чигиринскаго уѣзда, Кіевской губ., студентомъ Штангеймомъ.)

69.

СВЕКОР И НЕВІСТКА.

От невістка поскидала пелюшки в куток, а свекор берецця за хліб, дак вона каже: «за хліб берешся, а пелюшок и не бачиш, що лежать!» Дак він виляє. А син пішов на панщину; а він до самого обіда ходив, да все каже: «пойти-б-то!» Син пришов из панщини, а він при йому и каже: «да пойти-б-то!» А син питає:—куди?—«Да пелюшок, каже, посилає мене невістка прать.» Дак сии каже:—дак тобі хіба важко, чи що?—

(Записана въ Пирятинскомъ уѣздѣ, Полтавской губ.)

70.

ПАРУБОК И ДІВЧАТА.

Ой—як улюблявся парень на дві дівки, да вибирав — котора вірнійша буде? У його пучка й не боліла, а він завъязав йійі да вишов на улицю, дай каже: «ой, дівчаточки, пучку рве! чи не має у вас из—за нигтей тіста? мині люде совітували: як найдете, дак загойіцця пучка. Дак одна шукала, шукала, и за нигтями шарила—дак немає; а друга каже: «ось, постой, я пошукаю.» Дай шарнула за ликоть, да так жменю и витягла. Дак він узяв. дай каже: «А, спасибо тобі—дай Боже тобі здоровьечко, що ти мене порятовала!» да тогді годі тейі, да давай ту сватать.

(Записана тамъ-же.)

71.

ЧОЛОВІК И ЛИХА ЖІНКА. (*)

Був собі чоловік и жінка, та пішов чоловік орати, тай найшов гроши. От він йіх забрав, тай привіз до дому, та каже до жінкі: «от, бач, дав нам Бог щасця: я найшов гроши! деб то нам йіх сховати добре?»—Справді найшов? —«Ажеж не дуру.»—Ну, то закопаймо в хаті під полом, то ніхто не вкраде. —«Добре,» чолозіг каже. От вони и закопали гроши під полом. А далі чоловік и думає: «моя жінка не витерпить, щоб кому не сказати,—тра щось придумати.» От він бачить, що жінка взяла відра та пішла по воду, а він за гроши з під полу, тай закопав на току під стожком, а під полом и землю загладив, ниби и не чепав. Коли він вийде за ворота, а його жінка и стойіть вже з кумою коло криниці, та вже и просить, щоб кума нікому не росказувала; а кума и божицця, що не скаже. Чоловік як це зачув, тай думає: «добре, що я гроши переховав, а то за того все село буде знати: в тейі куми язик довгій!» От прийшла жінка до дому, а чоловік и каже: «підем в завтра в ліс, та назбіраємо риби: кажуть, що притхнувся ліс.»—Що ти це говориш? каже жінка: хиба риба буде в лісі без води?—«А вжеж буде: сама побачиш, як підемо.» —Добре, добре,—побачу, бо ще цього з роду не бачила.—

От чоловік в досвіта встав та витрусив коша, що в вечері зоставив, та забрав рибу, та купив в корчмі у жидівок калачів, та ще, ідучи в ліс, надибав, що спав заяць,—він його вбив тай взяв з собою. Трохі побув в лісі, тай раненько вер-

---

(*) См. № 72—*Хитрий чоловік.*

нувся, щоб жінка и не знала, що він ходив. От вони пообідали, а жінка и каже: «А що, чоловіче, ходім в ліс.»—Ходім.—От вони взяли коровкі, тай пішли. Коли вони вийшли в ліс, стали шукати по лісу мов грибів—аж жінка и найшла щуку. «чи ти бач, чоловіче,—ажеж це щука!»—Ну, а вжеж щука! шукай більш, десь притхнулась.—От жінка найшла и другу, и третю, и окуня, и пліток, и гарноі риби набрала, а все думає, що вона цього з роду не знала. А чоловік мовчить та смієцця з нейі.—От вони виходять з ліса—аж на полі не величка груша росте. Коли глянуть—аж на єйі такого калачів, що страх! От жінка и закричала: «чи ти бачиш—калачі ростут на груші! ходім та нарвем до дому.» А чоловік и каже:—От и дурна: хиба ти не знаєш, що на груші тілько груші ростуть, а не калачі!—«А глянь же, а подивись: чи це не калачі»—Та калачі, але вони не ростуть на груші, а то, видно, сюдою йшла калачова туча, то и калачі зостались. Ну, то все такі поберім йіх.» От чоловік струснув груші, жінка позбирала, тай прийшли до села. От чоловік став коло річкі, тай каже: «стій-но, жінко! я побачу, чи не впало що в кіш, що рано розставив.»—Ну, иди, гляди,—жінка каже. От він побачив, тай витягає зайця. «А це що за чудо? заєць у воді,»—жінка каже.—От и дурна! аже зайці бувають и в воді и в полі. —«Справді? а я й не знала...»

От вони прийшли до дому; жінка наварила вечерати, попорала коло печі, тай пішла по воду до сусіда, та таки довгенько забарилась: видно, все росказовала, що того дня бачила. Коли через тиждень стало все село говорить, що він знайшов гроши: то цей, то той питає його, а все кажуть: «я чув, що ти гроши найшов?» Він божицця, що—ні,—не вірать, тай годі. Аж прибігає жінка, тай каже: «чогось, чоловіче, по селу люде громадою ходять, та когось, мабуть, бьють, бо дуже кричить.»—От не дивись, та не слухай поганого,—каже чоловік.

А жінка и пристала до його: «скажи та скажи—що то?» От чоловік, щоб одчепицця и каже:—ото наш пан та покрав в гуменного ковбаси, то тепер його по селу водять та ковбасами бьють, щоб більш не крав. - «Отож добре: нехай його бьють, коли так!»

Коли через неділь дві—аж кличуть мужика до двора, та пан и питає: «чи правда, що він найшов гроши?» Мужик не признався; пан не вірить,—мужик божицця; а далі пан и каже: «ти не бреши, бо твоя жінка мені все росказала.»—Ей, вельможний пане! моя жінка несповна розуму, то вона чого и на світі нема нагородить.—«Так-то?!» Пан каже: «закликать жінку!» От вона и прийшла, а пан и питає: «ну, тепер скажи йому в очи: коли-то він найшов гроши? Тілько кажи правду, бо буду бить: от вже, бач. и різкі принесли, а як все роскажеш за ладом, той волос тобі не спаде.» От жінка злякалась, тай каже:—правда, пане: найшов та закопав під полом у хаті.—»Колиж то тее було?» обізвався чоловік. Аж вона и каже: ото саме тоді, як ми в ліс ходили по рибу.—«Ще що далі скажеш?»—Еге, що! саме тоді, як ишла калачова туча, та ми назбірали цілу коробку калачів,—та ще як ишли до дому, то він витягнув з коша и зайця здорового... Що, неправда?—«Так в тебе все така правда? то є чого вірить! От нехай вельможний пан йійі не слухає: вона чорзнає—що плутає... Але, подумай-но добре та роскажеш ти ще: як то було и коли?»—А то, милостивий пане, як-то ви ходили з людьми по селу..—«А я чого ходив по селу?»—Коли—вибачайте, пане! але коли питаєте, то мушу сказати: ото тоді, як вас били ковбасами, що ви в гуменного в ночі покрали....—«Ах, ти шельмо! як ти смієш тее говорить—на що брешеш? возьміть єйі та дайте зо двайцять: нехай чор-знає чого не бовтає!» Тут чоловік заступився: став пана просити, що його жінка не сповна розума. От пан таки и сам подумав, що чор-знає-що говорють, тай

пустив їх до дому. Але цілу хату скопали—шукали грошей, та нічого не найшли.

(Записана не подалеку Бѣлой Церкви, Васильковскаго уѣзда, Кіевской губ., передалъ И. П. Новицкій.)

72.

ХИТРИЙ ЧОЛОВІК.

Один чоловік найшов гроши, дай хитрує, як би поступить из жінкою, щоб вона кому не сказала, бо він знав, що жінки дуже не терпьячи,—зараз розбрешуть, як тилько що почують. От він пойшов на двир, да з надвору и уносить ейце у хату. «Жінко! каже чоловік, увийшовши у хату,—отце як бачиш, я ейце изніс.» Жінка його, аж об себе ляпає—дивуєцця, що чоловік ейце изніс. Послі того пойшов чоловік на базар, накупив там бубликив, розвішав їх у ночі перед викнами на лісі—на колках, дай каже жінці у ранці: «Жінко! ти не чула, що сю нич було?»—Ні, не чула! каже жінка; а щож там?—«Бублишна туча летіла; я тебе будив, да ти не чула. Ось ходим лищень на двир да подивимось, чи не зачепилась котора вязка.» Пошли. Дивляцця. Жінка дивуєцця, що на лісі зачепились бублики,—думає, що се їйі сницця. «Збирай, жінко, щоб хто не побачив, да не сказав пану сотнику; бо йому як скаже хто про сі бублики, дак він звелить їх до себе принести.

Послі сего чоловік якось и каже жинці: «ось, жінко, ище буде куряча туна, летіть, дак ти зховайся у погреб,—я тебе

там накрию, а сам сховаюсь, куда сам знаю.» От, узяв зачинив жінку у погреб, да там и накрив йійі лубкомъ: на лубок посипав гречки, напускав туда курей; вони й давай клювать собі тую гречку; жінкаж сидить там, дай не поворухнецця вже. Пойіли кури гречку, а чоловік и питає жинку: «чи ти, жінко, тут?» —Тут, да излякалась дуже. Що, пролетіла куряча туча? —«Пролетіла!»—Що ж, багато курей наловив?—«Еге! насилу своі вдержав!»

Не довго послі сего, чоловік ходив кудись, да, прийшовши до дому, и каже жінці:—отце, жінко, був я на базарі и щось там бачив, да боюсь тобі казать, щоб ти не сказала кому.» —Ні, не бойсь, не скажу.—«Бачив я, жінко як пана сотника водили по базару, начеплявши йому на шию потрохив за те, що у кражи поймали.»—Отце! чи можнаж то було сподівацця сего од його! Дивно!—

Наробивши таких штук, чоловік на що хотів на те й тратив гроши тиїі, що изнайшов, А жінка бачить, що чоловік йійі набрав десь, багато грошей, дай питає його:—де се ти грошей набрав, Ивано?—«Мовчи, жінко, да не кажи никому: се я изнайшов йіх.»—Колиж се ти йіх изнайшов? чомуж ти мині й досі не сказав?—«Да за клопотами не вспів.»—Да колиж ти таки изнайшов, скажи мині тее время.—«А тоді, як єйце изніс, да тобі уніс; да тоді як бублишна туча летіла; да тоді, як летіла куряча туча, да ще й тоді, як пана сотника водили по базару.»

Жінка й мовчала, да не довго. Чоловік якось побив йійі, — от вона й побігла до сотника жаловацця.—Пане сотнику! я тобі щось хочу сказать.—«Кажи, кажи, молодичко!» одказує сотник.—Оттак, пане сотнику, мий чоловік изнайшов гроши, просив мене, щоб я никому не казала, да тепер ище бить мене начав,—дак я отце прийшла тобі сказать.—«А! дак ось як,—

каже сотник. Ну, погуляй же тут, подожди; ось я за йім зараз пошлю кого небудь.

Скоро прийшов и чоловік. Сотник и питає його: «чому се ти не кажеш мині, що грошн изнайшов? га?»—Ні, каже чоловік, грошей я нияких не находив. А ось я прийшов сказать, що моя жінка щось не при собі, мов.—«Еге! дак ось як закричала жінка: ти изнаходиш гроши, а жінка твоя дуріє!»—Да колиж я гроши изнайшов?—«А тоді, як ейце изніс,—забув?» —Ну, дивисяж сам, пане сотнику, що се вона каже?—Чи можнаж таки чоловіку ейце знести? я тобі казав, що вона щось не тее.—«Е, сякий—такий! А як куряча туча да бублишна летіли; ище й се може скажеш, що неправда?»—Вона, як сам, пане, бачиш, не при собі.—«Не при собі? А те забув, що ти ище и тоді гроши изнайшов, як пана сотника водили по базару, навишавши на шию потрохив йому? Ага! попавсь!»—Ну, пане, воля твоя—вона зовсім издуріла.—А сотник, почувши, що каже на його жінка, вилів йійі добре вибить, щоб не давала язику воли.—«Бач, жінко, що то значить не держать дурного свого язика на привязі,—сказав чоловік, як вернулись до дому.

(Записана въ м. Батуринѣ, Конотопскаго уѣзда, Черниговской губ., перепечатана изъ Черниговскихъ губ. Вѣдомостей 1860 г., № 15-й.)

73.

ТРИ ЗЛОДІЇ:

КОНІН, АНТІН И ОПАНАС. (*)

Був-то такий Конін, та ходив красти коней; Антін знав об цім, а Опанас и той пристав до нас. Крали вони год и три, а може й більш, тай нагляділи у водного пана дорогу шубу и скриню грошей. Конін їим каже: «хлопці! а вкрадьмо оту шубу, що висить за дверима, и гроші, що під нею, закопани.» «Хлопці кажуть:—добре.—И украли. Конін каже: Ну, тепер ділицця.» Грішмиж вони поділились, а шубою ні. Конін каже: «нехай мені буде шуба, а вам по рукаву и комирь,—бо так як я вкрав.» А вони кажуть:—нехай лучче тобі буде комир и рукава.—Конін каже: «я так не хочу; а знаєте що: ходім лучче до того пана, що ми в його украли,—він нас розсудить.» Ті йому кажуть: —як же ми підем, коли ми в його и украли? —«То що?» Конін каже: «от-же, ходім.»

Ото прийшли до панової хати. Конін їим каже: «станьте ви під вікном, тай слухайте, що пан буде казати, а я піду до його у хату та буду просить —нехай він нас розсудить.» А в того пана та був малчик, що як пан лягає спать, то він йому каже байки доти, поки пан не засне.—Ото Конін увійшов у хату, зопхнув малчика з ліжка, а сам сів на його місті. Коли це—пан прокидаєцця, тай торкає того Конона, тай каже: «мальчик, бай байки!» Конін—про себе, як-то вони крали коні: «тай нагляділи, пане, що в одного пана висіла шуба и гроші були закопані під шубою,—так як-би от и у вас, пане, Ото украли вони ту шубу и гроші; грішми вони поділились, а

См. № 74—*Три брати: Конін, Антін и Улас.*

шубою — ні. Конін каже: «нехай мені буде шуба, а вам поодрізую рукави и комирь;» а вони так не хотять—кажуть:—нехай лучче тобі буде комирь и рукави, а нам шуба.—Еге, папе: нехай тому буде шуба, хто взяв? «А пан каже:—А вжеж так. —Ото Конін молов язиком, поки пан заснув, — послі вийшов на двір до йіх, тай каже: «чули, що пан казав, що шуба тому буде, хто украв?» А вони кажуть:—Ну, то бери собі шубу, а нам давай рукави и комирь.

Конін ще довго послі того крав з ними, а послі каже: «уже мені очортіло красти, піду лучче хазяйінувати.» Оженивсь собі гарненько и хазяйінує.—Антін и Опанас ще послі того довго крали, а послі кажуть:—а ходім побачим, як товариш наш хазяйінує; як шо добре, той ми будем хазяйінувать.—Прийшли до його господи, тай не застали його дома, кілки застали його жінку, тай питаюцця єйі: «а де Конін?» Вона йім каже: —немає, пішов зароблять грошей.—Там стали роспитувацця жінки: як йому живецця, та розглядають по хаті—чи багатий він. Послі того, вийшли у сіни, тай там роздивляюця. Один задер голову у гору, тай каже йому: «свербить, брате, борода у мене!» показує на бороду. А він наглядів, там сало висіло на бантині зашите у здору. А той йому каже:—нехай прийдем у вечері, та підголим.—Та вже як виходили из сіней, тай кажуть його жінці: «скажиж, жінко, Кононові, як прийде, шо були його товариші, и—може—ще коли небудь прийдуть.» Це сказали, тай пішли.

Приходить у вечері Конін из заробітків; жінка йому росказала, шо були його товариші и бідкувались, що незастали його дома. Він єйі питаецця: «то вони нічого не говорили сами до себе?»—Ба, ні! жінка каже:—вони у сінях роздивлялись довго, а послі задрав голову та чухає бороду, тай каже до другого:—ото свербить борода! А той йому каже:—прийдем у вечері, та підголим.—Тоді Конін йій и каже:—«изніми, сучого

сина дочко, сало, вони його підголять, а там повісь сито, кілки обкутай у тряпку.» Ото вона так и зробила.

Коли це, в ночі приходять вони, та один и лізе на хату: продер стріху та и лапає в те місце, де сало висіло. Коли налапає сито, та--дума—що, може, там далі воно висить; начав шукать... А той йому каже: «кидай його уже до долу.» А цей, що на хаті, каже йому:—це сито!—А той з долу кричить; «та чорт його бери, шо сите будем по-трошку у кашу кидать.» Цей йому знов каже:—та це, брате, сито.—А той, шо на землі, каже: «ото який ти дурний?! де ти бачив, шоб сало та не було сите! кидай лишень—будем по трошку йісти. —Той йому знов каже: «та це—сито!» А цей:—та чорт його бери, шо сите,—кидай!—Той кинув йому межи очі. Оцей об'глядів, тай каже:—ото сукин син догадався! Ну, злазь, брате, ми в його таки украдем.—Пішли тихенько у хату, тай нюхають: чи не смердить де небудь. Стали лапать на лаві и послі на полу,—не найдуть.—Ото Антін питаєцця жіночим голосом Конона: «чоловіче, чоловіче! де сало?» А Конін каже:—отамже у головах.—Той за те сало, та с хати—и пішли на своє місце.

Коли це—прокидаєцця Конін: лап-лап—нема сала, тай питаєцця жінки: «жінко, де ти діла сало?» А вона йому каже: —яж не брала.—«Аже ти, питалась мене—де сало?» А вона каже:—ні!—«Еге, то це украли ті сало! Ну, сидиж, жінко, дома, а я піду їх дожену и одніму сало.» Приходить у те місце, де вони часто збирались; там, на тім місці, було кладовище и коло того місця ліс не далечко стояв. Приходить він сюда,—коли чує—аж вони тут заходюцця топить: один начав огонь кресать. Конін ..... лізе задом до них. Той креше огонь, тай каже: «тут десь наші дядько та дядина.» То як кресне, то цей все ближче підлазить. Коли той дивицця—аж шось голе до його лізе,—тай каже другому: «Ось на ти, бра-

те, креши.» Цей узяв кресало, начав кресать. Коли дивицця—аж шось голе лізе; він же не пізнав, шо то Конін лізе, тай каже цьому: «це шось лякає—утікаймо!» Кидають усе—и давай утікать. Прибігли аж у місто, та Антін йому каже:—ото нас, брате, Конін лякав,—пропало уже сало!—Коли прійшли на те місце—аж уже сала и немає; бо тоді Конін за сало, та драла до дому, як вони побігли у ліс.

А ці тут рядяцця: «ходім брате,—ми його доженем.» «Один побіг у перед, завъязав хусткою голову, випустив кононів скот из загороди; скот пішов у город, а цей, шо завъязав голову хусткою, так гоницця за скотом,—та аж кріз плач говорить жіночим голосом: «гей! шоб ти йому видохла, сучого сина худобо!» Коли це пагодився из салом Конін, тай питаєцця його:—шо це ти, жінко, за скотом гоиисся?—А вона йому каже: «де тебе чорт носить! він пішов за салом.... мені городини жальніше, як твого сала!» А Конін йому каже:—цить, жінко, я скот зажену, а ти па сало неси у хату.—Той сало у руки, та од його. Коли це, Конін загнав скот, тай приходить у хату—питаєцця жінки: «жінко, а де сало?» А жінка з просоння каже:—яке сало? хибаж ти мені дав?!—«О! а як ти скот вигонила из города...»—Одчепись, я спала,—я цього ничого и не знаю,—жінка йому сказала. Тоді Конін подумав:—оце вони знов, сукини сини, украли! та за ними.—Коли чує—аж вони у гарбузах плутаюцця, шукають дороги, та один одному говорить: «я тут посижу з салом, а ти пошукай дороги.» Коли це, Конін приходить до того, шо з салом сидить, тай каже йому: —а йди ще ти шукать дороги, а я постережу сала.—Той йому и отдав сало, а сам пішов шукать шляху. (Він и не знав, шо то Конін йому говорив—дай сало). Конін за сало, тай пішов у хату, тай думає: вони изнов прийдуть за салом,—тай положив його коло вікна, а сам узяв качалку, ту шо сорочки качають, тай сів коло сала: дожидає поки вони прийдуть.

А ці ходили-ходили по гарбузах, а послі як зійшлись до

куни—так и вдарились лобами, тоді один одному каже: «о! що це ти шукаєш дороги, а сало в тебе?»—Ба, ні! яж тобі отдав, —каже Опанас. «О! колиж ти мені отдав?» каже Антін.—То цеж знов Конін узяв; ходім изнов до його, до хати, може, таки украдем.—Прийшли до хати, тай нюхають по під вікнами: чи не смердить де небудь сало; тай нанюхали, що коло вікна близько лежить. Ото Опанас каже: «то то знать тут коло вікна близько лежить.» Тай одчиняє кватирку. Устромив руку, тай намацав; а потім каже Антону: «а дай ножа, то можна буде урізать трохи.» Кілки шо начав різать,—той як ударить його качалкою по руці! цей так тихенько приймає руку, тай каже цьому, шо стоіть коло його: «я трохи урізав, на ще ти ножа, тай ти уріж собі, та тоді підем уже.» Цей за ніж, та туди—так рукою достягає сала. Конін и цьому урізав так, шо чуть руки не перебив. Тоді Антін каже Опанасу: «ти, сучій сину, не признаєсся, шо тебе удрав по руці добре! та хотів, щоб таки и мене удрав. Ну, тай удрав вражій син!» А Конін так смієцця за вікном у хаті, тай каже їім: «И-и, сучі сини! хотіли и у мене украсти... Йдіть у хату, я вам дам попойісти, та с цим и підете.» Потім жінку збудив, загадав їій напрягти сала їім; вони найілись добре; дав їім ище и надорогу трохи, тай каже: «идіть же, та білш не крадьте у злодія! Вони роспрощалися з ним, тай пішли у світа,

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ, Кіевской губ., передалъ А. Петруняка.)

74.

ТРИ БРАТИ:

КОНІН, АНТІН И УЛАС.

Як було собі три брати: один Конон,—тай пішов красти коней; другий Антін—и той пошов за тим; третій брат Улас —пъятий день як шукає вас (да то братив тих.) Изишлися, пойшли до одного поміщика коней красти. Узяли пару коней с конюшні и вивели в ярманок продавать. Тут и сказали пану тому, шо такиі-то злодійі єсть. Він пойіхав на ярманок и поймав йіх: «шо ви, говорить, лошаді вкрали?»—Украли, говорять. «Як-же так украли, дай.....»—Ми, говорать, можем украсти, дак и вкрали.—«Се в мене, говорить, єсть у вамбарі платтє празникове, дак ви, можете покрасти?» каже:—покрадем.—Як узяв: «Єжели ви покрадете, дак вам будуть и лошаді, а єжели не покрадете, дак вам и голова долой!»

Наставляв той пан сторожів дванадьцять у двері—и приказав строго, шо «будуть красти из анбарів Конін, и Антін и Улас.» Вони пришли. Перед двором горох у копицях. Конін пидліз под копицю, и приніс тую копицю на собі аж у двир у самий и людей потуманив, так шо поснули усі; а сам одимкнув имбар и повиносив сало.—У його дванадьцять пар собак (у того поміщика), він понагодовував салом усіх, повиносив ночви и поналивав из инбару и из бочок водки у ночви. Собаки, писля сала, давай пить водку (сало солоне). Качались, качались—поснули собаки. Вин узяв, пощипляв за хвости и через баркани поперекидав усіх, сам забрав тийі плаття и поніс до тих, до братив до свойіх, и стали ділицця ним, и завели(сь) спорицця: той хоче, шоб тому більше, а той—шоб тому. —Вин и сказав (Конін) пойти до пана: «нехай вин нас розсу-

дить: кому воно впаде більше—чи тому впаде більше, шо который украв, чи тому, шо которі сиділи перед двором?»

Прийшов у двир Конін; сторожі сплять: туму наслав на йіх; собаки на баркані висять; вин увишов у комнати—свіча горить и пан спить! Той и мальчик у головах у пана сидить байки бає. И вин на мальчика на того сон накинув; вин мальчика переніс; положив у другім місті; сам сів у пана в головах. Пан прокинувся, не взнав, шо мальчик,—загадує йому: «чом байок не баєш?» Вин каже: «да я немножко задрімав—ото, говорить, и приснилось мині, шо: було собі три брати—Конін, и Улас и Антін, и вони в одного поміщика украли три жупани, и, говорить, радяцця прийти до того пана: кому вони принадлежать: тиі сиділи під двором,—а в того пана горох у копицях перед двором...» Пан каже:—так як у мене?—«Каже: —так, як у вас, а можеть и в вас.—Конон подлізь під копицю и ввийшов шід тиєю копицею аж у двир и на людей сон накинув. Ти люде поснули, из имбара сало повиносив, собак понагодовував,—и в його дванадьцять пар собак, у того пана...» Той пан каже:—так, як и в мене?—Каже: «так, як и в вас, а можеть и в вас.» И повиносив и понапоював собак водкою, и в того пана, говорить, двір дошками обгорожений. Собаки понапивались,—качались, поснули; вин узяв пощиплював за хвости, поперекидав через баркан усіх. Вин забрав тиі жупани з инбара, и завелись спорицця тиі злодіі, шо кому більше впадає: чи тим, котрі сиділи перед двором, чи—который украв?» Пан судить так:—шо більше тому упадає, который крав.

Оглядиця пан, уранці вставши, аж вин судив, у його й покрали. Вин вийіхав до йіх изнов. «ти, говорить, Конін, покрав жупани?» Каже:—я, пане!—«Дак се в мене и кольце таке, шо стойіть пьятьсот рублей, дак ти можеш украсти?»—Можу.—Лягають спать, а вин перебрався дівкою (Конон). Пан скинув кольце те и отдає дівкою схоронить; а той и підглядів,

Полягли спать. Вин ніччю пидійшов, увишов у комнати, одимкнув шкатулку, забрав те кольце,—пошов.

Вийіжає пан, по утру оглядівся, шо нема кольця.—вийіхав до його: «ти, Конон, кольце вкрав?»—Я, говорить, пане! —«Ти, говорить, вор такий, шо можеш у мене и бариню вкрасти?» Каже:—можу.—«Єжели ти вкрадеш бариню, дак я тобі подарую все теє, єжелиб ти бариню тильки вернув.» И росписались так.—Прийшла ноч; лягає пан спать и бариню кладе коло себе и привъязав йійі чим—там—чи рушником яким, чи... до себе. Вин пидъіхав ноччю. Тут сторожі усюди сторожать: и на воротях усюди сторожі, и биля комнат сторожі. Вин сон накинув на йіх,—поснули всі; вин колодку найшов, войшов у комнати: спить пан и бариня. Вин не чув, як Конон бариню одвъязав, биля пана колодку положив и привъязав, а бариню забрав: бариня и спала и нечула. Вин забрав бариню, вийіхав куди-то в свій ліс, положив спать; вона там спала до світа. Пан прокинувся—аж украв Конон бариню,—дак скільки коней покрав у його, так той подарував усьо, тільки бариню забрав.

(Записана въ Пирятинскомъ уѣздѣ, Полтавской губ.)

75.

БАСАРАВСЬКИЙ РАЗВОЙНИК.

Ото в єден раз, три парубки пішли на Басарабію зароблять, и там робили цілу зіму благополучно. Настало літо. Вони зрадувались, що Боже літечко настало: лекше буде робити. Ото, щось послі того, пройшло місяць, а може й ще більше.

Ото в єден день, послі роботи, взяли вони по куску хлі-

ба, тай пішли до кирниці полудно(ва)ти, бо в їх був чарствий хліб,—через то, що вони були на своїі харчі. Як прийшли вони туди до кирниці, стали полудновати—и хліб умочати у воду. Аж тут вони дивляцця: щось шелестить тросником; а в їх и в душі походоло—и хліб не лізе в пельку. Тут дивляцця вони в тросник—щось ище гірше шелестить,—вони ще гірше полякались. Тут дивляцця—аж виходить кацап и за ним великий-превеличайший собака. Тут вони и незнають що робити. Той кацап иде прамо до їх. Як прийшов він до їх и крикнув: «здрастуйте, ребята!»—здоров, здоров, - крикнули хлопці. Просим полудноти! - сказали вони. Та як казали, то так наче через сон. Розбойник сказав: «полудноти? нехай Бог благословить вам.» Вони сказали:—спасибі, спасибі, добрий дядюшка!—Той розбойник сказав їім єдно слово-хлопцям: «ну, хлопці, полуднойти, то, може, трохи погуляємо в тісноі баби!» —Добре, крикнули хлопці:—добре!—тай стали скоріще полудноти. Пополудноли вони, стали гуляти в тісноі баби. Розбойник сів протів їх, а вони коло верби—и операющця об вербу и гуляють в тісноі баби. От разбойник став, так став пильно дивитись на їх, тай той не досидів коло верби. Той не промах: став дивитися на його... Коли став луче приглядатися до його: коли тут—він виймає два ножі. Він злякався так, що и слова не промовить. Розбойник виняв ножі, тай єдного и другого ударив під бік ножем,—так вони и захарчали. А той став у його проситися, щоб він його хоч пустив на світ. А розбойник сказав земляку: «не бійся, ти будеш мойім, братом за те, що ти не погубив мене и(з) світа: як ти дививсь на мене, як я виймав ножа, то ти не взяв мене за руки; а то як-би ти мене тоді взяв за руки, то я був-би пропав; а так—ти будеш мойім рідним братом.»—Ну, добре, —сказав земляк. Розбойник взяв єдного парубка, а земляк взяв другого парубка, тай потягнули в тросник, а сами пішли до хати розбойника,

Ото вони убивали людей, обдирали й різали. Ото, такий вірний став земляк розбойнику, що немає десь найвірнішого в городі и в світі. Ото розбойник полюбив його за те и росказав, де в його гроші лежать—именне все. Ото вони прошлялись цілих пъять років. Ото настав шостий рік. Розбойник открив йому, котрого числа його именини. Ото вони пишли в містечко и почали все купляти, що треба на имепини йім. И покупали вони всього: горілки, вина, вишняку, пива, меду, и там всего.

От розбойник и сказав йому, що «як отпразнуємо, то підем до мене до дому, и там будем у мене гулять и пить, и будеш щитатися моім братом, и там у мене ище є два брати.» А мужик—смик собі:—що як піду до його до дому, то він мене заріже?—Накупували вони вина всякого, и стали пити да гуляти. Той мужик взяв собі в голову не пити горілки: випив тільки першу чарку, а то все в рукав виливає,—так, що не замітить розбойник. Ото розбойник упився и розіклався, тай заснув. Той земляк довго думав: чи зарізати, чи ні? А потім роздумав: взяв свого ножа, тай зарізав його—він так и захарчав... Тай сказав, ще: «маєш ти щастя: догадався, що робити!» Мужик той послі заволік його в тросник, а сам набрав грошей, тай пішов до дому, и там оженився, и росказав в селі: хто буде ходити на Басарабию, той буде проклят трижди анахтима!

(Записана въ Васильковскомъ уѣздѣ, Кіевской губ.)

76.

ПАНСЬКИЙ МУЖИК
И
РОЗБОЙНИК.

В єдин раз, мужик пойіхав в Кийів з гусьми и з курчатами. Прийіхав він до копитана и оддав кури и гуси копитану. Як йіхав назад він из Кийіва, в лісі коло берези став полудновати. Коли дивицця – йде розбойник из собакою. Прийшов до нього и каже йому: «здоров!» – Здоров.—«Полудний скоріще,—полудний, та поборимося.»—Добре,—каже грицько. Грицькові и в пельку хліб не лізе. Ото Грицько отдав собаці; собака изйів хліб. Кацап став кричати на Грицька: «на що ти даєш йому хліб? ти знаєш—він в тебе не просить хліба, а він должен знати свого хазяена.» А Грицько каже кацапові:—а як мені в пельку не поліз, то я и о(д)дав собаці.—»Ну, нічого,» сказав кацап Грицьку:—«давай поборимось.» —Давай,—крикнув Грицько. Тай стали боротися.—Грицько перший раз подався кацапові, а другий раз не подався. Кацап каже: «давай ище раз поборимося!»—Давай, каже Грицько, поборимося.—Стали боротися с кацапом. Грицько подаєцця. Як Грицько подався, тоді кацап давай из халяви ножа виймати. Як Грицько побачив, що кацап виймає ножа, тай викрутився. Кацап став кричати на собаку: «возьми, рабчик, його!» Рабчик не бере. Грицько став собі кричати:—Рабчик! возьми кацапа.—Рабчик взяв кацапа, тай задушив. Грицько тоді взяв за коні, тай пойіхав до дому.

Прийіхав в єдно село, дивицця—кацапка кричить: «Рабчик, пойди сюди! Рабчик!.. певне кацап пропав... Отож хтось наживецця!» Тоді Грицько смикнув в чом діло, тай вернувся,

та по за селом, тай прийіхав до кацапа: обшукав його, тай найшов пъятсот тисяч, тай, послі того, пойіхав до дому, а собака за ним. И той собака в його був пъятдесят год, поки хазяєн и умер; а як умер хазяєн, то собака не знати де поділася.

(Записана тамъ-же.)

77.

РОЗБОЙНИКИ.

В єднім хуторі жив дуже богатий чоловік; він мав собі дочку дуже гарну. В єден раз, на самі заговіни, батько и мати пойіхали в гості до родичів, а дочка осталась в дома на хазяйстві. Як у лісі була хата, то вона боялась сама ночувати, и пішла в село, щоб собі закликати дівчат, для смілости, и привела собі десять дівок, щоб не боятись. А в тім лісі жили розбойники и давго нахвалялись батька йійі обкрасти, та не можна було. Здумали вони саме на заговіни піти до його, тай над вечір пішли. (Йіх було всіх сім). Так як увечері на заговіни, то йім не було часу в хаті сидіти: єдна дівка пішла корови дойіти, а друга за дровами,—так и поросходились всі. А розбойники пішли в хату: шість сіло на горі, а єден сів під полом..

Дівчата наварили вечерати, принесли горілки, тай хотіли сідати вечерати. От, єдна дівка заглянула під піч за коцюбою, тай побачила розбойника, тай злякалась, и начала говорити свойім дівчатам. Дівчата полякались и кажуть єдна до другої:

«тра нам щось думати!» И начали говорити хазяйці. А хазяйка каже:—то щось так тобі! сідаймо вечерати.—Тай сіли вечерати: чужі дівчата сіли с краю, а хазяйку посадили на покуті, тай вечерають. А разбойник вилізає с під полу. Як побачили дівчота, що він вилізає с під полу, до давай втікати до дому. А хазяйка не вспіла втекти з ними. Тоді розбойник почав кликати своїх товаришів. Вони позлазили з гори, посідали за стіл и почали вечерати. Вечерали, що Бог приказав. їім. Стала дівка подавати їім варенники, тай без масла. Дівка каже: «почикайте, хлопці, а піду візьму масла до варенників.» Разбойники кажуть:—не треба, ми й так иззімо,—Дівка почала говорити: «як таки можна—заговіни, а їісти варенники без масла! так таки нам не приходиццця.» Довго вони не пускали єйі, щоб вона не втекла. Вона каже: «я не втечу, не бійтесь!» Взяла ложку, миску и свічку, и пішла в комору, тай заперлась.

Свічка горить в коморі, а вона взяла косу и стала на дверах с косою. Розбойники чикають, тай чикають єйі, поків вона принесе масло. И пойіли розбойники варенники—немає дівки з маслом. Пішли вони дівки шукати до комори, дивляцця—свічка горить в коморі. Самий главний, атаман їіх,—(в дверах була дірка, де ключа сажати),—отаман хотів отперти комору пальцем, а дівка одрубала йому пальця. Росердились розбойники на нейі—давай підкопуватись. Підкопались розбойники під комору, отаман и каже розбойникам: «лізьте в комору!» Поліз єден розбойник—вона йому оттяла голову и витягнула його до себе; а це и другий—вона так и другому зробила—и всім, Отаман їіх остався, и побоявся лізти в комору, и пойіхав до дому, и росказав батькові, що сини його побиті; батько дуже росердився на багача.

Прийіхав багач на третій день до дому, дивицця—двері одчинені, комора підкопана, дочки немає... Батько заплакав и

пішов до комори обдивитись, що вкрали. Став двері одбивати, дочка начала кричати: «хто такий?» Батько обізвався:—то я, дочко.—Дочка очинила комору і стала росказувати, як було; батько заплакав, тай так пройшло.

Через год найіхали розбойники сватати дочку багача. Дочка пізнала розбийників и начала батьку говорити: «це ті розбойники, которі хотіли убити.» Батько невірить дочці—як таки можна що це вони! бачиш, дочко, як вони багато прийіхали—шестеркою, хвайтоном.—Невірить батько, каже до дочки: —йди за його.—Дочка пішла за його: тут вони повінчались, беруцця хати. Тут разбойники запрягли свої коні, сіли, взяли жінку и пойіхали, а батько так остався в дома.

Розбойники прийіхали до дому, прикували дівку и кажуть: «ти та дочка, що нашу братию погубила,—почикай, ми тобі дамо в завтра!» Сказали разбойники наймички свойі, щоб вона носила воду в казан. Наймичка сказала, «пустіть мені дівку, бо мені дуже тяжко тягнути воду.» Розбойники пустили дівку. Наймичка начала говорити дівці: «знаеш на віщо ми будем носити воду?» Дівка каже:—не знаю.—Тоді наймичка каже: «ото тебе будуть варити; коли хочеш жити, то от стойіть коло колодязя пеньок, то вбери його за себе, а сама тікай до дому.» Вона так и зробила, а сама стала втікати, и догнала чумаків —из рибою ишли—и заховалась під рибу.

Розбойник питаецця наймички: «де дівка?» Наймичка каже:—он, стойіть коло кирниці.—Розбойник начав кричати: «йди до хати!» А пеньок не слуха розбойника. Розбойник прибіг до пенька, вхватив за хустку, дивицця—пеньок а ні слова! Тоді розбойник сів на коня и почав доганяти дівку. Догнав чумаків и начав питатись: «чи не бачили дівки?» Чумаки кажуть:—не бачили.—Розбойник вернувся до дому, а дочка таки заховалась.

Розбойник став під єдним дубом и начав стреляти на ду-

би: думає, що вона де седить на дубові,—тай як раз попав єйі в ногу. Кров стала капати, а разбойник каже сам до себе: «от, Божа роса падає!» тай пойіхав до дому. А дочка втекла до дому, тай сіла на горі. Тут незабаром идуть розбойники и стукають у вікно: «очини, тату!» Батько очинив. «Здрастуйте!» —А чого, мойі діти, прийіхали?—Розбойник каже: «дочка, тату, втекла вчора в вечері.» Батько нічого не каже, став приймати сина. Мати чогось вийшла до комори; дочка обзиваєцця: «мамо! я—ось!» Мати обзиваєцця: —то ти, дочко?—«я, мамо.» —Де ти взялась, дочко?—Дочка росказала матері, як из нею було, а мати—батькові.—Батько каже своїй жінці «ти угощай йіх, а я побіжу в село, візьму козаків.» Жінка:—добре! Батько побіг у село, взяв полк козаків и привів до себе. Козаки оступили хату. Батько каже до своєі дочки: «злізай дочко йди до хати!» Тільки війшла до хати, а розбойник до нейі—хотів убити. Тут побачили козаки, взяли розбойника и отправили в тюрму, а дочка осталась у дома.

(Записана тамъ же.)

78.

МОРСЬКИЙ РОЗБОЙНИК.

Було собі два брати: один звався Хведір, а другий Яким. И то того Якима в москалі брали, а він утік из дому, щоб як у москалі не взяли. (Бо тоді ще можна було ховацця. Кажуть так було: як утіка та не знайшли, той прав: вже на в послі не возьмуть). От він як пішов, хто його знає куди, так

що й брат його Хведір не знає, де він. Вже й набор минув и вже скілько годів пройшло, а його все не чутно того Якима.

Ото цей Хведір жив-жив дома сам, да вже як дуже скучив, то тоді надумавсь пойти пошукать брата, щоб хоть побачицця да взнать—чи він є хоть на світі живий, чи нема? Да як зачав ити, та шішов аж у Кримську область, бо він знав, що все туди найбільш було втікають. От він як прийшов туди, зачав там шукать, да якось скоро и найшов. Ото вони там собі поздоровкались,—радіють, що побачились, говорять про все: як который хазяйінує. Цей Хведір росказує, що «пара воликів єсть и овечят трохи.» А потім давай Якима роспитувать, як живе. А Яким каже: «а я, брате, так—як бач! Оце тобі все хазяйство, що на мені. Тут не тілько я один, а тут нас єсть чоловіка більш як двадцять,—такі собі бурлаки!» —Дак як же ви живете: чим же ви живитесь?—поспитав його Хведір. А він и каже: «ось ходім, брате, я тобі покажу.» Тай пишли до моря, бо він жив над самим морем.—Ото прийшли до моря,—там човен на березі стояв,—а Яким каже: «сідай в човен.» От він сів з ним и пойіхали скрізь морем.

Одъйіхали од берега так як верстов з десять; коли дивиця той Хведір—аж навпроти так гребе, так гребе, що страх, човном,—и прямо до них. Скоро зрівнявсь из ними, зараз поздоровкавсь из тимъ братом Явимом, и говорить не понашому, а брат Яким говорить из ним теж не понашому. (бо вже годів скілько, як він живе там, то наловчивсь чужої мови). Ото брат поговорив-поговорив з ним, а потім той виймає гроші, одщитує таки чимало грошей и дає брату Якиму; після того подає тому брату віревку и перелазить сам у човен; а тоді борють того Хведора у двох из братом, въяжуть. Извъязали його, так що йому неможна й поворухнуцця,—перекинули в той човен, попрощались и розъйіхались: брат пойіхав назад, а цей и собі из відтіля пойіхав.

От лежить той Хведір, тай думає: «щож тепер я буду робить у світі Божому, що це мене брат продав якомусь чужоземцю?» А той везе його скрізь морем, хто його зна й куди, та ще и швидко. Коли так як через півгодини—щось из ружжя як трахнуло, тай убило того чужоземця—так и перевернувсь у човні! лежить він не живий. Аж ось – дивиця: прийіжає той брат Яким; взяв зараз свого брата розвъязав швиденько, а тоді того вбитого як зачав обшукувать—до щось пятьдесят тисяч найшов карбованців; а тоді посидали у свій човен и пойіхали назад. Да тоді брат и питає у брата: «А що, брате, бачив, як я живу? и с чого я хліб йім? Оцеж я, каже, тобі показав: бач, тебе взяв продав, а потім сам зайіхав из другого боку та його вбив из ружжя, а гроші він забрав. Наж тобі, каже, пьятьдесять тисяч, та йди до дому хазяйінуй из жінкою, а я вже тут буду бурлакувать.» Тоді той взяв гроші, попрощавсь из братом свойім Якимом, тай до дому пішов. Прийшов до дому, да так розжився из тих грошей, що у дорогу посилає.

(Записана въ Полтавѣ, на Кабишанахъ).

79.

ПЕРЕКОТИПОЛЕ.

Два парубки ходили на Басарабію заробляти грошей, и одного літа заробили по двадцять карбованьців, тай идуть уже до дому. А один був дужчий од того другого тай думає собі:

«А ну, убъю його и візьму отті двадцять карбованьців, то буде уже сорок.» Дай каже свому товаришові: «ходім, брате, осюдою: ту є слоботка, а в тій слободці єсть люде мені знакомі» Той и послухав його. Зайшли вони в один яр, такій що кілки небо та земля. Так тоді цей парубок и каже: «оттепер я тебе зарижу,»—тай почав душить. А той каже:—подожди, пане брате, хоч попрощаюсь.—А цей каже: «с ким же ти, прескурвий сину, будеш прощацця,—що тут нікого и немає?» А той таки просить його:—не ріж, я на час попрощаюсь.—Ото цей дав йому підвестись; він підводицця,—коли це—котицця перекотиполе; так він тоді каже: «прощай, перекотиполе! та гляди: будеш мені свідок.» Ото и сказав це, тай ліг на землі; а той наче трошки злякавсь, а потім думає собі: «чого мені бояцця? він до буръянини говорив... И вже вона кому скаже!» Ото и зарізав; узяв у його ті двадцять карбованьців и иде до дому.

Приходить до дому; тут стали його питацця: «а той же де парубок, що с тобою туди ходив?» Він каже:—остався там —каже: немаю чого до дому спішить,—лучче останусь, то може, ще що зароблю.—Ото це сказав, а вони йому и повірили. Ото цей парубок у мъясниці оженивсь; потім на святках пойіхав из жінкою до йійі батька. Йідуть вони полем, аж котицця перекотиполе! Він побачив його, зараз и здумав те, що той прощавсь из перекотилополем, тай засміявсь; а жінка и начала його допитуваця: «чого ти засміявсь, чоловіче?» Він каже:—так собі.—Ото вона як, пречипилась до його: «Скажи таки, чоловіче! хіба я кому скажу...» Він собі думає: хіба жінка кому небудь скаже? тай росказав, що то він зарізав того парубка. А жінка и начала бояцця його—думає: «як заріже и мене коли небудь!» —Прийіхали до йійі батька, там приняли йіх так, як треба. Ото цей чоловік тут и упивсь добре, тай начав жінку бить; а жінка и не вимовчала, тай каже: «а, сякий-та-

кий сину! ти зарізав того парубка, що с тобою ходив зароблять,—то ти хочеш и мене зарізать!» А батько зараз став питать йійі,—як це було, дочко?—Вона и росказала, що так и так було: «він зарізав парубка за двадцять карбованців.» Тоді зараз його звязали, та объявили у стан, а там уже и отдали на Сібір.

(Записана въ Уманскомъ уѣздѣ, Кіевской губ., передалъ А. Петруняка.)

80.

ЗАРІЗАНА ЖІНКА.

Була собі жінка, та оддала дочку на чуже село. Така багата та дочка, та иде полями та житами до матері в гості. А вона була вагітна; йійі в дома не пускали—казали: «не йди одна, бо далеко,—сама не виривайся!» Аж вона йде—аж здибає два діди: йіден сліпий, а другий видющий. От узяли та пропустили йійі від себе трохи, тай стали, тай радяцця обидва діди—кажуть: «Візьмім ми йійі заріжем у житі и подивімся—як у неі дитина лежить: чи до гори ногами, чи головою?» Догнали йійі тай зарізали ту молодицю и поздирали з неі дорогі коралі, и бекешу, и все гарне убранье: и чоботи червоні, и спідницю, и хустку, да взяли да роспороли йій живота геть—и дивились: як у неі дитина лежить. Подивились, тай покінули, а те все забрали. (До низу головкою, а до гори ніжками). Тай прийшли у те село саме, що вона пішла до свого

батька в гості,—та там походили у тім селі, тай потрапили як-раз на єйі батька,—дай попросились ночувати: «ми не будем у хаті ночувати, підем на двір: аби в облеці.»

От вони переночували у єйі батька у клуні. Ті діди и говоруть: «закопаймо ми сю одежу у сій клуні,—нехай вона закопана буде.» Та закопали на тій порі у тій клуні під сохою. А тут вже розрух зробився: шукають тиі молодиці: порозбігалися скрізь, якою вона дорогою йшла, тай найшли йійі у житі. Привезли до дому, нарадили уже ховати. Плаче мати: «доню моя. голубко моя! Яку тобі Бог смерть дав на дорозі...» Аж приходить знахарка на похорон. Зачали йійі просити, щоб вона ворожила: хто йійі таку смерть зробив? От вона роскинула карти, тай каже: «є у вас люде ті, що ночували? И в вас ті люде ночували: отті-то люде вашу дочку зарізали,—яке було на нейі убрання, то идіть до клуні и шукайте його під сохою, и як знайдете, заставте тих людей, щоб откопали.»

Привели тіх дідив, та кажуть: «откопайте нам, дідусю, то, що тут у землі закопано.» Як сказали откопувати тим дідам—так и полилась з них кров ротом и носом: бо вже гріх! Забили йіх у диби,—як зачали питати, як зачали питати; а вони кажуть: «ми зарізали йійі—дивились: як у нейі дитина лежить.» (Вже старі, зостарілися—и свойі, може, були, а не знали, як дитина в жінці лежить!) Взяли тіх дідив тай спалили в бочках, а дочку поховали.

(Записана въ Немировѣ, Брацлавскаго уѣзда, Подольской губ., передалъ А. Петруняка.)

81.

ВІРНИЙ КРЕПАК.

Був собі пан такий багатий,—не який же він багатий—мав собі шість волів, семого золоторогого. И був у його кріпосний Иван. Иван на степу воли пасе, и що неділі йде до його на приказ, и він панові усе правду каже—не вміє брехать. От прийізжає до його пан багатий—и він має село. В його не найдецця ні один чоловік такий правдивий, як у того один. «чи єсть у вас,—питає пан пана: хоть один чоловік, бо у вас багато людой, которий би казав правду?»—Єсть, —каже.—«як він тобі правду скаже, я тобі даю своє село.» —А як не скаже, то я од свого добра одійду и кріпосний буде твій.

Той пан, що прийіхав, на увірення посилає свою дочку до кріпосного на степ. —«Здрастуйте, дядьку! чи далеко тут до села?»—Недалеко — сім верст.—«На вечір сонце повернуло, поночі йти—буду коло вас ночувать.» Він каже:—ночуй!— Стала вона ночувать коло його,—він давай з нею жартувать. «Ні, дядьку, не жартуйте: як хочете жартувать зо мною, то заріжте вола золоторогого, наваріть мъяса з його.»—И и, дідько його матері! не куди той віл ишов—заріжу.—Зарізав йій того вола, наварив мъяса, золоті роги позбивав у голови поклав. Переночував він—и став думать об тому волові.

Обійшов воли, настромив шапку—буцім то він приходить до пана. «Здрастуйте, пане!»—Доброго здоровъя, Иване. А що, воли у добрім здоровъі?—«Гаразд, пане.»—А золоторогій?— «Нема, пане.»—А деж, Иване? «Украдено, пане.» Він упъять до тиеі шапки:—брешеш, сукин сину?..—Та ту шапку по потилиці. «Не приходицця мені так брехать.»—Застромив шапку и обійшов знову воли. Прийшов до шапки: «здрастуйте, пане!»

—Доброго здоровъя, Иване. А як воли?—«В добрім здоровъі, пане.»—А золоторогий?—«Нема.»—А деж він?—«Вовки ззіли.» —А золоті роги?—«Занесли.»—Брешеш, сукин син!—та під шапку по потилиці таки. «Обійду я третій раз,—як не вдасця збрехать, треба панові правду казать.» От він обійшов воли, приходить до шапки: «здрастуйте, пане!»—Доброго здоровъя, Иване.—А що воли, Иване?—«В добрім здоровъі, пане.»—А золоторогий, Иване?—«Немає, пане.»—А деж?—«Зарізав...» —А золоті роги?—За золоті роги пожартував трохи.....» Тоді сам собі взяв засміявся до тиєі шапки: «так треба панові сказать!»

Приходить же він до пана,—сидить пан ис паном у столі, а таж панна—у комнаті в другій. «Здрастуйте, пане!»—Доброго здоровъя, Иване.—А що воли, Иване?—«В добрім здоровъі, пане.»—А золоторогий, Иване?—«Немає, пане.»—А деж, Иване?—«Та зарізав, пане.»—А золоті роги?—«За золоті роги пожартував трохи.....»—Правда, Иване, правда!— Той пан стиснув плечима, глянув карими очима, сів на коні, пойіхов відтіля. А той пан узяв поставив Ивана за самого главнійшого управляющого.

(Записана въ Жаботинѣ, Чигиринскаго уѣзда, Кіевской губ., студентомъ Штангеймомъ.)

82.

ЧОБОТИ.

Був собі чоловік багатий и мав тільки одного сина. От він як умірав, то призвав до себе сина, тай коже йому: «гляди ж, синку, щоб у тебе, як я и вмру, було так, як и в мене —що субботи були чобітки новенькі.» Син и каже:—добре, тату.—

Ото, як умер батько, син, дождавши пъятниці, йде до торгу в місто,—купив собі чоботи и приходить в неділю в церков в нових чоботях. Дождали другойі пъятниці,—він знов йде в місто,—купив чоботи, надів у неділю, а ті узяв да нагору закинув. И так він робив кожнойі неділі, поки все, що в його було: и воли, и коні, и клуня, и повітки, и огород, и все попродав на чоботи.

От як не стало вже нічого й продавати, він сів собі дай давай журицця—думає собі: «що це батько мені наробив? на що він сказав, щоб у мене що неділі був новенький чоботок? а тепер мені цим зробив так, що я не маю нічого—зовсім бідний став!» А батько йому не сказав, а він сам не розшолопав, що батько не купував що неділі чоботи, а тільки йіх кожнойі, субботи вимаже гарненько дегтем,—от вони й стануть новенькі. Потім він надумався: «А що, ажеж в мене є багато чобіт, що я позакидав на гору,—полізу, поздіймаю, да буду носить.» От він носив ті чоботи, носив, аж поки не стало; а далі й каже: «ажеж на горі в мене є ще батьковські шкарбани,—достану йіх, до ще, може, яку годину похожу.» Коли до тих шкарбанів, аж там гроші заховав батько. Він за ті гроші, да купив собі знов и волів, и все хазяйство,—дай став таким харяйіном, яким був батько; а чоботи вже не ку-

пував що неділі, а латав їіх, як часом подеруцця, а в неділю, або свято мазав їіх дегтем.—От як-то біда його навчила хозяйінувать да чоботи носить.

(Записана въ Васильковскомъ уѣздѣ, Кіевской губ., передалъ И. П. Новицкій.)

83.

ПОПІВНА.

В єднім містечку жив протейирей, він мав собі дочку дуже гарну. В єден раз найіхав охвицер на именини батька, и полюбив дочку його. От, батько пойіхав кудись у гості. Охвицер почув, що батько єйі пойіхав в гості,—пішов до нейі. Тільки він прийшов до нейі—тут йіде батько. Йому нікуди ховатись. Батько прийшов в хáту и побачив його, тай сказав свойім слугам вигнати його со двора. Слуги вигнали його; охвицер заплакав и пішов на кватиру.

В єдин раз Протейирей пойіхав до Благочинного. Дочка його сказала свойім слугам, щоб вони покликали охвицера; слуги покликали. Охвицер начав гулять з нею в карти. Тут йідуть батько и мати. Дочка злякалась и каже: «деб я тебе заховала? лізь в сундук!» Він поліз в сундук. Батько и мати сіли на той саме сундук, де він був заховатий, и седіли вони довго на сундуку. Потім и знов сказали кучеру, щоб він запріг коні. Кучер запріг, батько и мати сіли—и пойіхали на ярмаров. Дочка кинулась до охвицера—дивицця а він мерт-

вий. Вона злякалась и не знає що из ним робити. А в його був дуже любимий лакей; вона начала просить лакея, щоб він де заховав його: «я тобі дам, що ти хочеш.» Він согласився, взяв охвицера и заховав його в гною.

Послі смерти батька и матері, вона осталась сама єдна. Лакей раз пішов на дешеву, тай гуляв, тай каже мужикам: «от я буду танцювати з дочкою покойника Протейирея.» Мужики заклалися, що не прийде вона на сто рублів; взяли гроші, оддали на руки шинкару. А він пішов до баришні и почав говорити їй: «иди, коли хоч, зо мною на дешеву гуляти, а то скажу, що ти вдушила охвицера.» Вона взяла сто рублей и пійшла на дешеву, и начала з ним танцювати. Мужики здивовались, що така бариня с таким салдатом танцює. Потанцювавши з ним, вона сказала шинкару: «от, на тобі сто рублей, давай тільки цьому народові їсти и пити.» Та стала варити їсти. Наварила їсти и пити, и начали гуляти до цілої півночі. Пройшла півноч, всі поснули; тоді вона взяла сірник, вийшла на двір, двері заперла, вікониці изнов заперла, сама обдивилась, що нема нікого, запалила корчму, а сама пішла до дому, заказала чорне плаття и почала ходити в йому, и молитись Богу, щоб Бог простив єй гріхи.

От, одного разу, вона начала просити попа, щоб він наклав покуту єй за те, що вона задушила охвицера. Піп висповідав єй и приказав, щоб вона на день три рази молилась Богу и раз їіла. Вона так и робила. Батюшка прийшов с церкви и говорить до матушки: «чи знаєш ти, хто ту коршму спалив?» Вона каже:—не знаю.—Батюшка каже: «я знаю, хто такий.» Матушка стала просити його, шоб він сказав. Батюшка каже: «я тобі не скажу через те, що ти скажеш комунебудь,—«я через тебе піду на Сібір.» Матушка стала божитись, що нікому не скаже; він повірив и сказав, хто такий.

Скоро послі того був храм. На храмъ позъйіздилось ба-

гато знакомих. Слово по слову, попаді сами межи собою, тай зговорились за ту корчму, що хтось підпалив. Матушка каже: «А я знаю, хто підпалив.» Попаді начали просити попадю, щоб вона сказала. Вона довго не хотіла казати, а потим раздумалась—и росказала. Через год донеслося до самого Митрополіта.—Бачить дивушка, що єйі Сібір скоро буде,—роздумалась вона, тай написала сама на себе прошеніе до Цара, щоб Цар простив єйі гріхи,—ще написала в прошеніі, що вона в те времъя була молода и дурна, и просить: коли єйі буде прощено, то вона піде в монашки. Вийшло рішення: єйі прощено, а священника и жінку на Сібір.

(Записана въ Кіевѣ, отъ уроженца, Васильковскаго уѣзда.)

Конецъ.

ОПЕЧАТКИ.

Страница.	Строка.	Напечатано.	Слѣдуетъ читать.
1.	6.	на лугах	на лукахъ
3.	17.	з кочергями	з кочергами
—	26.	потопав	потюпав
—	32.	и вздовш!	и вздовш! и вшир!
5.	10	який дурень	який я дурень
7.	15.	іі	йійі
9.	18.	нам	наш
12.	9.	плашку	пляшку
23.	2 снизу.	такє	таке
24.	17.	стярий	старий
—	18.	пробіг	прибіг
25.	1 снизу.	хрим—хрим	хрум—хрум
29.	11 снизу.	я кби	Як—би
30.	1.	просит	просить
32.	1.4 снизу.	и з тисячу	из тисячу
34.	12 снизу.	в нае є	в нас є
36.	9.	кінь	кинь
39.	8,9 снизу	„я полечу на вербу, одно крило простилю, а одним укриюсь“.	„Я побежу да в дупло влізу.“
40.	11.	одчины	одчини
—	17.	брате!	братте!
42.	2.	в двух	в двох
46.	9.	вилізе, въюнові	вилізе.., Въюнові
48.	7.	хохуть	хочуть
—	24.	но Коб . . .	на Коб
53.	22.	одниеі	одниейі
55.	7 снизу.	„я сам.“	“Ясам“
56.	12, 13, 14	„я сам“	“Ясам“
57.	Примѣчаніе.	№ 3	№ 32
58.	10.	Слабить	Слабий
59.	въ оглавленіи	39.	32
61.	5 снизу.	дае	дає
63.	5.	тін	він
—	16.	скаками	скакали
65.	1.	пъяница	пъяниця
—	7.	мат	мать
67.	3.	у зустрілись	и зострілись
—	17.	роскавав	росказав
69.	11.	дувуецця	дивуєцця
—	14.	бзяв	взяв
69.	въ заглавіи.	у чоловічомъ	у чоловічім
70.	2	батко	батько
72.	15	ба більше	да більше
75.	18	винилці,	винниці,

Страница.	Строка.	Напечатано.	Слѣдуетъ читать.
77.	7	ю0 и горілки	що и горілки
78.	1	дівчику,	дівчину.
79.	9 снизу.	и вирвати (з)	и вирвати
—	3 снизу.	готовыла.	готовила
82.	14.	летить	лежить
83.	13.	йій	йійі
—	14.	йійі	йій
84.	8.	слйози	сльози
86.	11 снизу.	оцйого	оцього
—	1 снизу.	каше	каже
87.	5.	вомазали	помазали
92.	7 снизу.	папросив	попросив
94.	12, 13	Гаробъев	Горобъйов
96.	2 снизу.	синего	синього
97.	23.	висчати	влещати
98.	10, 16, 24	на шовковых	на шовкових
—	5 снизу.	він він	він
99.	8.	и вам	вам
100.	9.	любый	любий
102.	5.	лльецця	лльецця
—	9 снизу.	от цего	от цього
103.	15.	Дае	Дає
108.	6.	завоевує	завойовує
—	9.	войои	войни
110.	16.	цего	цього
111.	9.	за него!	за нього
113.	16.		
114.	12.	(на пожіранне	на пожираннє
—	5 снизу.	Гоопода	Господа
—	2 снизу.	любймаго	любимого
—	1 снизу.	одіжу	одежу
115.	15.	сво	своєйі
119.	7.	иззъйім	изйім
—	4.	припіка: пропадемо	й припіка: пропадеш и ти, пропадемо й
121.	3.	шить	мить
123.	4 снизу.	и дванадцять	на дванадцять
125.	5.	тай окропу	тє й окропу
126.	14.	сэстро	сестро
—	18.	повєн	повен
131.	19.	йому щасцю	цьому щасцю
132.	4.	усйого	усього
134.	9.	чого	того
135.	7,3 снизу.	колодезь,—зя	колодезь,—зя
136.	11.	живит не буддш.	живим не будеш.
—	15.	ій	йій
138.	20.	які тиїі слёёзи	як тиїі сльози
139.	12 снизу.	сетра	сестра
145.	2.	трое	трое
151.	4 снизу.	в нас е	в нас є
156.	3.	хозяінує	хазяйінує
—	8.	трех	трьох
159.	5.	ззъйів	ззів
—	6 снизу.	Аш	Аж
165.	12.	и рѣлиі готовоі	и ріллі готовойі

Страница.	Строка.	Напечатано.	Слѣдуетъ читать.
167.	3.	у млун	у млин
171.	21.	тона	вона
—	23.	загадукав	загадував
174.	11.	Кушова	кумова
174.	23.	вигонять	виронить
180.	2 снизу.	свинем	свиням
182.	8.	по горілву.	по горілку.
189.	19.	Ивано?	Иване?
191.	2.	год и	годів
192.	18.	роздивляюця	роздивляюцця
196.	7 снизу.	из бочак	из бочок
201.	9.	грицвко	Грицько
203.	10.	а піду	я піду
208.	3.	слоботка	слободка
209.	5 снизу.	убранье	убраннє
210.	3.	облеці	оплеці
211.	9.	людой	людей
212.	4 снизу.	пойіхов	пойіхав
215.	15.	Та стала	Ті стали
—	16.	Наварила	Наварили

НАРОДНЫЯ

ЮЖНОРУССКІЯ СКАЗКИ

ВЫПУСКЪ 2.

Издалъ И. Рудченко.

КІЕВЪ.
Въ типографіи Е. Я. Федорова.
1870.

Дозволено цензурою. Кіевъ 5 Сентября 1869 г.

НАРОДНЫЯ
ЮЖНОРУСКІЯ СКАЗКИ.
2.

ОГЛАВЛЕНІЕ.

Стран.

1. Рукавичка . . . . . 1.
2. Колобок . . . . . 2.
3. Котик и Півник . . . . . 3.
4. Лисичка-сестричка и Вовк-панебрат . . . 6.
5. Лисичка-сваха. . . . . 9.
6. Котик . . . . . 12.
7. Соломъяний бичок . . . . . 13.
8. Два товариші . . . . . 16.
9. Волохаті люде. . . . . 19.
10. Пъяниця и чорт . . . . . 21.
11. Убогий чоловік и Чорт . . . . . 25.
12. Ушырь и Миколай . . . . . 27.
13. Кривенька уточка . . . . . 32.
14. Голуб . . . . . 35.
15. Телесик . . . . . 38.
16. Золотий черевичок . . . . . 43.
17. Мачуха . . . . . 49.
18. Рись-мати . . . . . 51.
19. Дідова дочка и бабина дочка . . . . 54.
20. Дідова дочка и бабина дочка . . . . 61.
21. Кобиляча голова . . . . . 65.
22. Брат и сестра в лісі . . . . . 67.
23. Попович Ясат . . . . . 71.

24. Лови . . . . . 75.
25. Летючий корабель . . . . . 78.
26. Горщище-кисилище . . . . . 85.
27. Богатирь з бочки . . . . . 89.
28. Царівна-жаба . . . . . 99.
29. Ох . . . . . 107.
30. Про царенка Йвана и чортову дочку . . . 114.
31. Вітер . . . . . 125.
32. Торба . . . . . 136.
33. Убогий та Багатий, и дівка-чорнявка . . . 139.
34. Безщасний Данило и розумна жона . . . 153.
35. Правда та Неправда . . . . . 156.
36. Гордий цар . . . . . 159.
37. Москаль-товкач . . . . . 164.
38. Чоловік з маслом и москалі. . . . . 167.
39. Москаль и чумак. . . . . 169.
40. Москаль-рибалка . . . . . 170.
41. Москаль-шкапа . . . . . 173.
42. Москаль и смерть . . . . . 177.
43. Москаль . . . . . 179.
44. Цигай-дурник . . . . . 182.
45. Циган-великовойін . . . . . 185.
46. Циган и змій . . . . . 187.
47. Циган и Юрій . . . . . 190.
48. Про цигана: a и b . . . . . 191.
49. Про жидів: I, II и III . . . . . 192.
50. Про литву: I, II, III и IV . . . . . 194.
51. Про попів: I, II, ... 198.
52. Про ченця . . . . . 200.
53. Про панів-ляхів: I, II, III, IV, V, . . . 202.
54. Панська політика . . . . . 207.

Когда я приступалъ къ изданію сборника южно-русскихъ сказокъ, я намѣревался ограничиваться сказками нигдѣ ненапечатаными, и только, въ видѣ исключенія, допустилъ перепечатку нѣкоторыхъ сказокъ изъ «библіографической рѣдкости»—Черниговскихъ губернскихъ Вѣдомостей. Сказокъ, помѣщенныхъ въ другихъ изданіяхъ, указанныхъ мною въ предисловіи къ 1-му выпуску, я не считалъ себя въ правѣ перепечатать безъ согласія собирателей. Но въ настоящее время, благодаря обязательному согласію Н. И. Костомарова и М. Т. Номиса, я перепечатываю записанныя ими сказки изъ Молодика и Черниговскаго Листка, какъ тоже изданій, сдѣлавшихся большою рѣдкостью.

И. Р-ко.

I.

РУКАВИЧКА.

Був собі дід, та загубив рукавичку. От біжить мишка, улізла в ту рукавичку та, й сидить.

А це скаче жаба, та й каже: «Хто, хто у цій рукавиці?»—«Мишка-скряботушка. А ти хто?» — «Жабка-скрекотушка. Пусти и мене.»—«Иди.»

От біжить зайчик, та й каже: «Хто, хто у цій рукавиці?» — «Мишка-скряботушка й жабка-скрекотушка. А ти хто?»—«Зайчик-лапанчик. Пустіть и мене.» — «Иди.»

Коли це біжить лисичка: «Хто, хто у цій рукавиці?»— «Мишка скряботушка, жабка-скрекотушка и зайчик-лапанчик. А ти хто?»—«Лисичка-сестричка. Пустіть и мене.» «Иди.»

От вони сидять; біжить вовчик и питає: «Хто, хто у цій рукавиці?» — «Мишка-скряботушка, жабка-срекотушка, зайчик-лапанчик, та сестричка-лисичка. А ти хто?»—«Вовчик-братік. Пустіть и мене.»—«Иди.»

Коли йде ведмідь, гуде и питається: «Хто, хто в цій рукавиці?»—«Мишка-скряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-лапанчик, лисичка-сестричка и вовчик-братік. А ти хто?»— «Ведмідь-набрідь. Пустіть и мене в рукавичку.»—«Иди.» От, й той уліз.

Біжить кабан: «Хро-хро-хро! хто, хто в цій рукавиці?»— «Мишка-скряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-лапанчик,

лисичка-сестричка, вовчик-братік и ведмідь-набрідь. А ти хто?«—«Кабан-неклан. Пустіть в рукавичку и мене.»—«Иди.» От и той уліз, тай сидять.

Коли це иде стрілець; бачить, що рукавичка ворушиця,—він як стрельне—аж там от-скільки шкур!

(Записана въ г. Миргородѣ Полтавской губ., А. Я. Рудченкомъ.)

2.

КОЛОБОК.

Жив собі дід та баба, та такі убогі, що нічого в них нема. От раз дожились вже до того, що нестало у них и хліба—и їісти нічого. Дід и каже: «Бабусю! піди у хижку та назмітай у засіці борошеньця, та спечи мині колобок.» От баба так и зробила: витопила в печі, замісила яйцями борощно, що назмітала, спекла колобок и положила на вікні, щоб простиг. А він з вікна—та на приспу, а з приспи—та на землю, та й побіг дорогою.

Біжить та й біжить, а на зустріч йому зайчик. «Колобок, каже, колобок, я тебе зім!» А він каже: «Не їіж мене, зайчику-побігайчику, я тобі пісні заспіваю.»—«А ну, якой?»

»Я по коробу метений,
На яйцях спечений,—
Як од баби та од діда втік,
Так и од тебе втечу!»

Та й побіг.

Біжить та й біжить,—зустрічає його вовк. «Колобок, колобок, я тебе зім!»—«Не їіж мене, вовчику-братіку, я тобі пісні заспіваю.»—«А ну, якой?»

«Я по коробу метений,
На яйцях спечений,—

Як од баби та од діда втік,
Так и од тебе втечу!»

Та й побіг.

Знову біжить тай біжить,— зустрічає його ведмідь. «Колобок, колобок, я тебе зім!»—«Не їж мене, ведмедику-братіку, я тобі пісні заспіваю.»—«А ну!»

«Я по коробу метений,
На яйцях спечений—,
Як од баби та од діда втік,
Так и од тебе втечу!»

Та й маху...

Біжить тай біжить, зустрічаєцця з лисичкою.» Колобок, колобок, я тебе зім!»—«Не їж мене, лисичко-сестричко, я тобі пісні заспіваю.»—«А ну, якойі?».

Я по коробу метений,
На яйцях спечений,—
Як од баби та од діда втік,
Так и од тебе втечу!«

«А ну-ну, ще заспівай! Сідай у мене на язиці, щоб мині чутніше було.« От він и сів, та й давай співати:

«Я по коробу метений,
На яйцях спечений.....»

А лисичка його—гам! та й проковтнула.

(Записана тамъ же.)

3.

КОТИК и ПІВНИК. *)

Був собі Котик и Півник, та й побратались. От котикові треба ити по дрова, він и каже півникові: «Сядь же ти, пів-

*) См. вып. I, с. 27—29, № 15: *Лисичка, Котик и Півник.*

нику, на печі, та їж калачі, а я піду по дрова, та як прийде лисичка, то не озивайсь!» Пішов.

Коли ж біжить лисичка. «Півнику, братіку, одчини! Півнику, братіку, одчини! як не одчинеш, оконце видеру, борщик вийім и тебе возьму.» А півник каже:« Тоток-тоток, не велів коток! тоток-тоток, не велів коток!» От лисичка оконце видрала, борщик вийіла и півника взяла. Несе його, а він кличе котика — співає:

«Мій котику,
Мій братіку!
Несе мене лиса
За клинові ліса,
За крутийі гори,
За бистрийі води..»

От котик почув, прибіг, одняв півника и поніс до дому, та й каже знов: «Гляди ж, півнику, як прийде лисичка, не одкликайся, бо тепер я піду дальше!» Пішов.

А лисичка вже й біжить. Стук-стук в віконце: «Півнику, братіку, одчини! як не одчинеш, оконце видеру, борщик вийім и тебе возьму!» А півник усе: «Тоток-тоток, не велів коток!» От вона оконце видрала, борщик вийіла и його взяла. Несе, а півник знову:

«Мій котику,
Мій братіку!
Несе мене лиса
За клинові ліса,
За крутийі гори,
За бистрийі води...»

Раз проспівав—не чує котик; він вдруге голосніше—котик прибіг, одняв його и поніс до дому, та й каже: »Тепер же я піду далеко-далеко, и хоч як уже будеш кричать—не почую; то вже мовчи, не озивайся до лисички!«

Коли ж изнов лисичка: «Півнику, братіку, каже, одчини!

півнику, братіку, одчини! як не одчинеш, оконце видеру, борщик вийім и тебе возьму!» А півник: «Тоток-тоток, не велів коток!» От лисичка оконце видрала, борщик вийіла и його взяла. Несе, а півник співає—раз, вдруге, втрете... Котик не почув, а лисичка й понесла півника до дому.

У вечері приходить котик до дому—нема півника; він зажурився, а далі зробив собі бандурку, узяв мішок и молоток, и пішов до лисиччиної хатки,—став и заграв:

«А в лиски-лиски новий двір,
Чотирі дочки—на вибір,
Пъятий Пилипко,
Та й той мій!

Пилипко-липко, вийди на ринку—посмотри;
Як бубни бубнять, як сурми сурмять—погляди!»

А лисичка саме пекла паляничкн. От старша дочка лисиччина и каже: «Мамо, піду я подивлюсь: хто се так гарно грає, и паляничку возьму.» А лисичка каже: «Иди!» И дала йій паляничку. Дочка пішла, а котик йійі—цок, та в лобок, та в мішок, та й знов став грать.

От и друга дочка каже лисицці: «Піду и я, мамо!» Лисичка каже: «Иди, доню!» И йій дала паляничку, и ся пішла. А він и ту—цок, та в лобок.... А після и третя дочка, и четверта. А Пилипко ждав-ждав и каже: «Піду я, мамо, зажену йіх,—чого вони так забарились!» Пішов. А котик и його—цок, та в лобок, та в мішок. А послі в хату до лисички— и йійі убив, та тоді дивицця, що півник уже без стегенця,—витяг борщик, достав стегенце, притулив до півника, та й поніс його до дому. От вони живуть, и хліб жують, и постолом добро возять.

(Записана въ х. Мотроновкѣ Борзенскаго у., Черниговской г.)

4.

ЛИСИЧКА-СЕСТРИЧКА и ВОВК-ПАНЕБРАТ. *)

Як була собі лисичка, та зробила хатку, та й живе. А це приходять холоди. От лисичка змерзла, та й побігла в село вогню добувать, щоб витопить. Прибігає до однийі баби, та й каже: «Здорови були, бабусю! з неділею.... Позичти мині огню, я вам одслужу.» «Добре, каже, лисичко-сестричко. Сідай, погрійся трохи, поки я пиріжечки повибіраю з печі!» А баба макові пиріжки пекла. От баба вибіра пиріжки, та на столі кладе, щоб прохололи; а лисичка підгляділа, та за пиріг, та з хати... Вийіла мачок з середини, а туди напхала сміттячка,—стулила, та й біжить.

От, біжить, а хлопці товар женуть до води. «Здорови були, хлопці!»—«Здорова, лисичко-сестричко!»—»Проміняйте мині бичка-третячка за маковий пиріжок!»—«Добре, кажуть» «Тільки, каже, тепер не йіжте, а як я вибіжу з села, то тоді.» От помінялись. Лисичка за бичка—та в ліс... А хлопці до пиріжка—аж там сміттячко...

От, прибігла лисичка до своєйі хатки, вирубала дерево, зробила санки, запрягла бичка—и йіде. Аж біжить вовк: «Здорова, лисичко-сестричко!»—»Здоров, вовчику-братіку!»—«Де ти взяла бичка-третячка та санки?»—«Зробила собі!» «Підвези ж, каже, мене, лисичко-сестричко!»—Е, куди я тебе візму? ти мині й санки поламаєш!»—«Ні, каже, я тільки одну ніжку положу.»—«Ну, клади!» От, одйіхали трохи, вовк и каже: «Положу я, лисичко-сестричко, й другу ніжку!»—«Е, вовчику-братіку, ти мині й санки поламаєш!»—«Ні, каже, не поламаю!» «Ну клади» Вовк и положив. Йідуть, йідуть, коли це щось—трісь

---

*) См. Нар. русскія сказки, г. Асанасьева, вып. IV, стр. 11—14: в) *Лимичка-Сестричка.*

«Е, вовчику-братіку, ти мині вже й санки ламаєш!»—Ні, лисичко-сестричко, то я орішок роскусив.»—«Ну, гляди!» От йідуть... «Положу я, лисичко-сестричко, й третю ніжку!» каже вовк. «Куди ти положиш? ти мині санки поламаєш!.. Чим я тоді дровець привезу?»—«Ні, каже, не поламаю.»—«Ну, клади.» Вовк положив и третю ногу. Коли це—трісь! «Ой лихо! каже лисичка: иди собі геть, вовчику,—ти мині зовсім санки поламаєш!»—«Ні, то я орішок роскусив!»—«Дай же й мині!»—«Нема, каже,—останній!...» Йідуть собі, та й йідуть; вовчик и каже:» Сядуя зовсім, лисичко!»—«Куди ти сядеш, вовчику-братіку? и санки розламаєш!»—«Я помаленьку», каже. «Ну, гляди!» От вовчик тільки що сів, а санки так и роспались... Лисичка тоді давай його лаять! Лаяла-лаяла, та й каже: «Піди ж, сякий-такий сину, дровецъ нарубай, и на санки вирубай, и приволочи!»—«Як же я, каже вовчик, вирубаю, коли я незнаю якого дерева?»—«Е, сякий-такий сину! як санчата ламать, так и знав, а дровець вирубать, то й ні!» Каришувала його, каришувала... «Як увійдеш, каже, в ліс, то кажи: рубайся, дерево, й пряме й криве! рубайся, дерево, й пряме й криве!» Вовк и пішов.

От, приходить в ліс, тай каже: «Рубайся, дерево, криве й криве! рубайся, дерево, криве и криве!» Дерево й нарубалось. Таке корячковате, що й на палицю не вибереш—не то на полозок! Приносить вовчик до лисички те дерево. Вона як подивилась, давай його знов батькувати...» Ти, каже, сякий-такий сину не так, казав, як я тобі виліла!» «Ні, лисичко-сестричко: я, каже, стояв та все казав: Рубайся, дерево, криве й криве!»—«Е, бісів сину, и того недотепний! Ну, сиди ж ти тут,—я сама піду нарубаю.» Та й пішла.

От, сидить вовк сам собі—так йісти хочецця! Обшукав він скрізь лисиччину хатку—нема нічого. Він думав-думав: «Давай, каже, ззім бичка, та й утечу!» От взяв, пройів дірку у бичка, з середини все вийів, а туди горобців напустив и со-

ломою заткнув, а сам—драла... Приходить лисичка, зробила санчата, сіла: «Гей, бичок-третячок!» Аж бичок не везе. Вона його батогом... Як ударила, а віхоть соломи й випав; а горобці—хрррр!.. «А, сучого сина вовчик!... Постой же, каже, я тобі згадаю!» Та й пішла.

Лягла на шляху, та й лежить. Йідуть чумаки з рибою; вона притайілась,—мов не жива. Чумаки дивляцця—аж лисиця: Візьмім, кажуть, брацця, та продамо,—буде за що хоч погріцьця!» Скинули йійі на останній віз, та й пойіхали. Йідуть, та й йідуть. А лисичка сестричка бачить, що вони не дивляцця, та все кида по рибці на дорогу, все кида... От, як накидала вже багато, тоді нишком и сама злізла. Чумаки ж пойіхали собі далі, а вона позбірала рибку, сіла, тай йість.

Коли це біжить вовчик: «Здорова була, лисичко-сестричко!»—«Здоров, вовчику-братіку!»—«Що ти робиш, лисичко-сестричко?»—«Рибу, каже, йім.» «Дай же й мині!»—«Піди собі налови.» —«Так як же я наловлю, коли я не вмію?»—«Ну, як знаєш,» а я не дам и кісточки!»—«Так хоч навчи мене,—як наловить.» А лисичка й дума: «Постой же! ти мого бичка-третячка ззів,—я тепер тобі оддячу!» —«А так, каже, піди до ополонки, устроми в ополонку хвіст, та потихеньку води и приказуй:—Ловись, рибко, мала й велика! ловись, рибко, мала й велика! то вона й наловицця.»—«Ну, спасибі за науку!« каже вовчик.

От, прибігає вовчик до ополонки, устромив в ополонку хвіст: «Ловись, каже, рибко, мала й велика!» А лисичка з очетету: «Мерзни, мерзни, вовчий хвіст!» А мороз на дворі такий, що аж шкварчить!... Вовчик усе хвостиком воде, та: «Ловись, рибко, мала й велика!» А лисичка: «Мерзни, мерзни, вовчий хвіст!» Поти ловив вовчик рибу, поки хвіст так и прикипів в ополонці!.. Тоди лисичка в село: «Ідіть, люді, вовка бить!» Люди як вискочать—з кочергами, з рогачами, з сокирами...

Вбили того вовка—и пропав бідний! А лисичка й досі живе у своїй хатці.

(Записана въ г. Полтавѣ, на Кобищанахъ.)

5.

ЛИСИЧКА-СВАХА. *)

У якимсь-то царстві, у якимсь государстві, жив собі дуже багатий пан. От, треба тому панові наймита—нікому свиней пасти. Посилає пан прикащика шукать свинаря: «Тільки, каже, з такою умовою, щоб, як вибуде год,—день поля на год, а не вибуде, то нічого не плачу.» Пішов прикащик по селу, роспитує: чи нема де якого нетяги? «А там и там, кажуть, живе дуже убогий парубок,—він піде.» Ото й наняли того парубка. Вибув,—він год, и дали йому день поля на год.

От він иде од пана, та й дума: «Служив я, дума, год—вислужив день поля на год,—що мині з ним робить?» Думав-думав: «Посію баштан... чи не розбагàтію?» Думав-думав: «А чим же я, каже, те поле зорю, що у мене ні волів, ні плуга?..» А далі й надумався: «Піду до пана.» Приходить. «Пане каже, любий, пане, каже, милий! служив я у вас год, вислужив день поля на год, та нічим мині зорать його... Чи не зорали б ви мині? я б уже вам одробив.» Пан зглянувсь на його «Добре», каже, «зорю!»

Зорали ту нивку, посіяв він баштан. И як уродив же той баштан! То кавуняччя—оттаке! а дині—оттакі!.. Парубок так радіє, та Бога хвалить, та панові дякує! Постройів собі курінь серед баштану, там и живе—баштану стереже. Тільки, як стали пристигать дині, помічає він, що оце у день лежала така гарна динька, а наранок устане: одна шкарулющина! «Ну,

*) См. вып. I, № 18,—32 стр. 33: *Бідний чоловік и Лисиця.*

дума: «я таки престережу, хто мої дині переводить,—я йому дам!»

От, настала ніч. Сів він у куріні, стереже. Коли чує—хрум—хрум! Він потихеньку туди,—аж там лисичка; він підкрався та—хіп їйі за хвіст! та й піймав. «Агá!» каже, «я тобі дам динь!» Та як замахнецця... «Ой, чоловіче-голубчику, каже лисичка: не бий мене, я тобі у великій пригоді стану?»—«А дині йістимеш?» каже. Та їйі ціпком... А вона просицця: «Хоть живу, каже, пусти мене,—я й то тобі у великій пригоді стану!» Див-див, тільки дух їйі чуть; а далі й питає: «У якій же ти мині пригоді станеш?»—«Я, каже, тобі висватаю царівну!»—«Ну, гляди!» Та й пустив: «Ото хитра! дума: за царівну свата...»

От, лисичка до царя. Там їйі не пускають, виганяють.. «Треба мині самій царя бачити,—пустіть! я щось йому скажу.» Їйі гонять, а вона у дворець прецця. Царь и почув. «Що там за лемент?» питає. «Та тут, кажуть, волоцюга приплелась...»—«Упустить,» каже царь. От їйі й пропустили. Вона цареві в ноги: «Царю-государю! каже, змилуйся, що я до тебе з недоброю вістю прийшла!»—«З якою недоброю вістю?» пита царь. «Так и так, каже: була я у змія, хвалився він мині, що буде твоє царство воювати—дочку твою возьме за себе... Так я оце прийшла тобі росказати...«—«Ох, мині лихо!» ухопився царь за голову: «а у мене ж и військо не готове!..» Та на царедворців: «Ге, сякі-такі!.. мене хочуть воювати, а ви нічого не знаєте!..» Лаяв їх, лаяв... Нічого робити: «Кличте раду!» гукнув. Тут де не взялись: генерали, сенатóри, панства усякаго поназбігалось,—радяцця: як їм того змія повоювати? Радились-радились—нічого не врадять: нема війська! А лисичка знов цареві в ноги:» Царю-государю! змилуйся, каже, що я тобі поражу: є у мене царь-Курінний,—як оддаси за його дочку, він того змія повоює!» Царь и сюди кинувсь, и туди кинувсь— нічого робити: «Як повоює, каже, то вже оддам!«

Прибігає лисичка до куріня: «Здоров, Курінний-царю!»—«Здорова була, лисичко-сестричко!»—«Я тобі добру вість принесла.»—«Скажеш», каже.—«Була я у царя, за тебе царівну сватала; так царь сказав: як повоює, каже, змія, то оддам.... Ходім воювати!»—«Тю-тю, дурна! каже парубок: як же мині його звоювати, що я не знаю?..»—«Нічого, звоюєш: мене слухай, все гаразд буде! Одягайся, ходім.»—«А баштан, каже на кого покину?..» Вона як почала його вмовляти,—пішли.

Идуть та йдуть: лисичка попереду біжить, парубок позаду йде. Колп на зустріч йіде змій: так и сипле искри, так и сяє! «То, каже лисичка, змій йіде. Ти, каже, постій тут під копицею (на луці були), а я побіжу вперед до його.» Став той парубок під копицею, дума: «Пропав же я!» А лисичка побігла до змія.» Здоров, змієку-братіку!»—«Здорова, лисичко-сестричко!»—«Що я тобі скажу, змієку-братіку! каже лисичка: біжу я оце до тебе з недоброю вістю: иде на тебе царь войною: хоче тебе звоювати и все твоє багаство одняти!»—«Де ж він? далеко?» пита змій» Як-би, каже, далеко, а то—близько!»—«Що ж мині тепер робить з собою?» пита. «А що робить? каже лисичка: он, під копіцею, стойіть чодовік, оддай йому усе своє—и коні, и колясу и одежу, а сам уберись у його одежу, та й иди собі до дому: царь тебе не пізнає... а то—пропав!» Змій мерщій одежу з себе, а свиту на себе,—та далі! «Спасибі лисицці, од смерти збавила!..»

Тоді той баштанник убрався у золоту одежу—и такий став гарний, що хоч не схочеш, то полюбиш! Сів у колясу, пойіхали.» Бач, каже, ти боявся!» Прийіхали до царя. Лисичка цареві в ноги: «Царю-государю! каже, кланяєцця тобі царь Курінний и шле подарунки: він повоював змія, просить дочку твою за себе!» Царь зрадів, царица зрадила, царівна.... Повискакували, беруть його, ведуть... А через тиждень и весілля справили. И я там був, мед-вино пив, в роті не було, а по бороді текло.

(Записана въ Миргородскомъ у. Полт. г.)

6.

КОТИК.

Не знаю в якимсь-то царстві, жив собі чоловік, а у його було три сини. От, як умер батько, зосталася їм худоба: млин, и хлів, и, кіт. «Нум, кажуть, ділицьця.« —«Нум.» От и поділились. Старший же собі узяв млин, середульший—хлів, а найменшому кота дали: «Ти, кажуть, малий, тобі не багато треба!»

От він—нічого вже робить—лежить на печі, та давай плакать. А кіт лежить на комені, та й каже: «Пане мій милий, пане мій любий! чого ти плачеш?» —«Як же каже мині не плакать, що тільки один ти мині достався... А що мині з тебе?» А кіт и каже: «Не плач, дай мині мішок,—я піду хліба достану тобі и собі.

Узяв кіт мішок, набрав капустяного листя, пішов у хлів, та й положив, де кролі водились; а сам сів, стереже. То це прийде кролик, улізе в мішок, а кіт тоді зза куща, та мішок завъязав и поніс до царя. «Кланяєцця, каже, пан Запічаньский,—прислав подарунок!» То царь подякує гарно и звелить насипать у мішок хліба, и грошей дасть. От котик принесе зерно, змелють у братовім млині—и є їм що їісти.

Середульший брат якось и довідався, що котик у його хліві кролів ловить, та й каже: «Слухай, брате, не пускай свого кота в хлів, а то— тільки його и бачив! Сучого сина звірюка, половину кролів видавив...» Пан Запічаньский лежить на печі, та й плаче; а котик и підглядів: «Пане мій любий, пане мій милий, чого ти плачеш?»—«Як же мині не плакать, каже, що так и так: казав брат, що він тебе убъє, щоб кролів не ловив у його хліві.»—«Неплач! каже: усе гаразд буде.»

От, котик и довідався, що царь з дочкою гулятиме біля річки. Прибігає до-дому, та й каже. «Пане мій милий, пане

мій любий, ходім до річки!»—«Чого?»—«Та ходім! тобі не знать чого, а ходім! Та роби, каже, те, що я тобі скажу: буде добре тобі и мині.»

От и пішли. Ходять по-над річкою; коли дивиця — и царь уже йде з дочкою. Котик и каже: «Пане мій милий, пане мій любий, скидай сорочку, та скакай у воду и кричи: рятуйте, хто в Бога вірує!» Він сорочку з себе, та в воду... «Рятуйте!» кричить, «рятуйте, хто в Бога вірує!» Царь и почув. А кіт підбігає, та й каже: «То пана Запічаньскаго розбойники обідрали и у воду вкинули... Недай йому загинути!» — «Ой лишенько! каже царівна: це того пана Запічаньскаго, що нам кроликів присилав?»—«Того самого», каже кіт. Царь зараз гукнув... Тут назбігалось народу, рибалок, невід закинули и витягли.

Царівна й просить у батька: «Возьміть, каже, тату, пана Запічаньскаго у дворець, однак він такий добрий—и кроликів нам присилав!» Царь и взяв його; одягли причепурили... От, царівні він так уподобався, що й поженили йіх через кільки там часу. И панові добре, и коту добре!

(Записана въ г. Миргородѣ, А. Я. Рудченкомъ.)

7.

СОЛОМЪЯНИЙ БИЧОК.

Жив собі дід та баба; дід служив на майдані майданчиком, а баба сиділа дома, мички пряла. И такі вони бідні—нічого не мають: що зароблять, то пройідять, та й нема.—От! баба и напалась на діда: «Зробі та й зроби мині, діду, соломъяного бичка и осмоли його смолою.»—»Що ти, дурна, говориш на ві-що тобі той бичок здався?»—«Зроби, я вже знаю на віщо.» Дід—нічого робить—взяв зробив соломъяного бичка и осмолив його смолою.

Переночували. От, на ранок баба набрала мичок и погнала соломъяного бичка пасти; сама сіла під могилою, — пряде

кужіль и приказує: «Пасись,—пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду! пасись-пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду!» Поти пряла, поки й задрімала. Коли це з темного лісу, з великого бору, біжить ведмідь; наскочив на бичка: «Хто ти такий? питає, скажи мині!»—А бичок и каже: «Я бичок-третячок, з соломи зробленний, смолою засмолинний.»— Медвідь каже: «Коли ти соломъяний, смолою засмолиний, то дай мині смоли, обідраний бік, залатати!»—Бичок нічого,—мовчить; медвідь тоді його зараз за бік, давай смолу оддерати. Оддерав-оддерав, та й завъяз зубами, та ніяк и не вирве. Сіпав, сіпав—ні! затяг того бичка бо' зна-куди.—От баба прокидаєцця, аж бичка и нема. «Ох, мині лихо велике! де це мій бичок дівся? мабуть, він уже до-дому пішов.» Та мерщій днище та гребінь на плечі, та до дому. Коли дивицця,—ведмідь у бору бичка тягає; вона до діда: «Діду, діду, бичок наш ведмедя привів,—иди його вбий!» Дід вискочив, оддер ведмедя, взяв и закинув його у погріб.

От, на другий день, ще ні світ, ні зоря, баба уже набрала кужілю и погнала на толоку бичка пасти. Сама сіла під могилою, пряде кужіль и приказує: «Пасись-пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду! пасись - пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду!» Поти пряла, поки й задрімала. Коли це з темнаго лісу, з великого бору, вибігає сірий вовк, та до бичка: «Хто ти такий? скажи мині!»—«Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолиний.»—«Коли ти смолою засмолиний каже вовк, то дай и мині смоли засмолити бік, а то сучого сина собаки обідрали.—Бери!—Вовк зразу до боку, хотів смолу оддерти. Драв-драв, та зубами й застряв, що ніяк уже и не оддере: що хоче назад, то ніяк.. Він так вовтузаецця з тим бичком! Прокидаєцця баба—аж бичка уже й невидно. Вона подумала: «мабуть, мій бичок до дому побрів,» та й пішла. Коли дивицця: вовк бичка тягає; вона побігла, дідові сказала. Дід и вовчика у погріб убинув.

Погнала баба и на третій день бичка пастись; сіла під могилою, та й заснула. Біжить лисичка: «Хто ти такий?« питає бичка.—«Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолиний.«—«Дай мині смоли, голубчику, приложити до боку: сучого сина хорти трохи шкури не зняли!»—Бери! —Увъязла и лисиця зубами, ніяк не вирвецця. Баба дідові сказала, дід укинув у погріб и лисичку.—А далі й зайчика-побігайчика піймали.

От, як назбиралось йіх, дід сів над лядою у погребі, давай гострить ніж. Ведмідь його й питає: «Діду, на ві-що ти ніж гостриш?» —«Щоб с тебе шкуру знять, та зробить з тіэйі шкури и собі й бабі кожухи.»—«Ох, не ріж мене, дідусю, пусти лучче на волю: я тобі багато меду принесу.»—«Ну, гляди!»—Взяв и випустив ведмедика. Сів над лядою, знов ножа гострить. Вовк його й питає: «Діду, на ві-що ти ножа гостриш?»—«Щоб с тебе шкуру знять, та на зіму теплу шапку пошить.»—«Ой, не ріж мене, дідусю, я тобі за те цілу отару овечок прижену.»—«Гляди!» И вовка випустив. Сидить, та ще ножа гострить. Лисичка виткнула мордочку, питає: «Скажи мині, будь гаскав, дідусю, на ві-що ти ножа гостриш?» —«У лисички, каже, гарна шкурка на опушку й на комірець, хочу знять.»—«Ой, не здіймай з мене, дідусю, шкури, я тобі и гусей и курей принесу!»—Ну, гляди!—И лисичку пустив. Остався один зайчик; дід и на-то ножа гострить. Зайчикъ його питає, а він и каже: «У зайчика шкура мъякенька, тепленька—будуть мині на зіму рукавички и капелюхи.»—«Ох, не ріж, мене, дідусю,—я тобі стьожок, серьог, намиста доброго нанесу, тільки пусти на волю!» Пустив и того.

От, переночували ту ніч, коли, на ранок, ще ні світ, ні зоря, аж—дер-дер! щось до діда в дверї. Баба прокинулась: «Діду, діду! щось до нас у двері шкряботить; піди, подивись.»—Дід вийшов, коли то ведмідь цілий улік меду припер. Дід узяв мед, та тільки що ліг, аж у двері знову—дер-дер! Коли вийде—аж повен двір овець вовк понагонив.—От, не забаром,

лисичка принесла гусей, курей—усякої птиці; зайчік понаносив стьожок, серьог, намиста доброго... И дід рад, и баба рада. Взяли, попродали овечки, та накупили волів, та став дід ходить тими волами у дорогу, та так разбогатіли, що не треба лучче.—А бичок, як не стало вже треба, поти стояв на сонці, поки й ростав.

(Записана въ Зеньковскомъ у. Полтавской г.)

8.

ДВА ТОВАРИШІ.

От, кажуть люде, щоб до Юрья було сіно и у дурня; а як до Благовіщення дозімував скотину, а на Благовіщення—хоч на лубочку вивези на лугъ, то вже не здохне.

Ото я вамъ скажу:

У одного бідного чоловіка конячка одним одна була, та й ту у велику силу до Благовіщення до зімувавъ, а на Благовищення чуть-живу вивіз на лугъ.—Ото як зачала та конячка гризти траву, той трошки подужчала. Чуть на ноги підвелась, и пішла дальш, од витру валяючи(сь).—

Ото йде,—коли зострічає його Прало такий кінь великій та дужий, що ніякого звіря не бойіцця,—тай каже: «Здоров був, товаришу!»—Глянув кінь на товариша, та й подумав:—Це не мині товариш,—та й одказав: —Добре здоровъя!—Отой пита ситний худого: «А куди ти йдеш?»—Та йду світ-зочи.—«Та й я туди ж, так нум товариші.»—То й нум!—сказав худий кінь.—Ото й пішли у двох.

Ото йдуть, та й балакають; а ситий и каже: «Скажи минї, як тебе звуть?» А худий одказав:—Пàкінь.—«А я Прàло», сказав ситий. «Ходім же тепер на залізный тік пробувати сили,—хто дужчий.»—Ходім!—сказав тоненьким голоскомъ Пàкінь,—бо він світові рад.—Ото Прàло каже: «Бий, Пàконю!

А той: —Бий ти!—От Прало як ударить, то аж тік гнецця, а Пакінь як ударив, то огонь креше. Ото Прало и задумався: «Який він силний,—не мій товариш! я як ударю, то искри не сипляцця, а тільки тік гнецця, а од його сипляцця искри!» А того и не знав Прало, що Пакінь підкований: хозяйін на зіму підкував, та й забув вирвати підкови, як на луг витяг.

От Прало й каже до Паконя: «Ходім, каже, товаришу, ище до моря:—хто більше води видме?»—Ходім,—сказав Пакінь. Ото пішли. Отъ Прало як духне, то чуть риби за хвости не хватить—аж до сухого. А Пакінь повісив голову у воду, язик висолопив, бо чуть-живий, а щука думала, що мъясо,—хіп його за язик, а Пакінь—клац йійі зубами, та й каже до Прала: «А що, товаришу, чи ти щò піймав?»—Ні, сказав Прало.—«А я піймав!» Ото глянув Прало на Паконя, та аж злякався, що таку щуку велику держав Пакінь у зубах, та й каже:—Ходім варити, товаришу,—тепер є щò!—А сам тільки, голову почухує та погляда на Паконя, та й дума:—Оце знайшов чорта не за свойі гроші!

Ото розіклали вогню, щоб варить ту рибу. Ото Прало й каже: «Сиди ти, товаришу, тут біля вогню, «я дров принесу.»—Ну, й добре! сказав Пакінь, та й сів и голову повісив: сказано—три часниці до смерти; а сорока думала, що не живий, та хіп його за язик, а Пакінь—клац зубами, та й держить у роті.—От Прало приходить, а Пакінь пита: А що, товаришу, чи піймав щò?—«Ні,» сказав Прало.—А я піймав!—одказав Пакінь. Дивицця Прало—аж справді держить сороку у зубах Пакінь. Здивувавсь Прало, та й каже: «А де це ти, товаришу: узяв сороку?»—Е, товаришу, сказав Пакінь, я під небесами літав, та й піймав!—Дуже зажурився Прало, та й каже: «Е, це не мій товариш: коли він у морі рибу ловить и птицю попід небесами, так куди мині зрівнятися! хоч я дужий и дуби с коріням ламаю, так я птиці й риби у морі не піймаю!»

Отак думав Прало про себе и міркував: яким би побитом од Паконя утекти?

Ото каже, подумавши, Прало: «Вари, каже, товаришу, а я піду, може, ще дров принесу.»—Добре,—сказав Пакінь.—И пішов Прало, та навкруги, та навтікача,—бижить та оглядається, та й каже: «Нехай тобі не чистий батько! ти не по мойій силі, хоч-би утікти од тебе.»—От біжить Прало, коли зострічає вовка. Вовк и каже: - Здоров будь, Прало! — «Здоров, вовче!» сказав Прало бо'знаяким голосом,—«та мовчи,»—Та що там таке, роскажи!—сказав вовк Пралові. «Ось що! став Прало росказувати: я зострівся с товаришом и хотів из ним побрататися; ото и пішли сили спр бувати—хто дужчий. То як ти скажеш: я як ударю, то залізний тік гнецця, а він як ударить, то вогонь креше! Ото пішли води дуть до моря; — то я як духну, то аж до сухого, а він и рибу піймав. От пішли варить тійі риби, то як на твою думку?—я поки дров приніс, а від уже й сороку піймав! Так я оце подивився, що не по мойій силі, та й давай тікáти від його.»—Так як же його звуть?—спитався вовк Прала. «Пакінь», сказав Прало.—Е, так я таких умію підголювати, сказав вовк: тільки покажи, де він —«Е, сказав Прало, я тебе туди не поведу, а полізмо на дуба, то покажу: ген-там на долині, під могилою, огонь палає—то товариш мій Пакінь роскладає.»—Ото подивився вовк и увесь затрусився и сказав:—Сиди ж ти, Прало, та дивись, а я піду и тобі шкуру принесу на чоботи, щоб нікого не боявсь, а нам віри няв, що ми таких братчиків уміємо підголювати!

Ото пішов вовк до Паконя, як ухватив за квіст—и до голови обдер шкуру... и Пралові подарував.—Оставсь Прало сам, а Пакінь пропав ні за цапову душу.

Оце вам казка, а мині бубликів в'язка.

(Записала М. Ничипоренкова, изъ Канева, передалъ М. Г. Щербакъ).

9.

ВОЛОХАТІ ЛЮДЕ.

Їхали люде кораблем по морі, и розбила буря їх корабель, и усі люде потопились—тільки один чоловік и не втопився: умів плавать. Приплів до дошки, та й сів на неї верхом, думає: як будуть кораблі, то візьмуть и його з собою.

Пливе він день, пливе и другий,—не видно не однісенького корабля. Сидить він на досці, та Богу молиться, щоб Бог помилував його. Коли зачав його вітер приносить до якогось берега, а над берегом була дуже здорова пуща. От він пливе понад берегом и просить Бога: «Коли б у цьому лісі хоч одна душа найшлась така, щоб мене виратувала!» Коли дивиться—аж стоїть на березі якась людина, ціла в шерсті. Як побачила його, то с ершу запищала, й далі як скочить у воду: вхопила руками за дошку ту, що він на їй сидів — и витягла його на берег, та так пищить коло його та роздивляється! А далі покинула його, а сама побігла в ліс.

Той чоловік дуже плакався, бо з-роду не бачив таких людей страшних; а далі й думає: «Що Бог дасть! буду сидіть: все одно десь прийдецьця тут пропасти... «Коли дивиться—аж біжить (вона) знов и несе три коріньці. Прийшла до його, сама перше разів зо два вкусила, а ніеля тикає и йому в зуби. Він не бере, та дивиться на неї. Вона бачить, що він не хоче брать,—знов сама кусає и тикає йому в зуби. Чоловік догадався и взяв цей корінець, и зачав їісти; вкусивъ раз—аж справді добре;—він иззів його зовсім. Вона оддала и ті два; він и ті поїв,—бо, звісно, виголодався добре.

Вона пищала-пищала коло його, а далі взяла його за руку и повела в ліс аж до своєї нори. Лізе сама перше в нору и за собою чоловіка тягне. Чоловік ще й гірше злякався,—зараз и прийшло на думку, що вже йому довго на світі не жить, що тут йому жаба й цицьки дасть... «Це вона мене

за-для того и привела, щоб иззісти у своїй норі.»—Иде й він у нору: нема що робить! Дивицця: нора здорова, неначе справді хата; замісь полу помощена велика купа комишу. Вона його пустила, а він сів и вже дожидає смерти... Аж ні: не зачіпає!

Пройшов день и другий,—не займа, тільки як сама куди виходить из нори, то його запірає, щоб не виліз та не втік. Прожив він там з год; вже й дитинка в їх найшлась,—тільки не таке, як слід: одна половина в шерсті, а друга гола! От вже вона стала йому більш волі давать: вже не запірає, як куди йде з дому, вже йому можна вийти з нори и походить по лісі цьому, що навкруг нори.

Раз якось лучилось так, що їйї дома не було, а він вийшов з нори, та й пішов скрізь лісом аж до моря. Коли дивицця—аж корабель пливе не дуже далеко від берега. И дуже він зрадів, що побачив, людей таких, як сам, та й зачав просить, щоб вони прийіхали до берега и взяли його з собою.

Карабель приплив до берега, и стали питать його люде ті, що були на кораблі: хто він такий, и звидкіля він, и як він сюди попав? Він їім сказав, що «ми їіхали на кораблі, але хвиля розбила наш корабель—и всі люде, що були на йому, потопились, що тільки я один не втопився: умів плавать, приплив до дошки, виліз на нейі, и мене вітер з дошкою заніс аж у цей ліс.» Корабельщики його и взяли з собою, и стали вже їіхать.

Коли дивляцця—аж прибігла ця людина, що в шерсті, над берег, и побачила того чоловіка, що жив з нею, уже на кораблі... Як запищить, як завищить! та й побігла в ліс. Взяла дитину и прибігла знову до моря: положила дитину на землі, на одну ногу наступила, а за другу потягла.... так и роздерла дитину на дві половині: білу половину вкинула в море, а ту, шо в шерсті була, закопала в землю.

(Запис. въ с. Дударяхъ Каневскаго у. Кіевской г. І. Шевченкомъ).

10.

ПЪЯНИЦЯ и ЧОРТ. *)

Був собі один чоловік, та такий пъяниця—день и ніч без просипу пъе! От, та й допився вже до того, що усю чисто худобу пропив: одна тільки хатка зосталась... От, раз, иде він з шинку до дому, та й журицця: «Чим то я завтра похмелюсь, що я всі свойі гроші пропив? а тут ще немає чого шинкарці и в заставу отдать!.. «Коли це перебіга йому дорогу чорт:—«Здоров, чоловіче!»—«Здоров, чорте!»—«Чого ти, чоловіче, такий сумний та невеселий?»—«Еі, каже, я нічо̀го...»—«Та де вже, каже чорт, нічо̀го: я бачу: ти чогось журисся!»—Як пристав до того чоловіка: «Скажи та й скажи!»—«Що ж? каже чоловік: пропив я усі гроші—завтра нічим буде й похмелицьця... нічого и в заставу отдать,—то я й журюсь!»—«Не журись, я тобі поможу!»—«Де вже ти мині поможеш, що у мене немає нічого?!..» А чортъ и каже: «А що̀ ти, каже, мині, чоловіче, даси, як я тобі дам багацько грошей?»—«А що я тобі дам, каже,—коли я немаю нічого?»—«А отдаси душу?» пита чортъ.—«Тю, дурний! каже: чи вже ж таки свою душу отдать?! Адже як я дам тобі душу, то тоді мині не тільки грошей, та й нічого не треба....» А чорт йому й каже: «Ти, каже, не зараз отдаси, а через девъять рік.»—Чоловік и задумавсь: чи давать, чи ні? А потім подумав: «Чи возьме він душу, чи не возьме, а як дасть грошей, то буде чим похмелицьця! А за девъять років я наживусь на світі...» Та й каже: «Дам.»—«Напиши ж, каже чортъ, міні рòсписку, що ти оддаєш свою душу, а то я так не повірю!»—«Як я, чоловік каже, буду писать—я не вмію! та й чим його написать?»—А чортъ и каже: «Уріж мизинного пальця, та що небудь наредуй на ці бумазі: я вже буду знать!..» От чоловік

*) См. выпускъ I, стр. 66—67=*Ковалъ и Чортъ.*

урізав мизинного пальця, написав отдав ту росписку. «Гляди ж, каже, чорте, щоб гроші були!» — «Добре, каже, добре!» — От чорт ковтнув ту росписку, попрощались и пішли своєю дорогою.

Приходить чоловік до-дому, — жінка й напустилась: «Що ти робиш, сякий такий сину! Чи в тебе Бога в животі нема, що то ж таки чужі люде, як люде, а ти все по тих шинках тягаєсся,—пъяниче, ледащо!..» Лає його, лає! — «Не лайся, каже, дурна! постой трохи...» Так жінка аж під стелю — таку бучу збила! Лаяла-лаяла, а потім — усе таки жаль чоловіка—вечерять дала. От, чи вечеряв він, чи ні, — полягали спать. Коли так, у-північ, прибігає чорт — гроші приносить. Висипав ті гроші по серед хати — вони й забрязчали, а жінка й подумала... «Чоловіче, каже: чи ти не знаєш, що воно забрязчало?» — А чоловік и каже: «Мовчи, то гроші!» — От чорт і наносив за ніч аж ців хати грошей. Повставали в-ранці — аж вони такі багаті! — Тоді взяли ті гроші закопали під полом, та по трошку беруть, та й живуть собі, як не треба лучче.

От, як розжився той чоловік, то покинув и пить, — и такий побожний зробився: ні празника, ні неділі не пропустить: усе Бога молить, щоб Бог його помилував, що він чорту душу... От Бог бачить, що він такий став,—та й змилувався над ним. И каже янголю: «Жаль мині того чоловіка, що чортові отдав свою душу. Треба його спасти!» Та й каже: «Иди ти, каже, до того чоловіка, та просись на ніч: як пустить, то ти йому роскажи, що робить, щоб чорт у його душі не одібрав.»

От янголь зробився старцем, та й пішов. Так уже надвечір приходить до тих людей. «Добривечір, каже, люде добрі» — «Здоров, старче Божий!» — Він просицця: «Пустіть, каже, люде добрі, переночувать: дорога далека з неба на землю, я підбився...» — «Иди, кажуть, старче, переночуєш!» — От

и пустили того старця. Жінка заходилась — наварила галушок; давай вони вечерять. Вечеряють вони, та й розбалакались: старець їм розсказує... А потім того чоловік и каже: «Ви, каже, старче Божий, по світах бували, усякого дива видали, а такого, мабудь, не бачили.» И почав розсказувать, як він чортові душу оддав. Тільки він каже не на себе, а на другого чоловіка...» Чи ви, пита, старче Божий, не знаєте, що йому робить?» — «Як, каже, не знать? знаю!» И давай навчать: «Скажіть, каже, тому чоловікові, щоб як прийде по душу чорт, та буде тягти його за собою, то щоб він попросив того чорта носидіть на лавці: то він як сяде, то зараз и прикипить до лавки. Тоді хай його не пускає аж поки чорт не отдасть тийі роспискы, що взяв.» — От, пєреночували, — старець подякував и пішов.

От виходить уже девъять рік. Чорт прибігає до чоловіка, будить: «Уставай! каже: доки ти спатимеш? Пора уже тобі ити до мене!» «Ох, каже, чорте, постой ще хоч трохи!» — «Уставай, уставай! гонить: ніколи ждать.» — «Посидьте, каже чоловік, у мене на лаві, поки я хоч з жінкою та з дітьми попрощаюсь!» — «Ет, ще вигадав прощацьця! ходім!» — «Постой же, каже чоловік, хоч я убирусь... посидь на лаві.» — От и став чоловік убірацьця, а чорт и сів на лаві — та так зразу и прикипів. — Чоловік убрався: «Ходім, каже, чорте!» А чорт тоді — смик-смик, — ніяк не одірвицця од лави... Чоловік и каже: «Тепер ти мині ніймався!» Чорт — аж лава тріщить — смикаєцця, та плює, та лає, та нахваляєцця... А потім — смикався-смикався — та давай просить: «Пусти, каже, мене, чоловіче, — я вже тебе ніколи не займу!» — «Як отдаси, каже чоловік, ту росписку, що взяв з мене, то пущу; а не отдаси — то як хочеш!» Чорт пресицця: «Дав-би, каже, та немає з собою!» — «Ну, то заприсягни, що ти більше не будеш одбирати у мене душу.» — Чорт так клянецця та божицця, що, мов, «ніколи, та й годі!» — «Ну, гляди ж!» каже чоловік, та й звів його з лави. Чорт як рвонецця — тільки пил схватився...

Коли це, на другу ніч, шумить, гуде - чорт чорта несе. «Уставай, гонить, сякий-такий сину! Ти думав, що я тобі подарую?» — «Отепер же ми, каже чоловік, пропали, жінко!» А чорт репетує та гонить: уставай, та й уставай! «Ох, каже, чорте, постой же, хоч я уберуся та з дітками попрощаюся!» А чорт його гонить, як в потилицю не штовхає. — От, чоловік убрався, попрощався з жінкою, з дітками — плачу такого! пішли.

Чи довго вони собі йшли, чи не довго, — чоловікові й забажалося пить. От и зійшли вони на такий пустирь, що бур'ян аж у чоловіка, и на тім пустирі стоїть дика груша, а на йій груші—та такі терпкі та кислі, що й не можна! От вони идуть через той пустирь, а чоловік и каже: «Ох, чорте! коли б ти знав, як мині пить хочецця... де б його, хоч би капельку?..» — «От, невидав я тебе!» каже чорт: «уже ж я нестану просить води для тебе! та де його тут и випросиш?» — Идуть та й идуть, — чоловік аж валяєцця, так пить хоче. Аж грушка. Чоловік и каже: «Постой, каже, чорте, хоч я собі грушок вирву, — буде чим душу проквасить!» — «От, невидав я тебе! Поки ти злізеш та нарвеш, то й півень заспіває!» А чоловік так просить: «Вирви хоч ти сам, хоч одну!» — Чорт — нічого робить — зжалився: поліз на грушу, нарвав грушок, та тільки що хотів злазить — коли ні! Він смикаєцця, кричить, верещить — аж грушу вивертає з коріння, так сіпаєцця — ні! А тут уже швидко начне й на світ благословицьця. Він бачить, що нічого, та давай просить: «Пусти, каже, мене, чоловіче-голубчику: я вже ніколи,—тільки пусти!» — «Як отдаси, каже чоловік, росписку, то пущу, а не отдаси, то тут и зогніеш на дереві!» — Чорт аж плаче та просить; а чоловік уже йому одно. Коли це вівень на селі: «Кукуріку!» — «Ой, пусти мене, пусти, голубчику: я вже ніколи!..» — «Давай росписку, то пущу!» — «Я тобі душею клянуся, каже чорт, що нічого ніколи!..» — «Е, каже чоловік: знаю вже я тебе!» — А це півень на селі вдруге: «Кукуріку!» — Чорт

сам не свій... «Ой, пропав же я, каже: пусти мене, пусти!» А чоловік усе одно... Тоді чорт—нічого робить взяв та й виписував росписку. Чоловік тоді його зсадив з груші; чорт—як закурів... И вже ні оли не приходив за душею.

(Записана въ Кіевѣ.)

II.

УБОГИЙ ЧОЛОВІК и ЧОРТ.

Давно колись те діялось. Як ходив Бог, и Петро и Павло по землі, а йшов бідний чоловік у Степанці на ярмарок, а може куди инше. От доганяє його чорт—жене девъять кабанів на ярмарок, та й каже: «Здоров був, чоловіче!»—Добре здоровья,—одказав чоловік. А чорт и пита: «Куди так про(с)тягнувся, небораче? «А чоловік каже:—У ярмарок схотілось піти, та й не знаю—чи що застану, що уже так нерано.—«Е, каже чорт, и я оце опізнився, а може якого шага утургував-би, та й було б на обихідку.»

Ото идуть, та й балакають идучи. А чорт и каже: «Знаєш же ти що, чоловіче? на тобі оці девъять кабанів, а мині од(д)аси через пъять років з баришем!» - Добре,—сказав чоловік. Бо чорт би и не одав, та—на лихо йому - досвіток захватив. А убогому чоловікові инакше ковінька: роспрощався из чортом и завернувся до дому из тими кабанами; а чорт у своє місто пішов.

Ото жене чоловік ті кабани, а жінка й побачила, та й каже: «Чого це ти, чоловіче, так швидко з ярмарку, и чиї це ти такі великі кабани гониш?» -- Та мовчи, жінко, каже чоловік: чиї б я гнав, як не свої! — «А деж ти узяв?» пита жінка.—Бог нам дав, що ми такі бідні—то це нам щастя,—каже чоловік.—«Е! щастя, каже жінка. А люди що скажуть? Знають, що у нас нема и копійки грошей—то й буде ще нещастя.» - Та яке кому діло до того?—каже чоловік. А ти уже и злякалась! хіба ти подумала, що я украв,—нихай мене Господь сохранить!—«Як на твою думку?.. «Я не

знаю, каже жінка, де ти їіх узяв.» — Е, голубонько! як не знаєш, то й мовчи,—каже чоловік. А мині дав один чоловік оці кабани на пъять років, а через пъять год, щоб од(д)ать йому из процентом:—він прийде до нас. Сто ми ці кабани поколим та попродаєм, то буде у нас хліб и сало; а поки суд та діло, то пъять років мене, то, може, забогатієм, та погодуэм другі кабани — и одамо тому чоловікові. — Отак порадивши, и зробили: покололи кабани и сала понакладали дуже багато. Аж прийшла пора из чортом рощитуваціьця.

От, приходить чорт: «Здоров будь, чоловіче!»—Добре здоровъя,—одказав чоловік. «А давай процент!» каже чорт.—Е. чорте, будь ласкав, пидожди хоть трохи,—каже чоловік: може, я зароблю, або кабани погодую, то й од(д)ячу тобі.—«Е, каже чорт, як я другий раз прийду, то не те скажу!» та й пішов чорт у своє місце. А бідний чоловік задумався: щб-то він буде казати?

От через тиждень ишов Бог, и Петро и Павло через те село, де жив той чоловік, и упросились вони на ніч до того чоловіка.—Ото усі полягали спать, а Бог сів біля вікна за стіною.(?) Коли приходить и чорт, та й каже під вікном: «А що один дуб на степу?»—«То не ліс!» одказав Бог:— «А що два?»—Двоє очей у лобі—то, здаецця, не каліка!»—«А що три?» — Бог, и Петро и Павло — то й три! — одказав Бог. «А що чотирі?» — Четверо коліс — то й віз! — «А пъять?» — Пъять пальців на руці, то, здаецця, не каліка! — «А що шість?» — Шість волів у плузі: иди, та й ори! — «А сім?» — Сімак лошак— сідай, та йідь!—«А що вісім?« —Вісім дівок — то й танець.—«А що девъять?»—Гнав чорт девъять кабанів — и од(д)ав бідному чоловікові на процент....—«Ну, правда твоя, сказав чорт, — твойі кабани!» А сам пішов, куди йому треба було.

Ото усі повставали—и той чоловік. А Бог каже: «Ну, поживай здоров ті кабани — ніхто не прийде править процен-

ту!» та й попрощались из чоловіком и пішли, куди їм треба було. А чоловік и досі живе — и багатіє.

(Записана М. Нечипоренковою, изъ Канева; передалъ М. Г. Щербакъ.)

12.

УПИРЬ и МИКОЛАЙ.

У однім селі жило собі два сусіди: один же багатирь—дука, а другий такий убогий—нічого немає, тільки одна хатка, тай та валиця. — От, та й дожився той убогий до того, що вже и їісти нічого и заробить нігде. Він журицця—що̀ його робить? Думав-думав, та й каже: «Піду я, жінко, до багатиря: може, він якого карбованця позичить,—буде хоч за що̀ хліба купить.» От и пішов.

Приходить до багатиря. «Здорови, паноче!»—«Здоров!»—«Я до вас, паноче, за ділом...»—«Кажи—яке там діло? «пита багатирь. — «Ох, бодай його, каже, не казать! Та то́ — дожився оце до того, що ні ріски хліба, ні шага грошей.... Так оце я прийшов до вас, паноче: чи не позичили б ви, спасибі вам, хоч карбованця? Я розстараюсь, то оддам!» — «А хто ж, пита багатирь, за тебе поручицця?» — «Хто ж би, каже, за мене поручився, що я такий бідний?! Хіба поручицця за мене Бог святий та святий Миколай...» Позазує на по̀кутя... А святий Миколай з божничка: «Позич, каже, позич на мене: Бог тобі оддасть!»—«Ну, гляди, багатирь каже, щоб оддав!»— Та й позичив. Убогий подякував, и пішов до-дому радіючи.

От, багатирь того̀ й нерощитує, що йому Бог оддасть — чи в свотині, чи в дітях, чи в своєму здоровью, чи в хлібі святому... Та ждав-ждав — не несе убогий грошей, — він до його. «Де, каже, такий и такий сучий син? чому він не несе мині грошей?

Як позичать, так и знав, а оддавать, то й забув...» Жінка того убогого плаче, та й каже: «Де вже йому оддать, коли він на тім світі!» Бо, бач, той убогий пожив трохи, та й умер... Багатирь лає... Приходить до дому, та до образа: «Так ти, каже, так ручисся?!» Та зняв Миколая з божничка, та повидовбував йому очі, та давай бить.

Див-див, нéхтував нехтував, а далі й викинув у калюжу, та й топче: «Я тобі, каже, дам ручицьця!...» Аж иде хлопець—так годів, може, дванадцять. Бачить, що він так святого Миколая нехтує, та й каже: «Що ти, дядьку, робиш?»— «Бью, каже, оцього....., щоб знав, як ручицьця за ледащо! А то взяв на себе карбованця, а тепер—з кого я возьму, що той скурвий син умер? Так я оце бью.»—«Не бий, каже, дядьку, я тобі верну карбованця, а ти мині оддай образ.»—«Бери, каже, бери,—тільки гляди принеси карбованця!»

От той хлопець прибігає до дому, та до батька: «Тату, каже, дайте мині карбованця!»—«На що тобі, сину?»—Так и так, каже: «куплю образ.» И росказав, як той бувшір бье святого Миколая.—«Де нам, каже, сину, тих карбованців набратись,—що ми сами бідні, а то багатирь...»—«Ні, дайте!» Як узяв просить—випросив. Побіг мерщій, заплатив тому багатирю карбованця, а образ собі взяв; обмив його гарненько, поставив між васильками... От и стали вони жить.

А в того хлопця та були дядьки — багаті купці усякий товар продають—у чужу землю на байдаках возять,—там свій товар спродають, а собі наберуть.—От, и йідуть дядьки ті у чужу землю, а він и собі просицця: «Возьміть и мене!»—«Куди ти пойідеш?! Ми, кажуть, товар повеземо, а ти чого?»— «И я, каже, повезу.»—«Що ж ти повезеш?»—«Я, каже, пальків нароблю, та й повезу!» Дядьки сміюцця з його, яким він товаром дума крамарювать; а він просицця, та й годі. «Ну, нічого з тобою робить,—йдь! тільки не багато свого товару бери, бо у нас у самих повні байдаки.» От зрушували бай-

даки, понабірали товару, и він положив свої вальки, взяв Миколая з собою—поїхали.

Йідуть та йідуть. Чи довго там йіхали, чи недовго—приїздять у инше царство, у инше государство. А в тім царстві, у царя була одним одна дочка, да така гарна, що й Боже-світе! ні здумать, ні згадать,—хіба доброму молодцю в казці сказать. От, царівна та пішла якось на річку купатись, та брівши у воду й не перехрестилась, а нечиста сила й підскочила... Вийшла царівна з води, та й занедужала, да так занедужала, що—дух святий при хаті! и казать страшно... Сказано—нечиста сила убралась... Що вже неробили, стільки знахарок не кликали—нічого... Помаялась щось кільки день, та й умерла!.. От царь збірає громаду—хто б їйі одчитав: «Хто, каже, одчита їйі, дам тому півцарства, півпанства.»

От скільки там небралось—не одчитають, та й годі. Оце з вечера піде, а на ранок тільки кісточки викинуть с церкви... Царь розгнівався дуже: «Сюди, каже, усяка сволоч найіздить,—вони це так и поробили!» И дав приказ, щоб найіжжі купці йшли їйі одчитувати: «А не одчитають, я їх из свого царства не пущу!»

От, ходять купці... То так: з вечера піде, а на ранок тільки кісточки викинуть... Аж ось приходить черга и до дядьків—итти одчитувати. Вони журяцця: «Пропали ми!» А далі й намовидись: «Давай небожа піддурим!»—Покликали його. Старший дядько и каже: «Слухай, небоже! прийшла оце мині черга царівну одчитувати... Піди ти за мене: як переночуєш, то я тобі свій байдак подарую!»—«Е, каже небож, щоб и мене розірвала... не хочу!» А святий Миколай и каже: «Иди, и не бійся! Стань, каже серед церкви, обложись вальками и возьми з собою торбинку груш. То вона як буде сікацця до тебе,—то ти возьми грущі ровени, то вона грушки поти з биратиме, поки й пінень засниває; а ти все читай—и не оглядайся, щоб там не робилося!»

От настала ніч; він набрав вальків, узяв торбинку груш— пішов. Обложився кругом себе вальками,—став, та й чита. Коли так як у глупу ніч—як зашумить, як загуде, Господи! Коли це обручі у труні—лусь-лусь! а царівна й підводицця з труни, та прямо до його... То це: що хоче його взяти, та прискочить до вальків – та й назад; прискочить—та й назад... А він торбинку за гузирець—та й висипав груші; вони й роскотилися скрізь по церкві. Вона давай збірать... Аж-ось півень: «Кукуріку!» Вона й лягла у труну.—Стало на світ благословицьця; одмикають люде церкву, думають, що там тільки його кісточки... Коли одчиняютъ церкву—аж він чита. Вони так и поторопіли.

От на другу ніч другому дядькові ити. Він и просить: «Иди ти, небоже, за мене,—однаково ти вже одну ніч переночував, то й ще переночуєш; а я тобі за те свого байдака подарю.» А він каже: «Не хочу, боюсь.» А той Миколай и знов йому каже: «Не бійся, иди! обложись кругом вальками, и возьми, каже, торбинку оріхів: вона як буде до тебе сікацьця, то ти торбинку розвяжи и оріхи роскоти по церкві,—то вона поти збіратиме, поки й півень заспіває. А ти собі читай, та й годі, щоб там не робилося...»

Він так и зробив: обложився вальками, чита. Коли так як у-північ—як зашумить, як зареве, аж церква тріщить... А обручі у труні—лусь-лусь! а вона з труни, та й до його.. Сікалась-сікалась—ніяк не переступить через вальки! Вона аж вищить, аж огнем на його приска – та нічого! А він одно чита, одно чита—и негляне на неї... А далі й розсипав оріхи, вона й давай збірать... Коли півень: «Кукуріку!» А вона у труну ускочила, кришка закрилась... Приходять у ранці люде— аж він живий.

Ну, ото вже йому треба на третю ніч ити: за себе. Він и перелякавсь -- сидить, та й плаче: «Боже мій, Боже! що я собі наробив? лучче б було не йіхать... «А Миколай и знов

йому каже: «Не плач, усе гаразд буде! Возьми, каже, обложись вальками, обсійся маком свяченим, обкурись ладаном, и возьми мене з собою: — вона тебе не займе! А як вона устане з труни, то ти мерщій у труну... И щоб вона тобі не казала, як би вона тебе не просила — не пускай йійі, аж поки вона не скаже тобі: «дружино моя!»

От він и пішов. Став посеред церкви, обложився вальками, обсіявся маком свяченим, обкурився ладаном, став, та й чита. Коли так як у глупу ніч—як піднявся вихор, як зашумить, як загуде — плач та зик—аж церква тріщить,—ставники падають, образи падають... Господи, яке лихо! А труна тільки—лусь-лусь! И знов вона піднимаєцця... Устала з труни та як шугне́ по церкві... То це що прискочить до вальків—хоче його вхопить, то й одскочить; що прискочить—то одскочить...А полумъя так з рота й па́ше, так и па́ше. . Металась вона, металась по церкві—скрізь по кутках; а він тоді у труну, та й образ Миколая положив на себе. Вона біга по церкві, шукає його, та: «Тут був—та нема!» Біга, та: «Тут був—та нема!» Коли прискакує до труни—аж він там. Вона тоді як узяла його просить: устань, та й устань! «Я тебе, каже, не займу більше, тільки устань!» А він мовчить, та нишком Богу молицця. Вона біга біля труни та аж плаче, та просить: «Устань, голубчику! устань!» А він усе мовчить та нишком Богу молицця... А півень: «Кукуріку!»—«Ой, устань же, каже, дружино моя!» Він и встав.—Тоді вони попадали обоє на вколюшки, та давай Богу молицця: аж плачуть, та моляцця, та Богові дякують, що помилував...

Аж-ось, на ранок, зійшлися люде, царь прийшов—идуть у церкву: чи одчитав, чи, може, тільки кісточки?.. Одмикають церкву—думають: »де вже йому животіти?—аж вони обоє стоять на вколюшках—та так прикро Богу моляцця! Царь зрадів, давай обнімати йійі, його... Почали велику одправу правити. От, дали йій усього святого—то так з нейі нечиста

сила й вийшла,—мов охрестили йійі за-ново.—От, царь дав йому півцарства, півпанства; пойіхали вони (купці) на байдаках у свою землю.

От, живуть вони, та й живуть—уже він и парубком став. И такий гарний, як написаний! А царь и собі живе з дочкою. Тільки вона все журиццяй—сама на себе не схожа стала, така журба йійі бере. Царь допитуецця: «Чого ти, дочко, журиеся?»—«Ні, таточку, я не журюсь!» А царь бачить, що вона журицця, та й годі. Уже допитувався, може, вона чим хвора. «Ні, каже, тату,—я сама не знаю чого...»

От, раз и приснився тому царю сон: так и так: «того твоя дочка журицця, що вона дуже любить того парубка, що одчитав йійі.» Царь прокидаецця, пита...» Люблю, каже таточку!»—«Чом же т.і мині, дитино моя, раніш не сказала!» Та прикликав гайдуків: «Йідьте, каже, зараз у таке й таке царство, там є парубок, що царівну одчитав,—щоб ви його привезли до мене!» Ті пойіхали, привозять. А він набрав усе таки свойіх вальків—прийіхав. Царь иде до його вальків куновать. Коли розібъють ті вальки—аж там каміння дорогоцінне.—Тоді царь взяв його до себе—и оддав за його свою дочку. Та й живуть гарно.

(Записана въ г. Гадячѣ, Полтавской г.)

13.

КРИВЕНЬКА УТОЧКА.

Був собі дід и баба, та не було у йіх дітей. От вони собі суммують; а далі дід и каже бабі: «Ходім, бабо, в ліс по грибки.» От пішли. Бере баба грибки, коли дивицця—у кущику гниздечко, а в гніздечку уточка сидить. От вона дідові: «Дивись, діду, яка гарна уточка!» А дід каже: «Візьмімо

йій до дому, нахай вона у нас живе. «Стали йій брать, коли дивляцця — аж у нейі ніжка переломлена. Вони взяли йій тихенько, принесли до дому, зробили йій гніздечко, обложили його піръячком и посадили туди уточку, а сами знов пішли по грибки.

Вертаюцця — аж дивляцця, що у йіх так прибрано, хліба напечено, борщик зварений... От вони до сусід: «Хто се, хто се?» Ніхто нічого не знає.

На другий день изнов пішли дід и баба по грибки. Приходять до дому - аж у йіх и варенички зварені, и починочок стойіть на віконці. Вони знову до сусід: «Чи не бачили кого?» Кажуть: «Бачили якусь дівчину, од криниці водицю несла. Така, кажуть, гарна!—тільки трошки кривенька.»

От дід и баба думали-думали: «хто б се був?» ніяк не згадають... А далі баба дідові каже: «Знаєш що діду? Зробим от-як: скажем, що идемо по грибки, а сами заховаємося, та й будемо виглядать—хто до нас понесе воду.» Так и зробили.

Стоять вони за коморою, коли дивляцця—аж из йіх хати виходить дівчина с коромислом: така гарна, така гарна! тільки що кривенька трошки... Пішла вона до криниці, а дід и баба тоді в хату; дивляцця— аж у гніздечку нема уточки, тільки повне піръячка. Вони тоді взяли гніздечко, та й укинули в піч, воно там и згоріло.

Коли ж иде дівчина з водою. Ввійшла в хату, побачила діда и бабу и зараз до гніздечка — аж гніздечка нема. Вона тоді як заплаче!... Дід и баба до нейі, кажуть: «Не плач, галочко! ти будеш у нас за дочку; ми будемо любить тебе и жаловать, як рідну дитину.« А дівчина каже: «Я до віку жила б у вас, як би ви не спалили мого гніздечка та не підглядали за мною; а тепер, каже, не хочу! Зробіть мені, діду, кужілочку и веретенце — я піду од вас. «Дід и баба плачуть, просять йій зостацця; вона не схотіла.

От дід тоді зробив йій кужілочку и веретенце; вона взя-

ла, сіла на дворі и пряде. Коли ж летить стадо утят; побачили йійі и співають:

«Он-де наша діва,
Он-де наша Йіва:
На метеному дворці,
На тесаному стовбці,
Кужілочка шумить,
Веретенце дзвенить...
Скиньмо по піречку,
Нехай летить з нами!»

А дівчина йім одказує:

«Не полечу з вами:
Як була я в лужку
Виломила ніжку,
А ви полинули—
Мене покинули!»

От вони йій скинули по піречку, а сами полетіли далі. Коли летить друге стадо—и сі те ж:

«Он-де наша діва,
Он-де наша Йіва:
На метеному дворці,
На тесаному стовбці,
Кужілочка шумить,
Веретенце дзвенить...
Скиньмо по піречку,
Нехай летить з нами!»

Дівчина и йім те ж одказала, и вони полетіли, скинувши йій по піречку.

Коли ж летить трете стадо; побачили дівчину и зараз:

«Он-де наша діва,
Он-де наша Йіва:

На метеному дворці,
На тесаному стовбці,
Кужілочка шумить,
Веретенце дзвенить...
Скиньмо по піречку,
Нехай летить з нами!»

Скинули їй по піречку, дівчина увертілась в піръячко, зробилась уточкою и полетіла з стадом. А дід и баба изнов остались сами собі.

От вам казочка и бубличків въязочка.

(Записана въ х. Мотроновкѣ, Борзенскаго у., Черниговской губерніи.)

14.

Г О Л У Б.

Як був собі дід та баба та у них було двоє діток: син и дочка. Дочку ж вони любили, а сина то й ні. Аж-ось настає голод, у а них ні кришечки хліба, ні цилини борошна... Вони—що робить? «Заріжимо, кажуть, сина, однак він у нас ледащо!« Взяли та й зарізали, а мъясо поставили у хижку, щоб дочка не бачила.

А вони—син той та дочка—дуже любилися: одно без одного ні зість нічого, ні піде нікуди: усе вкупі, усе вкупі! Сказано вже—як брат та сестра. Як зарізали, дочка й питаєцця: «Тату! де це мій братік?» А дід и каже: «Ет! пішов десь грацьця...» От вона жде-жде—нема, та й питає в матері: «Мамо, мамо! де це мій братік, що так довго нема? Відколи пішов, та й нема!..»—«Хіба я хожу за ним.—одчепись!» Дочка вже й постерегла—сама не своя... От, у-вечері дід з бабою кудись одвихнулись, а вона й давай шукать. Шукала-

шукала, всі куточки облазила... Коли загляне в хижу—аж він там... Як узяла сльозами вмиватись!..

На другий день баба заходилась, наварила обідать, напекла м'яса... От посідали; баба й кличе дочку: «Иди, доню, обідати! «А та постерегла—не йде: «Обідайте, я не голодна, каже,—не хочу!»—Та иди, кажуть, хоч трошки м'ясця ззіси.»—«Ні, нехочу!» Так и не пішла.

Як пообідали, вона взяла ложечки поперемивала, а кісточки зібрала та під столом и закопала, та й полила водою. И так кажен ранок и вечір, візьме та й полива водою...

От, чи довго вони жили. чи ні,—аж з тих кісточок та вилетів голуб—и такий голубок гарний, сизий та волохатий! Баба й питаєцця: «Де це в нас такии голуб узявся? Видно—приблуда: десь од гурту одбився...»—«А може, каже, мамо, од ястріба ховався!..» А того й не признаєцця...

Коли сіли обідать, а той голуб злетів на жертку, та й кричить:

«Батенько ріже,
Душе моя!
Матінка пече,
Душе моя!
Сестриця—приберниця
Мойі кісточки прибірала
И під столом закопала,
Рано й вечір поливала,—
Бурку-ку, бурку-ку!

Ті, як почули, так и охололи, що й слова не вимовлять... От, пообідали. (Де вже їім той обід на думці !?)» А що стара, тепер робитимем?» пита дід. «А що? каже: заріжем!..» Дочка підслухала... Та як полягали спать, вона взяла того голуба и випустила.

Прокидаєцця баба, та хотіла того голуба зарізать—аж уже й нема... «Дочко, де це наш голуб?»—«Не знаю, каже,

мамо: він був у кучі між курьми.» — «Тепер же, каже, нема мабуть, сучого сина діти підгляділи та вкрали!» А та й не признаєцця, що то вона...

От, тільки що посідали обідать — аж той голуб так и забився у шибку, сів над вікном, та кричить:

«Батенько ріже,
Душе моя!
Матінка пече,
Душе моя!
Сестриця — приберниця
Мойі кісточки прибірала
И під столом закопала,
Рано й вечір поливала,—
Бурку-ку, бурку-ку!

Дід и баба так полякались!.. «Як-би нам того голуба піймать?» — «Зроби, діду, сільцѐ — ти його, каторжного, піймаєш!» каже баба. Дід и зробив сільце; насипав принади, поставив те сільце. То оце той голуб біля сільця ходить, а в сільце и не йде... И все на хаті сидить, усе на хаті: що зженуть, то він знов сяде. А як обід, він и прилетить до вікна та давай:

«Батенько ріже,
Душе моя!
Матінка пече,
Душе моя!
Сестриця — приберниця
Мойі кісточки прибірала
И під столом закопала
Рано й вечір поливала,—
Бурку-ку, бурку-ку!

От, стали й люде помічать: «Що воно за голуб, що все на хаті сидить?» Дід уже и груддям кидав и палицею: що зжене, то він знов сяде... От раз у сусі-

ди молотять на току. Коли так, у обідню пору, чують: щось співає:

«Батенько ріже,
Душе моя!
Матінка пече,
Душе моя!
Сестриця—приберниця
Мойі кісточки прибірала
И під столом закопала,
Рано й вечір поливала,—
Бурку-ку бурку-ку!

Молотники ті туди—аж голуб... Тоді до діда в хату. А дід уже ні в сих, ні в тих: нікуди діцьця—признався... От його тоді взяли привъязали до хвоста коневі, а бабу до другого коня—та в поле.... Там йіх и рознесли. А дочка заміж гарно вийшла та живе и хліб жує.

(Записана въ Полтавѣ, на Кобищанахъ.)

15.

ТЕЛЕСИК. *)

Буб собі дід та баба, а в йіх не було дітей. И дід журицця и баба журицця: «Щò ми під старість робитимем, що нам Бог дітей не дає?»—От раз баба й каже дідові: «Пойідь, та й пойідь, діду, у ліс,—вирубай мині деревинку та зроби колисочку; то я положу деревинку в колисочку та буду колихати: буде мині забавка! «Дід и пойіхав; вирубав деревинку, зробив колисочку... Баба положила ту деревинку в колисочку,—колише й пісні співає:

*) См: Зап. о Южной Руси, т. 2, с. 17—20=*Сказка объ Ивасѣ и Вѣдьмѣ*; Русскія нар. ск., Аѳанасьева, в. 6 с. 109—111—*Вѣдьма*.

«Люлі-люлі, телесику,
Наварила кулешику,—
Из ніжками, из ручками
Буде тебе накормить!»

Усе колише—та й співає, колише—та й співає...

От, полягали вони у-вечері спать; коли встають у-ранці—аж с тийі деревини та став син. Вони так зраділи, що Боже! — И назвали того сина Телесиком. От росте той син, та й росте — и такий став гарний, що ні здумать ні згадать—тільки в казці сказать!

От, як підріс він, то й каже: «Зроби, каже, мині, тату, золотий човник, а срібнее веселечко: «пойіду я рибки ловить.» Отдід и зробив золотий човник и срібнее веселечко, спустили на річку—він и пойіхав. То оце він йіздить по ріцці, ловить рибку, та го, дує и діда и бабу: наловить та оддасть—и знову пойіде .. Там и живе на ріцці, туди йому й йісти носять... А мати йому й каже: «Гляди-ж, сину, не помились: як я кликатиму, то пливи до бережка, а як хто чужий, то пливи дальш!» Він и пойіхав...

От мати наварила йому снідать, принесла до берега, та й кличе:

«Телесику, Телесику,
Наварила кулешику,—
Из ніжками, из ручками
Буде тебе накормить!»

Телесик почув: «Це ж моя матінка снідать принесла!» пливе... Пристав до бережка, найівся, напився, одіпхнув золотий човник срібним весельцем — и поплив далі рибки ловить...

А змія й підслухала, як мати кликала Телесика, — та прийшла до берега и давай ревти:

«Телесику, Телесику,
Наварила кулешику,—
Из ніжками, из ручками
Буде тебе накормить!»

А він чує... «То-ж не моєйі матінки голос!» Та махнув весельцем: «Пливи, пливи, каже, човнику, далі! пливи, пливи, човнику, далі!» Човник и поплив. А змія стояла-стояла, та й пішла од бережка.

От, мати Телесикова наварила йому обідать, понесла до бережка, та й кличе:

«Телесику, Телесику,
Наварила вулешику,—
Из ніжками, из ручками
Буде тебе накормить!.

Він почув: «Це ж моя матінка мині обідать принесла! «Приплив до бережка, найівся, напився, отдав матері рибку, що наловив, – одіпхнув човник и поплив знову...

А змія приходить до бережка та впъять кличе товстим голосом:

«Телесику, Телесику,
Наварила кулешику,—
Из ніжками, из ручками
Буде тебе накормить!»

А він почув, що не материн голос, та махнув весельцем: «Пливи, пливи, човнику, далі! пливи, пливи, човнику, далі!» Човник и поплив далі.

От, так и скільки раз: як мати принесе йісти та кличе, то він и пристане до бережка, а як змія кличе, то він махне весельцем— човник и попливе далі.

Змія бачить, що нічого не вдіє, та пішла до коваля: «Ковалю, ковалю, искуй мині такий тоненький голос, як у Телесиковойі матері!» Коваль и скував. Вона пішла до бережка, та й стала кликать:

«Телесику, Телесику,
Наварила кулешику,—
Из ніжками, из ручками
Буде тебе накормить!»

А він думав, що то мати: «То ж мині моя матінка їісти принесла!» та й приплив до бережка; а змія його мерщій ухопила з човна, та й понесла до своєйі хати.

Приносить до хати: «Оленко, Оленко, одчини!» Оленка й одчинила; вона ввійшла у хату. «Оленко, Оленко, натопи мині піч так, щоб аж камени пороспадались!» Оленка заходилась, натопила піч, що аж камени падаютъ... «Оленко, Оленко, спечи мині Телесика, поки я з гостей повернуся! «Та й полетіла.... Оленка й каже: — «Телесику, Телесику, сідай на лопатку, я тебе повожу — чи важкий, чи ні!» А він и каже: «Так як-же сідать, що я не вмію?» — «Сідай!» каже Оленка. От він взяв та й положив голову. «Е, ні: сядь зовсім! »Він взяв та положив одну руку: «Так?» каже. — «Е, ні: сядь таки зовсим!» — Він взяв та положив и другу руку, та й каже: «Отак хіба?» — «Та ні, каже, ні!» «А як-же? хіба — так?» Та й положив ногу. — «Та ні бо, каже, — ні! не так!» — «Ну, так покажи-ж, каже Телесик,—бо я не знаю як.» — Вона взяла та тільки що сіла — а він за лопату, та й укинув йійі в піч, и заслонив; а сам запер хату, зліз на явора, та й сидить.

От, змія прийшла: «Оленко, Оленко, одчини!» Мовчить Оленка. «Оленко, Оленко, одчини!» Не чуть Оленки. «От, сучого сина Оленка—пішла десь с хлопцями грацьця!» Та взяла сама й одченила хату; одслонила заслінку, виняла с печі та думала, що то Телесик — и пойіла.

От, як найілась, вийшла, та й качаецця по двору: «Покочуся, повалюся, Телесикового мнясця найівшись!» А Телесик з явора: «Покотися, повалися, Оленчиного мнясця найівшись!» Вона слухає... та впять: «Покочуся, повалюся, Телесикового мнясця найівшись!» А він и собі: «Покотися, повалися, Оленчиного мнясця найівшись!» Вона — зиркъ! аж Телесик... Вона давай явора гризти. Гризла-гризла, аж зуби поламала — ніяк не перегризе... Пішла до коваля. «Ковалю, ковалю, искуй мині такі зуби, щоб того явора перегризти и Телесика ззісти!»

Коваль и скував. Вона як почала.. От-от уже перегризе... Коли летить стадо гусей: Телесик їх просить:

«Гуси-гуси, гусинята,
Возьміть мене на крилята,
Та понесіть до батенька,—
А в батенька їісти й пити
И хороше походити!»

А гуси й кажуть: «Нехай тебе середні возьмуть!»

А змія гризе, гризе... Телесик сидить та плаче—аж летить знову стадо гусей. Він и просить:

«Гуси-гуси, гусинята,
Возьміть мене на крилята,
Та понесіть до батенька,—
А в батенька їісти й пити
И хороше походити!»

И ті йому кажуть: «Нехай тебе задні возмуть!»

Телесик знову плаче... А явір аж тріщить... Аж змія втомилась: пішла напилась води и впъять гризе того явира—уже не забаромъ... Аж летить ище стадо гусей. Телесик зрадів, просить:

«Гуси-гуси, гусинята,
Возьміть мене на крилята
Та понесіть до батенька,—
А в батенька їісти й пити
И хороше походити!»

—«Нехай, кажуть, тебе задне возьме!» та й полетіли.

Телесик дума:«Пропав же я тепер на віки!» та так гірко плаче, так плаче—аж до долу сльози!.. А змія от-от-от вже повалить явора, от-от повалить... Коли летить собі одним одно гусиня: одбилось—на силу летить. Телесик до його:

«Гуся, гуся, гусинятко,
Возьми мене на крилятко,

Та понеси до батенька,—
А в батенька йісти й пити
И хороше походити!»

Воно й каже: «Сідай!» Він сів. Воно його взяло до батенька и посадило на причілку з-надвору, а само й полетіло.

От, сидить Телесик на причілку; а баба напекла пиріжків, та виймає з печі и каже: «Се тобі, діду, пиріжок, а се мині пиріжок!» А Телесик з-надвору: «А мині?»—То це вона вийма пиріжки, та: «Се тобі, діду, пиріжок, а се мині пиріжок!» А Телесик знову: «А мині?»—От вони дивуюцця. «Чи ти не знаєш, діду, що воно гукає «а мині?»—Ні, каже, не знаю.—«То мабуть, діду, так мині учуваєцця.» Та пиріжки з печі виймає, та: «Се тобі, діду, пиріжок, а це мені пиріжок!» А Телесик сидить на причілку, та: «А мині?» Дід и виглянув у вікно - аж то Телесик! Вони тоді побігли, увели його в хату,—радіють... Баба нагодувала його, напоїла, и голову йому змила й поскала, и білу сорочечку дала... Та й живуть, и хліб жують, постолом добро носять, коромислом воду возять. И я там була, мед-вино пила: по бороді текло, а в роті не було!

(Записана въ г. Гадячѣ.)

16.

ЗОЛОТИЙ ЧЕРЕВИЧОК.

Був собі дід та баба. И у діда дочка и у баби дочка. От баба й напалась на діда: «Купи, та й купи, діду, бичка, щоб було що мойім дочкам пасти!» Дід пойіхав на ярмарок, та й купив бичка.

От баба свою дочку й жалує, а дідову все лає, все лає; а дідова дочка така роботяща дитина, а що бабина—то така

мазуха: все б тільки сиділа, згорнувши ручки. От баба на дідову дочку: «Жени, сучого сина дочьо, бичка пасти! Та на тобі на дві мички прядіва, щоб ти и зомъяла, и спряла, й помотала, й поткáла, й побілила и додому принесла!» Вона взяла прядіво, погнала бичка пастись.

От бичок пасецця, а вона сидить та й плаче. Бичок и каже: «Скажи мині, дівонько, чого ти плачеш?»—«Як-же, каже, мині не плакать, що так и так: загадала мині моя мачуха, щоб я оці мички спряла, и змотала, й поткала, й побілила, и до дому полотно принесла!»—«Не журись, каже, дівко, все гаразд буде. Лягай, та спи!» Вона лягла и заснула. Коли так: прокидаєцця, а ті мички й попрялись, посукались, и полотно виткане и побіленс—тільки на сорочку!.. От вона приганяе у вечері до дому бичка, оддає бабі полотенце. Баба взяла и заховала, щоб ніхто й небачив, що дідова дочка принесла.

От, вдруге на свою дочку: «Гони, доню, бичка пасти! та на й тобі мичечку,—спрядеш—спрядеш, а неспрядеш—то й так принесеш!» Та й погнала бичка, та вклалася, та цілий день спала—и за холодну воду не приймалася. А ввечері приганяе бичка с поля, та й оддає бабі мичку: «Так у мене, мамо, голова боліла цілий день, що я й за веретено неприймалася: так сонце напекло.»—«Ну, нічого: ляж та засни—вона перестане!»

На другий день знову на дідову дочку: «Вставай, сучого сина дочко, бичка пасти! Та на тобі круг прядіва: щоб ти його помъяла, потіпала и в мички помикала, и щоб попряла, помотала, оснувала, й поткала й побілила, а в вечері полотно принесла!»—От вона погнала в поле бичка пастись.—От, бичок пасецця, а вона під вербою стала та мне те прядіво, та так гірко плаче, як горох.... А бичок приходить, та й питає: Скажи мині, дівонько, чого ти плачеш?»—«Як же, каже, мині не плакать, що так и так.» Розсказала. - «Не журись, каже

бичок, все гаразд буде. Лягай та спи!» Вона й прилягла. Та де вже у неї и сон той возьмицця!—Коли так: до вечера той круг прядіва и помиканий, и попрядений, и оснований и полотно виткане и побилене, хоч зараз сорочки щий!—Пригадяє у-вечері бичка, отдає бабі полотенце.

Ото баба сама собі: «Отто, сучого сина дочка,—як вона все діло поробила! Це все йій бичок поробив... «От, и роспалилась на нейі баба: «Постой, сучого сина дочко, я таки тобі дам!» Та на діда: «Заріж, та й заріж, діду, бичка, а то с твоєйі дочки нема ніякойі роботи: що пожене бичка пасти, то цілий день проспить и нічого не зробить!»—«То й заріжу!» А вона й підслухала, та йде в загороду, та так гірко плаче, так плаче! Бичок йійі и питає: «Скажи мині, дівонько, чого ти плачеш?»—«Як же, каже, мині не плакать, що хотять тебе зарізать!»—«Не журись, каже: все горазд буде! Як мене, каже, заріжуть, то ти проси у баби, щоб дала тобі кишки мить—и там ти знайдеш зернятко, то ти те зернятко посади, то виросте з його верба яра, и, як що тобі треба, иди до тийі верби—усе тобі буде!»

От дід и зарізав того бичка. Вона й просицця у мачухи: «Піду я, каже, мамо, кишок прать!»—А мачуха й каже: «А вже не хто йіх попере, як не ти, гладка!»—Вона й пішла. Аж так: найшла у кишках зернятко, посадила перед порогом —поотдаль трохи—и полила. Коли на другий день прокидаюцця—аж з того зернятка така верба виросла, а під вербою криничка—и така вода хороша, що на все село! Холодна та чиста як сльоза.

От, вони діждали неділі. Баба свою дочку убрала гарно и повела до церкви, а на дідову: «Топи, нетіпахо! Щоб ти й витопила и обідать наварила, и поприбірала, и ще на тобі полотна, щоб—поки я прийду з церкви,—и сорочку пошила! А як не зробиш, то я тебе й живойі не оставлю.»

От, баба з своєю дочкою пішла у церкву, а та ненавидень-

ко витопила и обідать наварила, и пішла до верби яройі, та й каже: «Вербо яраи! одчинись, одтворись – Ганна-панна йде!» От верба й одчинилась, а відтіля баришні так и висипали: «Панно наша люба, панно наша мила, який нам приказ буде?» От вона й росказала: так и так Та й каже: «Давайте мині швидче одягацьця и хай запрягають коні—пойіду я до божого дому!»—Ті зараз кинулись: одягли йійі у шовкове плаття, у золоті черевички обули,—підйіхала карета—пойіхала вона до церкви.

Як прийшла вона у церкву так всі й поторопіли.... тільки: шу-шу-шу! «Щò воно? чи воно яка князівна, чи королівна, що ніколи ще такойі не бачили!»—А під той час та царенко у церкві був. Так його за серце и вхопило!... Стойіть, та й очей не зведе з нейі. А тут генерали, царедворці—усі дивуюцця та любуюцця... Тільки не знають: «Щò воно таке?» От, кончилась одправа, вона сіла—пойіхала. Поскидала з себе шовкове убрання, наділа знову своє рамъя, сіла край віконця —виглядає з церкви.

От приходить баба з церкви. «А щò обід наварила?»— «Наварила», каже. «А сорочку пошила?»—«И сорочку, каже, пошила.»—От посідали обідать, розсказують: яку то вони хорошу панночку бачили в церкві, що «царенко, каже баба, не Богу молицця, та все на нейі дивицця—та така хороша!»— А на дідову дочку каже: «А ти, нетіпахо, хоч-би була сорочку білу наділа та вмилась, а то як та грубниця!—ледащиця!»

От діждали й другойі неділі. Баба знову убрала свою дочку и знову до церкви... А на дідову: «Топи, нетіпахо!» И знову якусь там роботу дала.—Дідова дочка попоралась трохи, иде до верби яройі: «Одчинися, одтворися, вербо яраи, – Ганна-панна иде!» Верба одчинилася, а з нейі ще більше баришéнь: «Панно наша люба, панно наша мила, який нам приказ буде?» Вона йім там загадала, що треба,—убралася, в золоті черевички убулася—пойіхала до церкви. А царенко упъять там:

стойіть, мов прикований—и очей не зведе!.. Тут почали роспитувати людей: чи не знають? Ні, ніхто не знає, що воно за панночка така гарна. Почали радицьця: як-би його узнать? Царенко каже: «Хто мині узнає, що воно за панночка, я тому мішок золотих грошей дою!» От, допитувались-допитувались, радились-радились—нічого. А у царевича був собі такий шут: він усе було з царевичем: оце чого зажурицця,—а звісно, щоб царьская дитина не журилася,—зараз на шута: «Гуляй!» То він и розсмішить царенка. От, шут и каже царенкові: «А я, каже, знаю, як йійі пізнать можна?»—«А як?» каже царенко:—кажи!—«А так, каже шут: туди, де вона стойіть підлиймо смоли, то черевичок и пристане; а вона буде поспішати з церкви до-дому, то й не замітить, що черевички зосталась у церкві.» – От, царедворці кинулись – туж мить и зробили. Кончилась одправа, вона пішла з церкви, а черевичок золотий и остався. Сіла и пойіхала; дороге убрання поскидала, а своє рамъя наділа, сіла – дожидає з церкви.

От поприходили з церкви, росказують: як царенко побиваєцця за панночкою—та не знають, як його довідацьця: що воно за панночка така гарна.—А баба ще дужче зненавиділа дідову дочку, що вона й ту роботу поробила.

От, царенко так журицця, так журицця: що воно таке? Уже роспитуюцця по всьому царстві: хто золотий черевичок загубив?—Ніхто нічого незнає. От и посилає царь своїх совітчиків скрізь по царству, щоб найшли йійі, та й годі, «а не найдете, каже, то ви мою дитину погубите, то:і й вам не животіть»

От ті царедворці ходять скрізь по городах, по селах – приміряють той золотий черевичок: на кого він прийдецця, та царенкові за жінку буде. Уже й по князях ходили, и попанах, и по купцях—ні, та й годі: або малий, або великий! –От вони давай ще по мужиках...

Раз, ходили вони, ходили, приміряли – приміряли,—та так

потомилися, що на силу ноги волочуть. «Де б, кажуть, нам одпочить у холодку.»—Коли глянуть—аж така хороша верба коло хати стойіть, а під вербою и криничка; вони туди.—Вийшла й баба с хати. Вони йійі роспитують: «Чи є в тебе, бабусю, дочка?»—«Є, каже, є!»—«Одна, чи дві?» питають.—«Та є, каже, й друга—не моя, а дідова, так то така нетіпаха, що гидко й глянуть!»—«Ну, кажуть, ми примірятимем золотий черевичок.»—«Добре,» каже. Та на свою: «Піди, допю, вмийся, одінся и ніжки помий!» А дідову загнала аж на піч и не вмиту и не одягнену: «Сиди там, суко!» От вони повходили в хату, давай примірять. А баба й каже на свою дочку: «Давай, доцю ніжку!» Вони приміряють—не приходиться. Тоді и кажуть: «А деж бабусю, ваша друга дочка?»—«Та то, каже, така нетіпаха, нечепура.—куди йій!»—«Нічого, кажуть, давайте: яка вона єсть!»—От вона злізла с печі, баба йійі турляє: «Хоч-би ти причепурилась, суко!»—Приміряють той черевичок—а він так и улип: як там був!—Царедворці ті так зраділи, що Господи!

«Ну, кажуть, бабо, ми оцю дочку возьмемо з собою.»—«Куди ви йійі братимете,—таке цвілля? там з вас люде будуть сміяцьця»—«Оже возьмемо, кажуть.—Баба лящить, не пускає: «Як таки можна, щоб така нетіпаха та стала дружиною царській дитині?!» А йій не те, а те що не йійі дочка... «Ні, кажуть,—Одягайся, дівко!»—«Постойте ж, каже, трохи. я піду уберусь.—От прийшла до верби яройі—одяглась, убулась... и така стала гарна, що ніздумать, ні згадать—тільки в казці сказать! Як увійшла в хату—так и осіяла! А баба вже й слова невимовить...

От, посідали у корети—пойіхали... Як побачив царенко—сам не свій! «Швидче, каже, благословіть, тату!»—От йіх поблагословили и одружили, и таке весілля справили, що ввесь мир був. От вони й живуть и хліб жують.

(Записана въ г. Миргородѣ.)

17.

МАЧУХА. *)

То—був собі чоловік и жінка. От жінка рішила одну дівчинку, та й умерла; а чоловік и остався.—Чи довго він жив сам, чи ні, та оженився с другою жінкою. Тільки и в нейі дочка и в його дочка. Йійі ж дочка як маківочка, а його—замучина-замучина: сказано—мачуха!..

От, а під той час святий Петро и Павло и Господь ходили по землі. Приходять вони у село, та й стали на ніч до них проситись. Йіх и пустили. Та ж дівчина (його) и нагодувала йіх, и напойіла, и постелю постелила, а та—и рукою не повела... От вони там переночували, та й питають йійі: «Що тобі дать, дівчино, що ти біля нас поралась?»—А вона каже: «Нічого!»—«Ну, каже Господь, дарую ж я тобі мужа-царя!» А Петро каже: «А я дарую тобі, що на Великдень сацки будуть зацвітати.» А Павло: «А я дарую: як будеш плакати, то буде срібло капати!» Подарували, та й пішли.

От, раз, царевич довго був на охоті, та й заблудив. И прийіхав уже в ночі в те село, та до них: щоб пустили. От царевич йійі и побачив. Побачив, та й закохався.—Прийіздить до-дому, просить у матері, щоб женицьця на тій дівчині. «Як таки можна, каже мати, щоб ти взяв собі просту жінку!» Він просить. Випросив.

От послався до нейі—вона й рушники подавала. И то—взяли в нейі рушники и пойіхали, а швидко й весілля.—Йідуть вони уже до шлюбу—и вона, и мачуха и дочка мачушина на йіднім возі,—и йідуть вони через ліс. А йій так пити забажалось! «Мамо, каже, я так пити хочу!» А мачуха й каже: «Дай гочи повиймати, то дам пити!» А вона й дала йій гочи

*) См. въ Зап. о Южной Руси, т. 2, с 10—12: *Сказка о красавицѣ и о злой бабѣ.*

повиймати, а та тоді води йій дала, та свою дочку вбрала, та й повезла до шлюбу, а йійі у лісі покинула.

От вона сидить у лісі, та й плаче. То де плакала, там срібло капало. Ватажник пас вівці, зайшов у ліс—и надибав йійі. И що вона плакала—то купа срібла стойіть; а сама сліпа. Він взяв прийіхав, забрав йійі до-дому, и живе вона в його. От дочекали Великодня. «Вийдіть, тату (того вже діда, що йійі взяв, татом зве), що там на дворі?» Він вийшов, та й каже: «Садки, дочко, зацвіли.» А вона каже: «Возьміть гіллячку вирубайте, та понесіть на ярмарок, та продайте; та не продавайте ні за що, а тільки за гочи.»

От він узяв, поніс ту гіллячку на ярмарок; а та йійі мати иде и купує у того діда гіллячку. «Що тобі за нейі, діду?» —А дід йій и каже: «Як дасте гочи, то дам гіллячку! «Вона виймає з пузирчика ті гочи дівочи и дає йому; а він йій дав гіллячку.

Ну, приніс він ті гочи до-дому, віддав. Вона ті гочи посвятила, попрікладала—и бачить. «Прощайте! каже: спасибі вам! піду я.» От и пішла вона від того діда в світи, и пішла до того царевича. А він уже й царем став.

Прийшла туди у палац царській—на кухні пішла, и упросилась там за служку.—От, у-ранці, льокай набирає у таз води умиватись цару, а вона взяла та перстінь с пальця и укинула у воду. От цар уливаєцця, та й побачив перстень... Аж то перстень його, що він йій ще молодиком дав. Він питає: «Де цей перстень узявся?»—«Не знаю», каже льокай. Цар питає: «Хто там був?»—«Нікого нема», каже:—«дівка!»—«Привести йійі.» Тут йійі зараз взяли, пречепурили, ведуть. Цар як гляне—пізнав йійі!.. Тоді взяв тую, що з нею шлюб брав, и маму йійі, обох, учепив коням у хвости и пустив у світи; а с тою став жити.—Та й нема уже більше.

(Записана въ м. Немировѣ, Брацлавск. у., Подольской губерніи; передалъ А. Петруняка.)

18.

РИСЬ-МАТИ. *)

Був собі дід и баба. У діда дочка и в баби дочка. Так вони ходили на вечіркі.

От баба дала дідовій дочці повісмо конопель, щоб вона заніч спряла. То вона йде и плаче, а теличка побачила, та й питає: «Чого ти, дівко, плачеш?»—«А що ж?» каже: дала мині мачуха повісмо конопель, щоб я за ніч спряла.»—«Не плач! лізь в моє ліве ухо, а в праве вилізь: так тобі там и попрядецця й потчецця и в скриню покладецця!»—От, вона и спряла те повісмо.

На другу ніч баба й друге дала. А вона знов иде и плаче до тийі телички. А теличка й каже: «Чого ти, дівко, плачеш?»—Вона росказала: так и так. «Лізь, кажс, у моє ліве ухо, а в праве вилізь!» Вона й полізла; тяк йій там и спрялось и змоталось.

А баба стойіть и все те бачить, да приходить до діда, та й каже: «Заріж, діду, ту теличку!» А дід и каже: «Жаль, бо славненька теличка,—нічим буде и дров привезти.» А баба й каже: «Я й сама притягну,—заріж!»

Дідова дочка почула, що ту теличку хочуть зарізати, та прибігає и каже: «Теличко-сестричко, хочуть тебе різати!«—«Дарма! «каже:» нехай ріжуть, а ти мого м(н)яса не йіж. А як підеш на річку мойіх кишечок полоскати, то буде в мойіх кишечках двоє зернятоk,—так ти візьми, та й посади тийі зернятка, то побачиш, що тобі буде.«

От зарізав дід теличку. Вона пішла кишечок полоскать и найшла там двоє зернятоk, взяла и посадила. Так за ніч виросла яблонька—листя золоте, а яблочки срібні!

---

*) Си. Зап. о Южной Руси, т. 2, с. 23—26=*сказка о тонкихъ матяхъ*.

Аж-ось на завтра цар йіде, та й каже: «Що се за дерево таке славне?» Та й послав свого кучера: «Біжи, каже, хоч один листок вирви! «Кучер тільки що до нейі, хотів листок вирвать, а яблонька в гору и пішла—не достав!

Вийшли всі с хати: и баба, й бабина дочка и дідова дочка, та й дивляцця. Дак той цар и каже: «Хто достане з оцийі яблоньки хоч один листок, так я с тим повінчаюся.»—От баба свою дочку так убрала: думала—достане листок. Вона тільки що підо(й)шла, а яблоня так в гору и пішла. Уже чого вона не робила та баба:—и підмощувала, и сама доставала,—так яблонька все вгору, все вгору... не достала!—А дідова дочка стойіть—така чорна, измучена (так баба йийі замучила), а той цар и каже: «А ну ти, дівчинко, чи не достанеш?» —Вона як підошла під яблоню, так та яблоня на йийі сама й гілля поклала.»

От цар тоді взяв ту дівку, посадив на віз и повіз з собою. То вони йідуть, а яблонька за ними з города слідом біжить. А цар так любуецця! Прийіхали, а яблонька під вікном стала, та й стойіть.

От, вони повінчалися, та й живуть, може, годів уже зо два. И стало у них маленьке дитятко. От, а бабина дочка прийіхала раз до них у гості. Гостює у них, а цар и каже свойій жінці: «Неходи, каже, з бабиною дочкою нікуди!» А сам и пойіхав кудись.

От бабина дочка и просить: «Душно, каже, сестро, на дворі,—ходім покупаємось!»—«Нехочу!» каже та:—«Ні, ходім та й ходім!» Як стала просить, так таки підманила: пішли купацця.—Ото вони собі порозбіралась, бабина дочка й каже на царицю: «Ну, каже, сестро, бреди ти попереду в воду, бо я тут місця не знаю!»—Та й побрела по переду, а бабина дочка за йийі плаття,—убралась, та й пішла к цару. А та поплила щукою.(?)

От, кинулась вона до дитини дак детя не йде: плаче. Мамка за детя, та й пішла к Десні, де вони купалися, та й каже:

«Рисю, рисю! молодюк плаче,
Молодюк плаче - йісти хоче!»

От вона приплила щукою, погодувала, та й знов поплила.

От, що уже не робили—плаче дитина, та й годі! Цар сердецця: «Що це з дитиною сталося, що то було таке любе, а тепер все плаче, все плаче?»—А воно плаче, бо голодне То мамка возьме його на руки, та й понесе туди, де вони купались, та й кличе:

«Рисю, рисю! молодюк плаче,
Молодюк плаче - йісти хоче!»

То вона припливе, погодує, та й знову попливе. Як уже мамка не просила йійі, щоб вона не одпливала: «Ні, каже, не можу!»—Так йій бабина дочка заподіяла.

От мамка крепилась-крепилась, а далі приходить, та й каже цару: «Идіть, каже, до річки, да вловіть ту щуку, та потім бить, поки та щучина кожа облізе!»—От и пішли вони до річки, и дитину взяли. Мамка й кличе:

«Рисю, рисю! молодюк плаче,
Молодюк плаче—йісти хоче!

От вона й приплила. Цар и піймав йійі, та став бить; так та шкура злізла, а вона стала знову жінкою. Він йійі взяв, привів до дому, а бабину дочку привъязав коню до хвоста, та й пустив у поле. Так йійі скатовали!

(Записана въ Остерскомъ у. Черниговской г., передалъ А. Петруняка.)

19.

ДІДОВА ДОЧКА и БАБИНА ДОЧКА. *)

Був собі дід та баба и мали собі дочку. Ото чи довго пожила баба, чи ні, та й здумала умерти; а як умірала, то своєму чоловікові казала: «Як я умру, чоловіче, а ти будеш женицьця, то — гляди—не бери тойі удови, що біля нас живе з дочкою, бо вона тобі буде жінкою, а наші дитині не буде матіръю» — Добре відказав чоловік, не буду брать не то йійі, та й ніякойі—и жинитися не буду.

От, заховав дід бабу и похорон одправив, та ишов з могилок до дому, та й зайшов до тійі удови, що жінка не веліла йійі брать. То чоловік казав: не буду и женицьця ні на які;» а як заховав свою бабу, то й забув, що казав, и забіг на часиночку до удови; забіг, переговорив и удову до себе просив. Тоді удова з великих радощив сказала: «Я уже давно цього ждала!» От усю худобу забрала и до діда жити з дочкою помандрувала.

Ото живуть усі у купі—дідова дочка и бабина. Дуже баба не любила дідовойі дочки: сказано, як мачуха,—усе грезе голову; та й діти між собою часто бьюцця—надто бабина дочка: звичайно як зведеннята,—у йіх ніколи ласки нема.

Оце було як підуть на досвітки, то дідова дочка пряде, а бабина знай цілу ніч гуляє с хлопцями, та крутицця, и не раз так бувало, що, гарцюючи, и мички поналить. А идуть додому, у ранці, та дійдуть до перелазу,—ото и каже бабина дочка до дідовойі дочки: «Дай, каже, мині починки, сестрице, я подержу, поки ти перелізеш.» — Добре, каже, сестрице, на.— От поки дідова дочка, перелазить, а бабина дочка, узявши починки, побіжить до-дому и матері набреше, що дідова дочка из хлопцями цілу ніч гуляла и мички попалила, «а я

*) См. № 20.

пряла и до-дому поспішала. Бачте, мамочко, яка вона ледача!»

От дідова дочка прийде до-дому, то мачуха и почне їйі бить и дідові виказувать, «що твоя дитина ледащо — не хоче робить, а ти не хочеш учить!» То й дід, послухавши баби, и зачне дочку бить, хто його зна и за що. Отак и стільки разів було: усе бйли ту сердешну дівчину.

От що уже не робили, як з нейі не знущались, що дідові не навогорювали, а їй усе байдуже: робить собі мовчки.—Дуже було бабі досадно из дочкою дивиць:ця на ейі, що дід їйі жалує — и почали у-двох радицвця, що як-би дідову дочку витурити из дому, щоб їйі не було!

Ото и почала баба дідові гризти голову, що: «Твоя дитина ледащо — не хоче нічого робить, тільки усе гуля та спить товстим сном, а ти ище и жалуєш: ти б луч(ч)е чи(м) мав-би жалувать їйі, то б наняв де-небудь, то, може, що й було б з нейі!» — Де я найму їйі?—сказав дід. «Так веди, куди хочеш, а щоб вона дома не була.»

Ото як докучила баба своїми речами дідові, аж до живих печінок допекла, бо що дня одно товкла: «Веди, та й годі!» — ото нічого було робить дідові: треба вести, хоч и жалко.

От зібрались и пішли, и зайшли у великий ліс. Ото дочка дідові й каже: «Заверніцця, тату, до дому,—я й сама піду.—«Добре,—каже дід. Попрощався, и завернувсь; а дівчина пішла собі.

Ото иде, та йде дуже великим лісом,—коли стойіть яблунька, така зарочина буръяном, що й не видно,—та й каже: «Дівонько-голубонько, обчисть мене, обханюч мене, — я тобі у великій пригоді стану!» — От дідова дочка закотила рукава, обполола, обхонючила и пісочком обсипала;—яблунька подякувала, дівчина пішла своєю дорогою.

Ото схотілось їй пить. Вона зайшла до криниці, а криничка и говорить: «Дівонько-голубонько, обчисть мене, обханюч

мене,—я тобі у великій пригоді стану!»—От дівчина обчистила, обханючила и пісочком обсипала;—криничка їй подякувала, вона пішла дальше.

Коли біжить така червива та погана собака, та й каже: «Дівонько-голубонько, обчисть мене, обханюч мене —я тобі у великій пригоді стану!»—От дівчина заходилась, обчистила, обханючила, черви повикидала;—собака сказала:—Спасибі, дівонько!—Вона пішла далі.

Коли стойіть піч—и така облупана а біля нейі глина лежить; ото и каже: «Дівонько-голубонько, обчисть мене, обмаж мене,—я тобі у великій пригоді стану!»—От дівчина замісила глину, полізла у піч обчистила, обмазала, піч їй подякувала, дівчина пішла дальше.

Ото иде та й иде,—зустрічає їйі жінка, та й каже: «Помагайбі, тобі, дівчино! «Дівчина відказала їй:—Добре здоровъя.—«Куди ти йдеш, дівчино? спиталась жінка. А дівчина и каже:—Иду, тіточко, щоб де наняцьця.—«Наймись у мене,» сказала жінка—Добре, відказала дівчина: наймусь.—«У мене, каже жінка, не велике діло; аби ти уміла зробить те, що я скажу.»—А чому ж не зумію,—каже дівчина:—раз мині покажите, паніматко, а другий и сама знатиму.

Ото прийшли до-дому, де та жінка жила. От жінка и каже: «Ось що, дівчино: оце тобі казани, то ти рано й вечір нагрій окропи, и вилить у коріто, и борошенця туди усипать, и замішать,—тільки, гляди мині, щоб не гаряче було—чуть тепленьке,—тільки не бійся, що б ни бачила, що ни почула,—стань на порозі, двічі свисни, то до тебе позлізаюцця гадюки, ящурки, жаби и всякій звір; то ти нагодуй їх, то вони порозлазяцця, куди якому треба.»—Дівчина сказала:—Добре, паніматко, так буду робить, як ви мене навчили.

И так цілий рік дідова дочка там служила и робила те, що їй хазяйка казала; а як кінчивсь рік, то та жінка и каже дівчині: «Ось що, дівчино: оце уже сьогодня тобі рік, як ти у мене; коли хочеш, то й другий будь, а не хочеш, то як

хочш: ти мині добре робила, спасибі тобі, нехай тобі Бог помага на усе добре!»

Дівчина подякувала хазяйці за хліб, сіль и за усе и сказала, що «хочу до дому,—спасибі вам, паніматко!» Хазяйка каже йій:—Піди ж, вибери якого хочеш коня и воза.—А сама наготовила йій повнісѣньку скриню усякойі худоби и дала йій, и випровадила у ліс ту дівчину; тоді попрощалася,—сама вернулась до дому, а дівчина пойіхала собі, хвалячи Бога.

Ото йіде дідова дочка пуз ту піч, що вона хутрувала; коли гляне—аж повнісінька піч проскур. От піч и каже: «Дівонько-голубонько, нà тобі оці проскури за те, що ти мене прибрала—спасибі тобі!» Дівчина подякувала, и тільки що прийіхала, а проскури так и пороснули у візок; піч заслонилась, а дівчина пойіхала дальш.

Ото йіде та й йіде, коли дивицця—аж біжить собака и несе намисто добре, товсте та гарне, та ще й шлюховане. Ото тільки що прибігла до возика, та й каже: «Нà тобі, дівонько-голубонько, за те, що ти мині у великій пригоді стала!»—Дівчина узяла и подякувала, и пойіхала далі, радіючи.

От йіде—и так йій схотілось пить, що Господи! От подумала: «зайіду до тійі кринички, що я чистила, то—може—там напъюсь.» Ото зайіхала; дивицця—аж повнісінька криничка води, аж через верх лѣцця, а біля нейі стойіть золоте барильце и кухлик. Стала та дівчина пить—аж не вода, а вино, и таке добре, що й з-роду такого не пила. От набрала повнісіньке барильце до дому, та й кухлика не забула. Ото пойіхала дальше.

Коли стойіть яблунька—и така хороша, що не можна й сказать: на йій яблучка срібні та золоті, и рясно-рясно! Ото яблунька и каже: «Дівонько-голубонько, нà тобі ці яблучка за те, що ти мене обчистила, обханючила.» Дівчина сказала:—Спасибі!—та підйіхала під яблуньку, а яблучка так и пороснули у візок.

Ото прийіхала та дівчина до-дому, та й гука: «Ідіть, тату, забірайте худобу! «От вийшов дід із хати, дивиця—аж дочка його; він зрадів, побіг до неї, та й каже:—Де ж ти, дочко, була? - «Служила, тату,» каже дочка: «Зносьте худобу!» А добрà ж-то—повнісінький віз, ище й намисто товсте. Стали зносить—то тò гарне, а тò ще краще!

Ото побачила баба, що стілько дідова дочка навезла усякойі усячини, и напала на діда: «Веди, та й веди, и мою дитину, куди свою водив!»—Ото як докучила дідові, що-дня це кажучи,—сказано, зависть бабу узяла, то він сказав:—Нехай убіраєцця, поведу.

Ото попрощались и пішли дід з бабиною дочкою. Зайшли у ліс, дід и каже: «Иди ти, дочко, а я завернусь до-дому.»—Добре,—відказала бабина дочка, и розійшлися: дівчина у ліс пішла, а батько до-дому.

Ото иде бабина дочка великим лісом,—коли стойіть яблунька, та й каже: «Дівонько-голубонько, обчисть мене, обханюч мене, то я тобі у великій пригоді стану!» Дівчина відказала:—Оце, чорт не видав, буду руки калять. Ніколи мині!

От иде бабина дочка дальше,—коли стойіть криничка, така зарощина, та й каже: «Дівонько-голубонько, обчисть мене, обханюч мене,—я тобі у великій пригоді стану!»—Оце лиха ходина розносила вас свойім чистінням! Мині треба ити скòренько,—сказала та дівчина, и пішла дальше.

Ото иде пуз ту піч, а піч и каже: «Дівонько-голубонько, обмаж мене, обханюч мене,—я тобі у великій пригоді стану!»—Та нехай тебе лиха година маже, не я буду пачкацьця!—сказала бабина дочка и дуже росердилась, и пішла дальше.

Коли біжить собака—така погана, червива, що гидко и зглянуть, та: «Дівонько голубонько, обчисть мене, обханюч мене,—я тобі у великій пригоді стану!» Дівчина поглянула, та й каже:—Оце, бісів батько тебе не видав, така погана, а

щоб я коло тебе руки каляла... А, щоб ти не діждала!» и пішла бабина дочка дальше, лаючи.

Ото зострічає їйїі та сама жінка, що дідова дочка у неїі служила, та й каже: «Здорова була, дівчино!»—Дівчина відказала:—Добрездоровъя, тіточко.—«Куди ти йдеш?» спиталась жінка. А бабина дочка и каже:—Та йду, тіточко, щоб де наняцьця.—А жінка каже: «Наймись у мене, дівчино.« —Добре, тітко,—каже дівчина. А яке ж у вас діло?»—«Та у мене діло невелике, дочко, аби ти зуміла робить,» сказала жінка.—А чому не зумію, відказала дівчина:—ви мині раз роскажите, а на другий сама знатиму.—«Ось що, дівчино, каже жінка,—яка твоя робота: оце тобі казани,—рано и вечір нагрій окропи, та не гарячі, щоб чуть тепленькі; вилий у корито, замішай борошном, тоді стань на порозі, двічі свисни,—тільки не бійся.—то до тебе позлізающця усякі звіри, и гадини и жаби, та найідяцця и позлазяцця, куди якій треба. А що зумієш так зробить, дівчино?»—Зумію, відказала дівчина.

Ото поторгувались, а у вечері бабина дочка затопила піч приставила окропи, а як закипіли казани у ключ, мов грім загримів,—бо казани великі були,—тоді дівчина набрала борошна мірку и усипала туди, та й замішала не піло, а лимішку, та й висипала у корито, сама стала на порозі, свиснула двічі... От прилізли гадюки, жаби, ящурки и усякий звір. Ото кожна до корита,—та ухватить, та й вивернецця. И так усі чисто попеклись!

Тоді бабина дочка бачить, що усі понайідались и повивертались, та й не встають, та пішла до хозяйки, та й каже: «Що це у вас, паніматко, така чудна скотина, що найілись та полягали, та й не встають!»—Як не встають?—крикнула хозяйка з ляку, та стрімголов на двір.., Побачила, що не живі,—ухватилась за голову та у крик:—Ох, Боже мій! що ти наробила?—ти їіх попекла!—От лаяла и плакала, та нічого не помоглось; потім посклядала печеню и зак-

кнула; а як кінчився бабині дочці рік, то вона ганчірками пригнітила, и дала коня шолудивого, воза поламаного, поставила скриню з гадюками печеними, и випровадила у ліс.

От пойіхала бабина дочка до-дому,—отак як кажуть: заробила Гапка бісового батька, то так вона: не знає, що̀ матері везе! Ото йіде бабина дочка, радіючи, що у нейі буде те, що у дідовойі дочки є.

Ото дойіжає до тиейі кринички, и дуже йій схотілось піть. Дивицця—як на те ж криничка—вода так и ллецця; вона туди стрімголов кинулась, а криничка закрилась, та й каже: «Е, дівонько-голубонько, не хотіла в пригоді стати—мене причепурити—то не будеш и води пити!» Заплакала дівчина, та й пойіхала далі.

Ото дойіжає до яблуньки, а на йій так рясно яблук, що нігде курці клюнуть, та такі гарні—срібні та золоті. От вона каже собі:—Піду хоч яблучок струшу, матері гостиньця повезу. Ото тільки що підійшла, а яблучка—скік у гору, на самий вершечок, а яблунька и каже: «Е, дівонько-голубонько, не хотіла мене прибрать—не будеш з мене яблучок зривати!» Заплакала бабина дочка и пойіхала дальше.

Коли дивицця—аж біжить собака и несе на шиї низку намиста доброго, ищей шлюхованого. Кинулась дівчина за тію собакою, щоб однять намисто, а собака и каже: «Е, дівонько-голубонько, не хотіла мині у пригоді стати—не будеш од мене намиста брати!» та й побігла собі. А бабина дочка заплакала, та й пойіхала до дому.

Ото прийіхала у двір до батька, та й гука: «Идіть, тату, заберіть худобу!» —Дід и баба вибігли с хати, дивляцця—аж дочка прийіхала; дуже обоє зраділи, ухватили йійі у хату, унесли и скриню. — Ото як одчинять, подивлюцця — аж там самі жаби, гадюки! —Вони у крик: «Дочко, що це таке?» бо й полякались обоє. — Тоді бабина дочка стала роказувать, що йій случилось, а баба здідом слухають; а як роска-

зала вона все те, то баба сказала, жалуючи: «Мабуть твоя така доля, що куди не підеш, то золоті верби ростуть! сиди луч(ч)е дома, и не ривайся: бо та добрà привезла, а ти гадюк привезла! ище слава Богу, що хоч жива прийшла.»

Отак вони собі живуть и хліб жують, а я там була, медвино пила, по бороді текло, а у роті не було,—коромислом сіно возять, оберемком воду носять,—а хазяйіни на усю губу! Дідова дочка пішла заміж, а бабина и досі дівує, та гордує.

(Записана М. Ничипоренковою изъ Канева; передалъ М. Г. Щербакъ.)

20.

ДІДОВА ДОЧКА и БАБИНА ДОЧКА.

Був собі дід и баба, та й було у них дві дочки: єдна дідова друга бабина, та ходили вони на досвиткі в чужу хату прясти. Дідова дочка праде, а бабина все с хлопцями гуляє От як прийдецця ити до дому, то вона як стане прòсити, то сестра и дасть їй єден починок, то вона и принесе матері,—(а) та все їх таки вилає, що мало напряли.

От вони чогось посварились, а таки пішли на вечерниці. Дідова дочка праде, да думає:—«Недам Катрі и жадного починка,—нехай мати добре вилає!»—От идуть вони до світа до дому: дідова несе повне решето починків и кужіль под рукою, да тра їм було перелазити через перелаз.—От дідова поставила решето на землі коло перелазу, а сама перелізла, та й хотіла взяти решето, нагнувшись через перелаз; аж Катря подбігла, вхопила решето с починками, да перелізла через пліт, та й понесла хвалитися матері кілько вона, як схотіла, напрала, а на Оляну ще и набрехала, що вона тілько с хлоп-

цями гуляє! От баба, як заходилась коло Оляни,—била, била, а далі каже до діда: «Завези йійі де, щоб я йійі не бачила більше!» — Дід каже:—Добре, добре,—да все не везе, думає: баба пересердиця, да й так буде. Аж баба и не перестає сердиця, да все-діда, щоб перевів дочку.... бо як пі, то вона переведе йіх обойіх. Бачить дід, що біда, запрягає коні, бере Оляну, та й везе в ліс.

Йідуть вони, йідуть—вже и коні потомили и зголодьніли сами. От дід стає, щоб напасти коні да самим пополуднати. От Оляна и нейість—плаче, да Богу нишком молиця. Коли дивиця—аж криниця, та так дуже зіллєм заросла, та й просить йійі: «Очисть мене, дівонько, я тобі колись в пригоді стану!» От вона рукава закачала, та йійі обчистила, обполола, та й одійшла од нейі—Аж стойіть груша, да й знов просить: «Дівонько, обчисть мене, бо зовсім пропаду!» Вона взяла, да й дерево обчистила: сухе гіле обломала, та й пішла дальше.—Коли, аж лежить собака—старий собака, да вже ледві живий з голоду, да й просить: «Дівонько-голубонько, ратуй мене, а я тобі колись в великі пригоді стану!» От вона обчистила йому рани, смолою позаліплювала, щоб не сідала муха, дала йому кусок хліба, що собі взяла, та й иде далі.

Коли, аж батько йійі доганяє, що вже пополуднав, да й запріг коней. От вона сіла на віз, та й йідуть. От стало смеркати, дід звернув з дороги в ліс, та(й по)йіхав без дороги,—йіхав, аж приіхав до маленькойі хатки, що стояла на курачі нозі, в лісі.—От дід и каже: «Тут будемо ночувати, дочко, а завтра, як Бог освіне, пойідемо дальш в дорогу, а тепер запали в печі, назбирай ломачок, а я коні випражу, нагодую, та нарубаю дров.»—От вона россвітила; війшов батько, приніс хліб и кусок сала, що взяли на дорогу. От вони попойіли, да дід и каже: «Седи ж в хаті, а я піду дров рубати.»—От вона и зосталася сама, взяла півника розвязала, да й посадила на комині ночувати, а сама и стала Богу молиця. А дід вийшов

с хати, да колодку вирубав, да й привязав до дерева, щоб од вітру стукала, а сам нишком коні запріг, та й далі утік з ліса, доки не настала півночь.

От, що колодка стукне, то Оляна и думає: «Такий вітер, а мій бідний тато дрова рубає!» А далі и думає: «На-що це вони на єдну ніч так багато дров рубають, — пойду кликать в хату.» — Коли вона на двір, аж тілько колодка стукає, а тата и сліду нема—як вода вмила!—От вона и догадалась, що (він) єйі покинув саму, війшла в хату, да давай плакать да Богу молицця.

Аж приходить до нейі німець, такий убраний, и в чорному капелюші, да й каже: «Добри-вечір, дівко! Що маєш скучать, то лучче ходи зо мною танцювать.» От вона з ляку, да й каже:—Як-же я з вами буду танцювать, коли в мене сорочки нема білойі: бачте, яка замазана!—А він и каже: «То я зараз принесу,»—да с хати. Коли, аж и несе сорочку, да й каже: «Гець-гець, ходи, дівко, в танець!» А вона йому и каже: — Ще нема гарнойі сукні, підіть та принесіть. — От він —пішов да приніс хорошую шовкову сукню, да й знов каже: «Гець-гець, ходи, дівко, в танець!» А вона йому знов каже:— Нема ще хустки. — Він и хустку приніс, а далі черевики, панчохи, персьні дорогийі, намистà, и всячину,—сказано на убранне! А далі ще йому загадала, щоб привів кариту да і оні, да дав єйі(?)гроши. От він цілу ніч бігав, доки все поприносив. От вона вже вбралась, да стала така дуже хороша; а він и каже: «Гець-гець, тепер ходи в танець!»—та до нейі; аж тут півник на комині: «кукуріку!» — От він смолою серед хати и розлився, а тее все и досталося єйі.

От вона, дождавши дня, сіла в кариту да й пойіхала в світ. — Йіде да йіде, не раз и блудила, вже стала плакати, що не може вийіхати з ліса,—коли аж біжить собака, да й каже: «Я тебе виведу на дорогу, да заведу аж до-дому, бо ти мене виратовала од смерті.»

От, собачка біжить по переду, да й показує дорогу. От вона за їм їде, да так дуже хоче їсти, що страх. Коли чує— аж запахли груши. От вона стала дивицця — аж то тая груша, що вона сій обчищала. От вона як підійшла, щоб вирвати грушок, аж вони сами всі и обсипались, сами перед єю. - так що вона найілась, ще й на гостинець взяла багато до-дому.— От вони пойіхали аж до криниці, там знову стали, да вона напилась води; а та вода да була така солодка, як мед.

От вона прийіжджає в село, а собачка наперед прибіг під вікно, да й каже: «Гав-гав, сучка, дідова дочка, як паночка, а бабина, як сучечка!» Баба вибігла с кием, щоб бить сучку аж тут—їде карітою пані, да просто до їх в двір. Коли вони познають, аж то їх Оляна. От дід зрадів, да приймає дочку; вже и баба рада, бо Оляна привезла гостиньця: дорогою їдучи, купила золотого кийовського чіпця, та груш, та булок

Але (баба) пристала до діда, щоб и Катру туди завиз в ліс, щоб и вона така була.— От дід знов запраг коні, взяв Катру, да й повіз. От и стали вони попасать, як и перше, в тому самому місьці. От Катра найілася з батьком, та й пішла пошукать води,—аж и найшла маленьку копаночку,—але зовсім занесло піском. От криничка и каже: «Вичести мене, дівонько, то колись води напъється.» А вона и каже:—От ище, (и) заходиласа (б) ляпацьця коло тебе, - дойідемо до села, то й води напъюся! От надибала вона яблоню на дорозі. От вона єй и просить: «Обчисть мене, дівонько, колись тобі в пригоді стану.»—«Оце! не мала б що робити, та с тобою пораться!» —та й не схотіла.—Вертаецця до воза, аж лежить на дорозі слабая сучка, да й просить: «Дівонько, ратуй мене, стану тобі в пригоді.»—Оце, сказала, смердить повітром, а я буду коло єй паскудицься! не хочу!—та й пішла - От сіла на віз, та й прийіхала з дідом аж в ліс. От дід єй покинув в хаті, а сам и утік, як од Оляни.—А ще вона найшла и півника

на дорозі, та взяла його зарізала, та й зварила юшку на вечеру.

Коли, аж приходить до ейі німець, да й каже: «Добривечер, дівчино! що маєш скучати, лучче ходи зо мною танцювати!» Аж вона йому и каже:—«Як же я с тобою піду танцювати, коли в мене нема паньського убраня, а ні карити, а ні коней, а ні грошей? Перше мені все принеси.» От він пішов, та й заразом все приніс, так як вона йому казала, да й каже: — Ну, тепер убирайся, да будемо танцювать! – От вона убралася, да й пішла э йім танцювать. Та він доти з ею танцював аж в кісточки роспалися з ейі, а потім все забрав, та й ищез.

А баба ждала дочки, ждала, та й, не дождавшися, сама по ню пойіхала. Коли прийіжджає аж кісточки лежать. От вона голосила, голосила, а дочка про те не вернулась. А дідову посватав пан з йіх таки села, да й зробили весілле. Я там була, мед-вино пила: по бороді теклю, а в роті сухо було. (Записана въ с. Нылыповичахъ, Радомысльскаго уѣзда, Кіевской г. г-жею Мегеръ.)

21.

КОБИЛЯЧА ГОЛОВА. *)

Сказала б казки—не вмію; сказала б приказки не смію; сказала б небелиці—так багато плутаниці. Ну, казки, хоч не вміючи, а треба сказать.

Був собі дід та баба. От и в діда дочка и в баби дочка. От баба пускає йіх на досвітки прясти. Дідова ж дочка пряде, а бабина все нічого не робить, тільки с хлопцями граєцця; а як прийдуть до дому, то ще й набреше на ту...

*) См. Русскія нар. сказки Аѳанасьева, в. IV. с. 121—123.—*Кобыляча голова.*

Ну, баба й незнавиділа дідову дочку, та й каже на діда: «Поведи свою дочку, де хоч, там їйі и дінь, щоб вона у нас даром хліба не перейідала!» От дід — нічого робить — и повів. Веде та й веде, та завів їйі в ліс — аж там стойіть хатка пуста. Він їйі у ту хату й увів. «Ну, сиди ж ти, дочко, тут, а я піду дровець нарубаю!» Та й пішов. Привъязав колодочку до віконечка, а сам и пішов до-дому. То оце вітер повійне, а колодочка — стук-стук! а вона: «Се ж мій батенько дрівця рубає!» От вона сидить собі, шие, та й не вийде подивицьця, що воно скука. Аж уже стала й ніч. Коли се — стукотить, грімотить — кобиляча голова біжить. «Дівко, дівко, пересади через поріг! «Вона й пересадила. «Дівко, дівко, дай вечерять!» Вона й вечерять дала. «Дівко, дівко, постели!» Вона й послала. «Дівко, дівко, положи мене спать!» Вона й положила. «Дівко, дівко, заглянь мині в ліве ухо, а в праве виглянь!» Вона й заглянула, а там: и лавки, и двори, и будинки великі, и всяка всячина. От як виглянула в праве ухо — й така стала панночка гарна! То була так як роботниця (от як-би й я, грішна), а то стала вже панночкою.

От вийшла вона заміж за такого багатого панича — и живуть собі гарно. Діждали святок; вона й каже на свого чоловіка: «Пойідьмо, та й пойідьмо до мого батенька в гості!» — «То й пойідьмо,» каже чоловік. От и пойіхали. От як прийіхали, а мачуха аж перелякалась, як побачила, що вона така стала, — та й каже дідові: «Поведи, та й поведи и мою дочку, куди свою водив!» — «Що ж що я поведу? може вона не так робитиме, то ти й скажеш, що я або втопив, або задавив їйі.» — А вона: «Поведи, та й поведи! «От він взяв та й повів.

Повів. Веде та й веде, — коли ліс, а в лісі пуста хатка стойіть. Він взяв та туди їйі й завів. «Отут тобі, дочко, жить!» А сам и пішов: «Сиди ж ти, дочко, а я піду дровець урубаю.» Та й пішов собі. — От вона сидить. А він привъязав

колодочку до віконечка, то що вітер новійне, а колодочка стук, стук! «Вона: «Се ж мій батенько дрівця рубає!»—Так вона досиділа аж до вечера. Коли се: стукотить, гряхотить—кобиляча голова біжить. «Дівко, дівко, одчини!» Вона сказала: «Не велика пані й сама одчинеш!»—«Дівко, дівко, пересади!»—«Не велика пані й сама перелізеш!»—Вона й перелізла. «Дівко, дівко, дай вечерять!»—«Не велика пані й сама возьмеш!» Вона й повечеряла. «Дівко, дівко, постели спать!»—«Не велика пані й сама постелеш!»—«Дівко, дівко, заглянь мині в ліве у\о, а в праве виглянь!» Вона й заглянула. Тут де взялися—розірвали йійі, розметали и кісточки в соломъяничок склали.

От, а у діда була собачка маленька. То оце,—собачка лежить на приспі, та: «Дзяв, дзяв! дідова дочка, як панночка, а бабинойі дочки тільки кісточки в соломъяничку брязчать!» То баба: «А, сучого сина собака, як бреше!» Та піде и прожене собачку с приспи, и побъє. То баба в хату, а собачка знову на приспу, та: «Дзяв, дзяв! дідова дочка, як панночка, а бабинойі дочки тільки кісточки в соломъяничку брязчать!»

От баба и каже дідові: «Піди та піди, діду, довідайся: що воно за знак, що твоя дочка прийіздила в гості, а моєйі и слуху не чуть?» Дід и пішов довідаться. Коли приходить туди—аж тільки кісточки в соломъяничку брязчать.

(Записана отъ дівчини изъ с. Саръ Гадячскаго уѣзда, Полтавской губерніи.)

22.

БРАТ и СЕСТРА В ЛІСІ.

Був собі йіден чоловік, та вмерла в його жінка, а в його двоє дітей зосталося—хлопчик и дівчинка. От, трохи згодом,

той чоловік оженився— узяв собі другу жінку. Отая б то вже мачуха та так незлюбила ціх дітей, що страх: усе до свого чоловіка пристає: «Або віддай йіх кому небудь, або в ліс завези та повісь, або де хоч подінь, аби йіх тут не було.» Терпів той чоловік, терпів, а далі й каже: «Ну, відвезу вже, Бог с тобою! ось пожди тілько до завтрього, то вже відвезу.» А діти цей почули.

От на другий день він и везе йіх у ліс, а вони понабірали за пазуху попелу, та все дорогою той попіл кидают потрохи(у). От як батько йіх покинув у лісі, а сам пойінав додому, то й вони по тому попелі прийшли знов до-дому.

От тая мачуха знов до чоловіка: «Відвези йіх, та й відвези знов!» Узяв він йіх изнов, та й повіз; а вони й тепер попелу набрали, та й кидают по дорозі; та тілько вітер тепер був, то й попіл той розвіяв. От вони вже й не знають, як до-дому вернуцьця, та там и зісталися в лісі. Ходили вони, ходили, аж той хлопець якось и знайшов собі рушницю. От став він пташок усяких стріляти, та тим вони й живилися. Так вони й стали собі в лісі жити, и хатку собі зробили.— От иде він раз лісом— аж вибігає вовчиця; він хотів йійі встрелити, а вона йому й каже: «Не стріляй мене, то я тобі вовчя дам,—воно колись тобі в пригоді стане!» Він не стріляв; от вона й дала йому вовченя. Так він собі добув ище всяких звірів: зайця, ведмедя й лиса,—цілий звиринець у себе завів; а вони так як собаки: як покличе, то за йім и идут.

От пішов він раз на полювання. Иде та й иде, иде та й иде; коли ж дивицця: стойіть над річкою такий палац прездоровий, тілько нігде в йому дверей изнизу нема, а на другому итажі—чутно—собачка бреше. От він ходив ходив, округ—не знайшов дверей, та взяв, та й виліз якось туди на гору. Дивицця—нема нікого, тілько баба стара сидить; він и питає йійі: «Хто тут, каже, живе?» А вона йому й каже: «Тут, каже, розбойники живут, та тілько йіх тепер в дома нема; от коли

хоч, то втікай швидче, поки їх нема, бо як вернуцця, то вони тебе вбъют.» - «Нічого, каже, я їх не боюся.»

Коли ж чує він — аж щось гуде; аж то тії розбойники йдут. Прийшли, та й питают його: «А ти чого сюди зайшов?» — «Я, каже, так и так, ходив на полювання, та й сюди зайшов.» Та й почали вони з ним бицьця; то він усіх їх побив, и бабу ту вбив,—тілько найстаршого йідного лишив, та й роспъяв його на стіні у коморі, гвіздками поприбивав... Пішов і він ото, забрав свою сестру и звірів, та й перебрався у той палац.

От иде він у ліс, та й говорит до сестри: «Піду ж я оце, каже, звіра стріляти, а ти тут сиди, пилнуй, усюди собі ходи, тілько не ходи от у той хлівець,»—де то він того розбойника роспъяв.

От жде його сестра цілий день,—нема брата; от уже й ніч, —нема. А то його якийсь розбойник, чи що, стрів, та й голову йому відрубав.—От на другий день взяла вона випустила звірів, щоб його шукали. От вони й побігли. Прибігають — аж він без голови лежит. От вовк зараз вловив десь кобилу, роздер йійі, а заєць уліз в середину, та й сидит. Прилітают ворони на тее стерво, а заєць йідну и вхопив: —«Принесеш цілющойі води?»—«Принесу», каже. От він пустив ту ворону, вона й принесла йім цілющойі води. От вони сцілили його, та й пішов він до дому.

А тим часом сестра його пішла у ту комору, що брат казав ній не ходити туди; дивиця, — аж там той розбойник роспъятий, и живий ще; та й просит він у нейі води. От вона дала йому води так, може, з gарнець, чи що, випив він та зараз давай одриватись од стіни: йідну руку одірвав, потім другу, а далі ногу йідну. Тілько за йідну ногу прибитий зостався, просит у нейі ще води. Тілько що вона хтіла...—аж—бачит — и брат иде. От вона швидче замкнула, та й пішла. Приходит

брат та й питає йійі: «А що, каже, не ходила ти у тую к-мору?» — «Ні, каже, не ходила.»

От, на другий день иде він знов на полювання, а сестра зараз до того розбойника — води йому принесла: він, як напився, зараз и одірвався зовсим, тай говорит до нейі «убиймо, каже, твого брата, та зо мною житимиш» А вона й каже: «А як же його вбити?» — «Замкни, каже, куди його звірів, та питай його чи сильний він; та так, наче б то, щоб спробувати, извъяжи йому пальці-мизинці шовком, та тоді скажи мені, то я його вбъю.»

От прийшов йійі брат; вона звірів зачинила у льох за дванадцятеро дверей, за двадццять замків, та й питає тоді брата: «Чи дуже ти, каже, брате, сильний?» — «Або-що?» каже той. «А дай, каже, я тобі мизинці шовком позвъязую, — чи ти розірвеш?» Узяла шовку, так ниток у двадцять, чи в стілько там, а він так тілько — лусь! та й розірвав. А вона тоді: «А ну, дай, каже, ще.» Та взяла вже тепер шовку у тридцятеро, чи що, та й обмотала знов. От він потяг, а воно так йому в тіло и вйілось. «Ну, годі, каже, розвъяжи; не жартуй, бо болит.» А вона тоді до того разбойника: «А вилазь!« каже. Той виліз — «От тепер ми тебе, каже, вбъємо», — до йійі брата. А той просицця: «Позвольте ж мені, каже, перед смертю хоч на свою сопілку заграть» А то в його така сопілка була, що він нею звірів своїх скликав. Сестра каже: «Не треба, обійдецця!» А розбойник тай: «Нехай собі, каже, заграє.» — От він грав-грав, — нема звірів: вони то вже почули, та ще ніяк не виламаюцця. А той розбойник и говорит: «Ну, годі, буде вже тобі грати!« — » Дайте ж мині, каже, хоч Богу помолицьця!« — «Ну, молись, кажут, та хучче.» Молицця він, — аж ось и звірі вже вибились, прибігли. Заєць зараз до його, — той шовк перекусив; от він и вбив тото разбойника. А сестрі свойій дав залізну палицю, залізні черевики и въязку сіна, та й

каже: «Як оце сіно ззіси, и ці черевики й цю палицю сходиш, то тоді до мене прийдеш.»

(Записана въ с. Нижнемъ Таплыкѣ, Брацлавскаго у. Подольской г, А. П. Свѣдницкимъ.)

23.

ПОПОВИЧ ЯСАТ.

Ото, десь та був собі піп и мав три сини: два розумних, а третій називався Ясат-дурень; – значить, він був собі лицар, да вже так подурманився.

От обізвався по всьому государству цар, що «хто мені достане коня, що буде одна шерстина золота, друга срібна, то за того оддам дочку и дам йому половину царства.» От Ясат и каже попові: «Я, каже, папенька, зможу такого коня достать.» От и написали до царя, а цар одписує и кличе до себе, а Ясат одказує, що «як йому треба, то нехай сам до мене прийіде.»

Прийіхав цар и каже: «чи це ти похвалявсь достать мені такого и такого коня?» – «Я, каже; приженіть мені коней, я собі виберу и за-для братів».

Пригнали такий табун, такий... От Ясат вибрав що-найміцнійшого коня, узяв його мизинцем під перста, під іс, як пустив – такъ кінь по коліна и вгруз в землю. «Ну, каже, це буде мому найстаршому братові: давайте ще и с чого выбірать». Пригнали ще табун, ще кращих коней. Отъ він вибрав, що-найміцнійшого, торкнув мизинцем під перста—так той кінь и загруз в землю по коліна. «Ну, це буде за-для підстаршого брата. Давайте ще мені на вибір». А тут уже нема, лишивсь тільки той, що воду возить. Привели й того; взяв його мизин-

цем під перста, страснув — ни вкопавсь. «Ну, каже, нехай цей кінь три роси обібъе *), вилиняе, то й пойідем».

От пойіхали всі три брати. Їідуть та й їідуть, аж стойіть хлівець; дивляцця—аж там приковані три змійіхи. Підійіжжае Ясат, питае: «Чого це ви тут поприковувані? «От одна й каже: «Я тут прикована, и як тільки що так, що нема половини ночі, то до мене прилітае змій с трема головами». Друга каже: «А до мене, так як сама глупа північ, прилітае змій ис шістьма головами».—«А до мене, каже третя, саме як с пололовини ночі зверне, прилітае з двінадцятьма головами змій». От вони так роспитались, та й пойіхали.

Прийіжжають, аж такий двір: покойі и стайні—все шкляне. От старші брати кажуть:» Щось се непевне, не зайіжжаймо». А Ясат як став вговорять, таки зайіхали. Брати полягали спать коло коней, а попович Ясат каже: «Щось я нездоров, ляжу серед двора, може, чи не поздоровшаю на вітрі». Брати поснули, а він пішов під мосток.—Коли так ще нема половини ночи, аж земля стугонить—йіде на коні змій с трьома головами: кінь спотикаецця, хорт вие, сокія об землю бъецця.— «Стой, кінь, не спотикайсь, стой, хорт, не вий; стой, сокіл, об землю не бийсь: тут и нема такого, щоб з нами пограв; есть за тридесять земель попович Ясат, той би з нами поградъ, да його тут ворон и кости не занесе». Тоді вилазить попович Ясат с пид мостка, бере меча, закладае йому за плече — «Ні, каже змій, ходім бицця он на ту гору! Дмухни, каже змій, на цю гору, щоб вона стала каменна.» — «Дмухни, ти, клятий, коли ти таку міць маеш,» — отвічае Ясат. От, як клятий дмухнув, так гора и стала каменна. От бились, бились, а далі Ясат змія убив, спалив и на вітер пустив, щоб и в попелі не притайівсь, нечиста сила; а коня взяв и до стайні завів, а сам знов сів під мостком.

*) Три ранки попасецця. *Прим. разскажчика.*

Так, саме у глупу північ, земля стугоне (ить):—їіде на коні ще кращому уже шестоголовий змій, кінь спотикаецця, хорт вие, сокіл об землю бъецця. «Стой, кінь, не спотикайсь; стой, хорт, не вий; сокіл, об землю не бийсь: тут нема, хто б з нами пограв; есть за тридесять земель попович Ясат, той би з нами пограв, дак того и ворон кости сюди не занесе.» От Ясат вилазить спід мостка, закладає йому меча за плече. «Ходім на ту гору бицьця.» Пійшли. От и каже змій: «Дмухни на цю гору, щоб стала залізна.»—«Дмухни ти, клятий, коли ти таку міць маєш.» Дмухнув клятий,—стала гора залізна. От, як почали бицьця, и цього попович Ясат убив, спалив и на вітер розвіяв, щоб и в попелі не притайівсь нечиста сила; коня взяв и повів до братів—ще кращого.

Взяв повісив до сволока ціпок, подставив тарілку и каже братам: «Як що почне кров капать с ціпка, то біжіть на ту й на ту гору мені на поміч.» Сказав це, а сам и пішов під містоk.

Звернуло с півночі, аж земля стугонить:—їіде на такому вже гарному коні змій з дванадцятьма головами: кінь спотикаецця, хорт вие, сокіл об землю бъецця. «Стой, кінь, не спотикайсь; стой, хорт, не вий; стой, сокіл, об землю не бийсь: тут нема такого, щоб з нами пограв; есть за тридесять земель попович Ясат, той би з нами пограв,—да й той врад,—да йоготут и ворон кости не занесе». От вилазить попович Ясат спід мостка, закладає йому меч за плече. «Ходім бицьця!»—«Ходім лиш он на ту гору.»—Прийшли, а змій и каже: «Дмухни на цю гору, щоб вона стала оливъяна.» — «Дмухни ти, клятий, коли ти таку міць маєш». От клятий дмухнув,— стала гора оливъяне. Стали вони бицьця; бъюцця да й бъюцця; далі—як вдарить Ясат попович змія, так той и загруз у оливо по коліна; як вдарать змій Ясата, так той загруз у оливо аж по самі росохі. Став тоді проситься Ясат на одпочинок на три часа.—Жде та й жде Ясат братів,—нема. От він зняв з

ноги красний сапог, як пустив його, так прямо пробив конюшню. Брати як прокинулись, дивляцця — аж уже не то що капа кров с ціпка, а вже и тарілка в крові плаває.

А тім часом на Ясата так мухи та комашня сідають! «Чого це вони на мене сідають?» питає змія. «Це, каже, кров твою пить.» А на клятого так сідає галіч, воронняча; а він питає Ясата: «Чого це вони сідають?» — «Це, каже Ясат, вони твоє мъясо йістимуть.» Дивляцця — аж біжить два чоловіки; тоді давай биць'я. То прибігли брати, дали помочі, и змія вбили, спалили, и на вітер розвіяли, щоб и в попелі не притайівсь нечиста сила. Тоді взяли и цього коня, такого вже гарного, що й неможна! Вийіхали. От и каже Ясат: «Забув хустину, що шию завъязував.» — «Ось на тобі нашу,» кажуть брати, «та не вертайсь.» — «Ні, вже вернусь; йідьте помало (у), то я вас нажену.»

Вернувсь до двору аж уже тиї три змійихи, що були в хліві, уже там. От він перекинувсь півником, таким червоненьким, да й сів на штахетках перед замками. Виходять усі три змійихи; аж та, що до нейі йіздив з трома головами, каже: «Коли б я знала, хто мого вбив, яб перекинулась йому на дорозі такою вже то гарною чистою криницею, — от він напився б води, та й лопнув.» — «А я, каже вже та, що до нейі йіздив ис шостьма головами, - перекинулась би яблонею с такими яблучками, то він як-би зйів, то й лопнув би.» — «А я,—каже та, що до нейі прийіздив дванадцатигололовий,— стала б огнем, то я б його спалила.» — «А дивіцця, який славний півник, тра його спіймать.» А тоді Ясат—хррр! догоняє братів.

Йідуть та й йідуть, коли так перед ними така славна криниця—вода така чиста. От брати й кажуть: «Нум, напъємось!» А Ясат як став, як став одговорувать,— так одговорив, и не напились.—Йідуть далі, аж стойіть над шляхом таке славне дерево з яблучками, та такими прекрасними! От брати й

кажуть: «А ну, зірвем по десятку: не вже це нас тут хто битиме або лаятиме?» А Ясат знов як став уговорювать, — таки не зачепили яблук. — Йдуть та й йдуть, аж тут на степу де не візьмецця огонь—увесь шлях заступив. (А то змійиха вже третя так перекинулась.) От брати тиї пішли, а Ясатів кінь ногою зачепився за огонь: стало буть, виноватий! От тоді змійиха давай за ним гнацьця: він не втече, вона не дожене, він не втече, вона не дожене. А далі стоїть так кузня, и там коваль, Василь; Ясат у ту кузню, и зачинився. А двер так як на лодоню—товсті, ковані залізом. «Оддай мені, каже Василеві, Ясата!» — «Пролижи двері, то я тобі його на язик посажу.» Лизнула раз, за другим разом уже дірку пролизала. «Всажай язика, я тобі його оддам! «А він тім часом кліщі роспік. Тілько що вона всунула — аж він їйї за язик кліщами, да й вбили.

Тоді попович Ясат оддав коня цареві, а той дав дочку за його и оділив половину царства.—То й тепер живуть, проживають, и я там був, мед-вино пив, по бороді текло, в роті не було. Вам казка, а мені бубликів въязка.

(Записана въ с. Дударяхъ, Каневскаго у., Кіевской губ., Б. Познанскимъ.)

24.

Л О В И.

Раз у осени пан пойіхав на лови: з ним багато було охотників Полювали вони, полювали цілий день и нічого не виполювали. И застала їіх темная нічка. Холодно, а до того ще й дощик крапле. Пан промок, та й змерз. Тре собі руки, та й каже: «От як-би нам тепер хата тепла, постіль біла, хліб мьякий, квас кислий,—нічого б и журицьця: казали

казку, баяли б байку до самого світа.» Коли зирк—щос світицця; вони туди:—хата; вони у хату: на столі хліб лежить, и квасу глек стойіть, и хата тепла, и постіль біла; усе як хотів пан, так и є! От увійшли усі у хату, помолились, повечеряли, та й полягали.

Усі сплять—один не спить: йому щось не спицця. От як опівночі, чує: приходить щось до вікна, та й каже: «От розсучого сина! казали: як-би нам хата тепла, постіль біла, хліб мьякий, квас кислий—нічого б и журицьця: казали б казку, баяли б байку до самого світа; а тепер и забули! Йіхатиме ж пан до дому, буде йому на дорозі яблуня з яблуками; захоче він йіх покоштувать; як покоштує,—там и розлопаєцця! а хто почує, та скаже,—той по коліна камінем стане!» Він чує, та й дума: лихо!

Упьять так, об других півнях, приходить щось до вікна, та й каже: «От розсучого сина! казали: як-би нам хата тепла, постіль біла, хліб мьякий, квас кислий,—казали б казку, баяли б байку до самого світа; а тепер и забули! Йіхатиме ж пан до-дому, буде йому на дорозі криниця—чиста водиця; захоче він з нейі напиццьця; як напъєцця, так и розлопаєцця. А хто почує, та скаже, той по груди камінем стане!» Він чує, та й дума: от лихо!

Упьять так, об третіх півнях, приходить щось до вікна, та й каже: «От розсучого сина! казали: як-би нам хата тепла, постіль біла, хліб мьякий, квас кислий—нічого б и журицьця: казали б казку баяли б байку до самого світа, а тепер и забули! Йіхатиме ж пан до-дому, буде йому на дорозі кровать с періною: захоче він на йій опочити: як ляже,—так и розлопаєцця! А хто почує, та скаже,—той по шию камінем стане!» Він чує, та побудив усіх. «Пора йіхать», каже. Пан каже: «Пора, пойідемо!»

От йідуть вони—як-раз: біля дороги росте яблуня и на йій такі красні, такі гарні яблука, що й сказати не можна!

Панові смерть захотілось їх покоштувати. А той як підскоче, та черконе по яблуні: вона так попелом и взялась! А він уперед забіг, та й утік.

Дальш-трошки, уньять: їдуть — біля дороги криниця, та вода така чиста та хорошa, що й сказати не можна! Панові смерть захотілось з неї води напиться. А той як підскоче, та черконе по їй шаблею — вона так кровью и взялась! Пан розсердився, кричить: «Бийте його сучого сина!» А він у перед забіг, та й утік.

Ище дальше йдуть: біля дороги кровать золотая, а на їй перина біла, та мъяка, та така гарна, що й сказати не можна! Панові смерть захотілось на їй полежати. А той як підскоче, та черконе шаблею — вона так углем и взялась! Пан росердився, кричить: «Стріляйте його, сучого сина!» А він у перед забіг, та й утік

Прийхали вони до дому. Пан и приказує привести до себе того охотника. Той и прийшов. «Що се ти, каже, наробить? зрубить його, бісового сина» «А той каже: Веліть, пане, привести до рундука погану шкану. — Привели. — Він сів, та й каже: опівночі, пане, прийшло до нас щось до вікна, тай каже: «От розсучого сина! казали, як би нам хата тепла, постіль біла, хліб мьякий, квас кислий, нічого-б и журиться: казали-б казку, баяли-б байку до самого світа, а тепер и забули. Йіхатиме пан до дому: буде йому на дорозі яблуня з яблуками; захоче він їх покуштувати; як покушту́є, — так и розлопаєцця! — а хто почує, та скаже, той по коліна камінем стане!» Кінь так по коліна камінем и став. А він каже: уньять так об других півнях приходить, та уньять теж каже, та й проговорює: «буде йому на дорозі криниця — чиста вода; захоче він з неї напиться; як напъєцця, — так и розлопаєцця! а хто почує, та скаже, той по груди камінем стане!» — Кінь так по груди камінем и став. А він каже: уньять так, о третіх півнях приходить та теж таки

каже й приговорює: «Їхатиме пан до дому; буде йому на дорозі постіль біла; захоче він на їй спочити; як ляже, так и розлопаєцьця; а хто почує, та скаже, той по шию камінем стане!»

Та заразом скік з коня!.... а кінь так по шию камінем и став! «От, каже, на що я так робив. Простіть, пане!»

(Напечатана Н. И. Костомаровымъ въ Молодикѣ на 1843 г., ч. II.)

25.

ЛЕТЮЧИЙ КОРАБЕЛЬ.

Був собі дід и баба, а у них було три сини: два розумних, а третій дурний. Розумних же вони й жалують, баба їм що-неділі білі сорочки дає, а дурника усі лають, сміюцця з його—и він знай на печі в просі у чорній сороцці, без штанців... Як дадуть, то й їсть; а ні,—то—він и голодує.—Аж-от пришла чутка, що так и так: прилетів такий царський указ, щоб збіралися до царя на обід, и хто построїть такий корабель, щоб літав, и прийіде на тім кораблі, за того царь дочку оддає.

От розумні брати й радяцця: «Піти—б то: може, там де наше щастя закотилося!» Порадились, просяцця у батька та в матері: «Підем ми, кажуть, до царя на обід: утерять—нічого не втеряємо, а може там де наше щастя закотилося!» Батько їх умовляє, мати їх умовляє.. ні! «Підем, та й годі! Благословіть нас на дорогу.»—Старі,—нічого робить,—взяли поблагословили їхъ на дорогу, баба надавала їм білих паляниць, спекла порося, пляшку горілки дала,—пішли вони.

А дурень сидить на печі, та й собі просицця: «Піду, каже, и я туди, куди брати пішли!»—«Куди ти, дурню, підеш?

каже мати: «тамъ тебе и вовки зсідять!»—«Ні, каже, не зсідять: піду!» Старі з його спершу сміялись, а то давай лаять. Так ні! Вони бачать, що,—що, мовляв, з дурнем зробиш,—та й кажуть: «Ну, йди, та щоб ти вже й не вертався и щоб не признавався, що ти наш и син.» От баба дала йому торбу, наклала туди чорного чарствого хліба, пляшку води дала, и випровадила його з дому. Він и пішов.

Иде та йде,—коли зустрічає на дорозі діда. Такий сивий дідуган, а борода зовсім біла аж до пояса! «Здоров, діду!»—«Здоров, сину!»—«Куди йдеш, діду?»—А той каже: «Ходжу по світу: з біди людей виручаю. А ти куди?»—«До царя на обід.»—«Хіба ти, пита дід, умієш зробить такий корабель, щоб сам літав?»—«Ні, каже, не вмію!»—«То й чого ж ти йдеш?»—«А Бог його знає, каже, чого! утерять—не втеряю, а може там де моє щастя закотилося.»—«Сідай же, каже, та спочинеш трохи, пополуднуєм.—Виймай, що там у тебе в торбі!»—« Е, дідусю, нема тут нічого,—самий чарствий хліб, що ви й не вкусите.»—«Нічого,—виймай!»—От дурень виймає—аж з того чорного хліба та такі стали паляниці білі, що він з-роду и не йів таких: сказано,—як у панів.—«Ну, що ж,—каже дід: як його, не пивши, полуднувать? Чи немає там у тебе в торбі горілки?»—«Де б то вона у мене взялась! є тільки води пляшка!»—«Виймай!» каже. Він виняв, покоштував—аж там така горілка стала!—«От, бач, каже дід: як Бог дурнів жалує!»

От вони розіслали свитки на траві, посідали—давай полуднувать. Пополуднували гарненько, подякував дід дурневі за хліб, за горілку, та й каже: «Ну, слухай, каже, сину: иди ж тепер ти в ліс, та підійди до дерева, та перехрестись тричі и вдарь сокирою в дерево, а сам мерщій падай ниць и лежи—аж поти тебе хто не розбудить;—тоді, каже, тобі корабель постройіцця, а ти сідай на його и лети, куди тобі треба, а подорозі бери, кого б там не стрів.» Дурень подякував дідові и

розпрощались: дід пішов своєю дорогою, а дурень пішов у ліс.

От увійшов в ліс, підійшов до дерева, цюкнув сокирою, упав ниць—та й заснув. Спав-спав... Коли це за який там час—чує: хтось його будить: «Уставай, вже твоє щастя поспіло,—уставай!» Дурень прокинувсь; коли гляне—аж стоїть корабель: сам золотий, щоглі срібні, а паруси шовкові так и понадимались... тільки летіть!—От він, не довго думавши, сів на корабель,- той корабель знявся и полетів... Як полетів, та й полетів: нижче неба, вище землі,—и оком не зглянеш!

Летів-летів, коли дивиця: припав чоловік на шляху до землі уком, та й слуха. Він и гукнув: «Здоров, дядьку!»—«Здоров, небоже!»—«Що ти робиш?»—«Слухаю, каже, чи вже позбирались до царя на обід люде.»—«А хіба ти туди йдеш?»—«Туди.»—«Сідай зо мною, я тебе підвезу.» Той и сів. Полетіли.

Летіл-летіли, коли дивляцця: иде чоловік пляхом—одна нога за ухо привязана, а на одній скаче.—«Здоров, дядьку!»—«Здоров, небоже!»—«Чого ти на одній нозі скачеш?»—«Того, каже, що коли б я одвязав другу, то за одним ступлем увесь би світ переступив... А я каже, не хочу...»—«Кудиж ти йідеш?»—«До царя на обід.»—«Сідай з нами.»—«Добре.» То й сів; знов полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляцця: стойіть на дорозі стрілець и приціляєцця з лука, а нігде не видно ні птиці, нічого. Він крикнув: «Здоров, дядьку! Куди ти цілисся, що не видно ні птиці, нічого?»—«То що що не видно?.. то вам не видно, а мині видно!..»—«Де ж ти йійі бачиш?»—«Ет! каже: там, за сто миль, сидить на сухій грусці!»—«Сідай з нами!»—Він и сів, и полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляцця: иде чоловік и несе за спиною повен мішок хліба. «Здоров, дядьку!»—«Здоров»—«Куди ти йдеш?»—«Иду, говорить, добувать на обід хліба.»—»Та у тебе й так повен мішок!»—«Що тут цього хліба! мині и на

один раз поснідать не стане.»—«Сідай з нами!» —«Добре.» — Сів и той;—полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляцця: ходить чоловік коло озера, мов чогось шукає. «Здоров, дядьку!»—«Здоров!» — «Чого ти тут ходиш?»—«Пить, каже, хочецця, та ніяк води не найду.» — «Та перед тобою ж цілісеньке озеро,—чому ти не пъеш?« — «Ет, що тут ційі води! мині и на один ковтòк нестане...»— «Так сідай з нами!» — «Добре.» —Він сив,—полетіли.

Летіли-летіли, коли глянуть—аж иде чоловік у село и несе куль соломи. «Здоров, дядьку! куди ти несеш солому?» — «У село,» каже. «Отто! хіба в селі нема соломи?»—«Э, говорить, та не така!»—«А хіба це якà?» — «А така, каже, що яке б душнè літо не було, а тільки роскидай цю солому,—то зараз, де не возьмецця, и мороз и сніг.» — «Сідай з нами!»—От той сів, и полетіли дали.

Летіли-летіли, коли подивляцця: иде чоловік у ліс и несе въязку дров за плечима. «Здоров, дядьку!»—«Здоров!»— «Куди ти дрова несеш?»—«У ліс.» — «Отто! хіба в лісі нема дров?»—«Чому нема?—Є, говорить, та не такі.» — «А які ж?» — «Там, каже, прості, а це такі, що як тільки роскидав йіх,— так зараз, де не возмецця, військо перед тобою.« — «Сідай з нами!» И той згодився —сів, та й полетіли.

Чи довго вони летіли, чи не довго, та й ирилітають до царя на обід. А там серед двору столи понаставляні, понакривані, бочкі меду та горілки повикочувані: пий, душа, йіш, душа, чого забажайіш! А людей —сказано—півцарства зійшлось: и старі, й малі, и пані, и багаті, и старці убогі, як на ярмарку.— От він прилетів з товариством на тім кораблі, спустився у царя перед вікнамі,—повиходили вони з корабля и пішли обідать.

Царь дивицця в вікно—аж щось прилетіло на золотім кораблі. Він лакеєві й каже: «Піди, спитай—хто там золотим кораблем прилетів?»—Лакей пішов, подивився,—приходить до

царя: «Якась, каже, мужва обідрана!» Царь не вірить: «Як, каже, можна, щоб мужики на золотім кораблі прилетіли! Ти, мабудь, не допитався. «Взяв та й пішов сам між люде.—«Хто, пита, тут на цім кораблі прилетів?» Дурень виступив: «Я, каже, ваше величество!» — Царь як подивився, що у його свиточка—латка на латці, штанці—коліна повилазили, —то аж за голову взявся: «Як таки, щоб я свою дитину та за такого хлопа видав!»—От він—що робить? и давай йому загадки загадувать.

«Піди, каже на лакея, скажи йому, що хоч він и на кораблі прилетів, а як не добуде води живучойі и цілючойі, поки люде пообідають,— то не то царівни не 'ддам, а оце меч — а йому голова с плеч!» — Лакей и пішов. А *Слухало* *) и підслухав, що царь казав, та й росказав дурневі. От дурень сидить на лаві (такі лави кругом столів пороблено), та й журицця: ні їсть, ні пье. *Скороход* побачив: «Чому ти, пита, не їси?» — «Де вже мені їсти!.. и в нельку не йде...» И розсказав—так и так: «загадав мині царь, щоб я, поки люде пообідають, добув води живучойі и цілючойі... Як я їйі добуду?» —«Не журись! я тобі достану.» — «Ну, гляди.»

Приходить лакей, дає йому царський приказ; а він уже давно знає: як и що. «Скажи, говорить, що принесу!» — От лакей и пішов. А скороход одвязав ногу од уха, та як махнув — так у одну мить и набрав води живучойі и цілючойі. Набрав, утомився.... «Ще, дума, поки обід вернуся, а тепер сяду під млином—одпочину трохи.»—Сів, та й заснув. Люде уже обід кінчають, а його нема. Дурень сидить ні живий, ні мертвий, «Пропав!» думає. Слухало взяв приставив до землі ухо—давай слухать. Слухав-слухав: «Не журись! каже: під млином спить

---

*) На мой вопроеъ: «Хто ж то такий *Слухало?*» разсказчикъ сказалъ: «Той самий, що слухав, припавши до землі ухом: чи вже люде позбірались до цяря на обід.»

сучий син!»—«Що ж ми будем тепер робить? каже дурень: як-би його збудить?» А *Стрілець* каже: «Не бійся: я збуджу!»— От, як напъяв лук, як стрельне – як торохне стріла в млин аж тріски полетіли... Скороход прокинувсь—та мерщій туди, люде обід тільки що кінчають, а він приносить ту воду. *)

Царь—що робить? ну загадувать другу загадку: «Піди, каже на лакея, скажи йому: як ззість з своїм товариством за 'дним разом шість пар волів жариних и сорок печей хліба,— тоді, каже, оддам мою дитину за його; а не ззість— то от: мій меч—а йому голова с плеч!»—Слухало й підслухав, та й розсказав дурневі. «Що ж мині тепер робить? я и одного хліба не ззім!» каже дурень, та й знову зажурився—аж плаче. А *Объйідало* й каже:—«Не плач! я за вас всіх пойім, ище буде й трохи.»—Приходить лакей: так и так. «Добре, каже, нехай дають!»—От нажарили дванадцать биків, напекли сорок печей хліба; Объйідало як зачав йісти—усе до чиста пойів, ще й просить: «Ех, говорить, мало! хоч би ще трошки дали...»

Царь бачить, що він такий – знову загадав загадку: щоб сорок сороковыхъ бочок води випили за одним духом, и сорок сорокових бочек вина,—«а не випъе:– мій меч— йому голова с плеч!»—Слухало підслухав—росказав; дурень плаче. «Не

---

*) *Варіантъ.* «Царь загадав загадку:» Як, каже, устрелиш мині птицю-хвазанà, то тоді й дочку мою бери за себе, а ні—то голову здійму! «Дурень сидить та й плаче.—Стрілець підходить: «Папе мій милий, пане мій любий, чого ти плачеш?»—«Як же мині не плакать, що так и так: загадав мині царь птицю-хвазана встрелить... А як я його встрелю, що він и в нашій земли не плодиця!..»—«Не плач! хіба ти про мене й забув? Скажи: устрелю!»—От лакей загадує. «Скажи: устрелю!» каже дурень.—Як напне Стрілець тетівку, як бебехне—устрелив.—Як же б йійі достать? «Біжи, кажуть, скороходе, ти ще справився до світа!» Той побіг—приносить хвазана. На ранок и оддали цареві. (Миргородъ, Полт., г.)

плач!» каже *Обпивало*: «я, каже, сам випъю, ще й трохи буде.»—От викотили йім по сорок сороківок води и вина; Обпивало як узяв пить—усі до каплі видув, ще й підсміює: «Ех, говорить, мало! хоч би ще трохи—ще б випив!»

Потім того, царь бачить, що нічого з ним не вдіє, та дума: «треба його, скурвого сина, з світа звести, а то він мою дитину запакує!»—От и посилає до дурня лакея: «Піди скажи, що казав царь, щоб перед вінцем у баню сходив.» А другому лакеєві загадує, щоб пішов сказав, щоб баню чугунну напалили: «там він сякий—такий зжарицця!» Грубник натопив баню—аж роскалина—так и пале: самого чорта, мовляв, можна зжарить!—Сказали дурневі. От він иде в баню, а за ним слідком иде *Морозко* з соломою. Тілько що ввійшли вони в баню—аж такий жар, що не можна! Морозко роскинув солому—и одразу так стало холодно, що дурень на силу обмився, та швидче на піч, та там и заснув,—бо намерзся таки добре!—От, в-ранці одчиняють баню, думають—тильки з його попілець зостався,—аж він лежить на печі; вони його и збудили: «Оце, каже, як я міцко спав!» та й пішов з бані.

От, доложили царю, що так, мов, и так: на печі спав, и в бані так холодно, наче цілу зіму не топлено. Царь засмутився дуже: що його робить? Думав-думав, думав-думав.... «Ну, каже, як достане мині на ранку полк війська, то вже дам свою дочку за його, а не достане, то от: мій меч—йому голова с плеч!» А сам дума:» Де таки простому муликові полк війська добуть? Я царь, то й то!..» От и оддав приказ. Слухало й підслухав—и розсказав дурневі. Дурень знову сидить та й плаче: «Що мині тепер робить на світі? де я того війска достану?..» Иде на корабель, та до товариства: «Ой, виручить, брацця! виручали не 'дин раз з біди,—и тепер виручить! А то—пропав я на світі!..»—«Не плач! каже той, що ніс дрова: я тебе виручу.»—Приходить слуга: «Казав, каже, царь, як поставиш на завтре, на ранок, цілий полк війська,—тоді твоя царівна!»—

«Добре, зроблю!» каже дурень. «Тільки, каже, скажи цареві як не оддасть ще й тепер, то я його войною новою и силою царівну возьму.

От, у ночі повів товариш дурня в поле и поніс з собою вязку дров. Як став ті дрова розкидать, як став роскидать, —то що кине – то й чоловік, що кине – то й чоловік,—и такого війська набралось, Господи! На ранок прокидаєцця царь – аж чує: грають. Він пита: «Що там так рано грає?» — «То, кажуть, той своє військо моштрує, що на золотім кораблі прилетів» — Царь тоді бачить, що нічого,—та звелів його покликать до себе.

Приходить лакей, просить. А дурень такий став, що його й не пізнаеш: одежа на йому так и сяє, шапочка рогата золота, а сам такий гарний, що Боже!—Веде він своє військо, сам на воронім коню попереду, за ним старшина... Підступив під дворець: «Стой!» крикнув. Військо у лаву стало—як перемите! Він пішов у дворець; царь його обнімає, цілує: «Сідай, мій зятю, любий!» Вийшла й царівна; як побачила—аж засміялась: який у неї гарний чоловік буде!—От їх швидко й повінчали, такий бенкет задали, що аж до неба дим пішов, та на хмарі й зупинився; а я з того бенкету йшов, та якось на ту хмару й задивився—та й упав; як упав, то аж тут став; а ви просите казки,- так я оце й сказав, ні довгойі, ні короткойі: як од мене та до вас. Ще б сказав, та не вмію.

(Записана въ г. Гадячѣ Полтавской г.)

26.

ГОРЩИЩЕ-КИСЛИЩЕ

У однийі жінки був син парубок, и він раз у раз сидів на печі; мати йому приготує на цілий день горщокъ киселю и

бухан хліба, то він там собі пойість, та й сидить. Ото вже йійй остило його годувати своїм хлібом, вона достала йому удку, та й каже: «На тобі удку, та піди собі риби влови, а то вже не дам тобі кисілю.» Ото він и пішов.

От, прийшов до річки, закинув удочку у ріку, а сам ліг спать. Коли прокидаєцця, так як над вечір,—аж така риба заплуталась здорова! Він йійі витяг на берег, а вона його стала просить: «Пусти мене, я тобі у великі пригоді стану!» Він и пустив йійі, а сам пришов до-дому, виліз на піч, та й сидить. А мати його питає: «А що, синку, чи вловив що-небудь?» Він каже: «Не ловицця ніяк риба, то я взяв та й удку порвав.»—«Ну, то тим и здобрій!» каже мати.

От сидить він голодний день, сидить и другий—не дає йому мати йісти. Сидів-сидів, а потім и згадав, що йому риба казала: «я тобі у великі пригоді стану.» Потім того й каже «За Господським дозволінням, за рибъячим приказанням, щоб мині було горщище-кисілище и бухан хліба!» Так од-разу и стало усе це, що сказав, перед ним на печі. Він найівся, а далі й каже: «Мамо, подайте води!» А вона йому й каже: «Не великий пан, устанеш сам, та й напъєсся.» От він знов каже: «За Господським дозволінням, за рибъячим приказанням, щоб ця піч стала коло криниці!» Тільки сказав—воно так од разу и стало. Напивсь води, а потім знов каже: «Стань, піч, де й була!» Піч и стала на своєму місці.

От, тоді, як він йіхав од води, йіхала царівна до-дому: побачила, що він йіде на печі, та й стала сміяцця з його. А він бачить, що з його смієцця царівна, та й каже: «За Господським дозволінням, за рибъячим приказанням, щоб та царівна, як прийіде до-дому, привела дитину!» От та царівна прийіхала до-дому, а через год и привела дитину. Цар плаче, цариця плаче, - де ж такий сором на батькову та на матиреву голову! И стали йійі допитуваться: «С ким ти, сяка-така,

зналась, що в тебе дитина?» А вона клянецця, що «нікого и не знаю и не відаю.»

От царь—що робить? скликає раду: сенатòрів, совітчиків —порадчиків усяких: «Що будемо робить?»—Ті думали-думали радились-радились, а потім и кажуть:« Що ж, кажуть, царю: вже нічого робить: нехай ця дитина підросте трохи, а тоді збери усяких людей до себе и витусти цю дитину між люде з яблуком: до кого воно заговорить и дасть яблучко, то то його батько!» Царь и згодився.

Ото через кільки там год, царь постройів багатий обід, и посилає приказ по всьому світу, щоб усяких чоловиків, и жидів, и циганів, и всяких невірів, скликать до його на обід. От, то й лежить почув, що царь кличе на обід до себе, та й каже: «За Господським дозволінням, за рибъячим приказанням, щоб оця піч стала у царя на обіді!» Летить ця піч. Оце кого-небудь дожене на дорозі, що коретею йіде,—кричить: «Звертай!» То той и мусить звертати.

Прийізжає до царя, а там у-ряд стають колясками бричками, простими возами,—коляски окроми, брички—те ж окроми, а прості вози—собі окроми стоять. Він прийіхав, взяв и став зсвоєю піччю у-ряд з колясками. Коли це, як уже зібрались усі, царь дав яблучко тому хлопчикові, що од тієйі царівни, и йускає його по між людьми: кому то він дасть те яблучко, а, може, хоч до кого заговорить. А тому хлопчикові було уже, може, годів три. От він біжить поміж калясами, та побачив піч,—підбігає, та й каже до його: «Здрастуйте, тату!» И кінув йому яблучко на піч. Тоді царь побачив, що він такого назвав батьком, та зараз звелів зробить таку скриню, на дві половині перегорожену, и осмолить тую скриню кругом, щоб вода не протікала. и звелів наготовить хліба на сім год, и посадить у ту скриню: у одну половину царівну, а того, що на печі прийіхав, у другу,—и пустить йіх на море.—Оттак и зробили: посадили йіх у ту скриню, наложили до царівни хліба, а тому

нічого не положили, та й спустили тую скриню на море. Вона й поплила.

От плавають вони, та й плавають по морю: прожили уже шість год, и за шість год одно одному и слова не сказали.— Потім того, як не стало вже харчі у неї, вона тоді й обізвалася до його: «Чи ти ще живий?» А він каже: «Ще».—То вона йому и каже: «Як же ти прожив ці шість год, що тобі ніхто и крихти хліба не положив? У мене от-уже три дні не стало хліба, и то я не знаю, як буду далі жить.» А він и каже: «Мини ще як би годів пьятьдесят, жить, то в мене було б що їісти тут!» Вона його й питає: «Що ж ти їіси? дай и мині того.» Він каже: «Добре!» — та зараз: «За Господським дозволінням за рибьячим приказанням, щоб оті царівні було горщище-кисілище и бухан хліба!» Ото, як сказав, так од разу и стало. Вона найілась, а потім и каже: «Не мог би ти так изробить, щоб оця стіна вивалилась, то ми б у купі жили?» А він и каже: «Можу.» Ото сказав ті слова,— та стіна й вивалилась. Потім вона й каже: «Не мог би ти так изробить, щоб оця скрини пристала до берега и щоб ми вийшли из неї?» Він зараз сказав ті слова, — так у одну мить и зробилось усе. — Вона знов йому каже: «Не мог би ти так зробить, щоб тут на острові постройівся дом великий?» Він сказав упьять: «За Господським дозволінням, за рибьячим приказанням, щоб на цім острові постройівся дом!» От той дом так стройіцци—и за один день постройівсь. От вони и стали жить у тім домі.

Ото, чи довго вони там жили, чи не довго вона раз йому й каже: «Чи не мог би ти так зробить, щоб письмо та лежало у мого батьна на столі?»—«Чому б, каже, не мог? можу.» От вона написала листа до батька, оддала; він зараз: «За Господським дозволінням, за рибьячим приказанням, щоб оце письмо стало зараз у царя на столі!» Воно так од разу там и стало.

Царь прочитав те письмо, ззиває своє військо, сідає у карету и йіде до своєйі дочки. От дойіхав до моря, та далі й ніяк: ні мосту, нічого немає. От він и отаборився над морем, думає: що його робить? А вона у той час саме ходила по острові; дивиться — аж москалі над берегом ходять; вона тоді до його: «Прийіхав мій батько до мене в гості, та стойіть над морем: ніяк на острів не достанецця... Чи не мог би ти зробить мосту з берега сюди?» — «Чому б, каже, не мог? можу.» Та зараз: «За Господським дозволінням, за рибъячим приказанням, щоб зараз був міст з берега аж сюди!» Тут — де той и міст взявся! Царь йіде по тому мосту, а за ним усе військо йіде. От, прийіхали на той острів — царь зрадів, царівна зраділа.. пьють, гуляють!

От гостювали там цілий місяць; а потім царь и каже: «Ну, то я гостював у вас, діти, а тепер нум йіхать ще до мене!» Коли кинулись — аж мосту вже й нема. От той зараз: «За Господським дозволінням, за рибъячим приказанням, щоб став міст аж досамого царського дому!» — От мосту й немає; він и вдруге сказав — знов немає; він сказав и в третє — нема мосту, та й годі! уже риба перестала його слухать. Тоді вони кажуть: «Ну, оставайтесь, таточку, у нас; хоч ви нам хотіли лихо зробить, то Бог вам простить!» Той царь — нічого робить — и зостався, та живуть и хліб жують.

(Записана въ уманскомъ у. Кіевской г.; передалъ А. И. Петруняка.)

27.

БОГАТИРЬ З БОЧКИ.

Було в якомусь княжестві три княжецькі дочки — зостались од батька, од матері, а в другому княжестві був князь

удовець. От, да той князъ та до тіх трьох сестер їздив гулять и думав котору-сь из них сватать за себе. И то раз приїхав він до них, да не пішов у комнати, да сів під окном, щоб послухать, що вони будуть говорить про його. А вони тоді саме вели про його мову миж собою. Сама старша каже: «Як би мене взяв за себе, то було б одіте все військо из нічого.» (Не знать-де й набереця одежа!) А середужча каже: «Як мене візьме за себе, то будуть усі из нічого ситі и пъяні раз-у-раз.» А сама вже менша каже: «А мене як візьме, от я буду родить вісім синів-соколів и девъятого багатира, и всі вісім будуть однакові: волос у волос, голос у голос, по локті золоті руки и по коліна золоті ноги, на голові золоті чуби, и в кажного на лобі буде місяць, а по краях зірки.»— А він це як подслухав, та того вже вечера не йшов до їх у хату, а вернувсь назад. Пойіхав зараз до дому, а дома собі обрадивсь, щоб саму меншу сватать, для того саме, що вона говорила: «буду родить вісим синів-соколів, а девъятого багатира.» Да вже вона и сама краща була.

На другий день князь пойіхав и посватав саму меншу. (Добре, що й не говорив старшойі або середужчойі; бо вони були волшебниці.) Ото посватавши, повінчались; зараз він узяв йійі до себе до дому, и живуть собі. И вона йому самому теж так говорила, що «буду родить вісім синів-соколів, а девъятого багатира,—таких: волос у волос, голос у голос, по локті золоті руки, по коліна золоті ноги, на голові золоті чуби, на лобі місяць и по краях зорі.»

От вона вже як заваготніла, що от-от скоро родини будуть,—тоді князь, всіх чисто царів и князив зобрав до себе на те саме; и в нейі була бабою старша сестра—сама волшебниця (тільки вони не знали, що вона волшебниця). Да як обродилася вона, то найшлось троє діток—хлопці такі самі, як вона говорила. От сестра зараз взяла йіх, та й одправила аж за море далеко до змійів годувать, а самому бать-

ку и царам и князям взяла та положила на блюдо троє кошенят, та й унесла на показ; показує: «Ось, каже, які діти:» Ну, ті всі, звісно, здивувались, и батько не знає, щоб йій зробив, що то так говорила, а як єсть! Ну, дарма: нічого робить, мовчать: думають, може. й справді кошенята йійі діти. А вона вже як очувствовалась трохи, то й йій показали, а вона те ж думає, що, може й справді це такі діти.

От вони собі и знов живуть, а кошенята ті годують: так їіх кохають, що куди! Дождалися знов того времъя, що от-от родини скоро будуть, и князь поззивав изнов тіх усіх на таке чудо. А сестра изнов трьох синів одправила за море до змійів (бо вона все по троє родила дітей), а на показ батькові та царям та князям положила на блюдо вже троє цуцинят. Тут всі здивувались: «що це таке за знак!» Подумали, що й справді так. От вони почудувались, почудувались, та й розйіхались.

А на третій раз, дожидаючи того случаю, князь изнов поззивав тіх усіх, що й ті рази були. А сестра изнов узяла та вже тільки два сини одправила до змійів, а самого девъятого, багатира, зоставила на показ, да ще положйла двоє ведмеденят на блюдо коло багатиря, и тоді внесла на показ. От внесла на показ. От внесла и показує всім чисто, и самому вже батьку, тіх двое медведенят, а третього сина: «Оце, каже, вам девъятий багатир!» показує, це говорячи: «самойі княгині....»

От тоді всі царі й князі зачали совітуваціня из цім князем, щоб зробить княгині: яку кару дать? И князь, то й самий йійі чоловік, дав волю: «Нехай що хотять, те й роблять йій»; а більше сам хотів, як би що-найгирше зробить йій; да ще й сестра йійі хотіла стребить из світа, а князю піддобрувалась, щоб вийти за його заміж. Ото вони, як соборувались(?), так и зробили: взяв князь та звелів, щоб йійі за'били из тім сином багатиром у смоляну бочку, та пустили на

була),— та й каже: «Князю! не йідьмо ми туди, бо я не хочу; а луч(ч)е ми пойідьмо у краще місце.» — «Як-то?» каже. — «За морями, каже, єсть золотий сад и золотою оградою огороженний, и там стойіть золотий стовп, а на тому стовпі кіт сидить: у гору йде — гарні пісні співає, а вниз иде—дуже гарні казки каже; то туди пойідьмо!»

А цей багатир, що перекинувсь мухою, да сидів у купця на голові, це все вислухав, що його тітка говорила, та швидче звідти перекинувсь орлом и полетів аж туди, де тітка казала—до того золотого саду. Прилетів туди, зробився багатиром, тай каже: «Господи! чи на моє щастя, чи на матирине, привратн це все у горохове зерно, то зроблюсь орлом, візьму його и понесу до своєйі матері.» Ото так як він сказав, так и зробилось: превратилось усе чисто у горохове зерно, а він перекинувсь орлом, узяв те зерно и полетів на білий остров до своєйі матері.

Прилетів туди, зробився багатиром, узяв ту горошинку, сказав: «Нехай ростелецця!» Знов так воно розіслалось там, біля його хати. Він тоді прийшов до матері у хату, та й каже: «А що, мамо: я приніс вам дуже великий гостинець! Чи показать вам його, чи ні?» А вона каже: «Як же можна, щоб мені не показать? а кому ж більше, як не мені?! аже ж ти в мене один син, а я в тебе одна мати, а більше нікого не має. Комуж більше, як не мені, и показать?!» Ото вони вийшли с хати — аж тут таке стойіть, що крий Боже! Стойіть, мось-пане, собі золотий сад и золотим барканом обгороженний, а в саду золотий стовп, на тому стовпі кіт сидить, и в гору йіде — гарні пісні співає, а в низ иде—дуже гарні казки каже, и так любо та гарно, що куди! в тому саду... так — що вже луч(ч)е не треба! — Тоді він розсказав усе чисто, як треба. Мати так уже втішаєцця, що незнає вже, щò й робить!

Ото живуть вони там собі, та й живуть; аж зайіжжає иэнов якийсь купець чужостороній. Зайіхав до них, вони и

з цим роспитались,—аж він як раз йіде в йіхне княжество От вони тоді дали и тому купцю дорогих шкур и просили, щоб непремінно одвіз на гостинець до того князя. Ото він пообіцав и пойіхав собі. А цей знов багатир перекинувся мухою, прилетів тоді до батька у комнати, сів на стіні,—як той саме став шкури приносить до князя,—и слухає, що там буде за розговори. Ото, як той приніс шкури ті до князя, князь зачав роспитувать: звідкіля це, и що, таке, и хто це? А він одвічає, що: «це на морі, на білому острові, каже, живе собі не то царок, не то князьок, и з самих ціх шкур палати построєні, и там у його есть золотий сад, золотім барканом обгороженний, и в саду стойіть золотий стовп, а на тому стовпі кіт сидить, и той кіт вгору йде—пісні співає, а вниз иде—дуже гарні казки каже.» А князь тоді на свою жінку й каже: «Пойідьмо туди, побачим!» А вона каже:» Не хочу я туди йіхать, а луч(ч)е ми пойідьмо у друге місце: там и там через море лежить золотий міст, а на тому мосту різни дерева стоять, и там стойіть церков, и в ній що-дня правиц(ц)я, ити до церкви, то дерева цвітуть, а як вийти из церкви по службі, то вже посніють різні хрукти, так що можна рвать да й йісти,—и ще там за церквою стойіть млин и на дванаццять камінів мелец(ц)я, и як мелецця, то с-під камінів гаряче молоко біжить: то туди пойідьмо—каже княгиня,—прогуляємось и побачимо!»

А це й багатир усе чисто вислухав, сидячи на стіні, та тоді, як можна швидче, полетів туди, на море до тієйі штуки, куди тітка підмовляла його батька йіхать. Прилетів туди орлом—аж там так, як раз, як вона казала. Тоді сказав: «Господи! чи на моє щастя, чи на матирине, приврати це все у горохове зерно, то я візьму, та й понесу до матері.» Як сказав, так и зробилось. Він тоді взяв горохове зерно и поніс до дому до матері.

Приніс до дому, вийнув из рота—воно вже розіслалось,

як слідує буть, — так як там було. Тоді він увійшов до матері и хвалиця: «От я, каже, мамо, штуку прініс — не таку, як то! ось ідіть, подивиця!» Вийшла мати - аж так и есть. Ходять вони тоді, любуюця всім чисто. И він матері розсказав, як це він достав, и що — все чисто росказав: скрізь, де був, и як добув.

Ото вони живуть собі любо и гарно, — так що вже й не треба лучче и краще! Ото, там через кілько времья, изнов зайіхав до їх якийсь купець; роспитались - аж, як раз, у їх княжество він йіде. Ото вони изнов дали й тому купцю скілько там шкур дорогих и попросили, щоб непремінно приставив до того князя; а що то його батько, а матері — чоловік, — то цього нікому не кажуть. Ото той купець сказав, що «непремінно привезу ці шкури тому князю», а потім попрощався, та зараз и поїхав.

А цей багатир изнов перекинувсь мухою, прилетів туди, сів у комнатах на стіні, и слухає. А той купець приносить шкури и кланяюця: «Це, каже, вам гостинець прісланий. Там на білому острові, живе якийсь собі князьок, — то це він прислав ці шкури, — и в його там так гарно, що страх: там — и просто сказать — рай, та й годі! У його из самих чисто ціх шкур будинок, и там стоїть золотий сад, золотим барканом обгорожений; а в саду стоїть золотий стови, и на тому стовпі кіт сидить, — у гору йде — пісні співає, а вниз иде — казки каже; а потім на морі лежить золотий міст, а на тому мосту різні дерева стоять, и стоїть там церква, в ній що-дня правиц(ц)я, — и як до служби йти, то цвітуть дерева, а як из служби йти, то вже поспіють різні хрукти, — так що можна рвать, да й їсти: — и стоїть там млин, на двинадцять камінів мелиця, и с-під камінів гаряче молоко біжить!» А князь тоді й каже жінці: «Поїдьмо, та й годі туди!» А вона каже: «Не хочу я туди їхать (:звісно — вже знає, хто там живе:), а поїдьмо ми, каже, луч(ч)е туди, де; за морями, на острові, де є двір,

а в тому дворі, живе баба *), и в неї есть вісім синів-соколів, таких: волос у волос, голос у голос, по локті золоті руки и по коліна золоті ноги, золоті чуби, на лобі в кожного місяць и по краях зорі: всі однакові вісім!»

А цей багатир вислухав це, да й догадавсь: Оце ж, надісь, самі мойі брати, коли так!» Бо йому його мати росказувала все чисто, як воно робилось. Тоді швидче туди, взяв и полетів орлом. Як прилетів туди, то зараз перелетів через баркан у той двір, перекинувсь багатиром, ходить там по саду; коли дивиця—аж там якісь хлопці гуляють, бігають по саду. Роздивився—аж як раз ті самі, що говорино: так, точ-в-точ, як казано. Ото він приближивсь трохи до йіх, щоб вони угляділи його, та й стойіть. А вони якось угляділи його, прибігли, та й кажуть: «Чого це ти, чоловіче, сюди зайшов, да й як ище ти сюди увійшов? От ти вже назад не вийдеш, бо нікудою; а сховацьця ніде не можна, бо наша баба така, що зараз иззість, и ніде не сховаєсся, бо вона и дух почуе.» Ото давай там говорить; роспитались, що брати його... А потім, як поговорили, так и зробили: багатир перекинувсь орлом, забрав вісім братів на себе и полетів тоді до матері.

Як узяв летіть—летить, та й летить. Коли оглянецця саме посеред моря, а за ним змія летить попід облаками. Ну, що тут робить? а тут важко так, що не можна втекти. Коли дивляцця—аж стойіть маленький островок; тоді брати й кажуть: «Кидай нас на цьому острові, а сам тікай, як мога!» Він йіх покинув на тому острові, а сам далі полетів. Він же летить низом над водою, а змія летить горою; та як зрівнялись просто, так що вже над ним стала летіть,—та тоді розігналась саме на його, щоб його вбить; а він на бік шмигнув, а змія тоді в море—так и затопилась. Він тоді скоріше звер

*) Вона обманювала, бо то—змія. *прим. разск.*

ху, та й утопив змію. Тоді взяв, забрав братів и подетів до дому до матері.

Як прилетів до-дому, та показав матері,— тоді мати так зраділа,—зараз и пізнала, що сини. От вони давай тоді собі жить ще лучче, веселіше й багатіше,— так, що, може, нігде не було такого багатства, як у їх.

Ото якось там знов куцці йіхали тудою, та й до їх зайіхали и все чисто бачили там. Вони тоді теж дали и тим куцям дорогих шкур на гостинець своєму батькові, роспитавшись, що вони як раз йідуть у їх княжество. Купці ті пойіхали От, прийіхали вони до князя и оддали шкури, да як росказали все чисто, що там и як там на тому острові, звідкіля ті шкури,—то князь сказав своїй княгині, що «непремінно пойідьмо!» А їй уже нема куди казать: нічого робить — треба йіхать; та й пойіхали.

Прийіхали туди на білий остров, дивляцця—аж як раз так саме, як казано; побачивсь князь из тими хлопцями—аж як раз так самі, як казано! побачивсь из їх матіръю, роспитавсь— та тоді на вколюшки передъ нею... А вона тоді його увірила, що він невиноват, а сеетра їйі винована. Тоді він, попросивши прощення у своєйі першойі жінки, присяг на ново буть чоловіком и зоставсь там жить; а своєму синові багатирові сказав: «Що хоч, те й зроби тітці волшебниці!» Дак він узяв да очи повиколював, та й тоді й пустив, та й сказав: «Иди собі в світ! Страждав я з матеръю тридцять год через тебе,— то оце ж тобі за те!»

(записана въ с. Боярцѣ Кіевскаго уѣзда Кириякомъ Мельниченкомъ.)

28.

ЦАРІВНА-ЖАБА.

Десь-не-десь, в де-якімсь царстві, в де якімсь государстві, жив собі царь та цариця; а у них — три сини, як соколи. От, дійшли вже ті сини до зросту — такі парубки стали, що ні здумать, ні згадать, хіба в казці сказать! Дійшли до літ,— час їм женитися. Царь, порадившись гарненько з старою, прикликає синів и каже: «Сини мої, соколи мої! дійшли ви до літ,—час уже вам подружжя шукать.»—«Час, кажуть, таточку, час.»—«Забірайте ж, каже, діти, сагайдаки срібні, накладайте стрілочки мідні и пускайте у чужі землі, далекі: хто до кого попаде в двір, там тому й молоду брать.»

От вони вийшли на двір, понатягали сагайдаки — давай стрелять. Старшій стрельнув — загула стріла під небесами, та й упала аж у иншому царстві, у царя в садочку. Царівна, на той час, по саду проходжувалась, підняла стрілку, любує. Прийшла до батька, хвалиться: «Яку я, таточку, гарну стрілку найшла!»—«Не ддавай же, каже царь, їйі нікому — тільки оддай тому, хто тебе дружиною візьме.»—Коли так: через яку там пору, прийіздить старший царевич, просить у неї стрілку. «Не дам я, каже, цій стрілки нікому — тільки оддам тому, хто мене дружиною візьме.»—«Я, каже царевич, тебе візьму.» Намовились. Поїхав він.

Другий царевич стрельнув—звилась стріла нижче хмари, вище ліса, та й упала у княжецький двір. Князівна, на той час, на рундучку сиділа, побачила, підняла стрілку и понесла до батька: «Яку я, таточку, гарну стрілку найшла!»—«Не оддавай же їйі, каже князь, нікому,—тільки хіба оддай тому, хто тебе дружиною візьме.»—От прийіжає и другий царевич, просить стрілку. Вона сказала так, як и та. И цей каже: «Я тебе візьму.» Погодились; поїхав.

Приходицця третьому стрелять. Иван-царевич,—його звали Иваном-царевичем,--як стрельне—загула стріла ні високо, ні низько - вище хат,—та й упала ні далеко, ні близько—коло села в болоті. На купині сиділа жаба и взяла ту стрілку. Приходить Иван-царевич, просить: «Верни мою стрілку!» — «Не дам я, каже жаба, цій стрілки нікому—тільки оддам тому, хто мене дружиною візьме.» Иван-царевич подумав: «як таки його зелену жабу за дружину брати?» Постояв над болотом, нажурився,—пішов до дому, плачучи.

От уже йім час до батька йти, казать: хто яку собі молоду найшов. Ті ж два—старший и підстарший—таки раді, що Господи! а Иван—царевичъ иде, тай плаче. Батько питае йіх: «Ну, роскажіть же, сини мойі, соколи мойі, якихъ ви мині невісток понаходили?« — От старший каже: «я, тату, найшов царівну»; підстарший: «я—князівну»; а Иван—царевич стойіть, та й слова не вимовить: так плаче, так плаче!.. Батько його питае: «А ти чого, Иванъ—царевич, плачеш?« — » Як же, каже, мині не плакать, що у братив жінки, як жінки, а мині доведецця з болота зелену жабу брать... чи вона мині рівня?» — »Бери! каже царь: нічого робить: така вже, видно, твоя доля!» — От и одружилися царевичі: старший взяв царівну, середульший - князівну, а Иван-царевич—зелену жабу з болота.

От вони одружилися, та й живуть собі. А це якось царь забажав: яка з невісток уміє краще рушники ткать. Отдае приказ: «Щоб на завтре, на ранок, рушники виткали и принесли показать: яка з них лучча ткаля?» — Иван-царевич иде до дому, вона вилізла назустріч, питае: «Иван царевич, чого ти плачеш?« — »Та як же мині не плакать, що так и так: загадав наш батько, щоб на завтре, на ранок, кожна невістка йому рушники виткала...« — »Не плач! усе гаразд буде; лягай та спи!» Він ліг, заснув. Вона взяла, кожушок з себе скинула, вийшла на двір, крикнула, гукнула, свиснула—тут де невзялись дівиці прислужниці, виткали рушники, гарно орлів пона-

шивали, отдали їй. Вона взяла, положила коло Івана-царевича, знову кужушок наділа — и стала такою жабою, як и була. Прокидаеця Иван-царсвич, — аж такі рушники, що він ще й не бачив таких зроду! Він зрадів, поніс до царя. Батько йому дякуе за рушники дуже. Тих же рушники так собі, простенькі - царь на кухні поодавав, а жабини у себе на образи понавішував. *)

От батько дае знов приказ, щоб невістки напекли гречаників и принесли йому: хто лучче пече? Иван-царевич иде до-дому, та й знову плаче. Вона вилізла проти його, квакае: «Иван-царевич, чого ти плачеш?«—»Як же мині не плакать, що загадав батько гречаники пекти, а ти не вмієш!.. «Не плач — справимся! лягай та спи!» Він ліг, заснув. А ті, другі невістки, пішли під вікно піддивляцьця—як вона буде робить. От вона взяла ріденько вчинила, ріденько підбила, ріденько й замісила; потім того, полізла на піч, пробила дірку, вилила туди — гречаники так и роспливлись по черіні... ті невістки швидче до дому, та давай и собі так робить. Напекли таких гречаників, що хиба тільки собакам повикидать. А вона, як ті пішли, кожушок з себе, вийшла на двір, крикнула, гукнула, свиснула,—тут де невзялись дівиці-прислужниці. Вона їм приказала, щоб до світа були гречаникі. Ті незабаром принесли їй гречаники—як сонце, такі гарні! Вона взяла, положила коло Івана-царевича, сама кожушок на себе—и знов стала такою зеленою жабою, як и була.—Иван царевич проки-

(*) *Варіантъ*: царь даеть «сорочки шить.» Иван-царевич иде у двір, та й плаче. Вона вилізла на стрічу и питае: «Иван Иванович., руський царевич, чого ти плачеш?» — «Та як же мині не плакать, що отець загадав сорочки шить, а ти неміеш!» — «Иван Ивановцч, руській царевич: лягай та спи!» Він ліг, з досади заснув. Вона взяла полотно, порізала на дрібненькі шматочки, та й викинула за вікно; сама вийшла на двір, крикнула, гукнула, свиснула,—увийшла въ хату и лягла спать. До світа їй принесли сорочку, як з воску злиту. Вона розбудила Івана-царевича, дала; той поніс. Так батько йому такий радий: «Оце, каже, сорочка, хоч на Велиг день, то не в стид!»

дається, бачить—біля його гречаники, як перемиті; він зрадив, поніс до царя. Батько йому дуже вдячен. Тих же, невісток, гречаники собакам поддавав, а цій звелив до столу подавать.

От знов царь загадав своїм синам: щоб у такій, у такій, день, «були до мене з жінками на бенькет.» Ті ж, старші брати, радіють, а Иван-царевич иде до-дому, повісивши голову, та й плаче. Жаба вилізла на зустріч, питає: «Иван-царевич, чого ти плачеш?«—» Як же, каже, не плакать, що батько загадав нам з жінками на бенькет прийіхать... Як я тебе повезу?«—»Не плач, каже, лягай та спи: якось пойідемо!» Він ліг, заснув.—От діждали того дня, що бенькет,—Иван-царевич знов зажурився. «Не журись, каже, Иван-царевич, йідь попереду сам! А як стане дощик накрапати, то знай, що твоя жона дощовою росою вмиваєцця; а як блискавка заблище—знай, що твоя жона у дороге убранья прибіраецця; а як гр м загремить—то вже йіде.» Иван-царевич убрався, сів и пойіхав.

Прийіздить, аж старші брати з свойіми жінками вже там; сами повбирані гарно, а жінки у золоті, у саєті, у намистах дуже дорогих... Брати стали з його сміяцьця: «Що ж ти, брате, сам прийіхав? ти б йійі хоч у хустку завьязав, та привіз...«—» Не смійтесь, каже: потім прийіде.» Коли це став дощик накрапати; Иван-царевич и каже: «Це моя жіночка люба дощовою росою умиваецця!» Брати сміюцця з його: «Чи ти, кажуть, здурів, що таке торочиш?» Коли це блискавка блиснула, Иван-царевич и каже: «Це моя жіночка у дороге убрання прибіраецця!» Брати тільки плечима здвигують: був брат такий, як и треба, а то й здурів! Коли це як зашумить, як загріметить грім—аж дворець затрясся; а царевич и каже: «Оце вже моя голубочка йіде!» Коли так: прийіхала під крильце карета шестьоркою коней, як змійів,—вийшла вона з карети... Ах потопили всі—така гарна!

От посідали обідать; и царь, и цариця, и обидва старші

брати и ненадивляцця на нейі: сказано—така гарна, таак гарна, що й не можна! Обідають; то вона оце шматочок у рот, шматочок у рукав,—ложку в рот, ложку в рукав. А ті невістки дивляцця на нейі, та й собі: ложку в рот, ложку в рукав,—шматочок в рот, а шматочок в рукав.

От пообідали; вийшли на двір; стали музики грать,—батько став запрохувать у танок. Ті невістки нехочуть: «Нехай вона танцює!» От вона як пішла з Иваном-царевичем, як зачала таньцювать то й до землі не черкнецця—легко та гарно! А це: махнула правим рукавцем, що шматочки кидала—став сад, у тому саду стовп, и по тому стовпу кіт ходить: у гору йде—пісні співа, а в низ иде—казки каже. Танцювала-танцювала,—далі махнула й лівим рукавцем—у тім саду стала річка, а на ріцці лебеді плавають. Усі так дивуюцця тим дивом, як малі діти. От потанцювала вона, сіла спочивать. А це й другі невістки пішли у танок. Танцюють, та як махнули правим рукавцем—кістки вилетіли та прямо цареві у лоб; махнули лівим—цареві очи позабризкували. Царь на них: «Годі, годі, сучого сина дочки! ви мині очи повибиваєте...» Вони й перестали. Посідали на присьпі усі; музика грає, а царедворці вже танцюють.

А Иван-царевич дивицця на жінку, та й собі дивуецця: як таки, з такойі зеленой жаби, та зробилась така гарна молодичка, що й очей не одірвиш! Далі сказав собі подать коня, махнув до дому довидацьця: де вона усе те понабірала? Прийіжжає, пішов у кімнату, де вона спить,—аж там лежить жабъячий тулубець. У комені топилося,—він той тулубець у огонь—тільки димок пішов.... Він тоді знову вертаецця до царя—саме поспів на вечерю. Довго вони ще там гуляли,—перед світом вже порозйіжжались. Пойіхав и Иван царевич з своєю жінкою.

Прийіздять до дому, вона ввійшла у кімнату, оглядилася—аж кожушка й нема... Шукала-шукала... «Чи ти, пита, Иван-царевич, не бачив моєйі одежі?»—«Якойі?»—«Тут каже, я ко-

жушок скинула..»—«Я, каже Иван-царевич, спалив!»—«Ох, що ж ти наробив мині, Иван-царевич? Як би ти не займав, то б я вічно була твоя, а тепер прийдецця нам розлучицьця, може, й на віки...» Плакала-плакала, кревавими сльозами плакала; а далі: «Прощай! каже. шукай мене в тридесятім царстві, в тридесятім государстві, у баби-яги, костяної ноги.» Махнула рученьками, перекинулась зозулею; вікно було одчинене—полинула...

Довго Иван-царевич побивався за жінкою, довго плакав гірко,—роспитувався: що йому робить? Ніхто нічого не врадив. От він взяв сагайдачок срібний, набрав у торбину хліба, тикву повісив через плече,—пішов шукать.

Иде, та й иде—коли зустрічає його дід, такий як молоко сивий, и питає: «Здоров, Иван-царевич! куди тебе Бог несе?»—«Иду, каже, дідусю, світ за очі—шукать своєйі жінки: вона десь у тридесятім царстві, у тридесятім государстві, у баби-яги, костяної ноги... иду, та й не знаю куди... Чи ви, дідусю, не знаєте: де вона живе?»—«Чому, каже, не знать? знаю.»—«Скажіть, будласка, дідусю, и мині.»—«Е, що тобі, сину, казать: кажи-не кажи—не потрапиш!»—«Потраплю-не потраплю, скажіть: я за вас буду цілий вік Бога молить.»—«Ну, коли вже, каже, тобі так треба,—то от тобі клубочок: пусти його—куди він буде котицьця, туди й ти йди за ним: як-раз дійдеш аж до баби-яги, костяної ноги. Иван-царевич подякував дідові за клубочок, взяв, пустив: клубочок покотився, а він пішов.

Иде, тай иде таким густим лісом, що аж темно. Зустрічаєцця йому ведмідь. Він наложив мідну стрілу на срібний сагайдан,—хотів стрелять. Ведмідь йому й каже: «Иван-царевич, не бий мене: я тобі в великій пригоді стану!» Він пожалував його не бив. От, так и сокола пожалував—не вбив.

Иде, та йде: клубочок попереду котицця, а він по заду йде за ним; та й дійшов аж до синього моря. И бачить: на бѣрезі лежить щука зубата, без води, пропадає на сонці. Він хотів

йій взять та зісти, а вона й просить: «Иван-царевич, не їж мене: кинь лучче мене в море, я тобі за те в великій пригоді стану!» Він йій вкинув в море, пішов далі.

От, та й зайшов уже аж у тридесяте царство, в тридесяте государство,—аж стойіть хатка на курячій нізці, очеретом підоперта, а то б розвалилася... Він увійшов у ту хатку—аж на печі лежить баба-яга костяна нога, ноги на пів одвидала, голову на комін положила. «Здоров був, Иван-царевич! чи по волі, чи по неволі прийшов сюди?»—«И по волі, каже, и по неволі.« – »Чи сам од кого ховаєсся, чи кого шукаєш?»—«Ні каже, бабусю, не ховаюся, а шукаю я свою жінку любу—жабу зелену.»—«Знаю, знаю! каже баба-яга: вона у мене в голові нужу шукає, як прийде в гості.»—«Де ж вона, бабусю, скажіть мині!»– «У мого братіка за наймичку служить.»—От він як узяв просить, щоб сказала, де йій брат живе; вона й каже: «Там на морі є остров – там його й хата. Тількі, гляди, щоб тобі лишенька там не було: ти йій як побачиш, то хватай швидче, та й тікай з нею, не оглядаючись.» От він подякував бабу-ягу, пішов.

Иде та йде, дійшов до моря; глянув—море и кінця йому не видно... и де той острів, хто його зна. От він ходить по над морем, голову повісивши, журицця. А це випливає щука: «Иван-царевич, чого ти журисся?»—«Так, каже, и так: на морі є острів, так ніяк не можу туди достатись.»—«Не журись!» каже. Ударила хвостом об воду—став такий міст, що й у царя нема такого: палі срібні, перила золоті, а поміст шклом настеляний,—як идеш, так, мов, у дзеркалі. Иван-царевич и пішов по тому мосту, та й дійшов аж на острів.

Дійшов на острів – аж там такий ліс, такий густий, що ні пройти, ні просунуцьця, та темний-темний... Иван-царевич ходить понад тим лісом, та й плаче, ходить, та й плаче... А тут уже й хліба не стало—нічого й їісти. От він сів на піску, та й зажурився: «пропав!» дума. Коли це біжить

заєць мимо його; тут де не взявся сокіл ударив того зайця, убив; Иван-царевич узяв того зайця, оббілував, витер огню дерево об дерево, спік на шашлику, зїв.

От, найівся, та й став думать: як його до дворця добитись? Знову ходить понад лісом; а ліс—сказано—и просунуцьця не можна. Ходив-ходив, коли—зирк! иде ведмідь. «Здоров, Иван-царевич! чого ти тут ходиш?» — «Хочу, каже, як небудь у дворець достатись, та не можна за лісом.» — «Я тобі поможу.» Як узяв той ведмідь дубъя трощить: такі дуби вѣ́рга, що по півтора обіймища! Ве́ргав, ве́ргав—аж утомився; пішов напився води, як зачав знову ламать... От-от стежечку проламає! Знову пішов води напився, знову ламає. Проламав стежку аж до дворця, пішов Иван царевич.

От пішов Иван-царевич по тій стезці—аж серед лісу така гарна долина, а на тій долині шклянний дворець стойіть. Він туди пішов у той дворець. Одчинив одні двері, залізні—нема нікого, одчинив другі, срібні—и там нема нікого, як одчинив треті, золоті—аж там, за золотими дверима, сидить його жінка, мички личе,—и така зажурина, що й дивицьця на неї страшно... Як побачила Ивана-царевича, так и впала йому на шию: «Ти ж мій голубе сизий, як я за тобою скучила! як би ще трохи—не багато,—може б, ти мене більше й не побачив ніколи!..» Аж, плаче з радощів! А він—то вже не знає: чи на сім, чи на тім світі... Обнялися, гарно поцілувалися; вона знову перекинулась зозулею, взяла його під крила,—полетіли.

От прилетіли у його царство, вона перекинулась опъять людиною и каже: «Це мій батенько мене прокляв и зміяці завдав аж на три годи на послуги; а тепер уже я свою покуту одбула!» Прийшли до дому, та стали гарно собі жити и Бога хвалити, що їм поміг.

(Записана въ г. Гадячѣ Полтавской г.)

29.

О Х. *)

Колись було не так, як тепер: колись усякі дива робилися на світі; колись и самий світ не той був, що тепер... Тепер нічого того нема... Розскажу вам казку про лісового царя *Оха*, який він був.

Колись-то давно, не за нашойі памъяти,—мабудь ще й батьків и дідив наших не було на світі, жив собі убогий чоловік з жінкою, а у них був одним один син, та й той не такий, як треба: таке ледащо предалось той одинчик, що Господи! Нічого—и за холодну воду не возмецця, а все тільки на печі сидить та прісцем пересипаєцця. Уже йому, може, годів з двадцать, а він усе без штанців на печі сидить—ніколи й не злазить: як подадуть йісти, то й їсть, а не подадуть, то й так обходицця... Батько й мати журяцця: «що нам з тобою, сину, робить, що ти ні до чого недотепний? Чужі діти своїм батькам у поміч стають, а ти тільки дурно у нас хліб переводиш!» Так йому не до того: сидить, та прісцем пересипаєцця... Тепер,—от-як там пъять або шість год хлопъяті,—вже воно й у штанцях, вже воно батькові й поміч; а тоді—то таке жинило, що аж під стелю, а все без штанів ходить

Журились-журились батько з матіръю, а далі мати й ка, же: «Що ти таки, старий, думаєш з ним,-що вже він до зросту дійшов, а така недотёпа,—нічого робить не вміє? Ти б його куди оддав, то оддав, куди наняв, то наняв, може б-його чужі люде чому вивчили.» Порадились, батько и оддав його у кравці вчитись. От він там побув день зо три, та й утік; зліз на піч—знов прісцем пересипаєцця. Батько його вибив добре, вилаяв, оддав до шевця шевству вчитись. Так

*) См. Малорусскій лит. сборникъ Морковцева, с. 259—261.

він и звідтиля втік. Батько знов його вибив и оддав ковальству вчитись. Так и там не побув довго—втік. Батько-що робить?» «Поведу, каже, сучого сина, ледащо у инче царство: де найму, то найму,—може, він відтіля не втече.» Взяв його й повів.

Идуть та йдуть, чи довго, чи недовго, аж увійшли у такий темний ліс, що тільки небо да земля. Увіходять у ліс, притомилися трохи; а так, над стежкою, стойіть обгорілий пеньок; батько й каже: «притомився я,—сяду, одпочину трохи.» От, сідає на пеньок, та: «Ох! як же я втомився!» каже. Тільки це сказав—аж з того пенька—де невзявся—вилазить такий маленький дідок, сам зморщений, а борода зелена аж по коліна. «Що тобі, пита, чоловіче, треба од мене?» Чоловік здивувався: де воно таже диво взялося? та й каже йому: «Хіба я тебе кликав?. одчепись!»—«Як же не кликав,—каже дідок,—коли кликав!»—«Хто ж ти такий?» пита чоловік. «Я, каже дідок, лісовий царь Ох. Чого ти мене кликав?»—«Та цур тобі, я тебе и не думав кликать!» каже чоловік. «Ні, кликав: ти сказав: Ох!»—«Та то я втомився, каже чоловік, та й сказав..»—«Куди ж ти йдеш?» пита Ох.—«Світ за очі! каже чоловік: веду оцю прескурву дитину наймать,—може його чужі люде навчать розуму, бо у себе дома—що найму, то й утече.» —«Наймй, каже Ох, у мене: я його вивчу. Тількі з такою умовою: як вибуде рік та прийдеш за ним, то як пізнаеш його—бери, а не пізнаеш—ще рік служитиме в мене!» «Добре», каже чоловік. От, ударили по руках, запили могорич гарненько,—чоловік и пішов собі до дому, а сина повів Ох до себе.

От, як повів його Ох, та й повів, аж на той світ, під землю, та привів до зеленої хатки, очеретом обтиканої; а в тій хатці усе зелене: и стіни зелені, и лавки зелені, и Охова жінка зелена, и діти, сказано— усе, все.. А за наймичок у Оха мавки—такі зелені, як рута!.. «Ну, сідай же, каже Ох, наймитку, та попойіси трохи!» Мавки подають йому страву—и страва зелена; він попойів. «Ну, каже Ох, піди ж наймит-

ку дровець урубай та наноси.» Наймитоκ пішов. Чи рубав, чи не рубав, та ліг на дрівця и заснув. Приходить Ох - аж він спить. Він його взяв—звелів наносить дров, положив на дрова звъязанного наймита, підпалив дрова... Згорів наймит! Ох тоді взяв, попілець по вітру розвіяв, а одна углина и випала з того попелу. Ох, тоді йійі сприснув живущою водою,—наймит знов став живий, тільки вже моторніший трохи. Ох упъять звелів дрова рубать; той знов заснув. Ох підпалив дрова, наймита спалив, попілець по вітру розвіяв, углину сприсну: живущою водою—наймит знов ожив и став такий гарний, що нема кращого! От Ох спалив його и в третє, та впъять сприснув углину живущою водою—и з того ледачого парубка та став такий моторний та гарний козак, що ні здумать, ні згадать, хіба в казці сказать.

От, вибув той парубок год. Як вийшов год, батько иде за сином. Прийшов у той ліс, до того пенька обгорілого, сів, та: «Ох!» Ох и виліз з того пенька, та й каже: «Здоров був, чоловіче!»—«Здоров, Ох!»—«А чого тобі треба, чоловіче»? пита Ох. «Прийшов, каже, за сином.»—«Ну, иди: як пізнаєш—бери його з собою, а не пізнаєш—ще год служитиме.» Чоловік и пішов за Охом. Приходять до його хати; Ох взяв, виніс мірку проса, висипав—назбігалось такого до біса півнів! «Ну, пізнавай, каже Ох, де твій син?»—Чоловік дивився-дивився—все півні однакові: один у один—не пізнав. «Ну, каже Ох, иди ж собі, коли не пізнав: ще год твій син служитеме в мене.» Чоловік и пішов до дому.

От виходить и другий год; чоловік упъять иде до Оха. Пришов до пенька: «Ох!» каже. Ох до його виліз «Иди, каже, пізнавай!» Увів його у кошару—аж там самі барани, один у один. Чоловік пізнавав-пізнавав—не пізнав. «Иди собі, коли так, до дому: твій син ще год житиме у мене.» Чоловік и пішов журячись.

Виходить и третій год; чоловік иде до Оха. Ид та йде—

аж йому на зустріч иде дід, увесь, як молоко, білий, и одежа на йому біла. «Здоров, чоловіче!» — «Доброго здоровья, діду!» — «Куди тебе Бог несе?» — «Иду, каже, до Оха виручать сина.» — «Як саме?» — «Так и так», каже чоловік. И росказав тому білому дідові, як він Охові оддав у найми свого сина и з якою умовою.» Е! каже дід: погано, чоловіче! довго він тебе водитиме.» — «Та я вже, каже чоловік, и сам бачу, що погано, та не знаю, щò його й робить тепер у світі... Чи ви, дідусю не знаете: як мині мого сина вгадать?» — «Знаю!» каже дід. «Скажіть же й мині, дідусю-голубчику: я за вас цілий вік буду Бога молить! Бо все таки: який він не був, а мій син — своя кров!» — «Слухай же, каже дід: як прийдеш до Оха, він тобі випустить голубів: то ти не бери ніякого голуба, тільки бери того, що не йістиме, а сам собі під грушею сидітиме та оскубатимецця: то твій син!» Подякував чоловік дідові и пішов.

Приходить до пенька: «Ох!» каже. Ох и виліз до його и повів його у своє лісове царство. От висипав Ох мірку пшениці, наскликав голубів. Назліталось їх така сила що Господи! и все òдин у òддин. «Пізнавай, каже Ох, де твій син! Пізнаєш — твій, а не пізнаєш — мій!» От всі голуби йідять пшеницю, а один сидить під грушею сам собі, надувся, та оскубаєцця. Чоловік и каже: «Ось мій син!» — «Ну, вгадав! коли так — бери.» Взяв перекинув того голуба, — став з його такий гарний парубок, що кращого й на світі не має. Батько зрадів дуже, обнімає його, цілує... Раді обидва! «Ходім же сину, до дому.» От и пішли.

Идуть дорогою, та й розмовляють: батько роспитує, як там у Оха було; син росказує; то знову батько росказує, як він бідує, а син слухає. А далі батько й каже: «Що ж ми тепер, сину, робитимем? Я бідний и ти бідний... Служив ти три годи, та нічого не заробив!» — «Не журіцця, тату, — все гаразд буде. Глядіть, каже: тут полюватимуть за лисицями паничі, то я перекинусь хортом та піймаю лисицю, то паничі,

мене куповатимуть у вас; то ви мене продайте за триста рублів,—тількі продавайте без ретязя: от у нас и гроші будуть, розживемось!»

Идуть та йдуть,—аж так, на узлісьі собаки ганяють лисицю: так ганяють, так гоняють: лисиця не втече, хорт не дожене. Син зараз перекинувся хортом, догнав ту лисицю, піймав. Паничі вискочили з ліса. «Се твій хорт?» —«Мій!» —«Добрий хорт! продай його нам.» —«Купіть.» —«Що тобі за його?» —«Триста рублів, без ретязя.» —«На що нам твій ретязь,—ми йому позолочуваний зробим. Нà сто!» —«Ні.» —«Ну, бери гроші,—давай хорта,» Одлічили гроші, взяли хорта,—давай полювать. Випустили того хорта знову на лисицю. Він як погнав лисицю, та погнав аж у ліс, та перекинувсь парубком и знову прийшов до батька.

Идуть та йдуть, батько й каже: «Шо нам, сину, цих грошей,—тільки що хозяйством завестись, хату полагодить...» —«Не журіцця, тату, буде ще.» Тут, каже, тату, паничі йіхатимуть по перепелиці. з соколом; то я перекинусь соколом, то вони мене куповатимуть, то ви мене продайте знов за триста рублів, без шапочки.»

От идуть полем,—паничі випустили сокола на перепила; так сокіл женецця, а перепел тікає: сокіл не дожене, перепел не втече. Син перекинувсь соколом,—так зразу и насів того перепила. Паничі побачили. «Це твій сокіл?» Мій.» —«Продай його нам.» —«Купіть.» —«Що тобі за його?» —«Як дасте триста рублів, то беріть собі сокола, тільки без шапочки.—Ми йому парчеву зробимо...» Поторгувались, продав за триста рублів. От паничі пустили того сокола за перепелицею, а він як полетів, та й полетів, та перекинувся парубком и знову прийшов до батька.

„Ну, тепер ми розжились трохи“, каже батько „постойте, тату, ще буде. Як будемо, каже, ити черезъ ярмарокъ, то я перекинусь конем, а вы мене продавайте: дадуть вам за

мене тисячу рублів; тільки продавайте без недоузка". От доходять до містечка там, чи що,—аж ярмарок. Син перекинувсь конемъ—и такий кінь, як змій, и приступить страшно! Батько веде того коня за неудок, а він так гарцює, копитами землю вибиває! Тут понаходилось купців—торгують. „Тисячу, каже, безъ недоузка, то й беріть!"—„Та на віщо нам цей недоуздокъ, ми йому срібну позолочувану уздечку зробимо!" Дають пятьсот. „Ні!" А це підходить циганъ, сліпий на одно око: „Що тобі, чоловіче, за коня?"—„Тисячу, безъ недоузка."—„Ге! дорого, батю: візьми пятьсот з недоузком!"—„Ні, не рука", каже батько.—„Ну, шістьсот...бери!" Як узяв той циган торгувацця, як узяв,—так чоловік и шага невпускає. „Ну, бери, батю, тільки з недоузком."—„Е, ні, цигане: недоуздок мій!" „Чоловіче добрий! де ти видав, щоб коня продавали без уздечки? и передать ніяк..."—„Як хочеш, а недоуздок мій!" каже чоловік. „ Ну, батю: я тобі ще пять рублів накину,—тільки з недоузком." Чоловік подумав: недоуздок якихъ там три гривні стойіть, а циган дає пять рублів! взяв и оддав. Запили могорич; пішов чоловік, взявши гроші, до дому, а циган на коня, та й пойіхав. А то не циган—то Ох перекинувся циганом.

Той кинь несе. та й несе Оха—вище дерева, нижче хмари...От спустились у ліс, прийіхали до Оха; він того коня поставив на степі, а сам пішов у хату. „Не втік таки мойіх рук сучий син!" каже жінці.—От, у обідню годину, бере Ох того коня за поводи, веде до водолою, до річки. Тільки що привів до річки, а той кінь нахилився нить. та й перекинувся окунем, та й поплів. Ох, недовго думавши, перекинувсь и собі щукою, та давай ганяцьця за тим окунем. Так оце—що нажене, то окунь одтобурчить пірця та хвостомъ повернецця, то щука й не візьме...От, оце вона дожене, та: „Окунець, окунець, повернись до мене головою, побалакаєм з тобою!" — „Коли ти, кумонько, хочеш балакати, каже окунець щуці, то

я й так чую!" То це — що наженe щука окуня та: „Окунець, окунець, повернись до мене головою, побалакаєм з тобою!" То окунець одтобурчить пірця, та: „Коли ти, кумонько, хочеш, — то я й так чую!" Довго ганялась щука за окунемъ — та ні! А це випливає той окунь на берег — аж там царівна цмаття пере. Окунь перекинулся гранатовим перснем у золоті оправі, царівна й побачила, та й підняла той перстінь з воды. Приносить до дому, хвалицця: „Який я, таточку, гарний перстінь найшла!" Батько любуєцця, а царівна не знає, на який його й палець надіть: такий гарний!

Коли це, через який там час, доложили царю, що прийшов явийсь купець. (А то Ох купцем перекинувся) Царь вийшов: «Що тобі треба, старичок?» — «Так и так: йіхав я, каже Ох, кораблем по морю, візь у свою землю своему цареві перстінь гранатовий, та й упустив той перстінь у воду... чи ніхто з вашихъ не знайшов?» — «Ні, каже царь, — моя дочка знайшла.» Покликали и йійі. Ох як узяв йійі просить, щоб оддала, «бо мини, каже, и на світі не жить, як не привезу того персня!» Так вона не оддає, та й годі! Тут уже царь уступився: «Оддай, каже, дочко, а то через нас буде несчастя чоловікові, — оддай!» А Ох так просить! «Що хочте, тей бсріть у мене, — тільки оддайте мині перстінь!» — «Ну, коли так, каже царівна, — то щоб ні тобі, ні мині!» та й кинула той перстінь на землю... той перстінь и розсипався пшоном — так и пороскочувалось по усій хаті. А Ох, недовго думавши, перекинувся півнем, та давай клювать те пшоно. Клював-клював, все поклював... А одна пшонина закотилася під ноги царівні, — він тийі пшонини не зїв. Як поклював, — та в вікно й вилетів собі геть, та й полетів собі...

А з тийі пшонини та перекинувся парубок — и такий гарний, що царівна як побачила, так и закохалася од разу, — та так же то щиро просить царя й царицю, щоб йійі оддали за його: «Ні за ким, каже, я щаслива не буду, а за ним моє щастя!» Царь довго морщився — що то за простого

оддати свою дочку; а далі порадився царь, та взяли їх поблагословили, та й подружили, та таке весілля справляли, що увесь мир скликали. И я там був, мед-вино пив: хоч в роті не було, а по бороді текло—тим вона в мене й побіліла!

(Записана въ Гадяскомъ у. Полтавской г.)

30.

ПРО ЦАРЕНКА ЙВАНА и ЧОРТОВУ ДОЧКУ. *)

Був собі царь и цариця, та не було в їх зроду дітей. Вони вже и Бога просили щоб хоть, мовляв, одна дитина—не дає Бог.

От и пойіхав раз кудись царь, в гості, чи, може, по ділу, и загрузли в його коні в болоті. Вже він и сяк з ними тягався, вже и так—нічого не зробить, не вирятуєцця. Коли йде чорт и каже: «А чи даси, каже, що в тебе єсть найлюбійшого и наймилішого? то вирятую!»—«Що ж, каже царь, в мене єсть найлюбішого й наймилішого—жінка?»—Ні, каже, не жінка—я жінки не хочу!—«Так, може, хату тобі подарувать?»—Ні, и хати не хочу! ти мені подаруй, що в тебе наймиліше! Ти, каже, його не знаєш, що воно в тебе єсть.—«Ну, каже царь, коли и я не знаю його—бери!»—Та ще, каже чорт, мені не зараз його и оддай, а тільки через десять років!—«Та добре вже, добре—чом!» А того и не знає, що жінка в його давно вже заважніла, и що Бог йому сина дав.—Так запиши ж, каже чорт, своєю кровью, що ти мені даєш.—«Як же я, каже царь, запишу тобі?»—«А от як! каже: возьми та вріж мезин(н)ого пальця, то й запишеш.» От царь зробив,

---

*) См. Аѳанасьева, русскія нар. сказки, вып. VI, с. 214—218.

як' чорт казав—и записав, а чорт и витяг його... «Йідь же, каже, тепер до дому!»

Тоді царь и пойіхав собі до дому и прийіхав благополушно. Коли вступає в хату,—йому назустріч всі: з синомъ поздоровляють.. Він так и впав на порозі: «Сину мій, каже, орле мій, не мій же тепер ти!»—Чом же він не твій син?—пита цариця:—хвалить Бога, каже, що діждали! Як мій син, так и твій!—«Ні, не мій він и не твій, каже царь: я вже його чортові оддав и записав.»—От тоді цариця в плач, в крик... а за нею и царь—Боже, як почали вбиватьця! А далі плакали-плакали, вбивались-вбивались, та цариця й каже: «Я ще, каже, буду просить и молить Бога—може, ще и одмолю його.»—Ні, каже царь. не одмолиш вже, бо я своею кровью записав, що чрез десять років чорт візме.—От тоді цариця бачить, що—що, мовляв, зробили!—нічого не сказала, а тільки дуже, дуже почала журитьця.

А син тим часом росте, як на той жаль: росте не по годам, а по часам, як з води йде. За п(ъ)ять год так виріс—зовсім великий, и став всього вчитьця, и за рік всього вивчився. И каже тоді своєму батькові, цареві:—«Поставте, каже, мені хату особливе: я буду там жить и Богові молитьця; щоб освободив мене Бог, бо я вже, каже, и сам знаю, що я не ваш.»—Царь и цариця плачуть:—Боже наш, кажуть, Боже, що ми наробили! Але хоч не йди од нас, сину: хоч мы будемо на тебе дивитьця—надивимось за чотирі роки.—«Ні, каже,—аж розсердився:—коли вже ви так наробили, так постройте мені хату!» Так що царь мусив постройіть. И вже, як постройів,—все він, син той, там, все там: все чита и Богу молитця, а до батька и до матері и не здума Прийдуть иноді ті плачучи: «Ти б, кажуть, хоть-би коли-небудь до нас, хоть-би навідався.»—Ні, каже, заразом, каже, приїду!—

От він там живе, чита и Богу молитця, а тим часом и года вийшли... Чорт вороном перекинувся и прилетів до царя:

«А де ти, каже, свого сина дів? оддай, що подарував!»—и стріху йому дере.—Та одчепись, каже, чорте, умене нема сина!—Чорт розсердився, налітає и хату валяє: «Оддай, кричить, що подарував!»—А до сина не йде.

От царь бачить тоді, що треба, мовляв,—иде до сина и гірко плаче: «Иди вже, каже, сину, бо чорт и хату мені валя.»—Добре, каже син,—піду; спитайте тільки, куди ж ити—сам прийду.—И почав одягацця. А тут чорт и прилетів: «А що ж, каже, чи буде він ити, чи ні?»—Куди ж йому ити?—пита царь и гірко плаче: він сам, каже, прийде,—«А прості в пекло нехай иде!» каже чорт.

От син убрався, пішов попрощався з усима и пішов собі... «Коли ж, мій сину, ти вернесся?» пита царица, вбиваєцця.—«Не питайте!»—каже, тільки и сказав...—Лучче б, каже та, було мені тебе закопати!—

От и пішов той син, пішов, все йде; и ввійшов у ліс—а там стойіть хатка; ввійшов у хатку—а там сидить бабка. «Добридень вам, каже, бабусю!»—Здоров, каже, сину! Куди тебе Бог несе?—«А куди, каже, мене Богъ несе? в лиху годину!»—Ні, сину, то не в лиху годину.—«А куди ж? порадьте ж мене, бабусю, щоб не в лиху годину.»—Поражу, сину! Я се вже давно знаю, що тобі буде. Иди, каже, сину отцією дорогою—там буде стоять кущ зіноватї над водою—та слухай же, щоб ти так зробив, як я тобі буду казать.—«Послухаю, каже, бабусю, послухаю,—тільки, будьте ласкові, порадьте!»—От ти візьмеш, каже дальше та бабуся, та и сидеш під тиею зіноватью, и сидитемеш, поки що не прилетить. Там, каже, прилетять по переду дві дівиці купацьця, а опісля и третя. От ті покупаюцця и будуть убіраць ця, то ти їм нічого не роби; а третю покинуть, так ти візьмеш у тиєї третьої и украдеш одежу и заховаєш и сам заховаесся—побач, що вона тобі буде казать, та тебе порадить. Та тільки, сину, ти їиї слухай; що вона тобі ни скаже,—то, може, вона тебе

висвободить.—«Добре, бабусю, каже той усе, зроблю, як кажете,»—и прощаєцця з нею.

От тоді и пішов він лісом, тоєю дорогою, и все йде та й иде—аж той кущ зіноваті над водою, як бабуся казала. «Се ж він, каже, той кущ зіноваті, що вона казала, се ж він!» и взяв, и сів, та й сидить. Коли прилітають дві дівиці, а опісля и третя, и стали всі три купацьця; и як вилізли старші, кличуть и третю: «Ходім, кажуть, сестро, разом.»—Не з вами, каже, прийшла, не з вами и піду!—От ті взяли, та и полетіли собі, а той и дума: «Коли б же мені, каже, вкрасти ту одежу и ті крильця»; а в йіх и крильця, щоб—звісно—літати. А далі и дума: «Що б то я, каже, и за молодець був, щоб не вкрав!» И як задивилась та, взяв та и вкрав, та и сидить мовчки.

Викупалась и вона и вилазить з води; коли подивицця—аж ні одежі, ні крилець... Як скочить вона знову в воду!... а далі й говорить: «Хто взяв одежу—обізвись! Як що старий, каже, то будеш за батька; як не дуже старий—будеш за брата; а як молодий—будеш за рідного чоловіка!»—Я, каже, взяв!—«Так кинь же!» каже.—А ти ж мені слово справдиш?—«А справджу, тільки хто ж ти такий—чи ти хоч за батька, чи ти хоч за брата, чи за рідного чоловіка?»—Я хочу тільки за чоловіка!—одказує він: подобалась, бо дуже гарна була.—«Ну, будь же мені и за чоловіка.» И він кінув йійі одежу, а крильця собі зоставив. «Чом же ти, каже, крилець мені не кинув?»—О, яка ж бо ти розумна!—сміецця він: ти хочеш мене підмануть!—«Ні, я тебе не підманю.»—Ну, так нехай же попереду побалакаємо и роспитаємось—чи підманеш, чи ні, а тоді и крильця оддам.

От вона тоді вилізла з води, роспиталась, балакали собі... А далі вона и каже: «Куди ж ти, каже, идеш?»—Та иду!... хто його зна, каже, куди, хто його зна й чого!—«Та може ж таки, нитя, знаеш куди?»—Та так и так—до чорта, каже, иду

в пекло. — «О, каже, знаю ж, до якого чорта ти йдеш! То ж ти йдеш до мого батька.» — Та порадь же мене: куди мені ити. — «Добре; дай же попереду мені крильця!» — все ще не хотілось, щоб був він йійі чоловіком. — «Ні, каже він, попереду забожись, що будеш мені жінкою, то тоді оддам.» — Бачить тоді вона, що нічого робить, — забожилась и каже: «Слухай же, каже, тепер! Я тобі за жінку, то слухайся мене, то, може, од батька одможесся; а не будеш слухацьця, то нічого не поможецця, бо мій батько дуже сердитий. Там у мого батька, каже, три хати в дворі, — моя крайня, то ти и йди туди просто, та так щоб сестри не бачили.» И розсказала йому все: як и що, куди йти, яка дорога: «А мені, каже, дай крильця, то я полечу, буду тебе виглядати.» — Він оддав тоді крильця, вона полетіла, а він пішов.

Ну, пішов він, та й иде. Довго він там йшов, чи не довго, а далі й до двору приходить и зараз в крайню хату. А вона вже його и вигляда: «Ну, каже, добреж ти зробив, що прийшов, бо батько давно вже тебе жде. Иди ж ти до його и слухай, яку буде тобі загадувать роботу робить; тільки, каже, підходь до його з правого боку, щоб він тебе не зарубав.»

От він и пішов и, як казала, з правого боку заходить. «Здоров, каже, був.» — Здоров, здоров! А чого ти, каже, так, довго до мене не приходив? — и побачивши, що той з правого боку заходить: — Бач, каже, я хитрий, а ти ще хитриший чорта... Ну, гляди ж мені, чи зробиш те діло, що я тобі загадаю. Щоб ти мені за сю ніч серед двору викопав криницю, зруб зробив и вранці приніс з нейі мені умицьця. Як що зробиш, то ще поживеш, а не зробиш, то моя ніч, а твоя голова з пліч! —

Як сказав се, той так и заплакав, одвернувшись: «Як же, дума, мені за одну ніч, та таку криницю зробить!» И пішов до нейі плачучи, хмурий та невеселий. А вона йому назустріч: «Иване, каже, серце моє коханє!» Иваном його звали,

—«чом ти такий смутный, невеселий?»—Як же, каже, мені не бути смутним та не веселим, коли твій батько таку мені роботу загадав!—«А яку ж він тобі роботу загадав?»—Оттак и так: щоб за одну ніч криницю викопав, зруб зробив и вранці завтра води приніс умицьця.—«Ит, не знать чого ти турбуєсся! Я сю загадку знала, до тебе голубкою прилітала, як був у батька: боялась, що не усе поймеш, як скаже. Лягай лишень, каже, та спи—усе добре буде.»—И вже, каже, не буде мені спацьця, бо знаю се не зробицця.—«Та зробицця ти вже не журися: я постараюсь.»

От він и ліг тоді спать, и чи спить він, чи не спить, а там и погляда—чи то ж воно справді буде, як казала. Погляда він так—аж от зайшов вечір, вийшли зорі... вийшла вона на двір. Вийшла, и як свисне—так и налетіли до нейі усі сімсот чортів! Вона и загадує їим сю загадку: «Глядіть же, каже, мені, щоб оттут серед двору криницю за сю ніч викопали и зруб зробили, и щоб така була криниця, щоб як и на світі нема! и щоб вранці принесли мені води умицьця.»—Добре, добре,—кажуть чорти—и зараз заходились: той копає, той рубає, той зруб складає, в криницю впускає. Покі півні заспівали, вже вродилась криниця, набрали води й принесли. «От, добре!» каже—взяла в їіх воду: «прийдете, каже. до мене ввечері.» А до його: «Иване, каже, серце моє кохане,—возьми сокирку та хоч походи коло криниці, бо може батько в вікно вигляне.»—Та де там та криниця, коло чого я похожу?—каже той лежячи. «Та от, каже, и водиця есть, ще поперед батька вмиесся!» Встав Иван, виглянув в вікно—справді криниця, умився, взяв сокирку и ходить коло криниці—постукує. Аж и той батько виглянув в кватирку. «Иди вже, Иване, серце моє кохане, каже жінка, побачивши батька,—неси воду: батько встав.» Той взяв воду, поніс а сама голубкою перекинулась, слідком за нним.

Прийшов Иван до батька: «Добридень каже, «вам!»—

А що, чи справився?— А вже-ж справився,—от и вода.»—Ну, добре ж, каже, лягай же на день, а на ніч, щоб готов був: знову робота буде.—

Вертається Иван, а та вже и дома, знову пита: «Иване, каже, серце моє кохане, а що батько казав?»—А що-ж казав! оттак и так казав.—Ну, добре ж, каже, лягай, а вечером знову підеш.»—И як стало вечоріть,—«иди!» каже.

Пішов знову Иван. Прийшов: «Здорови, каже, були!» А той *ведмідь(?)*: — «Здоров, здоров!—каже:—чом ти так довго не приходив?—От-же, слухай—гляди зроби, що я тобі скажу. Он, подивись—ліс.»—То й дивиться в вікно—ліс: може той, що він через його йшов.—«От-же, каже, гляди, щоб ти мені вирубав, викичував, зъорав, пшениці насіяв, щоб вона за ніч поросла, нажав, намолотив, намолов, спік и щоб на снідання мені булку приніс!»—наказав, аж зажурив того Івана.—«Як-же, каже, не зробиш, то моя ніч, а твоя голова з пліч.»

Приходить Иван до жінки, важко здиха. «Иване, каже, серце моє кохане, чого ти так здихаєш?»—Як-же, каже, мені не здихать, коли твій батько знову мені загадку загадав, та ще таку, що хто його зна, як йійі зробить!—«Та я вже сю загадку давно вже знала, я до тебе голубкою прилітала!» Не журись, та лягай спать, та спи, а я вже усе зроблю! «И як ліг той спать, вечір зайшов, вийшли зорі, вийшла на двір и як свисне!... Чортів стільки налетіло, що и щоту нема. «Глядить же, каже, щоб ви мені зробили, що я скажу: отто ліс—щоб же ви мені вирубали його, викичували, зъорали, пшениці насіяли, намолотили и булку до світа принесли!»—Добре!—кажуть. «Глядіть же мені!» и пішла у хату. А ті як укопяцця: той руба, той деревню вивозить, той кичує, той оре.... и пови півні заспівали, усе зробили и булку принесли.» Иване, серце моє кохане, вставай—каже—та булку неси!»—Та чи вже-ж то вона есть?—пита той.—«А вже-ж есть!—он, подивись—де був ліс...»

Встав той, подивився—скільки гляне:—пшениця. «Оце!» дума,—и пішов до батька з булкою.—«А що, каже, а чом ти так довго не приходив?»—Як-же, каже, скоро було и прийти? ви и сами знаєте, що такого діла скоро не вхопиш!—«Та за се, що правда, то правда.... Ну, а зробив же,—есть булка?» —А вже-ж зробив! от и вона.—«Ну, дума чорт: и се-ж не аби-який!»—И велів йому спать день, и ніч, и знову день: «Бо ти, каже, певно натомився,—се велике діло!» А велить прийти на другий день вечером.—«Добре, каже Иван, прийду!» А такий пішов до-дому сумний, сумний: «певно, дума, таке вже загада, що и зробить не можна!»

«Иване, серце моє кохане,—зострича жінка,—чого ти такий сумний?»—Як-же, каже, мені не бути сумним, коли оттак и так батько,—певно вже таке загада, що и зробить не можна.—«Не сумуй, каже, я се вже давно знала, до тебе голубкою прилітала! От прийде ніч, то порадимось.» И так розважила його; и як прийшла ніч, порадились, що треба втікать. «Тільки», каже Иванові, «тр..чі плюньмо в оці хаті, то слина йім одговорить.»—(Ото-б-то, як батько спита: «чом ти, Иване, до мене не йдеш?»—то слина скаже: «Зараз!» Той буде ждать, а потім знову—поки—то довідаюцця!) Так вони порадились—и втекли.!

А батько ждав-ждав на другий день ввечері—не йде: «А чом ти, Иване, гука, не йдеш до мене?» А слина йому: «Зараз!» каже.—Той попождав, може, до півночі—знову гука —«Зараз!» знову йому слина, и такдовго його поповодила, аж розсердився. «Підіть», гука на другихъ дочок, «та вбийте його сякого-такого и принесіть, то я його ззім!»—И, вже!—кажуть ті, збігавши:—нема й його, нема й йійі!—«Ну, дума чорт, аж здивувався;—я, каже, хитрий, а се ще хитриший од чорта! Підіть же, каже доженіть йіх, то я обойіхъ ззім!»

От ті дочки и побігли. Ті за сутки Бог-зна де стали, а вони таки почали доганять. От ті оглянуцця—коли женуцця,

«Ой лишечко-ж, каже жінка, женуцця, - що ж нам робить!» —А хто його зна, каже, що робить! — «Ну, слухай-же, каже, я стану церковъю, а ти попом, и ходи по церкві — тільки не повертайся до йіх передом, щоб не пізнали.»

От вона стала церковъю - така стала церков аж порохня з неї сиплецця, а він попом, и ходить по церкві. От ті прибігли до тийі церкви, так йім не можна в церков ввійти, и стали коло порога. «Чи чуеш ти, питають, попе, чи ти не бачив оттаких и таких—молоді обоє?» — А той и обзиваєцця, а до йіх не оглядаєцця.... «Бачив, каже, як оця церков стройілась, а мене попом наставляли, то бігли.» — «Ге-ге, кажуть, коли-то вже ця церков стройілась! вже и порохня з неї сиплецця! завернімось, бо не доженемо.»

От и завернулись вони, а ті знову стали людьми и побігли. Вернулись вони, а батько и пита: «А що каже догнали?» — А вже-ж, кажуть, не догнали:—А нікого-ж, пита, не бачили?» —Чом не бачили? бачили,—кажуть: серед степу церков — така стара, аж порохня сиплецця,—и в ті церкви піп. Ми и питались так, так и так каже,—«Е, кажебатько, так то-ж сами вони,— чом ви йіх не били? «Біжіть-же, каже, знову: може, церкви не побачите, то хоть шматочок принесіть, хоть порохні.»

От ті побігли и прибігають на те місце,—коли нема ні церкви, ні попа—чисто, мов там нічого и не було. «Мабуть-же то вони!» кажуть—и побігли дальше, доганять. А ті вже—Бог-зна де стали! Коли оглянуцця знову—женуцця. «Ох, лишенько ж, каже, що ж тут робить? «А той знову: - А хто його зна, каже, що його робить! — «Ну, слухай же, каже, я стану пшеницею, а ти сторожем, — ходи коло мене—та тільки передом не повертайся.»

От и стала вона пшеницею—такою ж то хорошою, що як вітер-повіне, аж полягає... а він дідом старим, ходить з кійком. Коли вони и прибігають: «Дідусю, голубе», кажуть, «чи не бачив ти тут молоді люде бігли?» — Чому не бачив,—каже: бачив! як на оцю пшеницю орали и мене

сторожем наставляли.—«Еге,-ге! кажуть: коли-то воно оралось, сіяли пшеницю, поросла—и яка ж то хороша!—пора и жать, а вони тоді бігли! не доженемо, вернімось!» И вернулись.

А той вже сидить и рот роззявив, щоб зараз и зісти, як принесуть. «А що ж, пита, догнали?» – Ні, кажуть, не догнали!—«А нікого ж не бачили?»—Ні, бачили. Серед степу, пшениця—и така ж то хороша-хороша!.... и сторож.—«А не питали ж у його?» каже батько.—Чом не питали?—питали! Так и так каже.—А то ж, каже, він и есть, а то вона, суча дочка,—хоть би було мені одін колосок принести!... Ну, каже до жінки:—стара, будемо ж ми сами бігти, то дамо йім гарту, а то сі нічого не зроблять.»—«Чи бігти, каже стара, то й бігти!» – И побігли.

Побігли вони, и біжять та й біжать. Коли оглянуцця ті: «Ой, каже, мабудь тепер вже пропадемо,—батько и мати женуцця.... Щò нам робить?»—А що нам робить—хто його зна що!—«Ну, слухай-же, каже, я стану, водою, а ти селехом—и плавай, тільки не повертайся до йіх передом, а то пізнають!» И стала річкою—и такою ще, що не можна нікуди и обійти, а він селехом—и плава... и тільки: «ках, ках, ках!» От ті прибігли до річки и дивляцця, що ні перейти, ні обійти,—нікуди дальше бігти.... Той и розсердився на дочку: «Будь же ти не ладна! Коли ж ти така, каже, заляж на три годі камінем!» прокляв, и вернулись; а ті знову стали людьми и пішли.

Пішли вони, и доходять до того города, де батько и мати Иванови, и каже вона йому: «Ну, гляди ж ти мені, каже, з ким хоч цилуйся, тільки нігде не цилуйся з меньшою сестрою, де вона є, бо забудеш мене. А я, каже, батьків и материн грих спокутую—на три годи камінем заляжу. И оце на, візьми оцю подушечку, та гляди не роспорюй йійі, поки я не прийду: оце, каже, буде тобі на пам(ъ)ятку: як подивисся на нейі, то й мене згадаєш. А щоб більше ніхто не бачив

йійі – на хату закинь, на горище.» От, так попрощались вони, и він пішов до-дому.

Пішов, и приходить—и Господи, як пораділи всі! Батько, мати, рідня вся кинулась цилуваться—так він ні з ким, бойіцця, щоб з меншою сестрою не поцилуваться. А далі и поцилувався таки, бо всі плакать стали: «Ти, кажуть, гордий став! «А менша дядькова сестра:» Чом-же ти, каже, зо мною не хочеш цилуваться?» плаче.... «хіба, каже, ти мені не брат, або я не така, як другі?»—Так він неначе того и не чує. От вона взяла, та нищечком тоді ззаду прикралась и поцилувала... Як поцилувала, то то він говорив, а то й забув не тільки об свойій жінці—и де був, и як утікали, а об чім и розсказував.

От, тоді як забув він, батько и каже йому—вже год пройшов, два, або й більше:—Сину, каже, то й пора вже тобі женицьця.»—Як що пора, каже, то й пора,—шукайте!—забув.... Батько й найшов йому—таку гарну! де пак, щоб за царенка, та не гарну!—Стало весілля.

А та вже одлежала своє, зробилась черницею и прийшла в город та и злізла на вербу над криницею—може, щоб подивицьця: а де, мов?... и йійі видно в криниці: така хороша-хороша! Коли и приходить жидівська наймичка по воду, и гульк в криницю—а там хороша-хороша! думала, що сама, та й каже: «Тьху, каже, біс його батькові оттака хороша, та жидам воду носила! Ні, більше не буду,—нехай не діждуть!»—и торох відра об землю, аж клепки забряжчали! так що та аж засміялась. «Ну, дума тут не дождусь! «И злізла, щоб піти роспитацьця.

Пішла, коли и стрічаєцця з дівчатами: «А що тут, пита, у вас, дівчатка, чуть?»—Та що, кажуть, у нас чуть? царенко десь був далеко, мабуть аж у самого чорта, а тепер женицця, весілля.—«Женицця, весілля?»—Еге!—«А де ж вони живуть ті ваші царі?»—А оттам, кажуть, и там.—«Спасибі ж вам, каже, прощавайте, бо мені ніколи!» И хутенько туди.

Прибігла, —ивесільні, гості, царенко ходить по хаті—йійі не пізнає... Вона и стала ик стороні, піджида, поки молодих заведуть за стіл. А як завели: «Чи не можна-б, будьте ласкаві, пита у цариці, зробить пару голубків и пустить у хату?» —Чом не можна? кажуть: можна!—От вона взяла та й зробила йіх, а вони и сіли над головою у молодих, на образах, и говорять. Каже голубка: «Агу! а *ту* забув, а другу здумав! агу, а ту забув, а другу здумав! А знаєш ти голубе, як ми вдвох втікали од батька?» — Знаю! — каже голуб:— «А знаєш ти, голубе, як нас сестри догнали?» — «А знаєш ти, голубе, як я стала церковъю, а ти попом?» - Знаю!—«А знаєш ти, як я стала пшеницею, а ти сторожем? як я була водицею, а ти селехом? як мене батько прокляв, а я лягла на три годи камінем?» И так та голубка все пита голуба; и як дойшла: «А знаєш ти, каже, що я тобі казала, щоб ти не цилувався з меншою сестрою, бо забудеш мене?» Як почує тоді молодий и як вискочить зза столу—та до тийі черниці: усе згадав, пізнав—обніма йійі, цілує... «Се ж, каже, моя жінка! се ж оттака и така!» Всі так зраділи, а ту молоду до батька випровадили.... а подушечку роспороли—и відтіля всякого добра, скоту.... Живуть и постолом добро возять.

(Записана М. Т. Номисомъ, въ С.-Петербургѣ, «од дівчини з Каніва»; перепечатывается изъ Черниговскаго Листка 1862 г., №№ 33—34, стр. 259—264.)

31.

ВІТЕР.

У одному селі було собі два брати; один убогий, другий богатий. Ото у богатого то усього багацько, а у бідного то нічого нема, тільки дитей купа.

От пішов бідний из жінкою на жнива и заробили мірку жита за літо. Ото пішли віять. Як схватився Вітер—и розвіяв те жито до зерна. От дуже розсердивсь чоловік, та й каже: «Хиба ни я буду, щоб Вітра не знайшов,—я йому роскажу, яке то жито було загорюване, а він розвіяв!»

Ото став чоловік убірац(ьц)я, а жінка питає: «Куди ти, чоловіче, збіраєс(с)я?» Чоловік відказав:—Ось що, жінко; я хочу ити Вітра шукать. Як ти скажеш?—Жінка: «Я б сказала, щоб ти нейшов, чоловіче, то б луч(ч)е було, бо чи ти знаєш, як кажуть люде: шукай Вітра у полі... Тобі одна дорога, а йому десять: подумай ти сам, чоловіче, де ти його найдеш!»—Найду, відказав чоловік, а то й до-дому не вернусь.— Ото попрощавсь из жінкою, из дітьми, та й пішов світ за очима—шукать Вітра у полі...

От, чи далеко ишов, чи ні, коли гляне у ліс—аж там стойіть хатка на курячи нізці. Ото увійшов той чоловік у хатку, дивиця—аж там лежить привеликий дід, и сивий як молоко,—лежить росплатавшись, на покутя головою, а руки и ноги роскидав по кутках, чуприна задралась у-гору... То був самий Вітер!—Ого як глянув той чоловік на того страшного дідугана, та й злякавсь,—бо й з-роду такого не бачив,—та й каже: «Помагайбі вам, дідусю!»—Добре здоровъя, чоловіче добрий,—відказав то й дід, лежа. Та й питає подорожнього:— Куди тебе Бог несе, чоловіче добрий?—Чоловік відказав: «Та не вам кажучи, иду світ за очи: Вітра шукаю! Найду—вернусь, не найду—то буду довго ходить.»—«На що тобі Вітер?» —спитався дід, лежачи:—«и що він тобі заподіяв, чоловіче добрий, що ти його шукаєш?»—«Як-же не заподіяв,—відказав подорожній:—ось слухайте, дідусю, яку він мині шкоду зробив! Пішли ми из жінкою на жнива и заробили мірку жита; от я став віять, а Вітер де узявсь, та як духнув, то так усе жито розвіяв, мов-би не було—ні однийі зернинки не осталось. От, бачте, дидусю! як йому це подарувать,—скажить ви-

мені на милость Божу?у людей є багато жита, то й нерозвіяв; а у мене мірка усього нà всього, та ще яке те жито загорюване, а він и те розвіяв по світу так, що й не позбіраєш... От я думав: що його робить? Та й кажу жінці: «Піду вітра шукать, щоб йому розсказать: нихай на другий раз знає, у кого мало жита, то нихай не розвіває, бо воно и так гірко приходец(ц)я!»—«Добре, синашу, каже той дід лежачи: — тепер буду знати, не буду розвівати. А ти чоловіче добрий, не шукай Вітра у полі, бо я самий Вітер!»—Ото подорожній и каже: «А коли ти Вітер, то верни моє жито!»— «Ні вже, сказав дід,—мертвого з ями не вертають. А що я тобі таку шкоду зробив, то нà тобі торбу оцю, чоловіче добрий, та й иди собі до-дому; а як схочеш їісти, то скажеш: торбо, їісти й пить!—то так, де воно и наберец(ц)я: усього буде їісти и пить,—От буде чим жінку годувать и дітей.»

Ото подякував той чоловік Вітрові: «И, спасибі тобі, Вітре, за твою ласку, що ти мині таку торбу дав, що я не буду робить и буде щò їісти й пить!»—«Для лидачого той дуже добре!»—відказав Вітер.—«Иди ж, та гляди мині, не заходь у шинок, бо я буду знати.»—«Ні, каже чоловік, не зайду.»— От попрощався з Вітром и пішов.

Ото, иде біля шинку, и дуже закортіло дознац(ц)я, чи правду Вітер казав, та й дума: «як таки можна минуть шінок? зайду, що Бог дасть: Вітер не буде знать, бо й не віє.» —От зайшов у шинок, повісив торбу на кілочку. Ото жид зараз пита: «Чого тобі треба, чоловіче»—Та мовчи, ися віро!— сказав чоловік. Жид став лаять: «Так чуіш пак: чого и заходишь, як нічого куповать!»—«Як не куповать?»—крикнув чоловік, и з серця на торбу:—«Торбо, їісти й пить!»—От так стіл и вставило усякими напитками и найідками. От, аж поторопіли жиди, та й питають, дивуючи: «Що воно таке, чоловіче, що ми ніколи и не бачили такого дива?»—«Та не питайте, прокляті жиди, та їіжте, що є на столі»,—сказав чоловік

той. А жидинята и жиди так и хватають, та йідять аж за ушіма лящить; а чоловікові підносять горілки и усякого вина: «Пий, чоловіче, не бійся нічого; а як упъється, то в нас заночуєш: ми тобі постелем, та й спи собі с Богом, ніхто тебе не буде зачіпать; чуіш пак, йіж. що душі хочецця.» Такі ласкаві чортові жиди стали, що силою горілку у рот л(л)ють.

Не счувся сердешний чоловік, відкіля и лихо склалось: такий пъяний став, що й с того місця не встав—та заснув. Ото жиди торбу перемінили: свою повісили, а його узяли, и чоловіка збудили: «Чуіш, чоловіче, устань, каже жид, бо уже пора ити тобі до-дому,—уже, бач світ.» Нічого чоловікові робить, треба слухать жида. «Ото, почухай потилицю, що не хочецця ити оце, та треба!»—От узяв торбу ту, що на кілочку висіла, та й пішов сердега просто до-дому.

Ото прийшов до господи, та й каже: «Одчини, жінко!» Ото жінка одчинила. Ото повісив торбу на кілочок, та й каже: «Сідай, жінко, и ви, діти, біля стола; тепер, слава Богу, буде що йісти й пить.» Жінка глянула на чоловіка, осміхнулась, та й сіла, а дітки коло нейі, та й дивляц(ц)я, що буде батько робить. Ото чоловік и каже: «Торбо. йісти й пить!» Мовчить торба. От він изнову: «Торбо йісти й пить дітям дай!» як крикне той чоловік из серця: «У шинку давала, а тут неначе заклало—не даєш и не чуєш!» Та як скочить, як ухватить макогінь. та давай бить торбу, та й стіну вибив и торбу на шматки побив, а сам изнову пішов до Вітра. А жінка усе поприбірала, клинучи чоловіка та нарікаючи.

Ото прийшов той чоловік до вітра, тай каже: «Здоров будь, Вітре!» Вітре відказав:—Добре здоровъя, чоловіче.» Та й питає Вітер чоловіка:—«Чого ти прийшов, чоловіче? я ж тобі дав торбу, то й чого ище треба?»—«Та бодай ту торбу чорт узяв,—сказав той чоловік: я через нейі шкоди достав собі и усім!»—Якойі шкоди—крикнув Вітер - ти достав?—«Ось якойі, відказав чоловік: бачте, дідусю;—вона мині недавала йісти и

пить, то я став йійі бить—та стіну пробив... Ну, що ж я тепер буду робить у розвалині хаті? дай мині що-небудь,—каже той чоловік. А Вітер відказав:—«Э, чоловіче, вибачай! Дурних ни сіють и ни оруть, сами родяцця; ти у шинок заходив?— Чоловік каже: «Ні, не загодив.»—Як не заходив?—крикнув Вітер:—хоч-би не брехав!—«Еге!» сказав подорожній: «Хто ж бреше? собі щкоди нароби, та й мовчи!.. Усе через вашу торбу усе лихо скойілось: як-би дала йісти й пить, то б я до вас більше не пішов.» Ото почухав Вітер голову, та й каже:— На ж тобі, чоловіче, ище баранчика, а як треба буде тобі грошей, то ти так скажи: Баранчик, баранчик, струснись! то він струснец(ц)я и будуть тобі гроші;—тільки, гляди мині, не заходь у шинок, бо я буду знати. А як третій раз ти прийдеш, то будеш до нових віників памъятяти.—«Добре,» відказав чоловік: «не зайду.»—Та узяв баранчика, и подякував Вітові, и пішов.

Ото иде той чоловік и баранчика веде на віровоці. От дойшов до шинку, до того що й тоді був,—ото изнову закортіло чоловіка зайти у шинок. От став біля його, подумав трошки: «чи йти, чи ні? и треба б правди дознацьця. Ні вже—зайду, тільки не буду упиваць(ьц)я: випъю чарку, та й до-дому піду.» Ото зайшов у оренду. избаранчиком: боявся покинуть.

От як побачили жиди того баранчика, як зачали кричать на чоловіка: «Чуіш пак, чоловіче, каже жид: на що ти барана увів у хату? Хіба тобі нема сіней то там поставь.» — Та мовчіть, прокляті! — крикнув чоловік из серця: чого вони заходились?.. це не такий баранець, щоб вам капость яку зробив: стеліть рядно, то й побачите, коли неймете віри!—Жид відказав: «На що?»—Ище питаєця проклятий!—крикнув чоловік сертито.—Баранчик, струснись! — Баранчик струснувсь, а гроші так и пороснули, а жиди як ягили закричали: «Ай-вій, чоловіче! який це у тебе баран, що ми изроду и не бачили такого! Продай нам його: ми тобі багаць-

ко трёшки дамо.» — Та збирайте гроші, прокляті жиди, та не кричіть, бо я продавати не буду!—

Ото жиди позбірали гроші, а йому понаносили повний стіл усякої усячини—чого душа забажа — и просять ласково: сказано, жидівська натура, - хоч-би не живий, то й той упився б,—бо знають, як чоловіка избить с-панталику! А чоловік дивиться на жидівську щирість,—що вони так просять, уки-нувши тій дурниці у голову, про усе забувся: сидить собі та мед-горілку попиває, та с жидами розмовляє, а об домівку не згадає. А жиди його піднойіли и спати положили, а собі баранчика обмінили: собі узяли його, а йому свого постановили, такого самого.

Ото чоловік виспався, та й устав; узяв баранчика, попрощавсь (с)жидами и пішов до-дому.—Ото дойшов до своєйі хати, а жінка була на дворі, та як побачила чоловіка, що йде, — так вона у хату,—як накричить на дитей: «Ну вже діти, ховайте усе, бо батько иде, ище й барана веде, то, певно якусь хурію підійме... От лиха година та нещаслива мині з ним, де напъється, а усе до-дому иде!»

Підійшов чоловік до дверей, та й каже: «Жінко, відчини!» Жінка відказала; — «Не великий пан, и сам одчинеш! Чи так напився, що й не здужаїш відчинити? Лихо мині с тобою: дітки маленькі, а ти ище пъеш!..» Відчинила жінка, увійшов чоловік у хату, та й каже: «Здорова, жінко, була! «А жінка: — «На що ти ведеш барана у хату, скажи мині: хіба не можна у сінях поставить?» — Чоловік: «Та мовчи, жінко, не кричи: тепер буде у нас усякого добра—буде чім дітей годувать!» — Жінка:—«Якого там бісового батька добра від барана! Найшов чорта за свої гроші, щоб харчі більше ишло; самім нічого йісти, а то ище барану треба: що видума, то півтора людського!—Чоловік: Та мовчи жінко: це не такий баран, щоб що йів.»—А якій: сказала жінка.—«Та не питай, — відказав чоловік: стели лишень рядно, то побачим.»—На що рядно? —

сказала жінка.—«Як на що? крикнув чоловік из серця: бач, яка!—ище й не слуха!»—А жінка: «От лиха мині година, ниначе пороблено: де напъється, та й прийде до-дому вередувать, та ище й не сам—з баранами та с торбами, щоб хату запалить!—Дуже чоловік росердився,—як крикне на барана: «Баранчик, стряснись!»—Баранчик стойить собі, ниначе не до його. Ото чоловік и знову: «Баранчик, баранчик, струснись!»—Стойть баранчик, мов укопаний. Росердився чоловік—як ухватить по ліно, як трахне його... тільки сердешний баран крикнув, та й упав ..

Дуже було чоловікові досадно,—та й каже: «Піду изнову до Вітра: я йому роскажу, доки він з мене буде сміяц(ц)я!» Та узяв шапку и пішов, покинув усе. Так бідна жінка прибірає, та лає чоловіка, та виказує!

Ото прийшов чоловік до Вітра третій раз, та й каже: «Скажи так мині, будь ласкав: чи ти Вітер, чи ні?»—На що тобі?—відказав Вітер. «Як на що?» сказав чоловік:—«що ти з мена смієсся та підманюєш, мов дурника якого?»—Як я с тебе сміюся?—гримнув дід лежа,—тілько ус покрутнув;—я ж дав тобі, чоловіче, чом не глядів? Чому не послухав, як я казав, щоб у шинок не заходив? га?—«У якій шинок?» сказав чоловік згорда: «Та ти такого дав мині барана та торбу,—тілько я собі шкоди наробив! Дай мині що-небудь», - сказав чоловік.—Що я тобі дам?—крикнув Вітер: а ти будеш у шинки заходить!...—Хлопці з бубна!—крикнув Вітер: дайте ціому проклятому пъяниці, щоб знав, як горілку пить, а старіх людей не слухать!—Ото як вискочило дванадцять хлопців з бубна—так и хватили того чоловіка на кулаки. Тоді чоловік дивиця, що не переливки, та давай просить: «Дідусю—голубчику, помилуйте, пустіть живого: до страшного суду до вас не прийду и усім закажу!»—Крикнув Вітер: Хлопці у бубон!—Хлопці поховались.—Ото Вітер и каже:—На ж тобі, чоловіче, цей бубон с хлопцями, та йди до тіх проклятих ви-

дів,—нихай вони тобі віддадуть торбу и барана; а як не будуть давать то й ти так скажеш.—

От, подякував чоловік за науку и пішов. От прийшов чоловік до шинку. Побачили жиди, що він иде и нічого не несе, та й кажуть: «Чуіш пак, чоловіче,—не йди, бо у нас нема горілки!»—Та чорт вас бери без горілки!—крикнув чоловік: мині вашойі горілки не треба. «То цого ити?» кажуть жиди.—А того,—сказав чоловік из серця: відайте мині моє! —«Сцо твоє?» відказали жиди: «Бога бійся!»—Бійтесь уже ви Бога! гримнув чоловік,—а мині відайте баранчика и торбу.— «Яку торбу? якого баранцика?» завейкали жиди: «Ти від нас узав.»—Так ви перемінили,—крикнув чоловік—«Як перемінили,—завейкали жиди: сцо ти говориш? ми підем до станового... чуіш пак!»—Та лиха вас година бери,—хоч за станового, гримнув чоловік,—а мині моє віддайте!—И дальше за стіл сунецця. Жиди його за плечі не пускають и кричать: gвут, рятуйте! куди цей чоловік лізе!.. мабудь злодій!» Од ціх слов вже чоловік росердивсь, та й каже: «Хлопці з бубна! дайте цім проклятим жидам, щоб вони знали, як наших обманювать!» Як вискочить дванадцять хлопців з бубна, то так и ухватили на кулаки жидів.—Жиди у крик: «Ой, вій! чоловіче—голубчику, що хочеш, ми тобі дамо, тілько перестань мучить, дай ище на світі пожить, ми тобі усе відамо.»—Добре, каже чоловік,—щоб на другий раз знали, як перемінювать.—От крикнув чоловік: «Хлопці у бубон!» Хлопці ускочили, а жиди чуть живі остались.—Ото віддали чоловікові торбу и баранчика и пішов чоловік собі до-дому, а жиди довго будеть памъятать тіх хлопців.

От пришов чоловік, до своєй хати; побачила жінка з дітчками, що чоловік иде; от вона каже: «Батько и барана веде,—що будем робити?.. От лиха година: ніколи цього не було, що тепер сталось!—Чи не(з)божеволів він, боронь Боже! ховайте усе, діти.» От кинулись діти прибірать. А чоло-

вік каже: «Відчиніть.» Жінка відказала:—Очиняй и сам.—Чоловік ище раз сказав, жінка не слуха; дивицця чоловік, що не переливки,—ото як крикне на хлопців: «Хлопці з бубна! навчить жінку, щоб знала, як чоловіка шанувать.» Ото вискочили хлоці, як ухватили жінку на кулаки, мов ягили душу, и зачали лупить... От жінка у крик:—Чоловіче-голубчику, не буду до віку с тобою гризтись, буду по твоєму робить, як ти скажеш, тілько перестань бить!—Ото чоловік каже: «Ну ж, гляди, жінко, щоб слухала!»—Добре, чоловіче.—От крикнув чоловік: «Хлопці у бубон!» Хлопці повскакували, а жінка чуть жива осталась.

От чоловік и каже: «Стели, жінко, рядно.» Жінка послала и, мов муха, біга перед чоловіком. Ото чоловік каже: «Баранчик струснись!» Він струснувсь—гроші так и посипались, «Збірайте, діти, и ти жінко». сказав чоловік. Ото кинулись збірать.—От чолові повісив торбу на кілочок, та й каже: «Торбо, йісти й пить!» Ото де воно узялось; повнісінький стіл усяких усячини—напитків и найідків—Ото чоловік и каже; «Сідайте, діти и ти жінко, обідать,—слава Богу, тепер у нас буде що йісти и пить до віку, хоть нічого не будем робить!»

Ото дуже чоловік и жінка раді були и дякували Вітрові. Ото и не довго вони утішались баранчиком и торбою. От трошки розжилися,—чоловік и каже жінці: «Знайіш що, жінко?»—А що? - відказала жінка:—Кажи, чоловіче!—«Покличмо брата мого,» сказав чоловік,—Добре,—сказала жінка,—то й покличмо. Та я незнаю, чи він до нас прийде. - «А чому ж? каже чоловік: тепер и у нас, слава тобі Господи, усе є! То він тим не приходив, що ми убоги були, а він багатий - то йому стидно було и казать, що я йому брат; а тепер то й у його того нема, що у нас.»

Ото порадились, и пішов чоловік просить. От прийшов бідний брат до багатого, та й каже: «Помагайбі, тобі, брате! Боже поможи!» А брат був на току жито забірав; от підняв голову, дивицця, що брат його, та й каже з горда:- Здоров,-

спасибі!—Сідай у нас, брате, та роскажи: чого ти прийшов?—«Спасибі, братіку, сказав убогій брат: ніколи сідати. Я прийшов тебе, братіку, прохати и жінку твою!» – На що?– сказав багатий брат. Бідний каже: «Просила моя жінка и я прошу, прийдіть до нас будьте ласкові, из жінкою па обід.» – Добре, – відказав багатий брат, осміхаючи(сь), – прийдем, – який там у вас обід буде,

От прийшов багатий из жінкою до убогого, бо вони уже давно чули, що бідний брат забагатів. Ото дуже убогий брат израдів, як побачив брата свого у своїй хаті. Ото и став розмовляти и усе показувати—худобу, що у його було. Дуже багатий брат дивуєцця, як побачив, що у його добра, у брата, є! и питає багатий бідного, як це він розжився. А бідний и каже: «Е, не питайся, брате! у мене ище є.» Ото привів до мідних грошей, та й каже: «Оце у мене, брате, овесець!» А на срібні каже: «Оце у тіку, ячмінець!» А на золоті каже: «Оце у мене, братіку, саме чоло!» – От багатий брат не раз голову почухав, дивлячись на таке добро, та й каже:—Де ти, брате, набрав його?—«Е, брате, сказав бідний брат, у мене ище и не таке є!—тілько сідайте за стіл будьте ласкаві, то я вам роскажу и покажу усе.»

Ото посідали. А торба висить на кілочку. От він каже: «Торбо, йісти й пить!» Так и стало повний стіл усього. От йідять аж за ушима лящить; а як найілись, напились, ото кринув бідний брат на сина, щоб увів у хату баранчика.—От увів хлопец, баранчика, а багатий брат и дивицця, що будуть робить из ним. От бідний и каже: «Баранчик струснись!» А баран струснувсь, а гроші так и посипались. «Збірай!» каже бідний багатому.—Ото позбірали гроші и дивуюцця багатий брат из жінкою,– та й каже: Дуже оце у тебе гарна штука, брате,– як-би мині таке, то—Боже мій!—не треба б нічого.– Та й каже недовго думавши:– Продай мині, братіку.– А бідний брат каже: «Ні, брате, я не продам.»—То проміняй,

сказав багатий:—Я тобі дам шість пар волів, и плуг, и рало. и борозну, ище, брате, дам жита посіять: От у тебе буде жито, а умене торба и баранчик — Ото поміняліся: багатий узяв торбу та барана, а убогій забрав воли и пішов орати.

Ото оре бідний брат день, не годуючи, не напуваючи волів. От, на другій день, пішов бідний брат до волів, а вони лежать боки повивертали. От тоді бідний брат став їх зганяти—вони не встають; він дрюком став бить—вони мовчать. Ото чоловік дивиця, що ні що не помагає,—він побіг до брата, та й бубона не забувся узяти из хлопцями.

От прийшов бідний брат до багатого, не вспів порога переступить, та й каже: «Здоров буть, брате! «Багатий відказав:—Добре здоровъя!—Та й пита багатий бідного: «Чого це ти братіку, пришов? може, плуг поламався або воли пристали, - може, ти їх водою напойів гарячих, так кров напала або пирилоги?» —«Та які там у чорта пирилоги, що й совсім не встають!» відказав убогій. «Я це бив, бив—аж утомився, а вони не встають, мов на віки поснули; так я росердився та плюнув и оце прибіг тобі сказать. Віддай мою торбину и барана, а ти свойі воли забірай, бо вони мене не хотять слухать.»— Як забірай?—гримнув багатий брат на бідного: хіба ти на один день мінявся? ти ж на віки дав, а тепер, бач, як росходився, мов коза на ярмарку! Ти, мабуть, не годував їк и не напував, що вони не встають?—«Бо й незнав, сказав бідний, що волів треба годувати або напувати,»—Як не знав?;—крикнув багатий брат и дуже росердився, та ухватив бідного брата за руку, та й веде с хати:—Иди, каже, брате, та й більше не приходь! бо як прийдеш, то у потилицю вибью.—«Еге, якій ти пан! віддай моє, та й прощай,»—сказав бідний брат.—Не діждеш! крикнув багатий: Ро(з)старувавсь, поганий,.. Иди собі, поки не бив!—«Не тиб це сказав; відказав бідний,» а вже ж віддай торбу и барана, то я й сам піду.»—Дуже росердився багатий и крикнув на жінку и на дітей:—Чого диви-

тесь!? поможіть вигнать оце лидащо с хати! — Ухватились усі за убогого брата, щоб випхать с хати. — Ото дивицця бідний брат, що не переливки, як крикне на свойіх хлопців: «Хлопці з бубна! дайте цьому проклятому братові и його жінці, щоб знали, як бідного брата схати вигонити!» — Ото вискочили хлопці, — як ухватять на кулаки усіх. Тоді брат багатий у крик и усі кричать: «Братіку ріднісінький, бери собі що хоч, тілько пусти нас живих.» Ото крикнув на хлопців бідний брат: «Хлоці у бубон!» Хлопці ускочили.

От узяв убогий брат торбу и баранчика, и попрощавсь з усіма, и пішов до дому. Та й досі живуть и багатіють: жита и пшениці не сіють, а хліб йідять. И я там була, мед вино пила: по бороді текло, а у роті не було. — Оце вам казка, а мині бубликів въязка; як не пойім, то й вам дам.

(Записана М. Ничипоренковою, изъ Канева; передалъ М. Г. Щербакъ.)

32.

ТОРБА.

Як був собі чоловік та жінка, та не було у них дітей... От той чоловік насіяв проса; и вродилось просо таке славне, що аж весело дивицця. Де не взявся вітер—вибив те просо. Прійшов чоловік до-дому, та й голосить: «Будемо, каже, ми тепер жінко, без каші!» А жінка йому одвіча: «Иди, чоловіче, до вітрового батька суда просити: нехай тобі за побий заплатить!» Чоловік и пішов.

От приходить до вітрового батька, поклонився йому и каже: «Що я до тебе прійшов, паноче?» — «Скажеш.» — «Твій син вибив у мене просо, так заплатіть мині за побой!» «Що ж тобі платить? Я не знаю, чим тобі платить!» От и

став вітрів батько думать; думав, да опісля й каже: «Дам я тобі торбу.» «А що ж я с тією торбою робитиму?»—«А що робитемеш! Як схочеш їсти, то зараз и скажеш: торбо, торбо, поставляйсь! так от тобі буде и їсти, й пити, свількн душа забажає!»—«Ну, добре.»—«А як найісись, то скажеш: торбо, торбо, укладайсь! Вона й уложецця.»—Ну гаразд.»

Поніс чоловік торбу до дому и хвалиця жінці: «От, жінко, щò я приніс?»—«А що ти, чоловиче, приніс?»—«Торбу.»—«А що ж, чоловіче, з тієйі торби?»—«А що, жінко: се торба така, що тільки скажеш: поставляйсь! так тут буде такойі страви, що й не пойімо.»

Жінка схватила відра, пішла по воду, та й хвалиця сусідам: «Мій чоловік приніс таку торбу, що як скажеш: поставляйсь, так буде такойі страви, що й не пойімо!» А кум їх почув, щò говорить жінка, та й каже: «Я прійду до вас у неділю обідать.»

От діждались неділі. Прійшов кум у гості; садовять його обідать; нічого нема и піч не топлена! Кум и дивуецця. «Що се, дума собі, за вража мати? що то вони мині поставлють їсти?» Коли хозяйін и зніма торбу з кілка; кум и дума: «чи се-б-то и справди жінка не збрехала?..» А хозяйін положив торбу на стіл, та й приказує: «Торбо, торбо, поставляйсь!» Торба як поставилась, так де тійі й страви набралось! Паляниці, мнясо, борщ, гуска печена, пампушки з сметаною, каша молошна... усе таке, що называецця—усе! Їіли, їіли, та й не пойіли.

От кум прійшов до господи, та й каже своїй жінці: «От, жінко, у куна торба!»—«А щò там за торба така?» «А що? Посадив обідать, зняв з кілка торбу, та тільки усього, що сказав: торбо, торбо, поставляйсь! так такого добра набралось, що тільки вигадать можна.» «От диво!»—«А то ж! не диво!» —«Де ж се він йійі таку добув?»—«А ось піду спитаю. Де він йійі справди таку добув!» От и прійшов.

«Де ти, куме, торбу взяв?»—«А де взяв? Вітер дав.» «Продай, куме, мини сю торбу.»—«Ні, не продам.»—«Я тобі пару волів дам за нейі.»—«Не хочу двох.»—«На тобі три.»—«Не хочу.»—«От тобі чотирі.»—«Хто його зна, що робить!»—А жінка каже: «Та бери, чоловіче; чотирі пари—плуг волів. Буде чим орудовати.» Подумав чоловік, та й змовився. Взяв у кума чотирі пари волів, а йому торбу оддав.

Сам же, взявши волів, оре та хліб сіє. Насіяв проса; просо уродилось... Де не взявся вітер, та й побив те просо. Мужик прийшов до дому, та й голосить: «Побив вітер упьять наше просо, будемо тепер без каші!» А жінка говорить: «Ти б пішов упьять до вітрового батька: нехай дасть таку торбу, як давав!» Пішов чоловік.

«Здоров був, паноче!»—«Здоров, чоловіче!»—«Чого я до тебе прийшов!»—«Скажеш.»—«Твій син упьять моє просо вибив. Заплати за побой!»—«Що ж я тобі заплачу?»—«Дай мині, паноче, таку торбу, як давав.»—«Добре, чоловіче! Ось на тобі сю торбу, та як вийдеш у поле, так тільки скажеш: торбо, торбо, поставляйсь! там побачиш, як воно тобі поставиця!»

Чоловік узяв торбу, та й поніс. Вийшов у поле, та й сів оддихати. Захотилось йому їісти; виняв він торбу з пазухи, та й приказує «Торбо, торбо, поставляйсь!» Торба як поставилась.... як вискочить з торби здоровенный молоток, як начав він мужика... то в той висок, то в сей.... клепа, клепа... йому, сердечному, аж очі помутились, аж чмелів слуха, а той його клепає... трохи, сердега, річей не зостався: «Торбо, торбо... торбо... торбо... укладайсь! торбочко, торбонько! укладайсь!..» Молоток ускочив у торбу. Зав(ъ)язав він свою торбу й несе до господи.

«Ну що, чоловіче, приніс?»—«Приніс.»—Торбу?—«Та торбу ж.»—А покажи.—«Озьде.»—Така?—«Хіба повилазило?»—«О, чоловіче, тепер упьять гарно будемо жити!» «Житимеш

'—матері-лиха!»—А що, чоловіче?—«А що, жінко, бачиш, які в мене виски?»—«А що се? Як пампушки! Що се таке, чоловіче?»—«А що? скажи лиш ти торбі: поставляйсь, так и взнаєш!»—«Торбо, торбо, поставляйсь!» Молоток як вискочить з торби, як почав ту жінку по вискам клепати—то в сей, то в той, и очіпок к недобрий матері спав, а він йійі жарить. «Торбо... торбо... торбо ж, та торбонько, укладайсь!» Молоток ускочив у торбу. Чоловік завъязав торбу, та й повісив на кілку.

Сидить жінка ні жива, ні мертва. «А що, жінко, гарно будемо жити?» - Ну, тепер, чоловіче, не ходи вже до вітрового батька: хай йому цур! —

Трохи згодя, побігла жінка до кума, та й хвалицця: «Мій чоловік упъять торбу добув.»—Таку?—Таку! Хай йій лиха година! Я сказала: поставляйсь, а з нейі як вискочить молоток, та так почав мене у виски клепати, що я трохи дуба не дала! На силу вспіла сказати: укладайсь!»—Де ж та торба?—«А де? висить у хаті на кілку.»—На віщо ж ви йій-держите?—«Для прихожого.»

(Записана Н. И. Костомаровымъ; перепечатывается изъ Молодика 1843 г., ч. 2 с.)

33.

УБОГИЙ ТА БАГАТИЙ, и ДІВКА-ЧОРНЯВКА.

У иншому царстві, у козацькому гетьманстві, у такому селі, як Пикарі, и там жило два брати: один убогий, другий багатий.—От у багатого дуже багато усього було - тільки не було дітей; а у бідного—тілько парка воликів, а дітей купа.

Ото заробив убогий брат десь грошенят и надумав собі, щò робить, щоб більше було: привъязав йіх до палички из

капшучком—и пішов до багатого брата, до комори, и знайшов дірку таку, що уліз той капшучок из грішми, а сам диржить за паличку, та й хитає, приказуючи:—«Идіть, гроші, до грошей!» (Щоб, бачте, братові гроші ишли до його грошей, у капшучок) От, поки гойдав, поки ниточка розвязалась — и упав туди капшук из грішми у комору, до братових грошей. а він виняв саму паличку. «Отак, каже,— братових ни достав, а своїх избувся.» И дуже заплакав, и пішов до дому, нарікаючи на свою долю.

Ото, пришовши, и хвалицця жінці: «Та то—коли б ти знала, жінко, що я зробив!..»—А що там таке?—пита жінка з ляку.—«Е, каже чоловік, не знаю, чи тобі казать, чи ні: то й самому себе стидно, не тілько людям хвалицьця...»—Та що там?—каже!—пирцює, жінка. «Уже, каже, нема тих грошей у нас, що були...»—А де ж ділись?—пита жінка. «Та що ж? я тобі по правді скажу; що я собі надумавсь, щоб у нас грошей побільшало, та узяв свої гроші—привъязав до палочки с капшучком, и пішов до брата,—щоб, бач, братови гроші ишли до мойіх грошей... Як упустив йіх у дірку, та й хитав, и казав: идіть, гроші, до грошей! То де ти бачила щоб убогому те було що богатому?! Як кажуть, що богатому чорт діти колыше, то й правда! То так и це: що у брата багато грошей, а у мене трошки, та й ті туди упали... и я (с) плачем до-дому прийшов...»—Бо братови дужчі,—каже жінка. А як-би ти розумный, та привязав віровкою, то б, може, було б и держалось.—«Та воно так,—каже чоловік,—та нічого не поможецця!» —

Ото як, напала його жінка, мов мокрим рядномъ: «Де хоч, а гроші бери, бо що ми робитимем без грошей?!» От чоловік и каже:—Мовчи, жінко ни лай! я запряжу воли и пійду у ліс—и там нарубаю дров, продам, той будуть гроші.

Ото пойіхав чоловік у ліс—и так зайіхав, що тілько небо та земля, а то и сам не зна, де він: бо тоді ліса дуже

великі були! От він поставив волики під грабом, а сам поліз на граба високого, щоб подивиться, кудою луч(ч)е вийіхать От чує - щось гомонить; він оглянувсь сюди-туди - коли біля його не далеко людей дуже багато, и усе великі люде, з великими усима и чубами, и – як один – у голубих жупанах, и сідлають коні: кудись-то пойідуть. Дивом дивується чоловік, що ище таких и не бачив людей, и перелічив—аж сорок чоловіка. «Е, так це то ті гайдамаки, що у нас, у селі, кажний рік обдирають пана: що пан розживецця—набере з людей—то вони прийдуть, та й обдируть до сорочки: вози понабірають, а пан и пані повтікають; вони так просто идуть—людей не займають. Ну, так тепер я знаю, які гайдамаки! не дурно пан из трьох сіл избирав громаду и йіх шукав по всьому лісу, та й не найшов!... - Та як йіх найти, що вони так собі живуть, що й хати не знать – самі двері!» - Ото усі посідали на коні, останній вийшов из дверець и сказав: «Двері, замкніцця!» И двері замкнулись, гайдамаки пойіхали

От, як зайіхали вони—не стало видно, тоді чоловік ізліз из дерева, та за воли—и пойіхав туди, до йіх дверей. Ото поставив воли, сам роздивився скрізь—нема нігде нікого;—ніи до дверей—двері замкнуті були; він и каже, як казав гайдамака: «Двері, одсуньтесь!» Дверці одчинились,—увійшов він у хатку: и дуже там гарно було у середині—а образів на всіх стінах!—дуже гарно!... Стіни були муровані, а вікна були пороблені из такого скла, що не можна було и знати, що воно таке—тільки видно и гарно; а лавки були кругом, а біля печі стояли засіки, понакриваті білими скатертями.

Ото він узяв роскрив один засік—там мідні гроші, роскрив другий—там срібні гроші, роскрив третій—там золоті гроші. Тоді чоловік аж за голову ухвативсь: годі дивиться на усе—давай шукать мішків! От найшов вибрав яких найкращих и найбільших три лантуки и набрав: мідних грошей один лантух, срібних—другий, а золотих—третій. Ото изклав усі три

мішки, изверху приклав дровами щоб не так видко було, засіки понакривав, вийшов с хати и двері зачинив, и сказав: «Двері засунтесь!» вони засунулись. От, він за батіг, та воликів за налигач, та вийіхав на шлях, та сів на вози, та й: «Гей! соб! цабе, помаленьку!» Пойіхав собі з Богом, не поспішаючи: аби на вечір до дому, щоб ніхто не бачив.

От прийіхав до дому, уже сонце зайшло—стало смеркать. Увійшов у хату—жінка побачила, та й каже: «О! хвалить Бога, що ти прийіхав, а то я тут турбувалась – чи не лучилась тобі изнову яка придибашка, що так довго не було!»— Ні, каже чоловік, дякувать Бога, прийіхав благополучно, – иди тільки поможи скидати дров. - «Добре, каже жінка, – то й ходім.» Ото прийшли до воза, а чоловік и каже:—Оце, жінко, Господь нам дав щастя: я найшов гроші, та це привіз,—де ми йіх дінем, щоб ніхто йіх не бачив?—«У коморі стоять три жолобки, каже жінка, то туди хіба поссипаймо: у нас ніхто не ходить у комору, опріч тебе та мене,—то ніхто не знатиме.»—Ото, порадившись, так и зробили: один изсипали—мідні, а другий—срібні, а третій—золоті. От насипали три жолоби грошей, понакривали, та й жівуть собі по малу—не дуже тими грішми шинкують, щоб ніхто не замітив.

Ото, порадившись (с) жінкою, каже чоловік: «Купім пару волів, та своя парка, то я наберу грошей и пойіду у Крим, и там літо побуду, то де-що куплю більше, то не так буде знать; а то, щоб люде не постерегли, то ище буде клопіт бо уже и так дуже на мене поглядають, як я піду у церков.» Ото так и зробили: пойіхав чоловік у дорогу, а жінка зосталась из дітьми.

То це брат багатий и пошле жінку свою, щоб роспитувалася: де убогий узяв грошей, що купив пару волів и пішов у дорогу. То жінка, убогого брата и каже: «Які наші гроші! стяглис на ту скотинку у велику силу, та й Бог його знав, як буде: пішов у дорогу, а я тут з дітьми великого горя ня-

беруся... Коли б хоч благополучно прийіхав!» И так ятровки дві збируцця, побалакають, та й розійдуцця.

Нічого багатий брат и не дознався—и тяжко йому! Аж тут прийіжає убогий брат из дороги и приганяє дванадцять пар волів: шість маж соли, а шість риби; а жінці турецкойі матерьйі набрав на спідницю, на хвартух, и на корест и на юпку, ище й турецку хустку, и дітям усього понавозив—усяких басаримків.—Ото попродав він воли, и сіль и рибу попродав, и зробив собі лавочку, и накупив усякойі материйі, и став торгувати, и розживацьця, и став багатіть. А багатого брата дуже у серце коле: де бідний набрав грошей, що так розжився?

Ото прийшов празник—чи Різдво, чи Велиgдень—а убогий брат и каже жінці: «Знаєш що, жінко: покличмо ми брата мого до себе у гості—може, він не погордує тепер нами! бо Бог дав на те людям праздник, що родина до родини йде; а я відколи женився, то не був у мене брат и за порогом, не то у гостях.» Ото, порадившись, так и зробили: покликали брата.

Прийшов брат багатий из жінкою—ище и радий був, що його покликав убогий. Ото гуляють собі та бенкетують. Ото підпили трохи; а багатий и каже: «Скажи мині, буд ласкав, брате; як ти забагатів?»—Э, брате, каже убогий: так мині Бог дав! Ти ище, брате, не бачив мого зерна, та й кажеш, що я забагатів,—аж ходім у комору, усі ходім!» Ото увійшли у комору, а бідний брат привів до мідних грошей, та й каже: «Оце у мене овесець!» А пришли до другого жолоба, а він каже на срібні гроші: «А це у мене пшиниця!» А як прийшли до золотих грошей, а він каже: «А це у мене саме чоло.» А багатий брат аж за голову ухвативсь, та й каже:—Брате-голубчику, скажи мині де ти йіх набрав, що я зроду багатий, а у мене стільки нема, як у тебе?—А убогий каже: «От, брате, я тобі скажу: не находив ти часом у себе як капшучка

із грішми?»—Де ж то! найшла моя жінка, каже багатий,—и ми його кочергою вигорнули из комори, думаючи, що то які чари; коли роздивимся—аж там гроші; то ми гроші забрали, а капшук викинули.»—«Ото ж мій капшук!»—каже убогий.—Пита багатий:—Як же він попав туди?—«А так, каже, убогий: я заробив грошей трошки и хотів, щоб побільшало, и привъязав до палички, и казав, упустивши до тебе у комору: ідіть, гроші, до грошей! От нитка розвьязалась—и вони туди упали А як прийшов до-дому, та сказав жінці, то вона на мене як напалась,—то я пойіхав у ліс и надибав, де живуть розбойники: и як вони вийіхали на здобитки, то я пішов у їх хату—и там так усього багато, що я не знав, що й брать,—и я побачив, що там стояло три кодовби, накриті білими скатертями; я подивився—аж там гроші,—от, я й набрав гротей—и це трохи розжився... А це знову хотів їіхать, та ніяк не преберусь.»—Ото багатий брат и каже: «Скажи мині, будьласка, братіку, де це той льох чи хата їіх, и як ти одчиняв, бо то у гайдамаків повинні бути добрі замки—и, мабуть, живуть, що їіх и не замітно, де хата: що стільки їіх шукали громадяне, та й пан сам скрізь їіздив, та й не найшов.» От бідний брат и каже:—Я тобі скажу, братіку, тілько нікому не кажи и сам не їідь, а колись пойідем у-двох.—«Добре», каже багатий брат. А убогий и каже:—Знаєш же ти, брате, того граба, що скоро вий хать з Довгого яру,—и там стойіть дуже великий граб; а проти того граба, у ярку, єсть двері того льоху.—«А як ти відчинив?» пита багатий брат.—А так, каже убогий: я сказав: двері, одчиніцця!—то вони й одчинились; а сказав: зачиніцця! то вони й зачинились.

Ото, поїгулявши, побалакавши, роспрощавши(сь), пішов багатий брат до-дому из жінкою, а убогий став убіраться у ярмарок.—От, склався и пойіхав; а багатий брат цілу ніч не спав—усе складався, та приготовлював вози, а вранці запріг дванадцать пар волів и пойіхав у ліс, де живуть гайдамаки

щоб усе забрати, а жінці сказав,—як хто спитає, то щоб сказала, що поїхав у ліс по дрова.

Ото приїхав туди, де брат казав—аж воно так и є усе,—тільки не було розбойників: кудись їздили. От він позавертав вози, пішов до дверець, та й каже: «Дверці, одчиніцця!»—Дверці одчинились. Ото увійшов він туди и не знає, на що уперед дивиться и що брать. От кинувсь багатир зараз до грошей и насипав їх на шість віз, а на шість усякого збіжа—тільки їхать, та й годі!—От подобалась багатиреві одна икона—Богоматир, котора стояла на покуті, у самому золоті, и дуже гарна—и він став на лавку и взяв її, а повернувсь до дверей, то дверці зачинились и він остався у хаті. Кинувсь одчинять—не одчинить; він уже усяк казав—не одчиняюцця; він и каже: «Це мене Богоматир наказала!» Ото поставив икону, де вона стояла, сам став відчиняти—не одчине; шукав сокири, щоб прорубати дірку и вилізти—та не найшов; хотів у вікно лізти—залізні вікна—не можна; уже він и плакав и кричав—нічого не помогалось....

Уже день минав, а вечір настав. Гайдамаки прийіжжають до-дому, а отаман по переду,—як побачив воли и вози з добич(ч)ю, той аж крикнув: «Ей, брати, щось у нас хазяйнує! глядіть, щоб у вас були готові руж(ж)а й самопали, бо, може, тут и багато де-кого є!» Ото прийіжжають до хатки—нема нікого, тілько воли та вози стоять наготовлені. Отаман скочив с коня—до дверей: двері були зачинені; він каже: «Скорій, хлопці, кругом хати ставтесь! а дє-які, нум ити у хату.—От и кажуть: «Дверці, одчиніцьця!» Дверці одчинились. А багатир прожогом—хотів утекти поміж ними,—так його и хватили на списи, не дали йому й пирхнуть!—и закололи, тільки засміялись: «Отака ловись! один чоловік а нас сорок, та й перелякались!... Нум цукать по кутках, щоб де хто не зостався ище.... И як він цюди добився?!» Ото шукали скрізь—нігде не найшли нікого.

От, посидали все, як було, позносили з возів, а воли позагонили у далекі льохи. От отаман и каже: «Отепер, брати, посідаймо, одпочинем и порадимся, що, будем робить из чоловіком оцим,— бо він не один, а—видно що в його сімъя є, —як-би дознацьця?»—Ото порадили: закопать на притині два стовпи и повісить його за руки и за ноги: хто буде йти проз його—як рідня, то заплаче, то тоді можна буде дознацьця.— От так и зробили: закопали стовпи и повісили тіло, и два гайдамаки стерегли, поки хто йтиме.

А того багатира жінка ждала-ждала—нема чоловіка, вона до брата побігла, та й братові: «Будьласкав, Охриме, иди шукай свого брата, бо уже, мабудь, нема його и на світі: з волами десь пойіхав по ті гроші!» Брат з ляку аж за голову ухватився:—Тепер же нема його живого! я йому казав, щоб він сам не йіхав!....

От запріг конячку и пойіхав туди прямо; коли дивицця — біля критини стойіть два стовпи и висить його брат; він узяв пойіхав и пойіхав дальше—кругом объйіхав и вернувсь до-дому. —Ото й каже братовій: «От, я бачив брата,—піди, коли хоч, и-ти подивись: там на стовпах висить; тільки и не плач не журись: у мене жінка плоха то ти будеш мині за жінку, та й будем собі жить тихенько- однаково можна и по дві и по три жінки брати.»

Ото вона пішла, од(д)алики подивилась, тай вернулась: «Не витерплю, каже, щоб не плакать!»—От він каже:—Коли не витерпиш, то возьми уберися, як панська наймичка, и набери пляшек из вином, з медом и з горілкою повний кошік, та й иди коз ті стовпи, де висить брат, та й спуткнися, та й упади нарошне и побий ти пляшки—и плачь стільки тобі хочецця. А як хто снитає: чого ти плачеш? то ти скажеш, що пшла од панів, несла оцього добра до других панів, и це нещастя лучилось: упала и побила усе!»

Ото вона такъ и зробила. И як упала недалеко біля свого

чоловіка, як побила нляшки, як стала голосити,—то розбійник вийшов и став йійі питати: «Чого ти плачеш?» А вона й сказала: «Як мині не плакать, коли оце усе панське,—то що мині буде, що побила усе!» От, виплакавшись добре за своїм чоловіком, и пішла до-дому.

А у ночі посходились усі гайдамаки. «А що, кажуть, ніхто не був?»—Ні,—одказав гайдамака: тільки одна (молодиця?) од панів несла повний кошик бутильок из медом та з вином, и упала, и побила, и дуже планала...

Ото вони узяли того багатира и понесли на своє жилище, порізали його на шматки, почетвертували, и порозкладали по кутках, а на покутя голову положили; а самі пойіхали на здобитки.—А брат виліз на того граба и сидів, поки гайдамаки виїхали; послі зліз, подивився—нема нігде нікого; він пішов у йіх хату, подивись, що брат поиматовани(й), узяв склав його у мішок, положив на віз и повіз до-дому.

Прийіхав до дому, стали радиться:—як би його изшить и заховать по закону? От усі радяться—не знають, що й робить. От у йіх була дівка-чорнявка—служила. От вони й кажуть: «Покликать йійі; чи не знає вона кого такого, щоб умів изшить?» Ото запитали йійі, вона и каже:—Я знаю тут недалеко такого діда, що колись людей лічив, а тепер тільки (с)шиває; коли хочете, то я до його піду: як що схоче, щоб його привести, так щоб очі завьязать, щоб не знав, де він и був,—то я його приведу.

От, порадившись, и пішла дівка-чорнявка: «Так и так, каже, дідусю!» А він и каже: «Добре;—як дасте сто карбованців, то уже піду, хоть очи завьяжи. Ото сторгувались, завьязала очи и повела. Ото прийшли у хату, розвязала очи, изшив дід того чоловіка, заплатили йому, знову завьязали очи и повела дівка чорнявка до його хати.

Ото пішла скрізь чутка, що багатир не здужа, а дівка чорнявка кожний день біга у оптеку—бере лікарство; а як

хто спитає: на щò? то вона каже: «Хазяін не здужа.» Оте повиливають, а за другим иде. И так три дні полічили; а там сказали, що умер багатир. Його дуже гарно ховали — аж три попи було, а обід дуже великий зробили.—упослі багатарèва перебралась ув одну хату, и стали хузяінувати у купі и трохи забувати цього клопоту.

А гайдамаки прийіхали з добитків—аж нема того чоловіка;—дуже вони здивувались. От посідали усі за стіл, а отаман на покуті, и застромили ножа у стіл, щоб усі мовчали и слухали, що отаман говоритиме. От отаман и каже: «Слухайте, брати, мойі, що я буду казати! Це дуже погано, що хтось хозяинує у нас, и як дознаюцця ляхи, де ми, то усі чисто пропадемо, не тілько наша здобич; бо вони на нас зуби гострять. А може між вами є такий, щоб яким-небудь побитом одшукав цього хозяйіна:—дуже йому хорошого коня даю за те; а як же підманить, то оцім ножем голову зрубайім. «От один каже:—Я найду.—Ото усі устали (з)за стола, и той гайдамака став убіраціця: надів на себе рясу чернечу и шапку, и рощесав чуб, и попрощався и пішов у город роспитуваціця, що у йіх чуть.

От, прийшов у місто, и ходить и роспитуєцця, щò чуть. Ото якось попався гайдамака до того діда, що изшивав багатира. От и каже гайдамака: «Що у вас, дідусю,—чи скрізь тихо? чи не убралось яке лихо: не чуть у вас часом про гайдамаків?»—«Е, паноче, нічого й казати про гайдамаків: то у нас свойі люде;—дякувати Бога, вони нас не зачіпають, а панів хоть обдирають, то йім так и треба, бо вони людей дируть.»—(А йіх піддирають розбойники: за йіх не правду, сказав дід, та й задумався, повісивши голову.) Ото подумавши, помовчавши, та й каже дід:—«Ось як мині лучилось, оце на тім тижні, то правда, що диво: то уже живу на світі девъяносто років, тай не чув такого дива, як прийшлося самому робить!» —Що ж там таке за диво?—питає гайдамака.—А дід и каже:

«Ось послухайте, наноче, що було: прийшла до мене дівчина чи молодиця, та й каже, щоб я пішов чоловіка изшивать, и договорилась так, щоб мині очі завязать—и я пішов, чи вона мене вела, бо я нічого не бачив. От, як прийшли и як изшив я того порубаного та поколотого, и завязали мині очі и привели до моєі хати—та оце я й досі думаю, що̀ воно за чоловік був так помучений?»—От гайдамака и каже:—А чи на можна, дідусю, щоб ви мині показали: де це та хата, що вам таке трапилось?—«Чом не можна! тілко завяжіть мині, паноче, очи,—каже дід,—та я туди просто итиму, куди вона мене вела, тілько придержуйте, щоб де не спіткнувся та не впав.»

От, як-раз дід довів гайдамаку до тійі хати. Там гайдамака написав щось на воротях, попрощавсь из дідом и пішов до свойіх братів у ліс. От, росказав оце усе отаманові, що̀ йому було. Отаман сказав, щоб усі готові були, бо у-вечері йіхать.

А дівка-чорнявка вигонила до череди и побачила, що щось у йіх на воротяхъ написано, а на чужих—ні;—вона узяла и понаписувала на усіх воротях, котрі стояли під-ряд,—сама нікому нікому нічого не каже.

Ото прийіжають розбойники у ночі саме до тийі хати, а атаман и пита: «Який же ти положив знак, щоб напрасно людей не обідить?»—А такій, каже гайдамака:—написав на воротях!—От стали дивицьця—аж на усіх воротях написано. От отаман и кричить: «Як же це на усіх понаписував? ти дурний, чи що: хиба усіх людей будем мучить? пропади ти луч(ч)е сам, що нас усіх підвів!» От и зрубав йому голову; той с коня упав; отаман сказав, щоб його узяли и у Дніпро укинули, а самі пойіхали на своє жилище.

Ото на другий день убрався другий гайдамака купцем и пішов шукать того діда Ото знайщов, роспитався—дід и цього повів до тийі хати. От цей гайдамака замітив яки хлівці стоять, як и хата стойіть, як и комора стойіть, як саж стойіть,

и підійшов до вікна—а там ище топилось: дівка поралась, а наймит зарізав козла и саме білував.—(издіймав шкуру.) От гайдамака написав на воротях: «варицця козел,» и сам подякував дідові и попрощався и пішов у своє місце; а дід собі пішов.

От прийшов, усе росказав отаманові и усім, що як він замічав, и як написав, и як його дід водив.

А дівка чорнявка вийшла корови дойіть, и скрізь обдивилась; коли дивицця—аж на їх воротях написано: «варицця козел»; вона узяла изъ своїх воріт изстерла, а на усіх воротях понаписувала: «варицця козел.»

От, у-ночі, прийізжають гайдамаки; на усіх воротях понаписувано, а на тіх—ні, що гайдамака сказав: що «оце та хата и це той двір,»—тілько не написано на воротях; «а я, каже, написав.»—От отаман и каже: «Е, брати, нум вертацьця до-дому: уже ж мині усіх вас не перебить и людей, невинних ради Хреста, не мучить! А тут є якась німецька штука, що усе оце робить; а ми якимсь инчим побитом прийдем.» И так пойіхали до своєі господи.

Ото порадивши, що тут робит,—отаман и каже: «Що ось що, хлопці, ми зробім: запряжем ми усі коні и повладем бочки и ви уси повлазьте у бочки (из-легка позакривать дна), а в одну бочку насипмо оливи, и я зроблюсь купцем и буду казати, що я оце доставляю оливу у Полтаву,—а там є дуже великий купець, то це йому. И упрошусь я туди ночувать—и там, може, підгуляйім,—бо я (з) собою наберу (у)сяких напитків»—От, так порадивши, и зачали робить. Сорок бочок наготовили, а тілко у одну насипали оливи, та позапрягали коні, самі повлазили у бочки, а отаман поганяє коні и йіде.

От, прийіхав до того двора и став прохацьця на ніч, щоб позавозить бочки у двір и зачинити добре, бо у його не було, щоб стерегти. От вийшов той хозяйін, та й став роспитувати: хто він такій. А гайдамака и росказує,—звичайно,

бреше.—Ото чоловік, вислухав усе, що казав гайдамака,—и каже: «Ви ж, будьласкав, добродію, роспрягайте коней и усе так и ставляйте: тут вам шкоди ніякої не буде; а я наймитові прикажу, щоб поглядав за кіньми. А вас прошу щиро йдіть у хату! «Гайдамака звичайно подякував.

От, як упорав, и приказав усім своїм хлопцям, щоб вони не спали: «И як, каже, усі поснуть, то я буду сперва кидать маленьким каміи(н)ям, то ви приготовляйтесь; а як уже стану кидать великим камін(н)ям, то просто идіть у хату и почнем хазяйінувати по своєму.»

Ото увійшов отаман у хату, и стали йім давать вечерять. От отаман виняв пляшку горілки, а другу наливки, а третю меду—и тут такий бенкет підняли, що ну! и співи, и танці, и усе...

А дівка-чорнявка порається у другі хаті—оджимає сорочки. От увіходить наймит Петро, а дівка и каже: «Будласкав, Петре, піди до хижі, пошукай: чи нема де у нас свічок? а то мині ище багато прать.» От Петро и каже:—А ти, дурна, не знаєш що й робить: у нас у дворі є багато бочок з оливою—пішла та наточила, то й було б с тебе чим свігить и на завтра, не то на сьогодні—однаково біля йіх нікого нема. А хазяйін так загулявся, що й усі можна бочки повивозить,—то й не чутиме: такій куций бал підняли!—От дівка-чорнявка и каже: «Та й правда,—піду наточу цебер, то й буде з мене на цілу зіму. Посидь же, Петре, у хаті, а я побіжу та вточу.»—От и пішла дівка.

Тілько що узялась за чип, щоб одиткнуть, а гайдамака и каже: «А що, чи готово?» А дівка-чорнявка и охолола, та й каже:—Ні, ще!—Прийшла до другої бочки, та й застукала—и там обзиваєцця: «А що, чи готово?» Вона до всіх бочок и шла и стукала, а йійі усе гайдамаки питають: «чи уже готово? а вона одказує, що «ище»; тілько пішла до крайньої бочки—и стукала-стукала, а там мов чало,—бо в тій бочці

була олива. От вона наточила оливи и унесла у хату; нікому нічого не кажучи, затопила и поналивала у казани оливи и понаставляла у піч. Як олива закипіла, а вона виносить на двір,—одтика воронку, и по два кухлі у кожну бочку,—и місно закривала, щоб дух не виходив. И так дівка-чорнявка усіх гайдамаків подушила! Послі выходить – стука, та вони нічого вже не казали: мовчать... бо були не живі!..

От нагулялись и полягали спать усі, а гайдамака, хоть ліг, але не спав. Ото чує, що усі поснули,—він почав кидать маленькі камінці – не чуть; він зачав и великі кидать камінці – усі мовчать, не вилазять из бочок. От він як росердиця, як побіжить сам до бочок,—розскрив одну—аж, лихо! не живий!... він до другоі—и там так... він до у сіх стукав—не чуть голосу... він через тин так и перескочив, та на втікача! Ото утік до своєйі хати, та й сидить та, мов не живий.

Ну, ото повставали усі, а хозяйка и каже наймицці, щоб готовила снідать за-для того купця. А вона и каже: «Оглядіцця, чи є той купець.»—А де ж?—каже хозяйка. «Е, каже дівка-чорнявка: поминайте як звали! уже він давно утік: и я цілу ніч не спала та його доглядала, та й доглянула:—побіг мов божевільний! А то ви думаєте, що олива?—ото ті сорок розбійників, що дядька зарізали; а тепер же и вони пропали: я їх подушила усіх!»

Ото хозяйка з ляку до чоловіка побігла, розбудила и росказала; тай схватився – та туди, до тіх бочок; стали одбивать, дивляцця—аж правда... Господи! хозяйін не знав як и дякувать наймицці за це. И стали радицься, де тіх гайдамаків діть. А дівка-чорнявка и каже: «викопать у саду велику яму и туди їх поскладать усіх и закопать.» Ото так и зробили: гайдамаків заховали, а бочки поскладали у повітки, и коні позачиняли, щоб ніхто не бачив,—та й живуть собі, остерегаючи того одного, атамана.

А той сердешний отаман сидів-сидів, а послі набрав пов-

вний віз усякойі матерійі и усього, и пойіхав у город, и купи лавку, и став торгувати.

Ото и познакомився из того багатира сином. От син и кличе його до себе у гості, а гайдамака и каже: «Я тепер не піду, а піду у неділю; глядіть, щоб була гарна музика, щоб гарно погулять!» От він каже:—Добре.— Тай сказав батькові. Вони и приготовились гарненько и музику кликнули.

Ото приходить и той купець у гості. От гуляли-гуляли, и танцювали, а потім купець и каже. «чи нема якойі дівчини щоб потанцювала?» От хазяйін и каже, що «у нас є дівка-чорнявка.» И вона увійшла и стала танцювать; и як окрутнулась, та вихватила у його зза халяви ножа, и замахнула—и одрубала гайдамаці голову. Тоді усі наробили крику,—то вона сказала, що «це той гайдамака, що тоді утік!» Коли роздивляцця—аж правда.

Тоді усе забрали, и його заховали, и пойіхали у ліс до тийі хати—и там усе позабирали; а дівку-чорнявку из сином извінчали. От, та й досі живуть и хліб жують, и багатіють.

Оце казка!

(Записана М. Нечипоренковою, изъ Канева; передалъ М. Г. Щербакъ.)

34

БЕЗЩАСНИЙ ДАНИЛО и РОЗУМНА ЖОНА.

Як був собі безщасный Данило, да служив,—служив год и другий... Що дослужить грошей, да де заховає, то оглядиця—аж уже й нема! Він служив, може, год з десять, —да все: що заховає гроші, да пошука—то й нема.

От він пішов. Иде та йде—аж у чоловіка камінець лежить перед порогом, щоб не грязько було,—половина ка-

мінця... Він каже: «Доров був, дядьку!»—Той каже: «Здоров!» «Чи не треба тобі наймита?»—«Чому б, каже, не треба? да нема грошей,—нічим платить.» «Я, каже, дядьку, наймуся в тебе за цей камінець—год буду: щоб я знав хоть, шо в мене камінець буде. «Каже:» Ну, як хоч: хоч и служи!»

Він служить год. Вислужив год—и дав чоловік йому той каминець. Він тільки шо в руки взяв,—камінець упав и розсипавсь... А той чоловік дав йому злотого грошей. Він и пішов. Аж чоловік горшки віз, та й побив... Він купив ладану за цілого злотого, узяв там черепок, вийшов на могилу, наклав ладану, запалив.... Прилітає янголь: «Прислав Бог: чого ти, безщасний Данило, так Богу годиш?» А він и каже: «Тому, що—скільки служив, да нічого не маю... Бо що заслужу — аж уже й нема.» Бог присилає у другий раз. «Піди, скажи Данилу: чого він лучче бажає: чи здоровъя, чи великого багатства, чи умнойі жони?» Янголь прилетів, да й каже йому так. Дак він каже: «Я не знаю, що̀ вам проти сього казати.» Янголь його посилає: «Піди, спитай: там три плуги оре.» Він пішов. Прийшов до первого; первий каже: «Я не знаю.» Він до другого; и другий каже: «Я не знаю.» Він до третього! третій. каже: «А що ж? скажи, щоб умна жона була, то в тебе и хазяйство будеть. В мене,—той чоловік говорить,—перва жінка була такая що ховалася й худоби не було! «Він пішов, янголю сказав, шо говорив той чоловік, що» умной жони!» от він полетів, той янголь, а Данило ліг на могилі и заснув.

Приходить з неба святого Петра дочка йому за жінку. Прийшла вона и будить його: «уставай, Данило, ходім, де твій батьківсьскій ґрунт, да підем, да повінчаємось!» Він каже:» Нема в мене ґрунту батьківського.» От пішли. От він и повів—аж батьківський ґрунт: так Бог дав, шо стало. У батьківській хаті прибрато; хата вимазана; перини лежять... Вона на його каже: «Шукай, Данило: де тийі гроші, що ти служив! Де ти йіх ховав?» До то, було, походить, то немає; а то—де

пошукає, де поховав, то й есть; да всі познаходив. --Пойіхали, повінчалися, и живуть там на батьківськім ґрунті.

Пан позавидовав, що в Данила жінка гарна,—хоче однять. От и сказав: «Данило! щоб наробив пива, а як не наробиш,—дак я скажу правду тобі, що я в тебе жінку заберу!» Данило зробив; одвіз тее пиво, оддав. И дає пан йому дерево, щоб він зробив живі гусли,—каже: «Тіко не зробиш, дак заберу жінку!» Коли він привіз до дому тее дерево и плаче, що: «Я зроду й не відав и не знаю, якиїі там гусли живі!» Його жінка каже: «Не журись, Данило,—лягай спать! «Данило ліг спочить. Устав—аж уже й гусли готові; він на повозку, та й повіз до пана. Пан звелів, щоб повигонили кури й гуси, и воли й коні. Данило вийіхав у двір; пан каже: «Стой, Данило!» Тут повигонили те все.... Пан из баринею в комнатах був. Данило як різнув на гусли,—так кури й гуси, воли й коні танцюють, а пан з панію и собі в комнатах танцює... Уже втомився, кричить: «Годі, с. . . . с. . Данило!» То данило як різнѐ то пан аж місця не найде—танцює!

И звелів Данилу: «Біжи, Данило, на той світ до мого батька, да спроси: як умирав, де він гроші поховав? А тіки не справився, так жінку заберу!» От Данило пішов. Прийшов до дому, та й плачеть, що: «Як мині на той світ дійти?» От вона: «Ляж, Данило, да оддиш!» Він ліг, оддихав, устав; вона дала йому клубочик, и каже: «На цей клубочок, да вийдеш за царину, да й пустиш оцей клубочок, то він тебе доведе аж на той світ.

Він виняв клубочок, пустив,—клубочок покотився, да й покотився. От він дійшов аж на той світ. «Драстуйте, пане!» —«Драстуй, Данило!»—«Де ви, каже, як умирали,—де ви гроші поховали?» Каже: «Під зальним крильцем листовим залізом закриті у казані.»

Данило прийшов, да те й сказав. А пан не вірить, каже: «Як можна,—ти б дойшов?!» А старий пан написав за-

писку Данилу,—дак він показав записку. Пан узяв, да й роскидав крильце. Подивились—дак так! Дак він забрав тиї гроші, и Данилу третю часть оддав.

(Записана въ Лохвицкомъ у. Полтавской г.)

35.

ПРАВДА ТА НЕПРАВДА.

Раз Правда зустрілась из Неправдою «Здрастуй, сестрице!» каже Правда Неправді. «Здорова була!» одказує Неправда. «Нам по одний дорозі ити, дак ходім, коли хочеш умісті.» —«Дак и ходім же.»—«Да он-що, сестрице, я тобі скажу: як будем умісті ити, дак зперва твоє будем йісти, а тоді моє.»—«Дай добре ж, сестрице», каже Правда.

От идуть вони, да й идуть. У Правди и торба вже спорожнилась. Захотілось Правді йісти, да вже у йійі нема нічого. «Ну, сестрице, каже вона Неправді, моє пойіли,—нум же тепер твоє йісти.»—«Е, ні! вже сього не буде: я не люблю по правді робить, и ти дурна, що по правді робиш. Не дам, хоть из голоду умри.» Гірко стало Правді, да треба терпіть. Терпіла вона, терпіла, да ни як не втерпіла: попросила изнов у Неправди йісти. «Коли ти хочеш, щоб я дала тобі йісти дак дай одно око виколю.» Заплакала Правда.... дала око виколоть. «Лучче, думає вона, дам око виколоть, ніж умерти из голоду.»

Прошли вони скильки там врем(ъ)я; Правді изнов захотілося йісти, «Дай, сестро, йісти!» просить вона у Неправди. «Дай друге око виколю.» Дала Правда й друге око виколоть. Як виколола друге око, то й пошла собі Неправда од Правди. «Прощай, сестро, каже вона Привді: тепер мині нейти з тобою!»

Зосталась собі одна Правда, да тилько плаче гирко. Идеиде, коли чує—ліс шумить. «Що ж тепер робить мині?» думає вона, бідненька, сама собі. «Излізу на яке-небудь дерево, да переночую, щоб звірюка яка не напала на мене.»

От, излізла вона на одно дерево, да й седить там. Колиось чує—идуть дівчата, паробки; співають, жартуюцця. Прийшли вони до того дерева, шо седіла Правда. «А де, кажуть вони, будем гулять?»—«А хоть и пуд оцім деревом,» одвічають. «Да на сьому дереві, кажуть, така роса, що як помазать сліпому очи, дак вин и дивицьця стане

Почула Правда сійі слова, да й дожидаецця уже ранку, щоб попробовать роси. Дівчата ж из хлопцями начали гулять. Гуляли вони, пили, йіли усе добре, да й пошли собі назад, покидавши усе, що позоставалось—и питиме и йідиме. Як тилько пойшли вони, Правда излізла зараз из дерева, да й стала йісти да пить, що позоставалось; а виголодалась уже була добре. Дождавшись ранку, помазала собі очи росою з того дерева, що седіла, и стала бачить. Тоді вона помолилась Богу, да й пошла собі у дорогу.

Пуд вечор прийшла вона изнов у ліс. Так як и вчора, излізла на дерево и чує изнов, що идуть да співають хлопці из дівчатами. «А де будем гулять?» гукають хлопці, прийшовши до того міста, де була Правда. «А хоть и пуд оцім деревом», одвічають другийі, указуючи на те дерево, де седіла Правда. «Да се ище й дерево не просте, обизвавсь хтось. На йому роса така, що як-би помазать якому сліпому очи, дак він би й сьвіт Божій побачив. От як-би хто изнайшовсь такий, щоб, набравши роси из сього дерева, пойшов у таке-то царство,—у тому царстві царь; а у царя дочка, да сліпа. Казав царь, що як-би вилічив хто дочку його, дак ничого б непожалів для того из свого добра.»

Правда се все чула. «Мині дав так Бог, що я стала видющою», думає вона сама собі, «поможу ж я и тий царевні,

що сліпа.» — Парубки ж из дівчатами гуляли, пили, їіли, да й пойшли назад, покидавши, що позоставалось. Правда изнов, такъ як и вчора, излизла́ из дерева, да й пудкормилась трохи тим, що позоставалось од хлопців да дівчат. Послі сього, опорожнивши одну пляшку, да назбиравши в їійі у-ранці цілющої роси, пойшла у тее царство, де була сліпа царівна.

Довго вона ийшла у той город, де жив сам царь из сліпою дочкою. Тут зараз донесли царю, що у його город прийшла така молодиця, що берецця виличить дочку його. Царь зараз велів позвать їійі. Прийшла у хату до царя, коли дивицця—тут и Неправда. «Се й ти тут, сестро?» питає Правда у Неправди. «Еге! колы б ты знала,—я уже и світ увесь пройшла», одвічає Неправда, «А ти ж чого тут?» —«Того да того», каже Правда, да й росказала, чого вона прийшла и що̀ из нею було. Послі сього помазала вона цілющою росою очи царівні—и ся стала бачить усе так, як-би не була и сліпа.

Царь же бачить, що Правда из Неправдою розсказує так, як давняшня знакома, да й питає у еёі: «Де ти из нею бачилась, и що̀, и як, и коли?» Привда и розсказала царю усе по правді: як вони ишли у двох, як Неправда їійі очи повиколювала, як вилічилась; сказано: усе росказала, як було. Царь, як кончила Правда росказувать, извелів узять Неправду, прив(ъ)язать їійі коню до хвоста, да й пустить його на волю, щоб розніс їійі. «Оттак, и сказала Правда, прошла вона сьвіт— назад не вернулась!»

(Записана въ м. Батуринѣ, Конотопскаго у., Черниговской губ.; перепечатана изъ Черниговскихъ губ. Вѣдомостей 1860 года, № 15-й.)

36.

ГОРДИЙ ЦАР.

Десь-нѣдесь, в дѣякім царстві, в деякім-сь государстві, — не в нашій землі, не за нашойі памъяти,—жив собі цар, да такий гордий, такий гордий, що не превиди Господи! Хто б йому щò ни радив, щòб ни казав—нікого не послухає, а робить усе що тилки йому на думку упаде—и ніхто йому перечити не смій! Засумували усі министри да бояри, засумував и люд увесь.

Раз пішов цар до церкви. Слухає—піп читає святе письмо... Якесь там слово йому не вподобилось, — мині й казали, да на старість я й забувся. Після служби, иде цар до дому, и звелів попа привести. Приходить піп. «Як ти посмів читати таке й таке місце?» — «Як же не читати, каже, коли написано.» — «То щò, що написано? Це буде написано не знать-щò, то ти й читатимеш? щоб ти те місце замазав—и більше читати не смій!» — «Не я, ваше царське величество, писав ті слова, —каже піп,—не мині йіх и замазувати!» — «Як ти сміеш мині перечити? Я цар — ти повенен мене слухати!» — «Усе, каже піп, буду слухати, а у церковнім ділі Бог постановив—а людям не сміннти!» — «Як-то не змінити?» крикнув цар. «Коли хочу змінити, то й зміню! Щоб ти мині зараз викинув слова ті и щоб ніколи не читав йіх у церкві,—чуйіш?» — «Не смію, каже: не моя воля.» — «Я тобі приказую!» — «Не смію!» каже. «Ну, так даю тобі три дні подумати, а четвертий день, у-вечері, явись до мене, и не зносить тобі голови на плечах!» — Піп низенько уклонився и пішов до-дому.

От уже третій день кінчаецця, а піп и сам не знає— що робити? Умерти б за віру не страшно — да жінка, дітки маленькі... Ходить да плаче... Горе! — Ліг він и спати—дак не спицця. Коли к світу заснув, заснув, и бачить во сні—сто-

йіть в головах янгол, дай каже: «Не бійся нічого: Бог мене послав на землю боронити тебе!» Встав піп у ранці радий, наче допіро народився, и помолився щиро Богу.

Прокидаєцця й цар у-ранці, та й гукнув, щоб скоріш мисливі збірались—на полювання пойіде.

Полюють вони у лісі. Коли бачить цар: олень вискочив из куща. Цар за йім; так женец(ц)я: олень не втече, цар недожене. Роспалився цар, погнав коня: ось-ось-ось настигне... Коли річка на дорозі. Олень у воду; цар одежу з себе, да собі у воду. Плавати умів добре, думав—настигне. От—от ще кришечку—и за роги б ухопив... А олень переплів на берегъ —и цар разом, да тилки хотів його за роги—аж оленя й нестало... (Бо то був янгол!) Цар здивувався—дивицця сюди, туди: де то олень подівся? Коли бачять: на тім боці хтось одягаєц(ц)я у його одежу, сідає на його коня и рушає. Цар думав, що то злодій який, або що; а то був той самый янгол. —Приняв він на себе обличча цара, догнав мисливих, да й пойіхав из йіми до-дому А цар зостався голий у лісі.

Коли дивицця—аж далеко десь дим піднімаєцця над лісом и неначе хмара стає по чистому небу. Він подумав: «То мабуть мойі мисливі палять!» Пішов туди, на той дим. Приходить - аж то цегельня. Робітники повиходили—дивляцця; що воно за чоловік голий? А він у кущах ноги покалічив, тіло подряпане.. Люде змилувались над ним; дали йому стару завалящу свитину, винесли йому йісти хліба чарствого да гурків... Питають: «Скажи, чоловіче, хто ти такий?»—«Дайте, каже, найімся, а то йісти хочу... «Нагодували його: може, він в роду не йів нічого з таким смаком, як той хліб чарствий та гурки.—От як найівся, то й каже: «Тепер скажу вам, хто я такий: я цар ваш! Як достанусь у столицю, то я вас на горожду!»—«Ах, ти ледач! Щоб то старець якись да смів себе царем величати?!... Подивись на його: ще й винагорождувати хоче!!..»—«Ви, каже, не смійте мене лаяти, бо звелю

вам голови рубати!» (Забувся: думав, що дома).—«Хто? ти??!» Да давай його бити. Били-били, взяли, да й прогнали.—Пішов він, по лісі блукаючи.

Иде да йде—аж бачить знову: дим піднімаєцця над лісом Він знов думав, що то мисливі, та й иде на них. Аж ик вечеру вже знову приходить до другойі цегельні. Там над йім змилувались: нагодували його, напойіли, дали йому драні штанці да сорочку, бо й самі бідні були. Вони ж думали, що то – так собі якийсь бідний чоловік, може, од рекрут ховаєц(ц)я, або що; а він як найівся та одягся, то й каже: «Я цар ваш!» Ті сміюцця над йім. Він знов посварився з людьми. И ті його попобили добре, та й прогнали. Він и пішов собі у ліс—аж уже й ніч. От він приліг під деревом, да й переночував; а в ранці вставши, и поплівся—куди очи глядять.

Аж-ось приходить у третю цегельню; да уже й не признаєц(ц)я, що він цар: усе думає про те, що як-би йому у столицю достацьця. От, и там його нагодували робітники, да бачать, що у його боси покалічини ноги—да змилувались: да ли йому старенькі чоботи. Він йіх питає: «Чи не знаєте – куди тут шлях на столицю?»—Вони йому росказали. А вже далеко увійшов за цілий день...

От, пішов він, тою дорогою, якою йому показано. Иде да йде, да приходить у якесь містечко. Аж-от перестріва його на дорозі становий: «Стой!» кричить. Він став. «Прашпорт є?» —«Ні, нема.»—«Як же ти без прашпорта ходиш? ти блудяга якийсь?.. возмить його!» крикнув на соцьких. Тут де невзялись—взяли його, да й посадили в холодну.—Через кільки часу питаюцця: «А з-відки ти?» Він и сказав: з такойі й такойі, каже, столиці. Тоді його скували з злодіями, та й повели.

От привели його у столицю, та й знову сажають у турму. Через який час приходить старший и роспитуєцця: хто за щò сидить. От, один каже: «Мене, каже, пан знай бив и жін-

ку отняв у мене,—так я терпів-терпів, та й посадив його на вила: то мене оце сюди й посадили!»—Підходить до другого: «А ти, пита, за що?»—«У москалях, каже, був, дак мене били та нівичили, що не вмію на трубі грать, дак я и втік; а мене оце й піймали.» —«А ти за щò?» пита далі.—«А я, каже, не мав що їісти, та й поліз до жида в коморю,—так мене сюди завдали.» А там инший каже, що «з багачем у шинку побився»,—так багачеві й нічого, а він у турмі опинився... Сказано—хто за щò. А це підходить старший до його: «А ти, пита, за щò, старичок?»—От він йому и росказав усю правду: «Був я царем», та таке й таке приключилося зо мною... Тут на його дивляцця, що він зовсім не подобний до царя. А він, звісно, за довгий час змарнів, борода одросла... Куди там—зовсім не подобний!.. А таки запіраєц(ц)я, що царь. Як уже його не запитували: «Царь, та й годі!»

От и порішили всі, що він божевільний, та й вигнали його з турми: «На віщо, кажуть, дурного будем держати, тільки хліб царський переводить»—И як випустили його,—то так бідує, так бідує, що Господи! Як що знайде яку роботу (а до роботи не звичний), то ще й нічого; а часом—то тим тільки й живе, що випросить шматок хліба. Ночує—де Бог дасть: часом де в буръяні, або так де під тином. До того дожився!

А янгол, зробившись царем, пойіхав з мисливими до-дому. Прийіхав. Ніхто нічого й недогадуєц(ц)я, що то не цар, а янгол.—Коли у вечері й приходить до його піп, да й каже: «Воля твоя, царе, голову мою зняти: не пристану я на те, щоб викинути й слово з святого письма!» А цар йому: «Ну слава Богу! тепер я знаю, що у мойім царстві є такий піп, що міцно стойіть за слово Боже. Роблю тебе найстаршим архирейом.» Піп подякував, уклонився до землі, тай пішов собі дивуючись: що це таке, що з гордого цара да зробився такий тихий да справедливий?—От, и всі, всі дивуюцця, що таке с царем сталося, такий зробився тихий да поважний, по полюваннях не

розйіжджає, а все ходить, роспитуецця: де яка неправда, чи яка кому кривда, чи що; на все сам увагу звертає: скрізь суд справедливий чинить, судців да розсудчиків справедливих назначає.... Як перш народ сумував, так тепер радіє: и податки не виликі и суд справедливий!

А цар той—так бідує, так бідує!—Коли через три роки приходить такий царській указ: щоб на такий-то й на такий день усі сходились до цара обідати: и богати й убоги, и пани й мужики!—От и посходились усі, прийшов и той цар нещасливий. А на царськім дворі: такого, такого столів понакривано, що Господи!—От сідають усі за столи, пъють та йідять, а цар сам з министрами усякі напитки та найідки розношує, кажного сам припрошує; а тому царьові нещасному удвоє проти инших накладає й наливає.—Усіх нагодували й напойли; а далі цар и почав роспитуваця людей: чи нема кому якойі кривди або обіди? А як почали вже люде росходиця,—цар став у брамі з мішком грошей—и усім дає по гривні, а тому царьові нещасному дав аж три гривні.

Через три роки знову цар зробив обід, и знову скликає усіх людей. От, нагодував, напойів, роспитався про все, що в його царстві робиця, дав по гривні усім, а тому царьові нещасному удвоє давав йісти й пити и на дорогу дав знову три гривні.

От, через три роки знов робить обід,—«щоб були всі: и багаті й убогі, и пани й мужики!» От, посходились люде, понайідались, понапивались, подякували—стали росходиця. Той цар нещасливий и собі хоче йти, так він його зупинив. Повів його до себе у палаци, да й каже: «Це тобі Бог присудив, щоб ти девъять літ покутував свою гордость; а мене послав, щоб я навчив тебе, як царь повинен людей жаловати. Ну, тепер ти, бідуючи та тиняючись по світу, набрався трохи розуму,—то гляди, щоб добре народом, правив! Бо з цього часу ти будеш знов царем, а я полечу до Бога на небо! «Да це

кажучи, звелів йому умитися й поголитися,—бо борода у його виросла, наче у пасішника,—да дав йому царську одежу, а далі й каже:» Иди тепер—там у покоях сидить царська чесна беседа—иди туди, то там тебе ніхто й не пізнає, що ти той самий, що старцем тинявся! Нехай тобі Бог поможе у всім добрім!» Да як сказав це янгол, той не стало його—тілки одежа лишилася.

От цар перш усього помолився щиро Богу, а тоді й пішов до бесіди.—Од тийі пори правив уже він народом, як його янгол навчив.

(Записана А. И. Петрунякою отъ «діда Уласа з села Городищі—не далеко Білойі церкви» — Васильковскаго уѣзда Кіевской губерніи.)

37.

МОСКАЛЬ-ТОВКАЧ.

У одно село увійшли москалі на кватирі. От звісно—москаль: як убереція у село, то так и метнецця по всіх усюдах—нічого за ним не встережеш: там гуска у чоловіка пропала, там поросяти не стало... Сказано: москаль як не вкраде, то йому и дихать важко! Щò не запопав, те й його; бо звісно: годують йіх абияк по городах, то вже вони по селам одпàсуюцця. Як убереція—наче все його: давай йому й те, давай йому й друге. На чужинку ласі! За ними часом и жінки не вдержиш... Ну, та й наш брат иноді не промах.

От, один москаль наглядів якось гарну молодичку,—та все біга поз-двір, все біга, щоб як-не будь зачепить йійі. От раз біжіть до підхвебеля—аж молодичка сорочки розвішує на шнурі; він и кашлянув до нейі; а вона побачила, та нічого йому й не сказала. Дивиця—він знов біжить та: и кахи!» Вона

глянула, да знову нічого йому не сказала. И так він, може, в день разів десять пробіжить поздвір, та все, що побачить молодичку, та й кашляне.

От вона и похвалилась чоловікові: так и так: «біжить москаль, та й кашлянув, а я нічого йому й не сказала; він и вдруге, и може разів десять...» — «Е, постой же, жінко: ми його провчимо кашлять! Як він буде кашлять, то кашляни и ти до його.» От и навчив йійі, що казать москалеві.

Коли це, на ранок, знов біжить москаль поз двір, та: «Кахи!» А вона и собі: «Кахи!» А він тоді: «Поди сюди, молодичко, я щось тобі маю сказать.» Вона надійшла до воріт, а він и каже: «Чи не можна прийти до тебе, молодичко, на досвітки?» — «Чому каже не можна? можна! От, сьогодня чоловіка не буде дома, у млин пойіде, и там ночуватиме, то й приходьте, служивий!»—Москаль зрадів: От! дума... «Наготов же, молодице, чого-небудь йісти, а я горілки принесу.»

От, так як надвечір, жінка зарізала курку, давай вечерю варить. Коли це біжить и москаль и несе горілки кварту. От вона топить у печі, а москаль скинув и шенелю, сидить налаві—дожидає. Наварила вона вечерять, поставила; москаль так тьопає... Повечеряв, давай жартувати з нею... Послала на полу жінка, москаль розібрався чисто; а вона тоді й кахикнула, а чоловік—не мов не знає нічого—у двері й затугонив... Ох, мині лихо! то ж мій прийіхав з млина...» А москаль тоді схопився з полу та питає: «Що мині робить?»—А чоловік у двері: «Жінко, жінко! чи ти зачинила комору, чи ні? треба позносить борошно.»—«Ні, каже, не зачиняла.» Чоловік одчинив хижку, мов борошно зносить. А москаль скочив з полу до долу, та не знає вже, що й робить. «Хазяюшка, а хозяюшка, де мині заховацьця?»—«Лізь на піч.» Він и поліз; сів та й сидить—як мати народила,—тільки в одні сороцці.

От чоловік увійшов у хату, поставила вона йому вечерю, зморгнулись одно на одно: є, мов! Чоловік повечеряв гарно,

горілки випив, та й каже: «Не-мов я, жінко, намерзся трохи, —чи не попарицьця б на печі?»—«То й попарся!» каже жінка. —Чоловік тоді й лізе на піч, а москаль усе до комина притуляєцця, а комен гарячий... То це що притулицця, то й засичить... А чоловік лізе, а він до комена. Уже аж шкуру сердешний попік. Чоловік и питає: «Жінко, що це в нас сичить, так мов гадюка?» — «Не знаю,» каже жінка. От чоловік лягає, а москаль усе ближче до комина... Чисто всі плечі обжарив... А чоловік и каже: «А присвіти, жінко, шо воно сичить!» Жінка подала каганець.. «Е, се ти, голубчику?» каже чоловік: «а чого се ти?» Москаль тоді у ноги: «Пусти, дядьку, більше не буду! оддай мою муницію...» — «Ні, стрівай, каже чоловік: тобі так цього не подарую...» Москаль просицця: «Я, каже, й так усі плечі попік...» — «Ну, каже чоловік, то я тебе прохоложу трохи: ходім зо мною та стовчеш мині мішок проса,— тоді я твоє тобі оддам. Взяв и повів його голого,—у одній тільки сороцці,—у комірчину, засипав у ступу проса и заставив товкти мослаля, а сам сів з батогом. То це що москаль утомицця трохи, то він його батижком: «Ач! каже: як на чужу жинку, то й ласий, а хазяинові одробить, то й нема!» Та батіжком цьвох його... Москаль підскочить; та так товче, так товче! От, стовк мішок проса тому чоловікові, він тоді оддав йому муницію и сказав: «Гляди, сучий сину, більше не кахикай!» та й пустив.

От, на другий день, пораєцця молодиця на дворі—аж біжить поз двір москаль; а вона: «Кахи!» —А москаль; «А, сучого сина дочка, хіба вже пшона не стало, що кашляєш!» та й пішов далі; а молодиця тільки засміялась.

(Записана въ г. Гадячѣ Полтавской г.)

38.

ЧОЛОВІК З МАСЛОМ и МОСКАЛІ.

Був собі один чоловік багатенький, мав собі корів доволі. От жінка його назбивала діжечку масла, та й каже: «Чоловіче, повези оце масло, продай, та купиш дітям гостиньця, а мині очіпка; кілки гляди, щоб и в тебе москалі не вкрали, так як у нашого сусіди. «А він и каже:» У кого, у мене? украдуть бісового батька!» От и пойіхав.

Прийізжає на базар, випріг воли, привъязав йіх коло ярма, а масло зняв з воза, поставив на землі и сам сів на його. То це ириходить хто-небудь и питає його: «Що ти, чоловіче, продаєш?» А він каже: «Масло.» То той, хто купує, и каже: «А покажи.» То він: «Еге, щоб украв! не покажу.» То той йому й каже: «Який же у тебе бісів батько купить, коли ти не показуєш?»—Ото сидів він, може, с півдня, и хто його спитає: «Шо продаєш?» То він скаже: «Масло», а показать и не покаже, то ніхто й не купить.

От, сидів він—вже сонце й з півдня звернуло: ніхто не купує у його масла. А два москалі ходять по базару, та й примітили, що він сидить на маслі, та й каже один другому: «Зайди ти з заду, а я підійду до його и начну з ним говорить.» От один москаль зайшов из заду, а той підходить до його, та все так наче пізнає його. Прийшов уже аж до його, та тоді й каже: «Здоров, Иван!» Мужик каже: «Здоров!» А москаль йому й каже: «А що, брат, познав миня?» А він здвигнув плечима: «Ні», каже. А москаль: «А помніш, як у Кісільовки кватирював у тебя?» А мужик и полагодив: «То б то у Куликівці?»—«Да, да, у Куліковкі», каже москаль. А далі давай роспитувать: «А што твоя жінка и діти, ще живуть?» Мужик каже: «Ще, слава Богу, до которого часу.»—«А братуха твой?» москаль питає.—«То б то Сергій?»—«Да,

да: Серьожка, Серьожка!» каже москаль. Так розбалакався з чоловіком, що мов справді його знає. А потім и каже: «Ну, брат: ти слишів,—прийшло од царя повелиние, щоб тебя у салдати взять, так я думаю, што ти не годисся: треба, щоб був такий, як оця палиця.» Показує йому ту палицю, що держав у руках. От ну, брат, я тебе поміряю: як будеш таков, як оця палка, так пойдеш, а не будеш, то не пойдеш: тоді нужно взять твого братуху.»—«Та він же горбатий! каже чоловік.—«Чорт його побери, що горбатий: ми його виправим. Ну, а тепер тебя треба змірать: устань, помірсь!» Чоловік и забув про масло, що сидів на йому, та й підвівсь; а другий москаль тоді за масло, та й пішов собі. От той міряв його, міряв, то оце, що зміря, та: «Ех, ошибся!» та знов міря. Поти міряв, аж поки товариш заніс масло так, що уже його й не видно; а тоді й каже: «Ні, не підійшов під міру!» та й пішов геть собі.—А чоловік тоді оглянецця—аж нема масла, «Москалю, пита, москалю! чи ти не бачив де моє масло?»—«А разві я знаю?» каже москаль.—«Та де ж воно ділось: тут більше нікого не було, окрім тебе »—«Ах ти, сякий-такий, ти бачиш, що у меня нет!» Ще й присікався до чоловіка, як не въє. Тоді чоловік—нічого робить—запрягає воли и йіде додому.

От прийіжає до двору, а жінка вибігла с хати, та й питаєцця його: «А що, чоловіче, купив дітям гостинця, а мині очіпка?» А він и каже: «Чортового батька купив!» Жінка тоді й каже: «Бач, я ж тобі казала, що у тебе украдуть масло москалі!»—А чоловік и каже: »У кого, в мене? бісового батька!» Жінка: «Та ну, не дратуйсь; давай уже гостинця дітям, а мині очіпка!»—А він: «Бісового батька не хочеш?»—«То ж то, каже жінка, я казала, що москалі вкрадуть масло!» А він тоді й каже: «Та то сучого сина москва: приходили люди зранку—ціле було, приходили у обід—не продав и не показував—ціле було, а вони, сучого сина москалі, надійшли

пообіди—и масла не стало: хто його зна, де й ділось.» — «А бач, каже жінка: я тобі казала, що у тебе москалі вкрадуть! Де ж? такий росторопа!»

А москалі гарненько поділились у двох тим маслом, та й ні гадки.

(Записана въ Уманскомъ у. Кіевской губ.; передалъ А. И. Петруняка.)

39.

МОСКАЛЬ и ЧУМАК.

Один чумакъ продав свойі воли на ярмалку, а гроши ті, що за воли взяв, застромив за пазуху, та й носить. А москаль це й підглядів, та й думає собі: «як би у того чумака гроши украсти?» — От підходить до його, та й каже: «Здоров, брат Иван!» — «Здраствуйте, господа-служба!» Москаль зараз до його й підсіджуецця: «А що мой братуха ще жівьот?» — Чумак питає: «Який?» — «Гу, не знаєш! Отець-Василій!» каже москаль. «Та ще, помаленьку.» — «Ну, а как його жена, діти?» — «Ні чого, дякувать Бога! каже чумак. Ивась уже швидко попом буде.» Москаль и каже:» Бач! а як я йшов у військо, він ще малий був, а тепер уже швицко попом буде. Як почав теревені править та коло чумака ввиваць ця, так Господи! А далі й каже: «Ну, ходім же, дядюшка, я гостинця передам своєму братусі!» — «Ходім.» — От и повів того чумака скрізь по лавках.

Водить його по лавках та ніяк не придумає, щоб йго тут утворити таке, щоб у чумака гроши украсти, або як вимантачить, то вимантачить. От идуть поз ризницю, — він и на-

думав: «Ходім, каже, дядюшка, сюди, я куплю на гостинець ризи, то буде и братусі гостинець и церкві.» Ото прийшли у лавку, москаль зараз сказав, щоб подали увесь церковний убор; а потім и каже: «Як ще так, не помірявши куповати? Треба на кого небуть помірять... Надіньте хоч ви, дядюшка!» И давай убирати чумака, и вбрав його зовсім так, як піп убираєцця на служение, — та все на ті гроши поглядає, що в чумака за свитою; а потім и каже: «Що це у вас, дядюшка, хлібець за пазухою?» показує на гроши: «вийміть його та положіть на столику; а то тим воно й ризи неприходятцця.»—Чумак— и не туди-то! взяв та й положив на столику гроши; а москаль тоді як пхне того чумака у куток, та за ті гроши, та драла... Чумак став догонити, а приказчик його за руку: «Куди ти? у мене ризи дорогше стоять, як твойі гроші!» Той чумак поки поодвязував там на руках, поки скинув ризи, а москаля вже й не видно. Шукав-шукав того москаля—и гроши пропали и москаля не знайшов.

(Записана въ Уманщинѣ; передалъ А. И. Петруняка.)

40.

МОСКАЛЬ-РИБАЛКА.

Не дай, Господи, єк из москалем зчепитьць!—Не те щоб за пани брата з йім стати, а так тулькі бесіду завести, чи стать чого питати,— то так и зпутає, так и охандужить [1]), або ще й капость єку зробить тобі. И чого б бацця так? Поглядиш на москаля, дак по корі неначе й добри чоловік, а що в середині седить,—дак вража матирь його знає. Одного Бога люде, да поведенція не в кожного однака. Наш брат мужик

[1]) *Охандужити*—сдѣлать дуракомъ, оповорить.

усе запроста робить, а щоб у глум єкі пуститься, то й розуму не прібере.

Не далеко кажучі,—ось слухайте, коли хочьте, як москаль долотом рибу ловив, да чумакув дурив. Чумакі уже на що народ ходячі, из краю в край снує, а й то москаль прокляти наглумився.

Ото йіхали из Криму чумакі да везли рибу на мажах продавать, як—звісно—водиться. Чумакув було тулькі два чоловікі, а маж из чотири. Воли собі крупние да круторогіе ишли не хутко по дорозі да знай хвостами нужу [1]) проганяли; мажі скрипіли, неначе йісти прохали, а чумакі ишли собі біля возув. Звісно, що при волах, ходивші у дорозі, йізда не швідка: от, один чумак почав сало йісти, из лаганця [2]) досягші, а други люльку запалив да пісню почав співати.

Так йіхали вони довгенько. Ек стали-ж вийізжати за коворот [3]) в однум лесі, та на зустріч попалися йім два москалі. Чумакі собі й байдуже, а москалі щось погомоніли собі тихенько, да один из йіх пошов на село, а други забіг у хату, та городами и пошвендав до ставу, на поле. Чумакі вийіхали собі из села и вже стали доежджати до греблі, що черев ставок изроблена була. Тут тому чумаку, що йів сало, захотілось води напиться,—от, вун и зийшов у-низ, щоб ковтнув изо три води ковтнуть, бо посолонцьовав неначе после чарки. Уже чумак став було навколяшкі, аж глядь—недалеко седить москаль на березі, коло його у хустці риба лежала, а вун сам пріпечив долото на матузку, да й ловить рибу у воді. Чумак скулькі не ходив по світу, а ще такого дива нигде небачив,—нокинув воду пить,

---

[1]) *Нужа* (о человѣкѣ—вша)здѣсь—лѣтнія мухи.

[2]) *Лаганецъ*—родъ ящика съ обручами.

[3]) *Коворот*—ворота на выѣздѣ въ селеніи, для того, чтобы скотъ не выходилъ на засѣянныя поля.

пудойшов до москаля, да й питає його: «Здраствуйте, господа-служба! Бог на помоч! Що ви зволите тутенькі робити?» — «А што,—разві не видишь? Рибу ловлю!» — «Да я бачу, добродію, що рибу, да чім?» — «А чєм!.. долотом!» «Хіба-разві долотом можна рибу ловити?» — «Вєстімо, можно! Ми как білі в Шітерє, так там в Невє да в морє часто так ловили рибу... Да вот, відно ти на глаза таковскій — ні что не йдет, как только прішел.» — «Гляньтесь на бà, господа-служба: наш брат не Литвін, відьмовать невміє.» — «Да, розсказивай — не вмєєт!...» Прі сюм слові москаль устав да й відийшов геть далеченько од дорогі и знова став ловить рибу. Чумак, щоб охотній було дивитьця, кликнув й другого чумака, щоб швидче й шов до його. А москаль усе дивитьця, да поглядає, то на долото то на село.

Ек пришов други чумак, то москаль ще далі одойшов, що аж маж не відно стало, а чумакі й собі за москалем... «Ах, братци, уже колі хотіте посмотрєть, как я ловлю рибу долотом, так прилягте здєся, штоб риба не пугалась.» Чумаки послухали москаля, да й полягли черевом на землю, а голови позадирали, да й дивлятьця, и ждуть, як риба ловитьця буде...

Москаль, щоб мовчки не седіть, почав свойі тарабари вести з чумакамі, а чумакі, сказано, єк водитьця, стали про свою домувку москалю росказувать. Москаль питав: «Што, братци, скоро лі в вашей стороні налавливают риби на цєлую мажу?» — «Як до часу, — чумакі одвічали: інколи закинешь невод, то тулькі и поймаєшь — що в кашу для цілойі артілі, а инколи вицупить и на дві цілих мажі.» — «А какая риба ловітся у вас?» — «Да всяка: селедці, коропи, білуга, осетрі, а то й другойі ще чімало...» Москаль посля сього став росказувать, як було вун рибу ловіть, єк був у Пітері, да яка там чудная риба, тулькі — дак диво! Чумакі усе слухали дивовіжу московську, да аж роти розявляли, а москаль нияк риби не поймає при чумаках. Уже мо з упруг пройшло, а вдачі немає, да й

тулькі—не ловіться риба; тогді москаль устав, забрав хустку з рибою, да й пошов на-впрямець керез став, да поза селом, а чумакі подивовались москалю, дай собі до маж да до волув пошвендали. Прішли близенько,—стоять мажі шкурами повкутувани, а воли скубуть траву по над дорогою. Чумакі запалили люлькі, да й далі пойіхали...

Ек прийіхали у город,—де думка була рибу продавать,—то люде зараз и оступили, да й ну торговаться, а далі—глядь, пуд шкури—у мажах ни однюсенькойі рибкі! Чумакі так издивовались, аж плач йіх забрав,—не наче та болячка йіх давила... Думали чумакі, думали, скулькі не розгадували, де поділась риба: на силу уразумили, що то москаль прокляти так зробив йім, да такую капость зкепкував.

От-як се було: ек тулькі москалі ото в селі з собою пошептались, дак один из ніх, щоб чумакув одурить, пошов риби ловить долотом, а другий, зобравши москалюв душ пять, прийіхав пудводами, да й повиберав усю рибу... Чумакі ж того й не бачіли—як москаль забавляв йіх долотом, а рибу, чужіми руками, ловив из йіх маж.

Посумували чумакі, посумували, може котри з йіх и поплакав трохі—да щò вже зробіш? Не вернеш риби: уже те пропало, що з воза впало!

(Записана въ сѣверной части Козелецкаго уѣзда, Черниговской губ.; перепечатана изъ Черниговскихъ губ. Вѣдомостей 1863 г. № 40-й.)

41.

МОСКАЛЬ-ШКАПА.

Біда в світоньку, ек жінкі почнуть орудовать чоловіковим розумом; тоді не тількі, щоб до щастя в худобі чоловік

той добрався, а ще й послідне, стало-бить мозольове, дарма да замарно пійде!.. Вони тількі и ворочають зовсім дурнісенькіми чоловіками, у котрих кажуть—не всі клепкі дома, а над розумним—дак не встне, бо и цурь-дурня часом скаже. Не дай, Господи, єк ще лучицьця, що чоловік зовсім дурни, а жинка вередлива та вигадлива!.. Тоді вже округ горе та потрата.— У нас, бацця, казка про те є.

Жив колись, кажуть, чоловік один, звався він Хома, та знаєш, ще й не сам, а й жінку мав, сказать-би то: хазяйку. Собою вони були не дуже заміжні; худибку мали в себе невеличку: телицю трейтяку, птиці де-єкойі чімаленько-такі: гусей изо три, курей пар дви; свінку, що вже на сало годували; и зодяглися таки, як спроможность йіх була. Усе воно було собі добряче, тількі що ж? Жінка сього чоловіка вередлива була... Воно-то нічогісенько, як вередованне та при багатстві, та ще и з розумом, а єк без того-вже, то треба б и адзус!.. Та ба! Така натура вже проклятуща удаєця...

Ото жінка Хомова, єк побачить було, що хто-небудь йіздить на коняці, то так и заздрить очами, и ну корпать очі чоловікові своєму, неначе здрік йійі кусає, и все гірчить йому: «Купи та купи коняку, щоб я такі йіздила, а не ходила пішкі; такі ж ми хазайінами звемся! На що се похоже?»—«А за що я куплю?» Хома мовляє жінці.—«А заробити, сучій сину!»—«А годувати чім я буду? Тебе в заясле положу?»—«От бач, проклятий син, ще сварку став заводить, а жінка, ходячі зовсім... хочь и опухни!.. Йому не жаль!.. Сказано, дурному, та нависному....» Хома було искоса на жінку подивицця,—а він боявся йійі трохі,—у зуби люльку пхне, на голову еломок насуне, та й тягу с хати; походить було по надвірью, а об коняці й байдуже.

Жінка Хомова бачить, що грізьбою нічого не візме, то стала до його лицятись га підгортацця... Жінкі сі, прости Господи! дяволове навожденіе чоловікові на сім світоньку, та

мо й на тім світі від ніх не віднуражесся!... Чоловік и не хотів би чого зробити, або добувати,—гледи жінка є... Гм!... Вони так и знають, коли прохати об чім свойіх чоловіків, та так підгорнуцця, підлицяюцця, що справді й повіришь, тай—бовть, єк, козел у воду!.. помнесся, помнесся, та и вгодить жінці.

Оттак же й Хома послухав, бідолага, своєйі жінкі, достав грошенят карбованцьов из чотирі, та й пошов у город на ярмонку, щоб купити, шкапу, не так на хазяйство, єк дле жінкі.—Ходив він сердега цілісенькій день між народом та між табунами,—ніяк не найде конякі, щоб, мовляв по грошам купіти. Усе то сім, то десять карбованців, та й то не дуже добри, та хороші: звісно вже—мужиче, роботяще коненя... Ходив Хома, ходив, витрещав банькі, витрещав,—ніяк не набачить шкапи; а далі, вже так як об третьому упрузі, назирив він коненя, мале, сухе, та таке пархате, що аж гречкою усипане; він до його, та й ну чоловіка питати: «А що, дядьку, просиш?»—«А що? шість карбованців!»—«Евва!.. Та батеньку! сей кінь шага не стойіть; купи лишь у мене оцього куцого,—підскочивши, став ціган казати:—Чі бачь єкі моторни та жвави, ще й дід мій на юм йіздив... купи, дядьку!» Хома до цигана, та й ну з ним торгуваць ця, а далі и зишлись на цену. От дав Хома чотирі карбованці, накрили рукі полами, взялися з циганом та й кажуть обидва: нехай же Бог помагає!

Сміялися люде, що дурни Хома дав чотирі карбованці за таку шкапу, що здихать збіралась. Та що ж? Хомі й байдуже; узяв собі він йійі за повод, закінув повод за плечі та й цупіть, аж наперед увесь, увесь, сердега, видався,—мов у плузі цілину пахає пахає,—а шкапа еле-еле ногою поверне, та другою переступить. Хома иде собі, та знай радіє, як його жінка буде теперя на коні йіздити, да йому голови не гризтиме...

Аж де взялись два москалі; один узяв, видрізав шкапу від повода, передав йійі другому москалеві, а сам узявся за

повод, та й тягнецця. Хома натужився, бідняга, та все за повод тягне москаля, неначе стерво тее, та в думці розмовляе: коли б швиденько за заставу, там верхи сісти б можно, а то боюсь, щоб людей не зтоптати. Далі єк дойшов Хома до застави, так там люде и пачали його питати: «Хома! А що се ти робиш? На ві-що ти москаля так щіро цупиш на мотузці?» — «єкого москаля? Господь при вас! Хіба у вас банькі позапливали?..» Хома йім відвічае. «А глянь же сам, коли не так.»—Хома єк глянув, то й схолонув... Ище измалку він про перевертнів чув, як извертаюцця и чоловіком, и свинею, и кішкою и чім завгодно, та й ходять по усюдам и тількі капості людям роблять... Злякавсь Хома не сміючіся, та кинувши москаля, єк дризне [1]),—так тількі й бачили Хому...

Нескоро вже зустрів Хому кум його Омелько, та й ну питати: де був Хома? и куди так дуже поспішае? Хома и сказав би, так стидно ж бо, що в дурні так зашівся. Далі куму каже: «Оце йду на ярмарку, щоб шкапу де купити.» А про те й мовчить—ні пари з уст, що чотирі карбованці, мов корова язиком злизала... Бо у Хоми и ляк на думці, що аж серденько теленькае, а то такі и стидно стало дуже, що він такі дурний та божевільний вдався... «Де вже, каже; изроду шкапи не куповавші, та сам задумав куповати! Чі бачъ и огулився!» [2]) Далі єк прішли из кумом на базар між гурт, де коні продаюцця,—глядь Хома: та шкапа, що в москаля перевернулась, знова на тім місці стойіть и мужік єкісь знова продае йійі. Хома знова и побледнів, неначе місець в ночі, так хіндя [3]) струснула його... А далі розчумавшісь гледить—кум його Омелько стойіть біля тоєйі шкапи, та й торгуе йійі у мужіка. Хома підийшов близенько до кума, штовх під бік рукою, а опісля й каже: «Омелько-дядьку! відчипись та від сеєйі

[1]) *Дриздати(!)*—убѣгать шибко (?);
[2]) *Огулицця*—обсчитацця остаться въ убыткѣ;
[3]) *Хіндя*—лихорадка.

шкапи: се не коняка, а москаль!»—Э які москаль?» —«Такі москаль, що єк тількі купіш його коняку, то зараз в москаля и перевернецця...»—«Та щò ти кажеш! Батеньку!.. Чи можно ж такечкі зробицьця?»—«Аже ж-то можно, відно! Уже мойі чотири карбованці пропали на сій коняці; єк тількі я купів, то зараз и перекінулась у москаля, та й цупітьця у мене з-заду... Я в силу тількі втік.»—«Так цур же йій!» Омелько каже: «Ходім я лучше собі другойі пошукаю, з відьомським кодлом не вжівесся!..»

Хома після сього єк пійшов до-дому, то жінка и напала на його, так и почала йому у вічі лізти, та дурнем докоряти, —так, що бідний Хома з того часу зарікся коней куповати, та жінчине вередованнє зповняти. «Цур йому! було каже: чужіх голів слухай, та свій розум май!» Та послі й не слухай жінкі ніколи.

(Записана въ южной части Козелецкаго уѣзда, Черниговской губ.; перепечатана изъ Черниг. Губ. Вѣд. 1853 г. № 37.)

42.

МОСКАЛЬ и СМЕРТЬ.

Був собі один москаль; служив він у царя двадцять пъять год, дя й нічого не заслужив; потім служив у пана десять год—и там нічого не заслужив,—та й каже сам собі: «Ах.....! пойду до Бога служить.»

От пішов він до Бога, коли дивицця, аж стойіть у Бога смерть на часах. От москаль и каже: «Чого ти тут, ..., стойіш?» От вона й каже: «Мене тут Бог поставив, щоб я стерегла.» Він каже: «Ех, ...! Давай сюда ружжо (а смерть стояла на часах з ружжом),—я сам буду стоять.»

От він узяв, прогнав смерть, та й став сам на часах стерегти.

От, через неділь дві, прийізжає у кареті смерть до Бога питатися — яких людей душить. От москаль и каже: «На, подержи ружжо, я пойду сам спрошусь.» Пришов до Бога, тай каже: Слиш, брат божок! прийшла до тебе смерть, каких людей душить?» Бог йому й каже: «Скажи, щоб ишла старих людей душить.» - Прийшов москаль до смерті, та й каже їй: «Слиш, смерть! казав тобі Бог, щоб ишла сем лет старих дубков гризть!»

От вона пішла и всі дубки старі, де які були, поперегризала. Далі, через сім год, упъять приходить до Бога. От москаль, побачивши їйі, питаєцця знов: «Чаво тебє нужно?» Вона й каже: «Казав мині Бог, щоб я сім літ старі дуби гризла, - от я й гризла усі сім літ, а тепер прийшла знов до Бога за приказаннєм.» От москаль и знов каже: «На, подержи ружжо, а я пойду сам роспрошу Бога.» От смерть стала на часах, а москаль пішов, да й каже: «Слиш, брать божок! пришла до тебя смерть, спрошує: каких людей гризти?» От Бог и каже: «Середніх.» Прийшов москаль, та й каже «Смерть! говорив Бог, щоб ти гризла середні дубки.»

От смерть пішла и знов цілі сім літ гризла середні дубки. Перегризши, вона знов приходить до Бога питатись: яких людей гризти? От москаль знов поставив смерть на каравулі, а сам пішов до Бога питатись. Прийшов до Бога, та й каже: «Слиш, брат божок! пришла до тебя смерть, спрашиває: каких людей їісти?» От Бог и каже: «Молодих.» Він прийшов и каже смерті: «Казав Бог, щоб ти ишла молоденьких дубків гризти.»

От вона пішла, вигризла всі молоденькі дубки,—та така зробилась од тих дубків худа, як щепка. От Бог побачив їйі, та й пита: «Чого це ти така худа стала?» - Вона й росказала: так и так, каже: «с чого мині ситій буть, коли я дубки гризла!»—От Бог и зведів тому москалеві за те їйі півгода на плечах носити.

От він носить, та й носить йійі; коли нагнувсь табаки понюхать,—вона й побачила табакерку, та й каже: «Що це в тебе, служивий?» Він каже: «Табака» — «Дай же й мині!» — Він и каже: «Лізь сюди в табакерку, там и напюхаєсся.» Вона й полізла, а москаль узяв, защипнув йійі там, та у карман и сховав.

От, після, як смерть уже вирвалась звідтіль та розсказала Богові, то Бог за це узяв та й вигнав москаля з неба. От москаль узяв, та й пішов з неба в рай. Приходить туди, побачив ангелів, та й став питацьця: «Тут водка єсть?» — «Ні, нема.» — «А трубка єсть?» — «Нема.» — «Ну, здесь худо жить!» Та й пішов у пекло. Побачивши чортів, и каже: «Трубка єсть?» — «єсть.» — «Водка єсть?» — «єсть.» — «Здесь хорошо жить,— тут я останусь.— От и зостався, та взяв чортів поперехрищував,—вонц й повтікали, а він сам став жить у пеклі.

(Записа въ с. В. Снитинцахъ Васильковскаго у. Кіевской г. Л. В. Ильницкимъ.)

43.

МОСКАЛЬ.

Колись служив москаль у службі, да отпустили його до дому по білету. От він иде, та й иде, а до дому ще далеко. От він и зайшов до одного чоловіка переночувать. Прийшов, попросивсь — пустили. От той чоловік цьому москалеві напітків и найідків, усього йому... От він найівсь там добре, а тоді його той чоловік и повів спать у другу хату; одвів у хату и покинув самого.

От він полежав трохи, покурив люльки, та й думає: «Чи тут же ще хто є, чи нема нікого, тількі я сам? дай устану — подив-

люсь.» Ото встав, засвітив самопальний сірничок, пішов у другій прикалабок, коли гляне—аж висить чоловік нежевий, голий, догори ногами повішений; дак він подивився, а далій ліг знов спать.

Ото заснув, коли вже и світ,—аж приходить вже и чоловік той будить його; очинив, збудив снідать. Посідали снідать—и знов усячини, так як и вчора... А москаль трохи підпів, да й не витерпів, сказав: «Чого то в тебе, хозяйін, чоловік висить?» Як тількі це сказав йому, а той чоловік тоді давай просить москаля, щоб мовчав, да нікому не казав, що в його так,—да каже:» Москалю, на тобі коня з возом та йідь до-дому,—тількі мовчи, нікому не кажи! «От він и пойіхав до-дому, той москаль.

Йіде та й йіде, коли оглянецця назад себе—аж біжить щось голе, та каже: «Підожди, бо не втечеш!» Ото прибігло, да не питавшись, и сіло на віз з переду за кучера. От поганяе, да й каже: «Москалю! як прийдеш до дому, то ти довго не барись, а так—трохи погосцюй, та й знов йідь у службу; та тількі як прийідеш до-дому, то з жінкою своєю не цілуйсь, а через віщо—то ти сам взнаєш упослі; а як будеш вийізжать знов у поход, то то ж не прощайсь из жінкою и горілкі не пий од жінки, а на розпрощанні, як дасть вона тобі чарку, щоб ти випив, то ти ніби б то не хоч, да скажи: я пить не хочу, виллю луч(ч)е на коня—то все одно мій помочник.» Ото тому голому москаль дав плаття и шенелю, убравсь той голий —такій став, як и москаль. Йідуть собі.

Прийіхали до дому, давай здоровкацьця из усіма, а з жінкою—«Ні, каже, я поцілуюсь навпослі. «Ото давай гостювать; погостювали там довгенько, та й зачали вже у службу в бирацьця. От, як узяли там горілку пить та розпрощуваць ця, а жінка и давай частувать. Ото стала підносить чоловіку, він и каже: «Я горілки не хочу, лучче на коня виллю.» Тількі що линув на коня, а кінь зараз и лопнув.—От вони там стоять, коли прилетіло дві вороні та зачали клювать—та й

подохли; а вони забрали їх та зліпили шість пирогів, та спекли, та й пішли в поход собі.

Ото идуть та й идуть, та й заблудили в лісі; коли приходять — аж хатка стойіть. Ото вони туди в ту хату — аж замкнена, а вони одбили, увійшли — аж нема нікого (:а то гайдамацька хата.) Ото повечерали, та й оддихають. Коли чують: щось гуркотить, — аж то гайдамаки, аж дванадцять. Идуть у хату, та й кажуть: «Отто ще треба шукать, а то самі в хату прийшли! Давайте грощі, — єсть, чи нема?» — «Нема кажуть; ось єсть шість пирогів, то нате, хоть по половині буде кожному.» Ото взяли, попереламнювали, кожному по половині дали. От вони пойіли, та зараз и померли. Тоді вони зараз давай ходить там по усіх усюдах. Ото найшли конюшню, а в ті конюшні повно коней и возів, а в возах повно грошей. От вони позапрягали по парі коней, возів из дванадцать срібла та золота, та й пойіхали в свій полк.

Прийіхали туди, та зараз один віз мундірохвицеру й дали, — от мундірохвицер зараз на їх добрий став; а другій віз — поручику; а третій — копитану, а четвертий — ротьному командіру; а пьятий — підполковнику, а шостий — полковнику. От тоді пани на їх такі стали добрі, що не треба вже лучіх: зараз и поставляли їх панами — охвицерами.

А тоді охвицерам було погано жить, бо почередно цар загадував загадки: у тиждень одному, а тоді — другому, а тоді — третьому. Тільки так: загадає загадку и на тиждень строку дасть думать, а як не одгадаєш за тиждень, то тоді голову одрубає. Бо він та був масон той цар — чортам вірував, то вже всякі загадки загадує, що не можна й одгадать.

От прийшла вже й цім черга, що поставляні недавно на охвицери. От и призиває царь перше того, що був москалем, — давай йому загадки загадувать; а цей и каже: «Ніт, підождіть трохи, ваше царство: ви загадуєте загадки, треба й вам

загадать!» — «Ну, загадуй!» каже. (Бо цар надіецця, що одгадає.) От той и загадав: «Одна, каже, да ззіла одну, а та одна та ззіла дві, а ті дві ззіли шестеро, а ті шестеро та ззіли дванадцятеро.» От загадав цю загадку и на тиждень срóку дав, и умовились: як не одгадає то цару голову здійме.

От, царь и шатнувсь по книгах, - ніде не найшов. От той приходить через тиждень спрошувать: чи вже одгадав, чи ні? Дак цар и не одгадав; дак цей йому тоді росказав: «Що одна та ззіла одну, — то це чарка горілки—коняку; а та одна та ззіла дві — то то дві вороні найілись однийі коняки та й подохли; а що ти дві та ззіло шестеро, — то то напекли шість пирогів; а що шість та ззіло дванадцятеро — то то ті пироги пойіли дванадцять гайцамак, та й померли.» Та тоді голову одрубав цару, а сам на цариці оженивсь, та жили аж поки померли.

(Записана въ с. Буддаивкѣ Кіевскаго у. г. Давиденкомъ.)

44.

ЦИГАН-ДУРНИК.

Пойіхав циган в ліс дрова рубати, да зліз на дерево, став на гіляці, да й рубає ту саму гілляку, на которі стойіть. Аж иде чоловік, да й каже: «Цигане! ти впадеш, як гіляку одрубаеш.» А циган каже: «Ні.» — «Упадеш!» — «Ні!»

Чоловік собі пішов, а циган, як одрубав гіляку, так и гракнув об землю зо всійі сили, що на силу встав, — да встав, да й думає собі: «певне се ишов Бог, що він знав, що я впаду; дожену його, да роспитаю: коли я вмру?» Біжить за чоловіком, та якось догнав, да й питає: «Чоловіче! чи ти Біг?» — «Ні, каже, не біг, — я помалу йшов.» — «Але! чи ти Біг, той

що з неба? «А чоловік так навмисне,—що̀ циган буде казати, —да й каже: «Біг.» «Ну, коли ти Біг, то скажи мені: коли я вмру?» А чоловік и каже: «От як твоя кобила три рази прихне, то ти и вмреш!»

Вернувся циган, наклав дров, да й йіде дорогою – аж його кобили и прихнула; а він и каже: «О, батеньку! вже не довго буду жить, бо вже раз прихнула моя кобила! «Коли аж кобила прихнула и другі раз.» Ой, Боже мій! вже ж мені треба хутко вмерати, бо вже два рази прихнула моя кобила...» А далі кобила прихнула и треті раз,—а йіхав коло лісу над дорогою; циган зліз з воза, да ліг в лісі, да склав рукі, да й думає, що вже вмер.

Аж йіде якісь пан штирома кіньми, з льокаями. А циган, скоро з ним пан порівнявся, хотів побачить, да й вилазить з ями... Як злякає коней, да понесуть того пана... насилу якось сдержали. От той пан и каже: «Підить но, да побачте що то седить в рову?» От льокаї и прийшли до цигана, да й питають: «А чого ти лежиш тут в рові?» А він йім и каже: «Бо я тут вмер!»—«А як же ти вмер, коли ти дивишся?»— «Так! але я вмер... От бачте: в ночі прийшли вовкі, да й мою кобилу ззіли в вочі, а я все лежав... А коли б то чоловік жив, то б так дав свойі худобині пропасти?!» Дивляцця льокаї—а и косці з кобили лежать коло воза; вони прийшли, да й росказали пану. От пан и каже: «Возьміть гарапники, да підіть його оживіть!» От вони прийшли да й кажуть му: «Тебе оживим,—у нас є живило!»—«Оживіть, батенькі!» А вони як стали цигана різать гарапниками: били, що аж приконечник в єдному одпав... От циган на силу одпросився; вони його покинули, да й пішли; а циган сів, да й дивицця. Побачив приконечник од гарапника, да схопився, взяв приконечник, да запазуху, да й каже: «О, добре, що найшов трохі живила: то й я когось оживлю!»

Покинув вже воза, бо нема чим везти, сів на лотку, ни-

би на коня, да й йіде дорогою; аж иде чоловік. Чоловік бачить, що циган на лотці, да взяв, да навмисне очи й зажмурив, а на плечі ніс серпи, що ходив робити. Аж циган його й питає: «Чи ти, чоловіче, бачиш?» «Ні, каже, я сліпий—не бачу нічого.»—«А ти ж не бачиш, які на мені дорогійі шати?»—«Ні, не бачу.»—«А се щò ти несеш,—чи се голюра?»—«Голюра», каже. «А чи ти бачиш, яка в мене золота чуприна?»—«Ні, каже, не бачу, бо я сліпий.»—«А ти ж голиш? підголи мене трохі.»—«Як же я тебе буду голить, коли я не бачу?!»—«Та як небудь, хоць трохі.» От мужик як схопить цигана за чуприну, да затне серпом по морді... На силу циган вирвався, да й утік.

Приходить в село—аж умер чоловік, а сини так голосять за йім! А циган и каже: «Не плачте! я вам його оживлю: в менэ є живило.»—«Справді оживиш?»—Йій-бо оживлю, тільки повиходьте всі з хати.» От сини и дочкі повиходили всі с хати, циган зачинився, да давай діда сцьобать приконечником. Див-див,—дід не оживає... От він схопив під піччю поліно, да давай діда жарить полином, що аж посинів... От сини думають: «щò циган так довго робить? ходім, побачмо» Коли вони войдуть в хату—аж він з поліном коло батька. Вони за кійі, да до цигана—давай його лупить. На силу циган втрапив до дверей, та й втік; а вони ще за ним женуц(ц)я, щоб догнати. Циган на греблю—вони за ним; а протів нього идуть старці сліпійі; циган злякався—ніде діцьця,—от він з ляку—скік у воду! да й втопився.

От сини вернулись батька ховать, а цигана ніхто и не думав ратовати: так він, проклятий, и пропав!

(Записана не подалеку Бѣлой церкви, Васильковскаго уѣзда, Кіевской губ. г. Магеръ.)

45.

ЦИГАН-ВЕЛИКОВОЙІН.

То—був собі циган, да пошов на могилки, ліг спать. Дак заснув,—мухи налетіли, а вин махнув рукою—и сто мух убив зарязом. Пошов до стòляра: «Зроби мині скамличку(?).» Вин и зробив. Циган поніс до писара: «Напиши мині: Иван-Великовойінний за 'дним махом-побивахом сто душ побиває.» Писар написав; вин и пошов, и ліг на дорозі, да й лежить.

Йіде цар: «Стой, невіже(нний), посторонись!» (а вин лежить—значить) Вин не встаєть. Вин послав лакея; лакей подивився: «Се, каже, Иван-Великовойінний за 'дним махом-побивахом сто душ побиває.» Цар його просить, шо «Иван-Великовойінний, пожалуй до мене! до мене ззамора вийсько ходить чужее,—чи можеш ти його стребить?» Дак вин каже: «Можу, батю! аби було сало варене й печене.» Цар каже: «Буде.»

Привів його цар; наварили й напекли сала,—нагодовали цигана. Тее вийсько тико що вийшло, вин випросив повк салдат; цар дав,—и на кожного салдата по кулю соломи. Те ззамора вийсько тико шо вишло,—салдати попалили кулі и идуть проти його. Вони кажуть: «Се огненне вийсько!» Да як пошли назад, да в море, да й потопились.

Цар йому жалованнє дав, и ще каже: «До мене три песиголовці ходить,—чи можеш ти йіх из світа стребить?» Вин каже: «Можу, аби було сало варене й печене.» Цар каже: «Буде.» Наварили й напекли. Вин найівсь; ліг на хвиртоцці. Идуть песиголовці. У хвирточку подивився один, да й кричить; «Что же вона не творяєцця?» Подивився и другий, и той так. А циган: «Хто мене трогає?» Тай усадив голову, подивився: «Се, каже, Иван-Великовойінний, за дним махом-побивахом сто душ побиває.» Він устав. «Ходім, кажуть, з нами,—ті вже песиголовці в трьох підмовляють,—за товариша.» А вин каже: Як

би я старший був над вами...» Дак вони кажуть: «Будеш!» Пішли. Дійшли до річки; циган каже: «Завъязуйте очі, я скомандую, щоб річка перейшла через вас!« Вони завъязали; скомандував, да взяв, да й порубав йі всіх трьох.

Пішов до царя; цар йому за те жалування дав. «Ну, ще ж, каже, до мене змій ходить,—як би ти його 'дучив?» Вин каже: «Можу, аби було сало варене й печене.»—«Буде!» Наварили й напекли. Вин найів, пішов и ліг,—лежить на хвиртоцці. Змій иде: «Что же не 'творяєцця?» А той говорить: «Хто ж мене трогає?» Змій усадив голову, подивився—аж: «Иван-Великовойінний, за дним махом-побивахом сто душ побиває.» От вин: «Ходім зо мною за товариша.»—«Ходім!»— И пошли. «Ходим до мого батька», змій каже на його. Пòшли. Змій питає: «Хто ти?» А циган каже: «А ти хто?» Змій каже: «Я *Люта*!» (значить—нечиста сила) А циган каже: «Я *Ира-люта*!» (значить: ще він здоровіший).

Пошли до змійового батька. Батько посилає: «Идіть на степ,—хто прудче побижить?» Циган же йде, да шукає зайця. «Ось иди ж, ось иди ж: у мене синок третій деньок, як уродився,—до ти й того не випередиш.» Змій и пишов. От и набачив —бижить заєць. «Бижи!» каже циган. Змій побіг; біг-біг, дак невипередить—и не наздожене, не тико не випередить. Кричить на зайця: «Постой зрівняємось!» То заєць ще лучче бижить—тікає. И не випередив, и не догнав.

Пошли до змійового батька. Змій каже: «Нічого, тату,— не випередив! У його синок третій деньок, як уродився, да й того не випереджу!»—«Ну, йдіть же: хто лучче булавою кине, до той здоровіший.» Пошли. Змій поніс булаву на степ, а циган пер-пер—ледві доніс. От змій кинув и на цигана каже: «Кидай и ти!» Змієвойі ж два часи не було, а циган каже: «Я як кину, до й невернецця!» А він и не підійме. От вин берецця за ту булаву, а змій каже: «Не кидай, бо в мого батька тико дві булави, то ти одну й закинеш!» А вин каже:

«Ну, нà, коли тобі жалько!» А вин йійі и так не піднесе, а то б ище йому кинуть!

Пришли до батька. Батько каже: «Ну, гаразд, сину, що не звелів!... Підіть же в ліс,—который лучче свисне.» Вони пошли. Змій свиснув—на дубі листя поосипалось; а циган уже каже: «Завъяжи очи, бо як свисну, до й очи повилазять!» Змій узяв завъязав; як свиснув змія в лоб, дак и око вилізло. Пошли.

От циган ліг під хатою, да й лежить. Пролежав трошки, да й підслухав, що змій каже його вбить. Вин узяв, куль соломи положив пид хатою, свойім халàтом укрив, сам одишов, да в долинці и сів оддалік. А змій крадецця з тоєю булавою,—дума, шо вин лежить,—да по кулю як бацне! А вин у долині сиди(ть), да: «Комар укусив!» Той змійок пришов до батька: «Отце, тату: як ударив, а вин каже: комар укусив!»—«Ну, треба його десь діть.»

От набрав тому циганові в мішок грошей, посадив на себе и везе. Везе, коли біжять циганчята ис канчуками да й: «Татà, татà!» Пізнали батька. А змій дивицця, да на цигана й каже: Що це, Пра-люта?» А вин каже: «Се чорти по твою душу!» Вин тоді цигана як кине, а сам назад. От, и вже більш туди не літав змій; а цар циганові за те жалованя дав.

(Записана въ Пирятинскомъ у. Полтавской губерніи.)

46.

ЦИГАН и ЗМІЙ.

Був собі циган дуже убогий. Немав як розжицьця, та й давай на вигадки пускацьця. От раз и здумав: «Піду, каже,

в ліс, куди Бог дасть; йтиму, та йтиму,—чи не найду, каже, чого.» От и пішов.

Иде та йде, коли тут яр глибокий-глибокий. Він у той яр спускаєцця нижче,—усе нижче, усе нижче,—вже аж утомився, йдучи у низ. Коли побачив у тім яру хату; увійшов у хату, дивицця: лежить щось таке довге, що аж од порога, та аж до покутя, а од покутя та аж на піл, - таке довге,—налаві. Циган подивився, трохи злякався, та й питаєцця його: «Хто ти такий?» Він каже: «Змій.»—«А я—Прò-змій.»—«Ну, каже змій, попробуємося: хто кого побъє, той буде над нами верховодить. Коли я—Змій, а ти—Про-змій, так ти над нами будеш верховодить.»—«Добре,» каже циган.

«Ходім же, каже, у клуню бицьця, та бери ти дрючок довгий, а я возьму макогін.» От и пішли у клуню бицьця; циган узяв макогін, а змій дрючок. Почали вони бицьця. Змій поки повернецця з дрючком,—так циган його побоках лупить. От, таки циган побив. Пішли другий раз бицьця; але циган каже: «Бори ж ти тепер макогін, а я озьму дрючок.» Вийшли на тік бицьця. То що змій хоче вдарить того цигана, так циган не допускає дрючком,—так шо й цей раз побив змія.

Пішли вони до дому. «Ну, каже змій, тепер—хто більше з нас йістиме, так той над нами буде старшиновать.» Идуть вони до-дому; змій вже бойіцця цигана, та й каже: «Коли ти дужчий, так візьми келеп, та піди на самий перед убий корову у тім стаді,—то будеш собі йісти варить.» Циган узяв келеп—на силу підтягне, приходить до череди. Дід його й питає—пастух той: «Хто ти такий?» Циган каже: «Прозмій. Убивай, каже, скотину, бо мені, каже, мало однейі,—усі повбивай, усі повбивай,—усі пойім» Беро лошичку и бігає за скотом—зганя до купи всіх.

Змій ждав ждав—нема цигана. Далі пішов сам. Приходить—аж той увесь скот зганяє. «Щò ти, Прозмію, робиш?» каже. « Оце, каже, увесь скот зганяю, та побью, та йісти

буду.» — «Та буде з нас и одного,» змій йому каже. «Еге! ти найісися, а я й ні.» От змій узяв келеп, убив корову, взяв на плечі, та й волоче. А циган каже: «Еге! бериж и мене, бо як не візьмеш, то я тебе вбъю.» Взяв змій и цигана, приніс аж до дому.

«Тепер же, иди, Прозмію, та принеси дров: отам, каже, в лісі дуб сухий стоїть, то вирви його, та принеси.» Пішов циган у ліс. Дивився, дивився на дуба, а далі давай ламати липу, и дерти лико, и плести верьовочку. Ждав-ждав змій — не дождавсь цигана. Прибігає впъять, да й каже циганові; «Що ти, Прозмію, робиш?» — «Отце, каже, верьовочку плету буде увесь ліс зачеплять.« — «Та буде ж з нас и одного!« — «Еге! ти нагрієсся, а я й ні.» — Узяв змій зломив дуба, взяв и цигана на плечі, приніс до дому.

«Біжи ж тепер, Прозмію, води принеси шкурою.» Пішов циган. На силу доволік шкуру до криниці; упустив у криницю, та вже й невитягне. А далі заструган ломачку, та й копає кругом криниці. Ждав-ждав змій — не дождався; прийшов упъять, та й питаєцця: «Що ти, Прозмію, робиш?» — «Оце, каже, усю криницю копаю, та возьму.» — «Та буде з нас и однієї шкури,» каже. «Еге! ти напъєсся, каже, а я й ні.» Узяв змій, витяг шкуру води, приніс до дому, — заходивсь варить.

Це вже, як наварили вони, Циган викопав яму за здалегідь ще, сів над нею, та й кричить: «Подавай скоріш!» А він укусить раз, та й у яму, — укусить раз, та й у яму... «Що се, думає змій, не постачиш: уже й корови не стає, та й ще не нагодую!» Мало не всю корову ззів циган, та вже змилувався над змієм, та трохи оставив. «Годі вже!» каже змій: «ти вже будеш старший.» — «Ото ж то!» каже циган. Ну, тепер давай мині грошей, бо я тебе ззім.» Дав змій мішок йому грошей. «Та ще й однеси до дому!» Узяв змій гроші, взяв и цигана, — несе, та й несе, вже добре чуба нагрів... А циган його мастить: «От-от, от-от, каже, зараз дома!» Приносить до такої поганої хата; а циган и каже: «Постій ж ти тутечка, а я

пійду попривъязую Прозмієнята, бо як скочуть, то ще й тебе зсідять.» Пішов циган у хату, вивчив дітей, як скакать, як увійде змій, та й попривъязував їіх до стовпчиків. Тут змій тілько шо в хату, а вони скакають та кавчать. Циган каже йому: «Мерщій, каже, кидай гроші, щоб часом не одірвались; бо як одірвецця которе, то й ти пропадеш!» Змій кинув, та навтікача. Тут зараз циган и зажив: діти так уже поодягав, сам одягся, як пан!...

(Записана въ с. Кереливкѣ, Звенигородскаго уѣзда Кіевской губерніи, г. Бойкомъ.)

47.

ЦИГАН и ЮРІЙ.

Стойіть циган, а йіде святий Юрій. Циган и питаєцця: «Куди ти йідеш?» Юрій каже: «До Бога, питацьця: с чого мені жить» А циган каже: Спитайсь, голубчику, й за мене: с чого мені жить?»—«Добре, каже Юрій, спитаюся. Але де ж ти мене знайдеш?» А циган каже: «Дай мені своє золоте стремено, та й прийіжай, такого-то дня, на це місце; то ти меме застанеш тутечки.» Юрій пойіхав.

Через скільки днів, приходить циган на те місце, де бачив Юрія, и зострів його, й питаєцця: «А що був у Бога?»—«Був», каже. «А що: и с чого тобі жить?»—«Мені, каже, Бог казав, щоб, каже, скрізь ходив и зводив поганих людей.»—«А за мене, каже, питавсь?»—«Питавсь», каже Юрій. «А и с чого ж мині жить?» «Казав, каже, Бог: що вибреше, що вимота, то тѐ й його.» Той циган одвернувся, подякував: «Спасибі тобі!» каже, та й иде. А Юрій каже: «А стремено?» Циган: «Яке стремено? Я кажу, що так: ще й за стремено пречепицця!» От потягалися вони довго там, а все ж таки циган не дав стремена.

Пішли до пана. Приходять перед зàмок; циган и каже: «Як же тобі не сором буде, що я йтиму до пана голий? Искинь мині, каже, свій верхній жупан,—одначе в тебе два.» Юрій и скинув. Пришли до пана. Почина Юрій казать, що от—так и так. А циган и каже: «От я й кажу, що так! Не слухайте, пане: він ще скаже, що й жупан його!» Потім вони ще довго там возились; але пан їх вигнав, и в цигана жупан зостався вже.

Як вийшли вони на двір, так Юрій йому почав за жупан: «Я ж тобі оддав, каже, жупан!...» А циган каже: «Ти ж казав; щò вибреше, що вимота, то те й його!»

(Записана тамъ жс.)

48.

ПРО ЦИГАНА.

а) Наняв чоловік цигана сіно косить, и назначив йому ціну, яка вже там була, и харч. От той вийшов косить, да й пролежав цілий день в лісі. Над вечір прийшов: «Уже скосив!» От повечеряв, узяв гроші, та ще просить сала; а чоловік не дає; він и каже: «Ну, не дав пан сала, щоб же твоя трава встала!»—Коли пійде хозяйін на другий день—аж трава й стойіть. «Ото сучий циган, щоб було мині йому вже той шматок сала дать.»

---

b) Якось-то циган дуже виголодався, та прийшов до куми: «Дай. кумо, йісти!» Кума заходилась варить, а він полaсувався на сироватку, да и давай єйі хдепать. так уже нахлестався, що аж набубніло його! Далі кума дає йому варени-

ни, там—мъяса... «Еге, кумо! п . . . ю твого батька: уміла годувати, та невміла видавати,—тепер хоть з місця зведи мене!»

(Записаны въ с. Дударяхъ Каневскаго уѣзда Кіевской губерніи Борисомъ Познаньскимъ.)

49.

ПРО ЖИДІВ.

I.

Йіде раз пан у місто на ярмарок и везе з собою скриньку грошей, наздоганяє жида: «Здоров, Лейбо!»—«Здрастуйте, пане!»—«Куди ти йдеш?»—«На ярмарок, пане.»—«Чого на ярмарок?»—«Иду, каже, пане, розумом торгувать.» Зареготався пан: «Що ж ти виторгуєш?»—«Сцо виторгую, то витургую!» От пан поглузував з того жида, та й пойіхав собі далі; а жид, балакаючи з паном, и на бачив скриньку на повозці, та й собі пішов на ярмарок.

От, приходить на ярмарок, одшукав пана, підійшов тихенько з заду, та витяг з кешені хустку и пішов собі до паньскойі повозки. Прийшов до панського кучера, показує йому панову хустку и каже: «Цуєс: казав пан, сцоб ти дав скриньку з гросима,—він коня купив, так казав, сцоб я за грісми збігав.» Кучер, побачивши панську, хустку, дума: «справді пан велів», та й оддав гроші; а жид за скриньку—та далі! Шукай вітра в полі!

Вертаєцця пан до повозки. «Де скринька?» пита кучера. «Я, каже, вам оддав.»—«Як оддав, коли оддав.?»—«Адже ви, каже, присилали сюди Лейбу, що ми стрітили, щоб я оддав,—так я й оддав!..»—«Як же ти смів без мене?»—«Лейба, каже,

показав мині вашу хустку и сказав, що ви веліли,—так я й оддав...» Пан—лап за шенелю! аж и хустки нема... «Оце, каже, так: шельма-Лейба поторгував розумом!»

(Записана въ г. Полтавѣ, на Кобищанахъ.)

II.

То був собі йіден гайдамака с хлопцем, та бачить раз—йідуть жиди. От він и каже хлопцеві: «Візьми булаву, та перейди тіх жидів и скажи, щоб гроші віддали.» Хлопець пішов, перейшов тіх жидів, став на шляху, та й каже: «А давайте гроші!»—«Гирсте, які гроші?»—«Мені, каже, приказано, щоб усі віддали.» А воно таке мале, хоч и з булавою на плечі,—то жиди й не дивляцця.

А той гайдамака тим часом зайшов, та й став за дубом, та виглянув звідтіль, и булаву, свою от-таку здорову показує, та й каже: «Віддай, віддай йому гроші!» Тоді вже жиди: «Ну, оттакому козакові то й гроші віддати, а то—чорзнає кому!»

(Записана въ г. Таращѣ Кіевской г. И. П. Новицкимъ.)

III.

Нанявся мужик довезти двох жидів у містечко на ярмарок. А на дворі таке роспуття, таке болото, що крий Боже! Коники поганенькі, що й по рівному насилу везуть, а як прийшлось під гору, то й з сили вибиваюцця—стають.

От мужик и просить жидів: Господа купці! будьте ласкаві, встаньте да зійдіть на гору по моріжку коло дороги: там сухо. А то, бачете: тут коні помучились.»—«Гирсте, трасця—ма! гросі узяв, то й вези!»—«Да як же його вѣзти, каже мужик, коли, бачете: бъю-бъю коней—а ні з містя?»—«А нам сцо за діло! Ми гросі дали, то з воза не встанемо.»

Коли йіде козак. Підйізджає до мужика: «А! це ти Иване? стривай же!.. Памъятайіш, як я віз жидків на ярмарок— от під цю саме гору—а ти до йіх присікався гарма-дарма, да почав бити? Я не забув!..» Да це кажучи, як візме нагая в руки, як почте періщить жидів!... Жиди посхоплювались, да підняьши манатки—так и майнули під гору; а він йіх нагаєм підгонить. Вигнав аж на саму гору, а там свиснув на коня— та тільки його й бачили!

Мужик зайіхав на гору, тай став. Жидки підходять: «А, бац! трастя твойій матері! Добре тобі так: не ціпай цузих зидків, то й твойіх не будуть!»

(Записано возлѣ Бердичева А. И. Петрунякою.)

50.

ПРО ЛИТВУ.

I.

У йіднім селі литвини стали міркувати: скильки-то вони платять чумакам за тую сіль! Міркували-міркували, а далі й кажуть: «Чи не можна як добути солі и без чумаків?» От и прираяли собі—посіяти сіль. «Адже сіють жито—родить; повинна вродити и сіль, як посіяти!»

Вибрали, що єсть найкраще поле, зъорали, посіяли сіль, заскородили—и раденькі, що дурненькі: солі вже куповати не будуть! От, настає весна; хліба скрізь посходили, зазеленіло— така руна! (а рік урожайний був.) А сіль не сходить!... От вони—щò робить? Ходять по полю, голови повісивши: «Не сходзіць, не сходзіць!»

А на тій ниві, де сіль посіяли, вовки яму вирили, да й жиють собі. От, один литвин и назнав: «Брацця! каже: тепер

я знаю, чому сіль не сходить.»—«А чому?»—«Бо чорти завелись у нас на ниві?»—«Дзе?»—«На ниві, там, де сіль посіяли» Литвини поняли віри, да зібралась громада—давай міркувать: що воно за нечиста сила завелась на ниві? Доходять тропу до тийі ями, да ніяк не догадаюця: «Пахадзіло - пабрадзіло и следу не знаць: ці старая курупаціца, ці маладой мєдзвєдзь» От и прирадили: освятить те поле: «то наша сіль зійде, як чортяку виженемо.»

Пішли за попом, покликали. Тоді забирають хрести, корогви, образи—така процесія иде в поле! Приходять на ту ниву, аж над яму; піп йівангелію читає; дяки спивають: «Да воскресне Бог!» Співали-співали, читали-читали, вже й свяченою водою кропив піп,—так ні: не вилазить нечиста сила, та й годі! От громада й присудила комусь треба лізти у яму и подивитись, що там таке? Всі вагаюцця... Громада й присудила: «Лізьте ви, батюшка, з хрестом в руках: нечиста сила вас не візьме!»

Батюшка перехрестився: «Ви ж мене, каже, за ногі тримайце, а як почну ногамі молоць—живо вицягайце!» От и поліз батюшка, а хрест поперед себе... Коли вліз у ту яму—тільки трошки ноги зверху,—да як задрыгає ногами... а його чим-дуж, скоріш и витягли. Витягли—а у батюшки й голови кат-ма!.. Вовки геть чисто одкусили!..

Литвини бачать, що батюшка без голови, да ніяк не пригадають: чи він з головою був, як ліз у яму, чи без голови? Йідні кажуть: «з головою»; а другі: «Ні без голови!» Суперечились-суперечились, та давай битись... А далі: «Хадзьом, кажуть, до матушки: вона мусиць памъятаць: чи була голова у батюшки?» От приходять, питаюцця: «Ви, матушка, мусите памъятать: чи була голова у батюшки?» Матушка думала-думала, та й каже: «Ні, не згадаю! спитайте служанку: вона вчора, у вечері, мила ноги батюшці, то певне памъятає!»—Вони приходять до тойі служанки: «Ти, кажуть, вчора мила ба-

тушці ноги, то чи не згадаєш: була у батушки голова, а чи не було?» — «Була, каже, була: але дуже хиталася!..» — «То там же вона й зосталася!» присудила громада.

II.

Збудовали литвини церкву, да поприходили — аж нігде й повернуцьця у тій церкві, така мала! Вони давай радиться: як би ту церкву розширити? От и придумали — росперти. Посходились у церкву, поставали по під стіною, да й роспірають... Так пруть, так пруть, наче в тіснойі баби граюцця! Аж иде чоловік: «Що ви, люде добрі, робите?» — «А хиба не бачиш? Малу церкву збудували, дак хочемо йійі розширити, — то роспіраємо... Дак не піддаецця!» — «А що мині буде, як навчу вас — як йійі розширити?» — «Е, братіку, навчи: десять карбованців дамо!» — «Ну, добре; несіть гроші, да мішок гороху принесить.» Принесли. От чоловік звелів горох висипати на підлогу у церкві, — да й роспірати, як роспірали. Литвини висипали горох, да й принялись за работу. То це: который стане на горосі, да попре спиною у стіну, то ноги пойідуть на горосі, а він задом так и гепнецця об підлогу, да: «Ой, як же, кричить, швидко стіни розсуваюцця!.. Глядіть, щоб часом уже занадто великою не була!» То так: що стане, та попре спиною, у стіну, — то так и гримне... Аж сичать сердешні!.. А чоловік взяв гроші, да й потяг дальш, куди тому дорога була

III.

Побудовали литвини церкву, да наставили собі попа *), — да й пішли у неділлю до церкви. От, приходять у церкву,

*) У Лицві колись попи вибирались так, що, бувало, накладуть хуру хліба, як тількі може снасть винести, поки вийідуть з двору, — и зачнуть возить ту хуру по селу поки снасть держить; а коло котораго хазяйіна вісь обломицца, то того хазяйіна беруть за попа. (Радомысльскій у, Кіевской г.)

да й не натішацця: так-то вже хороше, да так чудно! (А вони з роду тийі церкви не бачили) Ходять по церкві у magerках, смольки курять, регочуцця... Сказано: не тямили, що воно таке служба божа! Аж ось піп и каже: «Ну, будем службу служить! Стійте ви на йіднім місці, да що я робитиму, те й ви робіть; а як буду що казати чи читати, то ви слухайте, та так и собі тихенько за мною кажіть, що чуєте!» От литвини постановились, притихли трохи,—та що піп робить, те й вони роблять: піп шепче, то й вони шепчуть; піп кадить, то вони руками махають, мов кадилом... То так службу божу правлять! Коли це виходить піп серед церки та давай кадить, кадив-кадив (а вони руками так махають!), а це якось жарина з кадильниці й упала, да попові в халяву... Піп на землю—беркіць! да підняв ноги, давай махати, щоб як жарину витрусити з халяви. А литвини дивляцця, та думають, що так треба, да й собі на землю, да давай ногами молоть... Піп тоді встає да й каже: «Ну, вже годі службу править: ходім до дому обідать!»

(Собраны въ Новградволынскомъ у. Волынской г., А. И. Петрунякою.)

IV.

От литвини да знайшли чобіт. А в йіх дак немає ціх чобіт, усе тийі лапті. От знайшли, та не знають, шо воно таке. Ну, що воно таке? «Ходзім до Хоми; Хома розбитной чоловік,—він не думавши вгадаєть!» *)

От принесли той чобіт до Хоми, и питають: «що воно таке за чудасія?»—«Ах ви, каже Хома, голови безмозкийі! це

*) З Литвинів наші сміюцця—кажуть, що «в вас де Хома, той розумний чоловік,» то, як вони кажуть, *равбитной*, и вже Хому в старшіни оббірають. А вони з наших сміюцця—кажуть, що «ви попу півкорця пашні даєте, щоб дав имъя Гриць.» В. П.

с топора ножка!» А вони й кажуть: «Ну, як же він (чоловік би-то) йійі скинув?» — «Да с свічкою с.... с.. лазив!» каже Хома.

V.

Хтось да зарізав в лісі литвина, та й серп там покинув; а вони знайшли, та й бояцця приступить до його. Зібрались громадою; от йіде козак, а вони й просять того козака; «Щò схочеш, козаче, як нам цього різуна завезеш?» А він каже: «Пьятдесят карбованців.» От, инші кажуть, шо «даймо», другі — «ні», а Хома й каже, — головатий, розбитной чоловік: «Даймо, хоч из душами останемось:» От на силу склались на пьятдесят. Козак тоді встав с коня, да взяв віровочку, да привьязав серп оддалік коняки, а тоді як коверне... Та біжить, а серп скаче по траві; а литвини бачать, та почали кричать: «Пропав козак с конем, пропав!»

(Записаны въ с. Черниховѣ Кіевскаго у. В. Панченкомъ.)

51.

ПРО ПОПІВ.

I.

Якийсь-то піп цілий тиждень пьянствовав, да забув, коли й неділя. Люде в неділю прийшли до церкви, а вин питає: «Чого ви, люде добри, пришли?» — «До церкви, кажуть, батюшка!» — «Щò ж у нас за день сьогодні?» — «Неділя, кажуть, батюшка!» — «Ох, мині ж лихо! а я й забувсь...» Та до попаді: «Попаде, де моя риза?» — «З горохом у хижі.» — «А патрàхіль» — «В садку теля припьяте.» — «А кадільниця?» — «Курям пить

поставила.» Він тоді до людей: «Ви, люде добрі, знаєте боже слово?» — «Знаємо, батюшка!» «Дак вам и казать нічого! идить собі з Богом, да в ту неділю прийдете »

Люде пошли, а вин изнов за своє: забув изнов, коли й неділя... Люде в неділю приходять. «А чого ви, люде добрі, пришли?» — «До церкви, батюшка!» — «Щò ж сьогодня за день?» — «Неділя, кажуть, батюшка!» — «От! я й кажу — так швидко?.. Попаде, щò в нас за день сьогодня?» — «Постой, політу», каже: — «У понеділок — наші орать збирались, а вивторок — зобрались, а в середу — пошли; в четвер — воли погубили, у пъятницю — знайшли, а вчора була субота — назад прийшли; а сьогодні — справді неділя!...» — «Спорожни ж мою ризу, та дай патріхіль и кадильницу — буду службу служить«.

(Записана въ Пирятинскомъ у. Полт. г.)

II.

Був собі один піп удовець, тай подобалась йому якась молодичка. То це — службу Божу править, та все на малодичку моргає.... От вона спершу того не помічала, а то вже й помітила — и собі моронула.... А чоловик и побачив: »Ну, стой, каже, я тебе піймаю!«

От, раз кадить піп у церкві, та дійшовши до молодиці, и каже: »Маруси, я тебе люблю!« А вона удказує: »И я тебе, попоче!« та мерщій на вколюшки, щоб и люде не бачили й не чули.... А позаду стояв чоловик, та й почув, що піп щось сказав, а вона йому одказала: »И я тебе, поноче!«

Після служби там, чи що, приходять до дому, той чоловік и жінка; посідали обідать, а чоловик и питає: Марусю, що тобі піп казав?» А вона каже: »Що б же він казав мині? нічого неказав!» — «Як не казав? казав: я чув!» — «Ну, то щó ж він мині казав? оце, лиха година, причепився!» — «Бре-

шеш, каже чоловік: казав! Я сам чув, як ти одказувала: «и я тебе, паноче!»—А жінка тоді: «Бач згадала: то він мині казав – Прийди, Марусю, до мене, принеси борошеньця на проскурки!»—«А тиж йому щò? пита чоловік. «А я йому сказазала: И я тебе, паноче!»—«Е, брешеш, суча дочко,—брешеш: не доладу!»

От як присікався до нейі: «Кажи, що казав?» – «Оце, моя матінко: не впокій мині з тобою!...» «Кажи а то битиму!» Та хотів уже йійі бить; а вона тоді: «О, згадала—казав: «Марусю, прийди мині нужу побий!»—«А ти ж йому щò?»—«А я йому и сказала: И я тебе паноче!»—«Ет, брешеш, суча дочко, брешеш—не до ладу!» Та як зачав йійі кресать то в той, то в другий...

«Признавайсь, каже, а то буду бить, поки й дух чуть!» Бив йійі, бив... «Ой пусти мене, чоловіче, я вже скажу!»—«Ну, кажи!» От вона й призналась: «Казав мині батюшка: марусю, я тебе люблю!«—«А ти йому що?»—«А я, дурна, сказала: И я тебе, паноче!.. Бодай йому добра не було!..«—«Е, дурна, каже чоловік: чом було одразу не сказать,—я б' тебе й не бив!» Бо тепер уже знає чоловік, що батюшка не страшний – жінці òстрашку дав...

От, діждали неділі, пішли до Божого дому. Тільки піп кадить, та: «Марусю, я тебе люблю!» А вона: «хай тебе черти люблять, а не я: и досі спина, як перебита!»

(Записана въ г. Годячѣ Полтавской г.)

52.

ПРО ЧЕНЦЯ.

Десь у одному манастирі,—от-так як би в Лубнях, або що,—був собі чернець. И такий же то богомільний та пісніко-

вий ченець той, що Господи! тільки поклони бье, та Богу молицця... сказано: живий до Бога лізе... А товстий такий, як груба...

От раз у піст, на першім там тижні, чи що, сидить він у себе в келійці, чита Боже слово. От, чита—та й забажалось йому скоромини... Так заманулось, так—що пробі! А в пістзвісно—де ти в манастирі скоромини візмеш?.. От він нудився-нудився, а далі й дума: «Може од масниці що-небудь зосталось,—пошукаю.» Та й поліз у шаховку. (А в них у кожного келійці є шаховка; там у них усього, чого душа забажа: и напитків, и найідків...) Коли туди—аж там яйце. Він так зрадів, наче свяченойі паски ззів на великдень! «Ну що ж? дума: як його сире яйце йісти?» А зварить нігде. Він и надумав: «Спечу на свіцці!» Взяв вирвав з голови волосинку, перепоясав те яйце,—давай пекти... Тільки що на свічку,—а двері—рип: входить игумен... (А гумен у них був чоловік дуже побожний). Як побачив, що таке в піст ченець робить, то аж одскочив: свойім очам не вірить! А далі: «Калугирю, каже: що це ти робиш?..» А той и не чує... «Калугирю, Калугирю!...» Той глянув—аж игумен...» Що це ти робиш?«—» Попутав, каже, оче гумен, лукавий попутав!..«—»Що ж ти це робиш, богоотступниче? каже гумен: признавайся!..«—» Яйце печу, святий оче: яйце... Він мене підвів,—бодай йому ні дна, а ні покришки.., він показав, як и пекти...» А чорт зза комена ріжки виткнув. «Та брешеш, каже, Калугирю: я оце сам учусь в тебе, як його пекти!»—«Ну, ну, мовчи, бісів сину! каже чорнец: коли тебе не питають...»

(Записано въ г. Миргородѣ Полтавской г.)

53.

ПРО ПАНІВ-ЛЯХІВ.

I.

Е, то був Потоцький—пан Каньовскій! Багато про його розсказують .. Він-то був мисливець; знай, було, на охоту їіздить. Та хіба він сам и йіде? За ним, було, ціла зграя людей: и єкотничі, и псарі, и дойіжачі...

От, та був собі чумак. Поздихали у його воли—зъубожився так, що нічого не має... Прийшов до корчми з йідним батогом. «Сип, шинкарко, горілки!» сказав з горя. Вона всинала—скільки там; чумак сидить и пъє. Входить Потоцький—пан Каньовський у корчму; чумак побачив, а його вже всі знали,—зняв шапку, поклонився... Потоцький до його: «Ти курець?»—«Курець, ясновельможний пане!»—«А є люлька й гаманець?» «є, ясновельможний пане.»—«Креши огню! Як од разу викрешеш—от тобі сто дукатів, а не викрешеш—сто нагайів!» Чумак—нічого робити, треба слухати—достав з кешені гаман, набив люльку тютюну, взяв губку та крицю, креснув—и викресав. «Гей! одлічіть йому сто дукатів,» гукнув Потоцький. Одлічили. Чумак радий: триста рублів пак має! Жид уже тут біля його й трецця...

От, а шляхтич и почув, що за віщо Потоцький дав чумакові сто дукатів. Узяв купив кремінь, кресало,—може й не курив ніколи, - перебрався за мужика, пішов, та й сів у корчмі, як буде Потоцький йіхать. Прийіздить Потоцький, увійшов у корчму; той зняв шапку, поклонився. «Ти курець?»—«Курець, ясновельможний пане!»—«А є люлька, кресало й гаманець?»—«є, ясновельможний пане.»—«Як викрешеш від разу—от тобі сто дукатів, а не викрешеш - сто батогів у шкуру!» Той—такий рад (може, не раз и примірявся вже) при-

ложив губку: кресь! кресь!.. «Е, стой, стой!... Гей, хлопці! дайте йому сто батогів в шкуру!» Тут його зараз положили— давай.... Той кричить: «Я шляхтич, ясновельможний пане!.. шляхтич у свого круля!..»—«Гей, хлопці! прибав йому ще сто батогів: коли він шляхтич, — хай похлопську не ходить—панського гонору не зводить!» Хлопці прибавили...

II.

Ще про Потоцького—пана Каньовскаго. То—у його був козак Ива,—от и тепер ще живуть у Немирові Ивки,—та Потоцький його дуже любив: куди, було, сам їде, то вже й Ива з ним.

Прийшли именини Потоцького. Ива приходить: «Моє ошанованнє, ясновельможний грапе!»—«Моє ошанованнє, Иво!»—«Поздоровляю ясновельможного пана грапа з именинами!»—«Ну, спасибі, Иво, що не забув!» Виніс йому дуката (а то три рублі) и дав. «Ну, а твойі, Иво, коли именини? я до тебе прийду.»—«И! що ви, ясновельможний пане, жартуєте!»—«Ні, Иво!.. А що ж ти мині даси, як прийду?»—«Та в мене, ясновельможний пане, нічого немає,—що я вам дам?»—«Е, вже ж так: я тобі тепер, а прийду—ти мині винен дати...»

От, Ива, собі думав, що Потоцький жартує; пішов собі, та й забув. Приходить той день, що сказав: Ивана там якогось... Потоцький приходе: «Здоров, Иво! з именинами будь здоров!»—«Спасибі, ясневельможний пане!» Сів Потоцький, балакає... Сидів-сидів—не дає Иван... «Ну, що ж ти, Иво, мині нічого не даєш?» каже Потоцький. «Ти—мій козак—прийшов до мене, то я тобі дав три рублі; а я—грап,—ти повинен мині дати пьятнадцять рублі!...»—«Дє ж я вам йіх, ясновельможний пане, візьму?»—«Де хочеш, бери!..»—«Та в мене нема, милостивий пане!..»—«Е, лайдак galgan! коли нема пьятнадцять рублі—верни мойі три!...» Ива—нічого робить—вернув. Потоцький взяв, и пішов до дому.

III.

Колись отут скрізь були комисари, от як тепер исправники: так и роспоряджались, и все... Тільки Потоцький - пан Каньовський и йіх не менув: він йіх и бив,—було, ні за що батожжам одшкварить,—за те й жаловав: обіди, було, йім справля такі, як у круля! Жалував...

От, раз призиває поваря: «Шоб був обід!» Виняв кільки дукатів, дає на обід. От поварь узяв тийі дукати: «Добре, каже, ясновельможний пане,—буде!» А в Потоцького то всі були на жалованні: и повари, и льокайі—то всі... А над усіма був найстарший маршалка: він уже всіма верховодив... И сказано—у пана: охвиціантів тих пóвно!.. И кожен брав: то таки—жалования, а то таки: як поварь—на обід, другі там—на инше.... От, поварь узяв дукати, и зготував обід на скільки там душ.

Жде Потоцький гостей—комисарів; жде-жде—нема... «А, лайдáкі, як довго не йідуть!..» Уже б пора и випить и закусить—нема!.. «Гей! покликати мині охвиціантів.» Покликали; приходять. «Щò ясновельможному пану-грапу треба?»—«Сідайте обідати!..»—«Велика шаноба, ясновельможний пане!..»—«Кажу вам: сідайте, гунцволи!» Ті посідали, обідають: думають—справді Потоцький йім шанобу показує..

Пообідали, повставали. «Дзенькуєм яснивельможному пану за обід!»—«Ге! давай кожен по штирі рублі!..»—«Що таке, ясновельможний пане?»—«Кажу, дурні: давайте по штирі рублі! хіба я вас даром годував? galgani!..» Бачать ті—нічого не вдіеш: отдали по штирі рублі.

IV.

Приносить жид до Потоцького цетрини и померанці: «Ци не купе ясновельможний пан?» Узяв Потоцький три штуки: «Що тобі за них, жиде?»—«По десять грошей, ясновельмозний пане.»

—«Що?!»—«По десять грошей дасть ясновельмозний пан...» —«Гей.» гукнув: «поведи його, покажи йому пàлац!» Казачок повів по палацю жида. А там палац—то так як та церква! по стінах патрети понаписувані....

Обводив казачок того жида по всьому палацу, вернувся. «А сцо з пеньонзи, ясновелмозний грапе?»—«Щò?! дурню, жиде!.. А за віщо ти, пся віро, дивився на палац?.. З тебе слідує пів рубля, а я з тебе тільки тридцать грошей взяв... пішов! Жени його!..» Так жида и прогнали.

V.

Потоцький був дуже справедливий: вже що зробить, то зробить яку там капость, а що справедливий, то так! не любив, шоб даром його пропадало,—бо й скупий таки був. От и дає він своєму льокайові кожен день рубля на вино: де хоч бери —бутилка шоб уже йому була до столу.

Тілки раз обидав Потоцький, та й недопив півчарки: хотів вивірити льокая. Сідає Потоцький на другий день обідать; подає льокай йому знов цілу бутилку. Глянув на його Потоцький «А де вчорашнє вино?»—«Яке, ясновельможний пане?»—«Як —яке? що вчора не випив!»—«Не було, ясновельможний пане!..» —«Як-то не було?! А, лàйдак, gунцволь,—брешеш!» «Там тільки на деньці, ясновельможний пане, гуща зосталася... півчарки...»—«Подавий мині гущу! щоб було півчарки... подавай galgan!» Льокай—нічого робити—поставив йому за свойі гроші ще бутильку... Потоцький взяв, одлив собі півчарки, та й каже: «Нà—це твоє! мині твого, дурню, не треба!» И оддав йому назад цілу бутилку. «Та гляди, шоб ти мині вдруге не плутав, дурню—не займав панського добра, а то я тебе батогами одшмарую!»

VI.

У Потоцького то ліси є й тепер здорові, а тоди ще більші

були—за того́... А у його були там и лісничі, и куренні, и всі там були. . То звісно: панський ліс—крадуть, та й продають.

От довідався пан Потоцький, що так його ліси переводять: «Стой же, я вам дам!» А льокай, що з ним їздив, и підслухав, та тим: «Стереженця, каже, брацця, бо Потоцький дочувся, що ліс продаєте, то казав, що швидко прийіде ліса оглядати. Ті лісничі, як почули, мерщій позгромаджували свіже гілля, свижі пеньки снігом поприкривали—и ждуть уже Потоцького.

Коли піднялася така хуга: світа не видно—мете!... А в лісі—аж вие... Бачать: підїздить якийсь чоловік до куріня,—кобеняком напъявся, у простій одежині. Зліз з санок; а ті зараз и пізнали вже, що то сам пан Потоцький, та й нічо́го... «Здорови, люде добрі, пустіть коло вас погріцьця!»—«Сідай, грійся,» кажуть.

От, посідали всі біля багаття, и пан Потоцький з ними,—балакають. Потоцький и каже: «Продайте, хлопці, мині дерева.»—«Що? як-то: панське добро, та щоб ми продавали?! такого доброго пана...»—«Я вам, каже, и могоричу поставлю.»—«Могорич, кажуть, став—випъємо, а дерева не продамо: ми панського добра стережемо, як ока!» Виняв Потоцкий з саней боклаг горілки—так, може, відрі въ дві,—поставив. Сидять, пъють... То, бач, він хоч їіх підпойіти: сам там півчарки випъє, а їіх напуває... Та мужика одуриш!

Попили ту горілку; він усе таки лізе: «Продайте, хлопці!»—«Та раз тобі, кажуть, сказали, невіро, що панського добра не продамо без пана!» Він знову: «А може б ви, хлопці, продэли!...»—«Гей, хлопці!» гукнув отаман: «а візьміть лиш його,—чого воно, оця невіра, сучецця?» Хлопці так и розіпъяли Потоцького, та й давай шкварить... Ушкварили йому скріз штани, може, з півсотні: «Ото, щоб ти не підбивав добрих людей на зле діло!.. Йідь, та нікому й не кажи!..» Потоцький знявся—пойіхав, та вже нікому й не хвалицця, чого заробив.

Потім того збірає він усю свою службу. Зійшлися всі. От він велить позвать: «Позвіть мині такого-то отамана и таких-то лісничих!» Тих кличуть, а у них уже й душа похолола... «Оце буде!..» думають. Прийшли, поздіймали шапки: «Здорови, ясновельможний пане! чего ясновельможному грапу нас треба?» —«А Потоцький поздоровкався з ними, та й каже:» «Кажуть—до вас щось прийіздило дерева з мого ліса куповати.» —«Прийіздило, ясновельможний пане,—прийіздило!» —«Щò ж ви йому сказали?» —«А щò ми йому сказали, ясновельможний грапе? сказали: не продамо: ми панського добра стережемо, як ока!»—«А він вам—щò?» —«А щò, ясновельможний грапе? горілкою хотів підпойіть...»— «А ви щò?» —«А ми... горілку випили, а його батагами вибили!»—«Ну, добре, добре! так и треба панського добра стерегти! От-же вам за те, хлопці, по дукату!» Ті подякували и пішли.

(Записаны отъ діда изъ м. Немирова Брацлавскаго у. Подольской губерніи.)

54.

ПАНСЬКА ПОЛТИКА.

У одному панському селі був собі піп. И такий же то убогий той піп, що—не то що—й шматка свого поля не має!.. Звісно: з селян щò візьмеш? Як гривню, а як дві, то й добре: з йіх и пан добре драв... Випросив той піп у пана нивку поля, засіває, та з того й живе: ні руги немає, нічого... Сказано: бідна церковця у панському селі!

От, одного року, посіяв батюшка на тій нивці гречки—и вродила йому така гречка, що на все поле! Панську блискавка посмалила, а його рядом—та як перемита! Піп радіє: «Спасибі Богу, буде що йісти, попаде!» Покликав людей,—люде

послухали,—звісно, попа вже всяке послуха,—зібрали ту гречку, перевезли и у стіжок на току склали. Піп не налюбує тию гречкою!

Аж у вечері кличе пан попа до себе в гості. Приходить піп до пана,—аж там такий зйізд—повен двір! Як увійшов у горниці—аж там панів, панів, що й греблю було б загатить! Пан того попа вітає: «Ну, щò Батюшка, як ваш хліб?» роспитує. «З вашойі, каже, пане, ласки, дякувати Богові Милосердному, гречечка уродила гарна!»—«Ну, слава Богу, слава Богу!»—Піднявся там бенкет: танцюють, у карти гуляють, пъють... Тільки піп чує: пани знай плещуть про якусь політику. Слухав він, слухав—ніяк не догадаєцця: щò воно таке?—Подали вечерю, посідали, повечеряли; піп подякував панові и и пішов до дому уже опівночі.

Устає в ранці, та зараз на тік—аж дивицця: на току стойіть гречка така посмалина та плюскла, що й зерна путнього не вибереш, а його гречки й нема! Де, де гречка? нема!... Він до попаді: «Оце так, попаде! хтось нашу гречку забрав, а нам привезено такойі, що—Боже мій! а ні, зерна... Що тепер його й робить на світі?..» Журились-журились, думали-думали, а далі попадя й каже: «Піди панові пожалійся: вже не хто, як його люде забрали!»

От піп и пішов. Иде по вулиці—та у кожен двір заглядає: чи не наглядить де своєйі гречки. Так нема! От він доходить до пана—зирк на панський тік! аж його гречка стойіть у стіжку зложена... Піп и задувався: «Що його робить? як його панові сказать, що він гречку покрав? ще й з прихода прожене!..» Думав-думав, стоячи під двором, а потім махнув рукою: «Щò буде!...» та й пішов у горниці до пана.

Приходить у горниці. «Здоровы були, пане!» Уклонився. «А! здрастуйте, батюшка! садіцця...» «Не до сидні мині, пане!»—«Щò ж вам треба?» пита пан. «Пришов, каже, до вас, пане, роспитацця: чую я, кае, вчора—пани знай поносять

якусь політику... Чи ви не знаєте, пане, що то воно таке—та політика?..»—«Гм!» каже пан, здвигнувши плечами: «Знаю—як не знать!» —«Скажить же, пане, будласка, й мині!»—«Це, каже пан, як що обіщаеш дать там, або що,—бо одказать стидно, дать не хочецця,—то там видумаєш що небуть: от и політика!» —«То це б то пане, брехня—по нашему?!» —«Ннєт... обход такой!..» каже пан. «Обход?.!. Це б то, пане, як дасть хто небуть нивц, то потім побачить, що на тій ниві Бог хліб уродив добрий, та він візьме, та той хороший хліб собі поперевозить, а тому перевезе аби якого?.. То це б то--політика?» —«Політика!»—«Бач!... Оце спасибі, що сказали! тепер и я знаю, що то за панська політика...» Та й пішов собі з горниць.

Приходить до дому; попадя питає: «Ну, що—не найшов гречки?...» —«Найшов», каже. «А панові пожалівсь?..» —«Як мині жаліцця, коли сам пан гречку забрав...» —«Оце лихо! не вже таки пан? чи вже йому зарно стало на той стіжок?..» —«А хто його зна!.. Тільки забрав...» Попадя як узяла плакать, як узяла лаять!.. «Ми, убогі, та того не зробим, а він пан, дука, та покрав нашу гречку!..» А піп їй каже: «Не плач, жінко! Ми убогі, та не зробим цього, бо ми не знаємо панськойї політики, а пани у йій кохаюцця!»

Пожурились вони трохи, та й полягали спать. Коли на другий день прокидаюцця—глянуть на тік: аж знову їх гречка стойіть, як и стояла, у стіжок зложена! «Оце, бач, попаде—панська політика!» каже піп.

(Записано въ г. Г'одячѣ Полтавской г.)

Третій выпускъ приготовляется къ печати.

Опечатки.

Страница.	Строка.	Напечатано.	Слѣдуетъ читать.
6	1,2 снизу	Лиичка-Сестричка	Лисичка-Сестричка
9	16 снизу	Вибув,—він год,	Вибув він год,
14	6	зробленний.... засмолен-ний	зроблений.... засмо-лений
17	11 снизу	часниці	чисниці
21	2 снизу	наредуй	наредуй
24	5 снизу	вівень	півень
27	8 снизу	Позазує	Показує
51	15	тяк йій	так їій
53	15	таже, но	каже, не—
57	1	хочш:	хочеш:
61	8	до свіа	у-досвіта
72	2 снизу	тайівсь, нечиста	тайівсь нечиста
74	3 снизу	так одговорив,	таки одговорив
75	10	на лодоню	на долоню
80	19	ступлем	ступнем
—	21	їідеш	йдеш
87	13	то й лежить почув	той лежить на печі та почув,
88	7 снизу	чи не довго вона	чи не довго,—вона
98	18	так самі,	такі самі,
104	6,7 снизу	сагайдан	сагайдак
112	10 снизу	на степі	на стані

119	3 снизу	поніс а сама	поніс, а вона сама
124	7	дядькова сестра	дядькова дочка
128	6 снизу	Вітре	Вітер
129	5	не загодив	не заходив
132	6,7 снизу	довго будеть	довго будуть
140	14	каже!—перцюэ	кажи! перцюс
149	20	нікому нікому	нікому
152	15	та, мов	та мов
158	10 снизу	Привда	Правда
162	15	напойли	напойіли
169	3 снузу	йго	його
175	5	та и вгодить	та и вгодиш
186	4	йі	йіх
189	1	най-ісися	найі-сися
199	12 снизу	моронула	моргнула
—	1	попоче!	паноче!
209	7	пивц,	ниву,

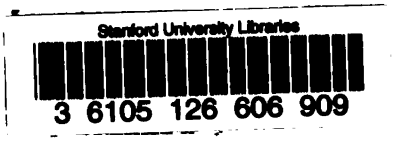

GR
203
U5B5
v. 1-2

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.
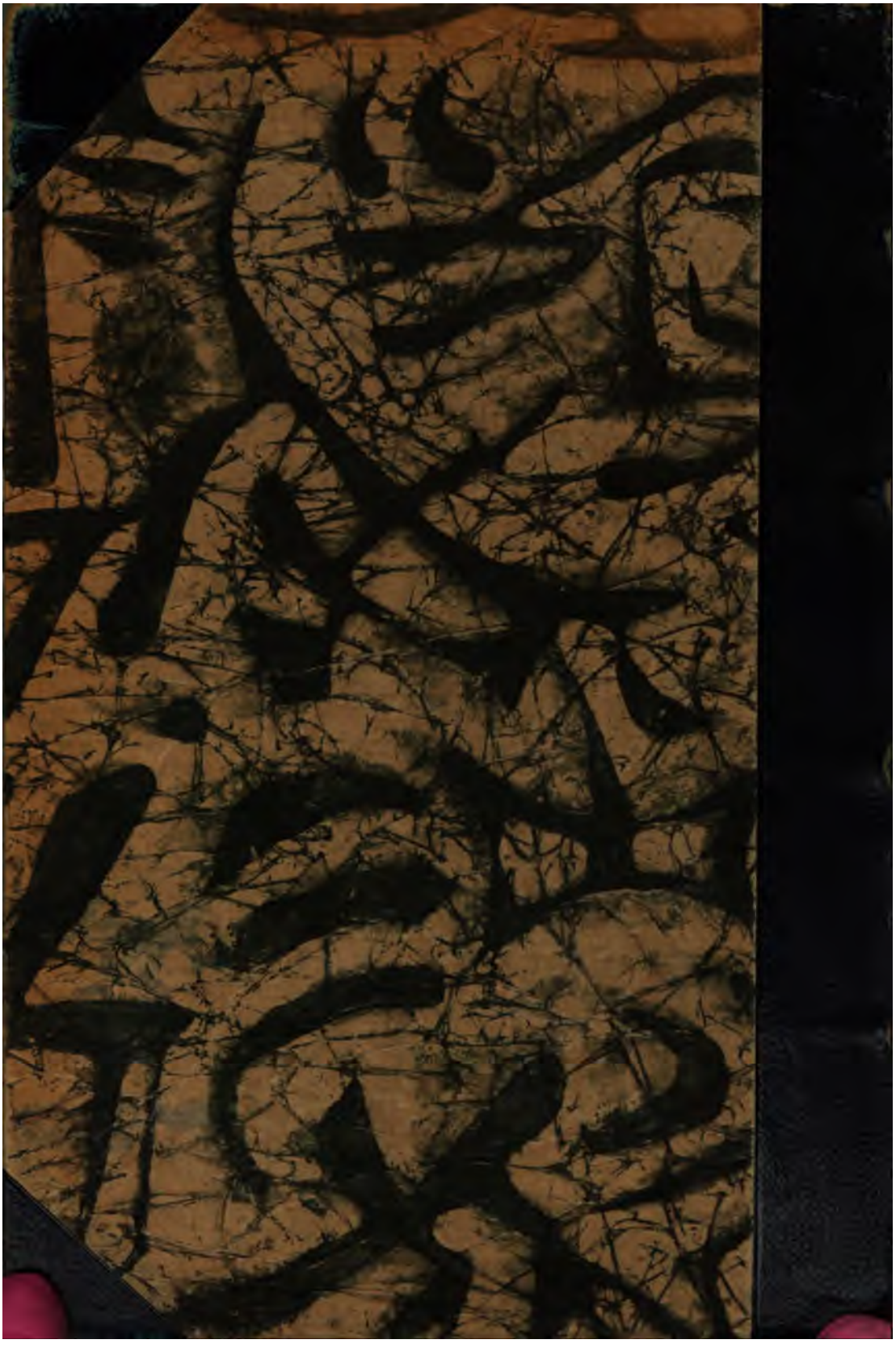
APR 2 8 1993 – U